

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

NORDISTICA GOTHOBURGENSIA

25

GÖTEBORGS UNIVERSITETSBIBLIOTEK

1001228283

KONTROLL I SVENSKAN

Den optimala tolkningen av infinitivers tankesubjekt

Benjamin Lyngfelt

ACTA UNIVERSITATIS GOTHOBURGENSIS

Centralbiblioteket

ÖM

FC

02/52

Benjamin Lyngfelt

KONTROLL I SVENSKAN

Den optimala tolkningen av
infinitivers tankeobjekt

NORDISTICA GOTHOBURGENSIA
EDITORER: LARS-GUNNAR ANDERSSON OCH BO RALPH
25

KONTROLL I SVENSKAN

Den optimala tolkningen av infinitivers tankesubjekt

(English Summary)

Benjamin Lyngfelt

CENTRAL-
BIBLIOTEKET
ACTA UNIVERSITATIS GOTHOBURGENSIS
GÖTEBORG
2002

Abstract

Lyngfelt, Benjamin, *Kontroll i svenskan. Den optimala tolkningen av infinitivers tankesubjekt*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis, 2002, 346 s. (Nordistica Gothoburgensia 25.) Doktorsavhandling i nordiska språk. Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet. *Control in Swedish. The optimal interpretation of implicit subjects in infinitival clauses*. Doctoral dissertation in Scandinavian Languages. Department of Swedish Language, Göteborg University. 2002. 346 pp.

This thesis provides an account of control phenomena in Swedish, focusing on the interpretation of PRO in infinitival clauses. The investigation consists of a corpus-based study of approximately 20,000 Swedish infinitives and an Optimality-theoretic analysis of the same data.

The corpus study shows that control depends on a combination of syntactic, semantic, and pragmatic factors. Generally, the interpretation of PRO depends on the syntactic function/position of the infinitive, but the syntactic patterns are overridden if they do not fit with the semantics of the clause. Pragmatic factors are relevant, but crucially so only when syntax and semantics do not suffice to determine the interpretation.

In the Optimality-theoretic analysis, the various empirical results are derived through a single system of interacting violable constraints. The model consists of a hierarchy of constraints, where the optimal (i.e. grammatical) interpretation of any given input is the reading that best satisfies the highest ranking constraints. As indicated by the corpus study, (lexical) semantic constraints are higher ranked than the syntactic constraints, which in turn outrank the pragmatics.

Key words: control; PRO; interpretation; infinitive; non-finite clause; optimality theory; *subjektsregeln*; corpus linguistics

© Benjamin Lyngfelt 2002

Distribution:
ACTA UNIVERSITATIS GOTHOBURGENSIS
P.O. Box 222
SE-405 30 GÖTEBORG, Sweden

Elanders Novum, Göteborg 2002

ISBN 91-7346-428-7
ISSN 0078-1134

Förord

Det första jag skrev om kontroll var en mindre inlämningsuppgift om subjektsregeln. Detta var på C-nivå, och lärare för momentet var Martin Gellerstam. Jag tog mig an uppgiften ambitiöst och blev ganska nöjd med resultatet. Därför blev jag förvånad när jag fick tillbaka den rättade uppgiften och läste Martins slutkommentar: Skriv **om** det här! Inte hade han specificerat vad det var som inte höll måttet heller. När jag frågade Martin om saken började han gapskratta. Det visade sig att uppmaningen var en helt annan: **Skriv** om det här! Man får väl säga att det är det jag har gjort nu.

Men jag har inte gjort det utan hjälp. Jag har haft förmånen att skriva avhandlingen vid en institution full av duktiga, trevliga och hjälpsamma människor. Dessutom finns det en hel del kunnigt och sympatiskt folk på andra håll i världen. Antingen är språkvetare i allmänhet ett hjälpsamt släkte eller också har jag helt enkelt haft turen att träffa rätt personer. Så det är många jag vill passa på att tacka nu.

Först och främst vill jag tacka mina båda handledare, Lars-Gunnar Andersson och Elisabet Engdahl. Båda har visat sig vara allt man kan hoppas på hos en handledare. Kunniga, engagerade, kloka och uppmuntrande, har de alltid tagit sig tid att läsa och kritisera utkast, svara på frågor eller agera bollplank. Och de har alltid värdefulla synpunkter att komma med.

Lars-Gunnar har sagt någon gång att en handledares huvuduppgift är att göra sig själv överflödig. Den saken har både han och Elisabet misslyckats med kapitalt (jag har skaffat mig en djupt rotad vana att komma rännande till dem med mina funderingar). Men det är också det enda. Vad som än kommer att sägas om den här avhandlingen så kan jag i alla fall inte skylla på några brister i handledningen. Ni är bäst.

Nästa stora tack går till Judith Chrystal, som lotsade mig genom Språkkonsultlinjen och var den som på allvar väckte mitt intresse för språkvetenskap. Hon har också stöttat mig även senare och inte minst bidragit till denna avhandling. En stor del av underlaget till kapitel 3 är litteratur som Judith först samlade ihop till en egen undersökning av

subjektregeln – varefter hon utan omsvep gav alltihop till mig när hon hörde mitt avhandlingsämne!

Ett stort tack också till Aina Lundqvist, som var handledare för mina C- och D-uppsatser och sedan tillsammans med Lars-Gunnar handledde ett sedermera avbrutet avhandlingsprojekt om textlingvistik. Aina är också den som mer än någon annan har skolat in mig som högskolelärare. Så sett över hela studietiden har jag haft fyra handledare, och jag har haft otrolig tur med alla fyra.

Vidare vill jag varmt tacka Kristinn Jóhannesson, som har gjort ett stort arbete med att omvandla mitt avhandlingsmanus till ett tryckfärdigt original; Bo Ralph, som har läst och kommenterat texten i dess helhet; och Per Holmberg, som har korrekturläst hela texten. Ett särskilt tack riktas till Sten Vikner, som har expertgranskat avhandlingens del III; och till Peter Sells, som har granskat den engelska sammanfattningen. Både Sten och Peter har också hjälpt mig mycket under tidigare skeden av arbetet, särskilt med optimalitetsteoretiska frågor. Tack också till Maia Andréasson, Susanna Karlsson, Katarina Lundin, Erik Magnusson, Jenny Nilsson och Sofia Tingsell, vilka har läst och kommenterat kortare delar av avhandlingen.

Sedan vill jag rikta ett kollektivt tack till hela Institutionen för svenska språket i Göteborg: lärare, administration, tekniker, alla har ställt upp på olika sätt. Alla vill hjälpa till, och inget man ber om är besvärligt. Under sådana förutsättningar är det inte svårt att skriva avhandling. Inte minst vill jag tacka institutionens övriga doktorander, i synnerhet Per Holmberg och Emma Sköldberg, samt deltagarna i vårt grammatikseminarium Måndagsklubben.

Ett kollektivt tack går också till vår systerinstitution i Lund, särskilt deltagarna i Christer Platzacks grammatikseminarier och i Grammatik i Fokus – och i synnerhet Christer själv och Katarina Lundin. Tack också till hjälpsamma optimalitetsteoretiker världen över. Här tänker jag framför allt på dem som deltagit i symposierna i OT-syntax i Stuttgart och dem i OT-semantik i Utrecht – och alldeles särskilt på Peter Sells och Sten Vikner.

Det är många som gett mig värdefulla synpunkter på tidigare presentationer av projektet. Jag kan inte här räkna upp dem alla, men vill åtminstone nämna dem – utöver ovannämnda personer – som har gjort särskilda insatser: Patrick Brandt, Joan Bresnan, Sigrid Dentler, Jane Grimshaw, Fabian Heck, Helen de Hoop, Roger Källström, Idan Landau, Kerstin Norén, Sölve Ohlander, Barbara Partee, Tanja Schmid och Anna-Lena Wiklund.

Utöver vetenskapligt, praktiskt och socialt stöd behövs också ekonomiska förutsättningar att skriva avhandling. Projektet har huvudsakligen finansierats genom en doktorandtjänst vid Humanistiska fakulteten i Göteborg. Jag har också fått ekonomiskt stöd från Fonden för forskning i modern svenska och för svensk språkvård samt från Paul och Marie Berghaus donationsfond.

Sist men inte minst vill jag tacka min fantastiska familj. Mina föräldrar har stöttat och uppmuntrat mig i allt jag har företagit mig under hela mitt liv. Jenny har gjort detsamma under de senaste 12 åren och har inte minst dragit ett tungt lass på hemmaplan för att jag ska kunna skriva avhandling i lugn och ro. På sätt och vis är den här boken frukten av hennes insatser lika väl som mina. Ett speciellt tack går till våra barn, som har betalat sin del av priset för den här avhandlingen – utan att riktigt förstå varför och utan att ha något att säga till om. Ändå har även de hela tiden varit uppmuntande och positiva.

Sammantaget har alltså denna avhandling producerats under mycket gynnsamma förhållanden. Tack ska ni ha.

Göteborg, mars 2002

Benjamin Lyngfelt

Innehåll

DEL I: BAKGRUND	1
1. Inledning	3
1.1. Tolkningsperspektiv	7
1.1.1. Tolkning kontra distribution av infinitivfraser	7
1.1.2. Olika system för produktion och tolkning?	9
1.1.3. Andra dimensioner	12
1.2. Teoretiska förutsättningar	13
1.2.1. Undersökningens teoretiska ramar	15
1.3. Syfte	17
1.4. Bokens uppläggnig	18
2. Några centrala begrepp	20
2.1. Satsers och satsförkortningar	20
2.1.1. Matrissatser	22
2.1.2. Icke-finita satsers och andra satsförkortningar	24
2.2. Kontroll och tankeobjekt/PRO	26
2.2.1. Kontroll kontra lyftning	28
2.2.2. Kontroll kontra bindning	31
2.2.3. PRO kontra <i>pro</i>	33
2.2.4. Tankeobjekt kontra predikationsbas	35
2.3. Frässtrukturgrammatik (PSG)	36
2.3.1. X'-systemet (X-bar)	38
2.3.2. Funktionella projektioner	42
2.3.2.1. CP eller IP?	47
2.3.3. C-kommendering	50
2.3.4. PSG i tolkningsperspektiv	53
2.4. Pragmatiska kontrollbegrepp	57
2.4.1. Pragmatisk, arbiträr respektive optionell kontroll	57
2.4.2. Pragmatiska kontrollörer	60
2.4.2.1. Tema/topikalitet	61
2.4.2.2. Empati och logoforicitet	62
2.5. Definitioner	65

3. Subjektsregeln	67
3.1. Om subjektsregelns uppkomst	68
3.2. Omfattning	70
3.2.1. Syntaktiska funktioner	71
3.2.2. Frastyper	73
3.2.3. Undantag	75
3.3. Inverkande faktorer	80
3.3.1. Position	81
3.3.2. Opersonliga uttryck	82
3.3.3. Passivering	83
3.3.4. Pragmatiska subjekt	84
3.3.5. Lexikal styrning	85
3.4. Tolerans mot regelbrott	86
3.4.1. Språkvårdsargument	88
3.5. Var behandlas subjektsregeln?	89
3.6. Diskussion	91
4. Kontrollteorier	96
4.1. Historik	97
4.2. Kontroll i P&P-traditionen	101
4.2.1. Government & Binding (GB)	102
4.2.2. Minimalistprogrammet (MP)	105
4.3. Komplementkontroll	109
4.3.1. Två huvudlinjer	109
4.3.2. Vidareutveckling av den lexikalistiska linjen	111
4.4. Diskussion	115
4.4.1. Syntax kontra lexikal semantik	117
4.4.2. Kontroll i Norden	119
DEL II: KONTROLL I PAROLE	121
5. Om Parole	123
5.1. Materialets begränsningar	124
5.2. Sökmeter	125
5.2.1. Exempel på sökning	127
5.3. Uppläggnigen av del II	129
6. Verbkomplement	132
6.1. Monotransitiva konstruktioner	132
6.1.1. Optionell kontroll	135

6.2.	Bitransitiva konstruktioner	137
6.2.1.	Kontrollväxling	140
6.3.	Predikativ	141
7.	Bestämningar till nominal – infinitivattribut	144
7.1.	Possessiv kontroll	145
7.2.	Relativa infinitivattribut	146
7.3.	Identifierande infinitivattribut	150
7.4.	Fyllnadsattribut	151
8.	Bestämningar i adjektivfraser	155
8.1.	Objektslucka – <i>tough movement</i>	157
8.2.	Adjektivbestämningar utan lucka	159
8.3.	Lucka eller inte?	162
8.3.1.	Syntaktisk funktion	163
8.3.2.	Huvudord	164
8.3.3.	Andra involverade led	166
8.3.4.	Summering	170
9.	Adverbial	172
9.1.	Bundna kontra fria adverbial	174
9.2.	C-kommendering	178
9.3.	Fria adverbial och subjeksregeln	182
9.3.1.	Spetsställning	184
9.3.2.	Andra kontrollörer än subjektet	187
9.3.2.1.	Rätt eller fel?	190
10.	Subjekt	193
10.1.	Arbiträr kontroll	196
10.2.	Subjekt i bisatser	199
11.	Infinitivfraser utan tydlig satsdelsstatus	201
11.1.	Självständiga infinitivfraser	201
11.2.	Bestämningar till prepositionsfraser	204
11.3.	Extraktioner	206
12.	Diskussion av del II	210
12.1.	Generella drag	212
12.1.1.	Subjektskontroll kontra c-kommendering	213
12.1.2.	Komplement kontra adjunkter	214
12.1.3.	Semantikens betydelse	215

12.2. Teoretiska reflexioner	216
12.2.1. Samspelet mellan syntax, semantik och pragmatik	217
12.2.2. Komplement kontra adjunkter	220
 DEL III: OPTIMAL KONTROLL	 223
13. Introduktion till optimalitetsteori (OT)	225
13.1. Det övergripande ramverket	228
13.1.1. OT – en metateori	230
13.2. Villkor i OT	232
13.2.1. Trohetsvillkor och strukturella villkor	232
13.2.2. Mjuka kontra hårda principer	234
13.3. Flera eller ingen optimal output	236
13.4. Varför OT?	241
 14. Analysmodellen	 243
14.1. Villkoren	245
14.1.1. Frasstrukturella villkor	245
14.1.2. Semantiska villkor	248
14.1.3. Pragmatiska villkor	255
14.2. Ett alternativ: Speas	259
14.2.1. Speas analys	260
14.2.2. Distribution av vad?	262
 15. Förhållandet mellan syntax och semantik i OT	 266
15.1. Input och output, generellt	268
15.2. Produktion/OT-syntax	270
15.3. Tolkning/OT-semantik	272
15.4. Tolkningsperspektiv i OT	276
 16. OT-analys av svenska kontrollstrukturer	 278
16.1. Verbkomplement	279
16.1.1. Objekt och bundna adverbial	279
16.1.2. Predikativ	283
16.2. Bestämningar till nominal – infinitivattribut	284
16.3. Bestämningar i adjektivfraser	288
16.4. Adverbial	290
16.5. Subjekt m.m.	294
16.6. Optionell kontroll	296

16.7. Diskussion	301
16.7.1. Syntaxen i centrum	302
16.7.2. Optionell kontroll, ett varv till	305
16.7.3. Exkurs: Subjektsregeln i OT	306
Del IV: ÖVERGRIPANDE KONTROLL	309
17. Slutdiskussion	311
17.1. Del II möter del III	311
17.1.1. Varför just OT?	313
17.2. Är PRO en konstituent?	314
17.3. Subjektsregeln	317
17.4. Några frågor för framtida forskning	320
Summary	325
Litteratur	333

Figurförteckning

FIGUR 2:1.	<i>Matrissatser i flera nivåer</i>	23
FIGUR 2:2.	<i>Hierarkisk satsstruktur</i>	36
FIGUR 2:3.	<i>Hierarkisk satsstruktur, PSG-termer</i>	37
FIGUR 2:4.	<i>Frasers grundstruktur i X'-systemet</i>	39
FIGUR 2:5.	<i>En verbfras illustrerad enligt X'-systemet</i>	39
FIGUR 2:6.	<i>En bitransitiv verbfras</i>	40
FIGUR 2:7.	<i>Likheten mellan verb- och nominalfraser</i>	41
FIGUR 2:8.	<i>Adjunktion till en nominalfras</i>	42
FIGUR 2:9.	<i>Satsstruktur större än VP</i>	43
FIGUR 2:10.	<i>Svenskans grundläggande ledföljd i X'-format</i>	45
FIGUR 2:11.	<i>Exempel på adjunktion</i>	47
FIGUR 2:12.	<i>Frasstrukturen i en svensk infinitivfras</i>	49
FIGUR 2:13.	<i>Frasstrukturen i (2:25a-d)</i>	51
FIGUR 2:14.	<i>Frasstrukturen i (2:26a-c)</i>	53
FIGUR 2:15.	<i>Två tolkningar av (2:27a)</i>	54
FIGUR 2:16.	<i>Två tolkningar av (2:28)</i>	55
FIGUR 2:17.	<i>Textpragmatiska kontrollörer och deras grammatiska motsvarigheter</i>	63
FIGUR 9:1.	<i>Adjunktion till huvudsatsens predikat</i>	179
FIGUR 9:2.	<i>Adjunktion till en underordnad infinitivfras</i>	179
FIGUR 9:3.	<i>Subjektskontroll vid adjunktion till predikatet som helhet</i>	180
FIGUR 9:4.	<i>Objektskontroll vid adjunktion inne i verbfrasen</i>	180
FIGUR 9:5.	<i>Objektskontroll med spetsställt objekt</i>	181
FIGUR 9:6.	<i>Spetsställd adverbial infinitivfras</i>	185
FIGUR 13:1.	<i>OT:s grundmodell</i>	228
FIGUR 13:2.	<i>Villkor fördelade på en skala</i>	240
FIGUR 14:1.	<i>Tolkningsorienterad OT-modell</i>	243
FIGUR 14:2.	<i>Frasstrukturen i (14:3b) och (c)</i>	246
FIGUR 15:1.	<i>Syntax och semantik i OT enligt Hendriks & de Hoop (2001:14f.)</i>	272
FIGUR 15:2.	<i>Syntax och semantik i OT enligt Lyngfelt (2000a:11)</i>	273
FIGUR 15:3.	<i>Två tolkningar av frasstrukturen i (15:1)</i>	274
FIGUR 15:4.	<i>Tolkningsorienterad OT-modell (= figur 14:1)</i>	276

FIGUR 16.1.	<i>Den frasstrukturella skillnaden mellan attribut och adverbial</i>	287
FIGUR 16:2.	<i>Adjektivbestämning (a) kontra talaktsadverbial (b)</i>	293

Tabellförteckning

TABELL 2:1.	<i>CP, IP och VP</i>	43
TABELL 2:2.	<i>Ledföljdsschema enligt Platzack 1987b</i>	44
TABELL 8:1.	<i>Olika faktorerers inverkan på fördelningen av kontrollmönster i adjektivfraser</i>	170
TABELL 12:1.	<i>Dominerande kontrollmönster, översikt</i>	210
TABELL 13.1.	<i>Inviolable principles and their hedges (Speas 1997:184)</i>	235
TABELL 14:1.	<i>The distribution of null pronouns (Speas 2001:397)</i>	259
TABELL 14:2.	<i>Huvudkandidaterna i (14:15)</i>	264

Tablåförteckning

<i>Tablå T13:1.</i>	SUBJECT >> FULLINT → expletivt subjekt i franskan	226
<i>Tablå T13:2.</i>	FULLINT >> SUBJECT → <i>pro</i> -drop i italienskan	227
<i>Tablå T13:3.</i>	SUBJECT >> FULLINT → expletivt subjekt i svenskan	227
<i>Tablå T13:4.</i>	FAITH[COMP] >> CP, *CP → optionalitet	238
<i>Tablå T13:5.</i>	CP >> FAITH[COMP], *CP → obligatorium	239
<i>Tablå T14:1.</i>	Objektskontroll i en adverbial infinitivfras	246
<i>Tablå T14:2.</i>	Subjektskontroll i en adverbial infinitivfras	247
<i>Tablå T14:3.</i>	SELECTION >> ANTECEDENT	250
<i>Tablå T14:4.</i>	SELECTION >> C-KOMMENDERING	250
<i>Tablå T14:5.</i>	ORIENT >> SELECT	253
<i>Tablå T14:6.</i>	Pragmatisk kontroll	256
<i>Tablå T14:7.</i>	Pragmatisk kontroll blockerad av C-KOM	257
<i>Tablå T15:1.</i>	*GESTURE(TIP) >> *REPLACE i svenskan	269
<i>Tablå T15:2.</i>	Syntaktisk ambiguitet	274
<i>Tablå T16:1.</i>	Monotransitiv kontrollstruktur med subjektorientering	279
<i>Tablå T16:2.</i>	Monotransitiv kontrollstruktur med vakuös orientering	280
<i>Tablå T16:3.</i>	Subjektorientering i komplement till <i>lova</i>	281
<i>Tablå T16:4.</i>	Orientering mot ett implicit objekt	281
<i>Tablå T16:5.</i>	Kontrollväxling	282
<i>Tablå T16:6.</i>	Indirekt kontroll av PRO i en predikativfras	284
<i>Tablå T16:7.</i>	Kontroll i en relativ infinitivfras	285
<i>Tablå T16:8.</i>	Kontroll i ett fyllnadsattribut	288
<i>Tablå T16:9.</i>	Adjektivbestämning utan lucka	289
<i>Tablå T16:10.</i>	Predikativ adjektivbestämning med lucka	289
<i>Tablå T16:11.</i>	Icke-predikativ adjektivbestämning med lucka	290
<i>Tablå T16:12.</i>	Pragmatisk kontroll i ett efterställt adverbial	292
<i>Tablå T16:13.</i>	Objektskontroll i ett egentligt subjekt	295
<i>Tablå T16:14.</i>	Felaktigt nominerad obligatorisk subjektskontroll	297
<i>Tablå T16:15.</i>	Pragmatiskt specificerad arbiträr kontroll	297

DEL I:
BAKGRUND

1. Inledning

Satsförkortningar brukar definieras som 'satsvärdiga men inte satsformade konstruktioner'. Med *satsvärdiga* menas att de har ungefär samma betydelseinnehåll som en full sats, vilket framför allt omfattar något som motsvarar subjekt och predikat. Samtidigt är de dock *icke satsformade*, vilket innebär att de till formen saknar något eller några av de element som bygger upp en sats. En intressant fråga blir då vilka element som saknas och en ännu intressantare hur vi ändå kan tillgodogöra oss deras innehåll.

Den här avhandlingen ägnas åt den senare frågan: varifrån får vi tolkningen till den utelämnade informationen? Jag försöker dock inte täcka alla typer av satsförkortningar, då den uppgiften skulle bli både för stor och för diffus. Det är nämligen inte självklart vad en satsförkortning är, eller vilka frastyper begreppet omfattar (för en diskussion, se avsnitt 2.1). Studieobjektet begränsas därför till en frastyp: infinitivfraser.

Infinitivfraser skiljer sig strukturellt från fulla bisatser i två avseenden: de saknar finithet och de saknar explicit subjekt (jag bortser här från skillnader i distribution). I övrigt innehåller de – eller kan innehålla – samma element.

- (1:1) a. Han lovade utan omsvep att han skulle komma på mötet.
b. Han lovade utan omsvep att komma på mötet.

Som framgår av (1:1) innebär satsförkortningen vanligen ingen informationsförlust. Det går lika bra att tolka infinitivkonstruktionen i (1:1b) som den fulla bisatsen i (1:1a).¹ Vilken roll avsaknaden av finit verb spelar i sammanhanget är svårt att säga. Desto mer påtagligt är dock det implicita subjektet – eller tankesubjektet som det ibland kallas. Infinitivfrasens satsvärdighet bygger ju på en förbindelse

¹ Den mer abstrakta infinitivkonstruktionen **kan** dock vara ett sätt att undertrycka information, i synnerhet om subjektet, i likhet med t.ex. passivering och nominalisering (jfr Karlgren 1974).

mellan subjekt och predikat och förutsätter alltså att vi kan tolka subjektens rollen.

Och det är detta som är avhandlingens ämne: tolkningen av infinitivfrasers tankesubjekt. Genom en bred korpusstudie och en optimalitetsteoretisk analys försöker jag ge en helhetsbild av hur de implicita tankesubjekten tolkas i svenskan. Då det förefaller vara såväl semantiska och pragmatiska som syntaktiska faktorer inblandade här, blir undersökningen också en illustration av hur dessa tre perspektiv på språk kan samverka.

Tidigare arbeten i ämnet fördelar sig i två tämligen olika grupper. I den svenska grammatiktraditionen har frågan främst behandlats utifrån den s.k. **subjektsregeln**, ofta från ett normativt perspektiv. Denna tradition behandlas i kapitel 3 nedan. Enligt subjektsregeln är tankesubjektet koreferent med närmast överordnade subjekt – eller bör vara det. Denna normföreställning avser dock främst adverbiala infinitiver (och fria predikativer, men dessa är inte infinitivfraser) och är inte tillämplig på alla typer av infinitivfraser.

- (1:2) a. Hon övertalade honom *att inte säga upp sig*.
 b. *Att kunna uttrycka sig väl i tal och skrift* blir allt viktigare.
 c. Det här var en riktig skitmatch, *för att tala klarspråk*.
 d. Det värsta med *att vara arbetslös* är *att inte ha några arbetskamrater*.

Ingen av infinitivfraserna i (1.2) har subjektet som tankesubjekt, men samtliga exempel är fullt grammatiska meningar och ingen av dem anses bryta mot subjektsregeln. Objektsinfinitiven i (1:2a) tar inte subjektet *hon* utan det indirekta objektet *honom* som tankesubjekt. I (1:2b) är subjektet självt en infinitivfras och kan rimligen inte vara sitt eget tankesubjekt. Tolkningen följer i stället av sammanhanget, i det här fallet ett generiskt tankesubjekt. Tankesubjektet till talaksadverbialiet i (1:2c) är däremot högst specifikt, men syftar inte på subjektet utan på talaren.¹ I (1:2d), som innehåller två infinitivfraser, kan varken attributet och predikativet ta subjektet som tankesubjekt. Tolkningen kan vara antingen specifik eller generisk, men båda infinitiverna måste ha samma tankesubjekt.

Följaktligen är subjektsregeln tämligen bristfällig som utgångspunkt för en bred genomgång av infinitivers tankesubjekt. Däremot kan den med fördel ligga till grund för en diskussion av de konstruktioner som faller inom dess tillämpningsområde. Jämför t.ex. meningarna i (1:3), där (a) följer subjektsregeln men (b) bryter mot den:

¹ I enlighet med vedertaget bruk används *talare* här medieneutralt, dvs. om skrivet lika väl som talat språk. Där inget annat anges gäller detta boken igenom.

- (1:3) a. *Efter att ha läst eländet* var jag helt förtvivad.
 b. *Efter att ha satt sig i vagnen* föll hästen åter i sken. (Wellander 1973:251)

Även om vi nog kan sluta oss till att det inte är subjektet *hästen* som har *satt sig i vagnen* i (1:3b) finns det ändå något i strukturen som får oss att associera till subjektet här. Detta tyder på att det finns någon syntaktisk princip som den pragmatiska tolkningen av (1:3b) bryter mot. Emellertid är det inte helt givet att denna princip är just subjektregeln. Se t.ex. på den spetsställda prepositionsfrasen i (1:4) som vid första anblicken utgör ett typiskt brott mot subjektregeln.¹

- (1:4) *Efter tio års heroinmissbruk* är det svårt att hitta ett mer avskräckande exempel än Johnny Thunders.

Visserligen finns det något i (1:4) som pekar ut en annan referent än den avsedda *Johnny Thunders* som tankesubjekt, men denna referent är inte satsens subjekt utan talaren. Vad det än är (1:4) bryter mot, så inte är det subjektregeln.²

Det andra sättet att ta sig an infinitivfrasers tankesubjekt utgår från begreppet **kontroll**. Det led som ger tolkningen av det implicita tankesubjektet kallas dess kontrollör, och kontroll är då koreferensförhållandet mellan kontrollör och tankesubjekt. Man antar också elementet PRO som representation för det implicita tankesubjektet. Begreppen härrör från generativ grammatik, men är numera i stort sett standard inom den internationella kontrollitteraturen. Perspektivet tillämpas även i modern svensk litteratur, t.ex. SAG (Teleman m.fl. 1999).³ Det är också detta perspektiv jag själv huvudsakligen utgår från, och fortsättningsvis kommer jag att använda PRO för att markera det implicita tankesubjektet i exemplen.

Kontrollitteraturen är ofta teoretiskt orienterad, och många spaltmeter har ägnats åt exempelvis vilken status PRO har i språkssystemet och huruvida kontroll primärt är ett syntaktiskt eller (lexikalt) semantiskt fenomen. Några typiska spörsmål illustreras i (1:5):

¹ Tack till Maja Lindfors-Viklund, som skickade mig exempel (1:4).

² Man kan i och för sig analysera konstruktionen i (1:4) som att den bryter mot en indirekt motsvarighet till subjektregeln. Det egentliga subjektet är nämligen i sig en infinitivfras till vilken talaren utgör tankesubjekt. Det spetsställda predikativets benägenhet att associera till subjektet blir då här en association till vad vi kan kalla subjektets subjekt. Detta kan möjligen uppfattas som en indirekt variant av subjektregeln, men ett sådant begrepp vore väsensskilt från rådande formuleringar av regeln.

³ SAG använder visserligen en annan terminologi och begreppsapparat än den gängse, men överensstämmer ändå med standard både i sak och i perspektiv (se avsnitt 2.2 nedan samt Lyngfelt 2000b).

- (1:5) a. Hon lovade honom att PRO komma
 b. Hon övertalade honom att PRO komma
 c. Johan är angelägen att PRO vara till lags
 d. Johan är lätt att PRO vara till lags
 d'. Det är lätt att PRO vara Johan till lags

I de bitransitiva meningarna i (1:5a–b) är det slående att tankesubjektet (PRO) syftar på – kontrolleras av – subjektet *hon* i (a) men objektet *honom* i (b). Detta antas vanligen bero på betydelskillnader mellan verben *lova* respektive *övertala*. En liknande kontrast uppträder i (1:5c–d), där tankesubjektet till adjektivbestämningen *att vara till lags* är subjektet *Johan* i (c) men vem som helst **utom** *Johan* i (d). Detta förklaras ofta med att infinitivfrasen i (d) är härledd ur ett egentligt subjekt, jfr (d').

De kontrollteorier som föreslagits (se kapitel 4) varierar i omfång, men oavsett om de avser samtliga tankesubjekt eller bara en delmängd av dem syftar teorierna till att förklara samtliga fall inom tillämpningsområdet. Denna ambition gör dem till en bättre utgångspunkt för mina syften än den mer tendentiösa subjeksregeln.

Gemensamt för vad som skrivits om subjeksregeln och kontroll är att empirin i hög grad utgörs av skrivbordsexempel, med exempelmeningar som är relevanta ur språkriktighetssynpunkt i det förra fallet och språkteoretiskt intressanta fall i det senare. Visserligen har man på det viset hunnit täcka in ganska mycket under årens lopp, men såvitt jag vet saknas ännu en stor korpusstudie med ambitioner att vara heltäckande – inte bara för svenskans del utan även internationellt. Därför är just en sådan korpusundersökning ett centralt inslag i avhandlingen (del II, kapitel 5–12). Ingen korpus kan dock täcka in allt, utan kompletterande skrivbordsexempel utgör en väsentlig del av materialet genom hela avhandlingen.

Med denna materialgenomgång i ryggen är förutsättningarna goda för en teoretisk behandling av infinitivers tankesubjekt. De empiriska resultaten tyder på att kontroll beror på flera, ofta motstridiga faktorer, vilket talar för att en optimalitetsteoretisk analys skulle kunna vara fruktbar. Optimalitetsteori (OT) bygger just på antagandet att språk styrs av samverkan mellan konkurrerande principer. Följaktligen presenteras en OT-analys av kontroll i svenskan i avhandlingens del III (kapitel 13–17).

Först följer dock en översikt av undersökningens förutsättningar. Studiens tolkningsperspektiv behandlas i 1.1 och de teoretiska ramarna i 1.2. Därefter presenteras avhandlingens syfte i 1.3 och bokens uppbyggnad i 1.4. En genomgång av centrala begrepp följer i kapitel 2.

1.1. Tolkningsperspektiv

Som nämndes ovan inriktar jag mig på **tolkningen** av infinitivers tankesubjekt. Det handlar alltså inte om vilka infinitivkonstruktioner som är möjliga utan om hur vi tolkar dem som finns.

Grammatik brukar ju annars antingen utgå från produktionssidan, dvs. beskriva vad man kan säga och inte säga, eller inta ett neutralt inventarieperspektiv. Sett från det neutrala perspektivet omfattar språket ett inventarium av form/betydelse-par, i stil med saussureanska ägg. Varje språklig enhet har en uttryckssida och en innehållssida och bildas just genom kombinationen av dessa två (Saussure [1916] 1970).

Att kombinera språkliga element till syntaktiska strukturer är därmed detsamma som att generera just form/betydelse-par. Någon särskild koppling till ena eller andra kommunikationsriktningen är inte nödvändig eller ens önskvärd, eftersom språkssystemet är gemensamt för talare och lyssnare. Emellertid tenderar arbeten som antar det neutrala synsättet att i högre grad utgå från uttrycks- än från innehållssidan, bl.a. därför att form är lättare att påvisa och definiera. Tolkning hör traditionellt till semantikens domän.

Om man i stället väljer att skilja mellan produktion och tolkning kan distinktionen göras på åtminstone två olika nivåer – motsvarande *langue* och *parole*. *Parole*-perspektivet, dvs. skillnaden mellan talare och mottagare i en konkret kommunikationssituation, är inte relevant här. Vad jag i praktiken gör genom att anta ett rent tolkningsperspektiv är i stället att anta en distinktion mellan produktion och tolkning på systemnivå. Valet är främst metodiskt motiverat (avsnitt 1.1.1 nedan), men jag gör också några reflexioner kring de principiella implikationerna (1.1.2).

1.1.1. Tolkning kontra distribution av infinitivfraser

Att undersöka tolkningen av infinitivers tankesubjekt är i grunden väldigt enkelt. För varje exempel utgår man från ett befintligt uttryck, tolkar dess innehåll och undersöker vad i uttrycket som ger nyckeln till tolkningen. I normalfallet finns bara en möjlig tolkning, och jag kan med modersmålskompetensens rätt förutsätta att tolkningen stämmer.

Motsvarande metod från produktionssidan vore att utgå från en betydelse och bedöma hur detta innehåll normalt skulle uttryckas, vilket i praktiken är ogörligt i större skala. Dels kräver det någon form av abstrakt utgångspunkt, och det är oklart vilket betydelseformat som det

då är lämpligt att utgå från, dels kan de flesta betydelser uttryckas på mer än ett sätt (se vidare kapitel 15).

Vid en studie från det perspektivet får man i stället försöka ringa in uttryckets distribution, dvs. undersöka i vilka sammanhang man kan respektive inte kan använda ett visst uttryck. Då infinitivfrasers tanke- subjekt nödvändigtvis uppträder i infinitivfraser och infinitivfraser som regel har tankesubjekt, skulle uppgiften alltså bli att fastställa infinitivfrasens distribution.¹

Svårigheten med en sådan uppgift framgår av nedanstående jämförelse med engelskan. Jag bortser för tillfället från att engelskan ofta har particip där svenskan har infinitiv och nöjer mig med att betrakta fördelningen mellan satsförkortning och full bisats.

- (1:6) a. Efter att PRO ha ätit en god frukost åkte han direkt till jobbet.
a'. After PRO having had a good breakfast he went straight to work.

- b. *Innan att PRO åka till jobbet åt han en god frukost..
b'. Before PRO going to work he had a good breakfast.

- c. Innan han åkte till jobbet åt han en god frukost.
c'. Before he went to work he had a good breakfast.

- (1:7) a. Jag är inte rätt person att PRO hjälpa dig.
a'. I'm not the right person to PRO help you.

- b. *Du behöver någon att PRO hjälpa dig.
b'. You need someone to PRO help you.

- c. Du behöver någon som hjälper dig.
c'. You need someone who helps you.

I adverbial inledda med *efter/after* kan både svenskan och engelskan ha satsförkortning (1:6a, a'), men i dem inledda med *innan/before* kan bara engelskan ha det (1:6b'). Här kräver svenskan full bisats (1:6c). Att byta ut *innan* mot *före* skulle inte göra någon skillnad; infinitivfraser vore lika omöjliga ändå. Något liknande finner vi bland relativattribut: i vissa fall är infinitivattribut en möjlighet i både engelskan och svenskan (1:7a, a'), i andra tillåter endast engelskan infinitiv (1:7b') medan svenskan kräver bisats (1:7c).

Vid första anblicken kan det förefalla som om ovanstående beror på lexikala egenheter, i synnerhet med tanke på *före/innan*-problematiken i svenskan. Emellertid är det genomgående så att där engelskan och svenskan skiljer sig åt är det engelskan som tillåter satsförkortning och

¹ Jag bortser för tillfället från t.ex. infinitiver i lyftningskonstruktioner, vilka inte anses innehålla PRO (se avsnitt 2.2.1).

svenskan som kräver bisats (Lyngfelt 2001b).¹ Detta tyder på en systematisk skillnad mellan språken i detta avseende, vilket i sin tur antyder att fördelningen mellan olika frastyper inte är rent lexikalt bestämd.

Vilka faktorer som styr distributionen av infinitivfraser är ännu inte utrett. Givón (1980) föreslår en ikonisk s.k. bindningshierarki enligt vilken graden av syntaktisk integrering speglar semantisk bindningsstyrka.² Lyngfelt (2001b) visar dock att hypotesens överensstämmelse med fakta är bristfällig, varför Givóns hierarki inte kan vara hela lösningen. I den mån bindningsstyrka är relevant för fördelningen mellan bisatser och satsförkortningar är den bara en faktor bland flera.

Att fastställa distributionen av infinitivfraser är alltså en stor uppgift. Dessutom tror jag att en sådan undersökning inte bör begränsas till ett språk, då jämförelser mellan olika språk sannolikt ger de bästa ledtrådarna till vilka faktorer som styr. Utan en sådan redogörelse för distributionen av infinitivfraser, och därmed tankesubjekt, kan jag inte tillfredsställande hantera kontroll vare sig från produktions- eller från inventarieperspektivet.

Ändå ger undersökningen förstås en bild av distributionen, såtillvida att jag redogör för alla typer av infinitivfraser jag stöter på. Då jag dels utgår från en stor korpus, dels har tillgång till skrivbordsexempel från 35 års litteratur om kontroll och 150 års litteratur om subjektregeln borde den bilden täcka det mesta. Men jag försöker inte besvara frågan om när vi kan eller inte kan använda infinitivkonstruktion, bara frågan om hur vi tolkar de infinitiver som finns.

1.1.2. Olika system för produktion och tolkning?

Även om avgränsningen till ett rent tolkningsperspektiv främst är metodisk finner jag den även teoretiskt intressant som hypotes om språket. Givet den fysiska skillnaden mellan produktion och tolkning i en konkret språksituation kan man anta en motsvarande distinktion i själva språkssystemet. Detta innebär att man i princip antar två skilda

¹ Även det faktum att engelskan ofta har particip där svenskan använder infinitiv pekar i samma riktning. Om vi tänker oss en verbalitetsskala från fulla satser till alltmer nominala uttryck ligger engelskans repertoar genomgående längre åt det nominala hållet på de punkter där språken skiljer sig åt (Lyngfelt 2001b; jfr Gellerstam 2001).

² Givóns bindningshierarki har ingenting att göra med den generativa grammatikens bindningsbegrepp (jfr t.ex. Chomsky 1981), utan *bindning* står här för graden av semantisk samhörighet mellan två propositioner.

grammatiska system: ett för produktion och ett för tolkning. Finns det fog för ett sådant antagande?

Detta är det förstås vanskligt att uttala sig om, och jag gör inte anspråk på att kunna hävda någonting säkert i frågan. Emellertid är det högst sannolikt att min syn på sådana grundläggande frågor medvetet eller omedvetet påverkar analysens genomförande. Därför kan det vara värt att klargöra hur jag har tänkt.

Att det förvisso är skillnad mellan vad vi säger och vad vi hör framgår exempelvis av att vi förstår fler dialekter än de vi talar, utan att för den skull se det som något annat än samma språk, men detta behöver inte indikera en skillnad i språksystemet. Det kan vara skillnader som enbart berör motorik och perception (eller faktorer i *parole* snarare än *langue*). Just att vi uppfattar både det vi säger och det vi hör som samma språk talar för detta.

Bättre argument för en distinktion på systemnivå är att det finns grammatiska men ändå meningslösa konstruktioner, liksom det finns ogrammatiska men ändå fullt tolkningsbara. Chomskys klassiska exempel på det förra presenteras i (1:8a) och ett exempel på det senare i (1:8b):¹

- (1:8) a. Colorless green ideas sleep furiously. (Chomsky 1957:15)
b. En låda flaskor vin.

Givet att både talare och lyssnare är överens om meningarnas status, är skillnaden mellan perspektiven inte beroende av kommunikationssituationen utan rör själva språksystemet. Grammatikalitet och tolkningsbarhet är två olika saker. Att man abstraherar bort från den konkreta språksituationen till systemnivå behöver inte alls innebära att man ger upp denna skillnad.

Ryms då tolkning inom grammatiken eller ligger den utanför? Fall som (1:9) tyder på lite av båda:²

- (1:9) Roger lurade bollen att PRO sparka Olle.

Trots att bollar rimligen inte kan sparka någon är det något i (1:9) som pekar ut objektet *bollen* som infinitivfrasens tankesubjekt. Detta tyder på att tolkning inte enbart är en fråga om rimlighetsbedömningar utan också rymmer en automatisk inomspråklig komponent.

¹ Exempel (1:8b) har jag fått av Lars-Olof Delsing. Tack!

² Tack till Christer Platzack för exempel (1:9).

Är då exempel som dem i (1:8–9) skäl nog för att anta olika system för produktion och tolkning? Nja, egentligen är detta nog ingen empirisk fråga. Språkvetenskapen har en lång tradition av att behandla dem som ett enhetligt system (om än med tyngdpunkt på produktions-sidan). Det förhållningssättet medför sina för- och nackdelar. Att i stället hålla isär perspektiven medför andra.

Jag ska inte göra något försök att överblicka dem här – en stor och svår uppgift – men det förefaller som vinster och förluster i båda fallen skulle vara främst metodiska. Den främsta förtjänsten med ett delat system är möjligheten att hålla ena sidan konstant och på så vis reducera antalet variabler. Om uttrycket behandlas som givet kan man koncentrera sig på faktorer som rör tolkningen och vice versa. Omvänt kanske ett förenat perspektiv ger bättre möjligheter att studera i vilken mån skillnader i uttryckssättet ger motsvarande skillnader i tolkningen.

Vidare bör betonas att distinktionen – eller avsaknaden av den – är ett inomteoretiskt fenomen. Eftersom vi inte vet hur hjärnans språk-system är beskaffat antar vi olika teoretiska konstrukter som ska motsvara detta eller delar av det. En distinktionen mellan produktion och tolkning blir en del av en sådan teoretisk modell, varför dess för- och nackdelar också beror på hur väl den stämmer överens med modellens övriga komponenter. Och dessa är i sin tur i varierande grad metodiskt, empiriskt eller principiellt motiverade.

Därav följer också att distinktionen främst bör värderas i relation till den teoretiska modell i vilken den ingår. Detta blir å ena sidan en fråga om distinktionens relevans inom modellen, å andra sidan en del av värderingen av modellen som helhet.

Jag avstår därför från att ta ställning till en uppdelning mellan produktion och tolkning generellt. Däremot görs en inomteoretisk tillämpning av distinktionen i avhandlingens del III, där kontroll analyseras med hjälp av optimalitetsteori (OT). Inom OT är förhållandet mellan produktion och tolkning en central fråga, och ramverket tillämpas både med och utan en uppdelning mellan perspektiven (t.ex. Hendriks & de Hoop 2001 resp. Smolensky 2000). Dessutom förekommer s.k. bidirektionella versioner av OT (t.ex. Kuhn 2001, Wilson 2001), vilka behandlar produktion och tolkning som distinkta processer inom samma system.

Förhållandet mellan produktion och tolkning i OT diskuteras särskilt i kapitel 15. Frågan om distributionen av infinitivfraser från ett OT-perspektiv kommenteras i avsnitt 14.2.2.

1.1.3. Andra dimensioner

Man kan också tänka sig uppdelningar av språksystemet efter andra linjer än produktion/tolkning. Närmast besläktad är dikotomin uttryck kontra innehåll, som dock berör en annan dimension än den distinktion mellan produktion och tolkning som tillämpas här. Relationen dem emellan behandlas i kapitel 15.

En annan högst relevant dimension är förhållandet mellan syntax och lexikon. En vanlig distinktion, särskilt i tidig generativ grammatik, är att syntaxen omfattar det regelbundna medan "all properties of a formative that are essentially idiosyncratic will be specified in the lexicon" (Chomsky 1965:87). Med hänsyn tagen till att även lexikon rymmer regelbundenheter och att de båda perspektiven i hög grad är ömsesidigt beroende, har denna uppdelning i stort sett förblivit standard sedan dess.¹

Vad som är syntaktiskt respektive lexikalt styrt är en central fråga i kontrollitteraturen, och jag kommer i det följande att återkomma till den flera gånger. Inom t.ex. GB-traditionen (Government & Binding) har man främst betonat den syntaktiska sidan av saken (se t.ex. Manzini 1983), medan andra grenar av generativ grammatik är mer lexikaliskt orienterade, t.ex. LFG (Lexical-Functional Grammar; Bresnan 1982, 2000a) och HPSG (Head-Driven Phrase Structure Grammar; Pollard & Sag 1994). Avsikten med föreliggande studie är som sagt att ta ett helhetsgrepp om kontroll och därmed täcka både syntaktiska och lexikala (semantiska) – och pragmatiska – aspekter på kontroll.

Ytterligare en väsentlig dimension i sammanhanget är relationen mellan tal och skrift. Här, liksom i fallet produktion/tolkning, gör jag en praktisk avgränsning i så måtto att hela det empiriska underlaget består av skrivet material (se vidare kapitel 5). Däremot gör jag ingen motsvarande teoretisk distinktion, vare sig i OT-delen eller på andra håll.

Notera att avhandlingens titel är *Kontroll i svenskan* – inte *Kontroll i svenskt skriftspråk*. Premissen för detta är att analysen är tillämplig både på tal och skrift, vilket jag tror att den är. Visserligen är det empiriska underlaget enbart skrift, och i vilken mån resultaten även gäller tal testas egentligen inte, men jag är tämligen säker på att de exempel jag har sett skulle tolkas likadant om de hördes.

¹ Med tanke på att lexikon och syntax oftast också skiljer sig åt med avseende på språknivå – enskilda ord kontra kombinationer av ord – bör kanske noteras att det inte är den dimensionen som avses.

Denna form av idealisering är vedertagen praxis i grammatiken. Av praktiska skäl är grammatikexempel nedskrivna, oavsett om de hämtats från tal, skrift eller ingendera (i fallet med konstruerade exempel). Som regel förutsätts de iakttagna mönstren gälla språkssystemet som helhet. Detta förfarande är förstås inte helt oproblematiskt, men jag har svårt att se ett bättre alternativ. De mediespecifika språkmodeller som föreslagits är främst utformade för att lösa mediespecifika problem.¹ Kontroll är inte ett sådant problem, utan är relevant både för tal och skrift. Dessutom avser kontroll relativt komplexa syntaktiska strukturer, varför ämnet kräver en sofistikerad grammatisk begreppsapparat. Sådana redskap finns bara inom den etablerade grammatiktraditionen.

Det vore dock intressant med en jämförande studie av kontrollstrukturer i tal och skrift. Sannolikt skulle en sådan undersökning uppdaga vissa smärre skillnader (troligen snarare avseende distribution än tolkning) och på så vis kunna nyansera den bild som ges här.

1.2. Teoretiska förutsättningar

Som nämndes ovan är detta en grammatisk avhandling, med grammatikens förutsättningar och grammatikens verktyg. Strävan att täcka in alla kontrollstrukturer (åtminstone alla tankesubjekt i infinitiver) i ett övergripande system gör den också till ett strukturalistiskt projekt. Inom de ramarna ryms dock allt från traditionell grammatik till dagens sofistikerade teoribyggen.

En naturlig fråga att ställa är huruvida ämnet bäst beskrivs inom ett specifikt teoretiskt ramverk – och i så fall vilket – eller på mer teori-neutrala grunder. Ett helt teorioberoende förhållningssätt är förstås varken önskvärt eller möjligt (se Smith-citatet nedan) men det gäller att hålla undersökningens teoretiska djup och specificitet på en för uppgiften lämplig nivå.

Any attempt to provide explanations presupposes a theory. The difference between so-called theory-neutral and theoretically based explanations is not really one between the presence and absence of an appeal to theory, but a difference in the sophistication and depth of the two theories involved. (Neil Smith 1989:32)

¹ Några aspekter på en talspråksspecifik grammatik tas upp i Anward (2000) och inom det pågående projektet "Samtalsspråkets grammatik", vars skrifter finns tillgängliga på <<http://nordiska.uu.se/samtal/index.html>>.

En stor fördel med en sofistikerad teoretisk apparat är att man kan komma längre: ju mer specifika förutsättningar, desto större utrymme att utforska de variabler som återstår; ju mer sofistikerade analysverktyg, desto bättre möjligheter att driva hypoteser till deras spets.

Nackdelen ligger i bristen på allmängiltighet. Resultaten är bara tillgängliga för dem som behärskar begreppsapparaten, och ofta bara giltiga under vissa givna premisser. Det stora antalet teoretiska ramverk som tillämpas idag, och den grad av sofistikerad flera av dem uppvisar, begränsar därmed både tillgänglighet och tillämpbarhet. Då teorierna dessutom är stadda i ständig utveckling finns alltid risken att ens analys blir inaktuell. Om inte annat, krävs som regel ett visst översättningsarbete innan resultat som uppnåtts inom en teori kan tillämpas utanför den.

För- och nackdelar med ett grundare teoretiskt förhållningssätt är de omvända. Så långt det finns en gemensam grund att stå på är resultaten både tillgängliga och tillämpbara även inom andra diskurser. Å andra sidan ger ett grundare ramverk grundare insikter. Det är först när lingvistiska iakttagelser relateras till teoretiska frågor som de leder vidare och blir hypotesdrivande. Ju mer specifik teori, desto mer specifika prediktioner genereras.

Det bör kanske poängteras explicit att ovannämnda resonemang utgår från språkteorier som forskningsredskap, inte primärt som föreställningar om hur språk fungerar. Självklart bör en språkteori utformas i enlighet med vad vi vet (eller tror oss veta) om språk, men det den försöker komma åt är ändå det vi inte vet än. När vi inte vet hur målet ser ut, eller var det ligger, söker vi efter framkomliga vägar och vill komma så långt som möjligt på dessa.

A formal theory of grammar [...] is not of itself a substantive linguistic theory. Rather, it is a language for precisely expressing descriptive rules and universal postulates of grammar. (Bresnan 1982:343)

Jämför begreppen *formal theory of grammar* och *substantive linguistic theory* i Bresnan-citatet ovan. Som jag tolkar henne är det förstnämnda ett forskningsredskap och det senare en föreställning om vad språk är (eller om hur det fungerar). Ju större överensstämmelse dem emellan desto bättre, men för mina nuvarande syften är det forskningsredskapet som är det primära. Hur våra hjärnor fungerar är en senare fråga.

Lägg vidare märke till uttrycken *language* och *formal (theory)*. Ett teoretiskt ramverk är i hög grad just ett språk, ett metaspråk. Det

utgör en begreppsapparat som ska göra det möjligt att med rimlig precision beskriva och förklara studieobjektet i fråga.

Vad gäller formaliseringar är de kanske inte alltid nödvändiga, men de har den fördelen att de framtvingar explicititet och preciseringar. Visserligen kanske språk egentligen är vagare än så, men om man slår sig till ro med det finns alltid risken att man nöjer sig med en ungefärlig generalisering där en exaktare är möjlig och att man därmed förlorar väsentliga nyanser. Huruvida formaliseringar också gör iakttagelserna tydligare är dock en perspektivfråga. De gör dem i alla händelser inte mer tillgängliga, annat än för dem som redan är förtrogna med begreppsapparaten.

Låt vara att det är fråga om gradskillnader snarare än om antingen/eller, valet mellan ett teorispecifikt och ett mer neutralt förhållningssätt är ändå en avvägning mellan delvis motstridiga ideal. Å ena sidan vill jag inte gå miste om de möjligheter ett s.k. inomteoretiskt förhållningssätt innebär, å andra sidan vill jag inte producera ett arbete som dels endast angår ett exklusivt fåtal, dels är färskvara.

Följaktligen väljer jag inte en av vägarna, utan försöker utforska båda – dels en relativt teorineutral beskrivning, dels en mer teori-specifik analys.

1.2.1. Undersökningens teoretiska ramar

Den konkreta analysen av infinitivers tankesubjekt utförs på två nivåer. Utifrån en korpusstudie redovisas en i möjligaste mån rent deskriptiv genomgång av kontrollkonstruktioner i svenskan (del II). Denna presenteras i termer av traditionell grammatik, dock med några begrepp inlånade från generativ grammatik där så erfordras. Dessutom analyseras samma material från ett optimalitetsteoretiskt perspektiv (del III). Genom dessa två separata analyser försöker jag uppnå både allmän-giltigheten hos ett s.k. teorineutralt förhållningssätt och djupet och precisionen hos ett inomteoretiskt perspektiv.

Traditionell grammatik används, då detta är den gemensamma bas som all modern språkforskning vilar på. Även de som försöker frigöra sig från dessa ramar känner till dem, kan förhålla sig till dem och vid behov transponera iakttagelserna till ett annat ramverk. Eftersom avhandlingen är skriven på svenska är det svensk grammatiktradition jag utgår från (se vidare kapitel 5).

Beskrivningen är vid behov berikad med begrepp från generativ grammatik, t.ex. kontroll och lyftning. Även här är det dock så långt

det är möjligt fråga om allmångods. Begreppen ifråga härrör från den transformationsgrammatiska traditionen men är inte längre specifika för den. De tillämpas över ett brett fält inom den internationella syntaxforskningen och är bekanta över ett ännu bredare. Däremot är de inte självklara inslag i svensk grammatiktradition, och de kommer därför att introduceras med viss omsorg.

Optimalitetsteori (OT) ger mig möjlighet att driva analysen ett steg längre. Analysapparaten som sådan är formaliserad på ett sätt som tvingar mig att precisera mina generaliseringar och på så sätt uppnå en exaktare beskrivning. Teorin ger mig också möjlighet att inte bara beskriva olika kontrollfenomen utan också i någon mån försöka förklara dem genom att relatera kontrollmönstren till mer generella principer.

OT-analysen faller inom generativ grammatik i den meningen att min analysmodell syftar till att generera samtliga grammatiska tolkningar och inga andra.¹ Däremot sorterar den inte inom någon särskild gren av den generativa grammatiken annat än just genom användandet av OT. En version av OT-syntax är influerad av GB (Grimshaw 1997) och en annan bygger på LFG (Bresnan 2000b). Jag har medvetet försökt göra min analys kompatibel med båda.

Ramverket som sådant introduceras senare (kapitel 13). Här anföras endast några skäl till att jag valt OT framför andra tänkbara teori-bildningar. För det första bygger ramverket på idén om samverkan mellan konkurrerande principer. Eftersom kontroll förefaller bero på flera olika, ibland motstridiga faktorer behöver jag en begreppsapparat som kan hantera den sortens konflikter.

För det andra har förhållandet mellan produktion och tolkning en framträdande plats i OT. Eftersom jag *de facto* håller isär perspektiven i empirin (se avsnitt 1.1) bör analysinstrumenten vara kompatibla med ett sådant förfaringssätt. Inom OT finns utrymme både för att skilja mellan produktion och tolkning och för att avstå från en sådan distinktion. Dessutom förs en livlig debatt i frågan, vilket ger en god teoretisk grund att falla tillbaka på (se vidare kapitel 15).

För det tredje finner jag ramverket tilltalande generellt. OT intar ett spännande perspektiv på språk och, tror jag, kommer att visa sig fruktbart på många områden. Dessutom är teorin ung och under snabb

¹ Generativa ramverk enligt detta synsätt är bl.a. GB-traditionen (Chomsky 1981), HPSG (Pollard & Sag 1994), LFG (Bresnan 1982, 2000a) och minimalistprogrammet (Chomsky 1995). För diskussion, se Newmeyer (1998). Icke-generativister gör ibland en snävare avgränsning och talar hellre om chomskyansk grammatik, vilket främst inkluderar GB, minimalistprogrammet samt deras föregångare transformationsgrammatiken (se t.ex. Haspelmath 2000, Van Valin & La Polla 1997:8ff.).

utveckling. Jag hoppas därför att jag inte bara kan dra nytta av OT utan också själv bidra till teoriutvecklingen.

1.3. Syfte

Avhandlingens huvudsyfte är sålunda att ge en samlad bild av hur infinitivers tankesubjekt tolkas i svenskan. Detta försöker jag uppnå genom en bred korpusstudie och en optimalitetsteoretisk analys av densamma samt genom att relatera dessa båda dels till den internationella kontrollitteraturen, dels till den svenska litteraturen om subjeksregeln. Det empiriska underlaget är främst Språkbankens Parolekorpus, som omfattar ca 20 miljoner löpord (se vidare kapitel 5).

Tidigare arbeten om kontroll är som regel betydligt snävare och täcker ett mindre urval kontrollstrukturer. Korpusgenomgången är bland de första i sitt slag, både i Sverige och internationellt, och kan därför bidra med en del nya empiriska data. Även den mer teoretiska analysen har samma bredd, och täcker därmed både komplement och adjunkter samt infinitiver i nominal- och adjektivfraser likaväl som i verbfraser.

Därtill kommer några bisyften, vilka egentligen bara är förlängningar av huvudsyftet. Eftersom kontroll verkar bero på samverkan mellan syntaktiska, semantiska och pragmatiska faktorer kan undersökningen betraktas som en illustration av samspelet mellan dessa tre aspekter på språk. Förhoppningsvis kan studien därmed ge ledtrådar om förhållandet mellan syntax, semantik och pragmatik generellt.

Vidare hoppas jag att både korpusgenomgången och OT-analysen kan visa sig värdefulla för studier av kontroll i andra språk än svenskan.¹ Jag tror också att OT-modellen – inte bara ramverket i stort utan den specifika analysmodell som används här – med viss framgång kan appliceras även på besläktade fenomen, såsom tolkningen av anaforer (s.k. bindning) och ellipser, liksom förstås kontroll i participfraser.

Ytterligare ett bisyfte är, som nämndes ovan (1.2.1), att bidra till utvecklingen av OT. Avhandlingens teoretiska bidrag gäller främst förhållandet mellan syntax och semantik i OT. Vidare är föreliggande text mig veterligt det första som publicerats på svenska inom OT-

¹ En förkortad, engelskspråkig version av avhandlingen är under arbete, med fokus på de internationellt intressanta aspekterna på ämnet (Lyngfelt, under arbete).

syntax och OT-semantik.¹ Ett naturligt bisyfte blir därmed att ge en svensk introduktion till OT.

Slutligen – egentligen självklart men ändå värt att nämnda – är denna avhandling avsedd som ett bidrag till den samlade kunskapen om språk i allmänhet och svensk grammatik i synnerhet.

1.4. Bokens uppläggning

Boken består av fyra huvuddelar. Del I (kapitel 1–4) ger en allmän bakgrund, del II (kapitel 5–12) redovisar Parole-undersökningen, del III (kapitel 13–16) presenterar en OT-analys av kontroll och i del IV (kapitel 17) ska de tidigare tre delarna knytas ihop till en helhet.

Del I, "Bakgrund", ger förutsättningarna för undersökningen. I kapitel 1 presenteras de övergripande ramarna, och i kapitel 2 introduceras några centrala begrepp. Därefter följer två forskningsöversikter. Kapitel 3 behandlar den svenska litteraturen om subjeksregeln, och i kapitel 4 ges en översikt av kontrollitteraturen.

I del II, "Kontroll i Parole", redovisas den korpusundersökning som utgör avhandlingens huvudsakliga empiriska underlag. Materialet presenteras i kapitel 5, och därefter följer resultatgenomgången i kapitel 6–11, sorterad efter infinitivfrasernas syntaktiska funktion. Kapitel 6 behandlar verbkomplement (objekt, predikativ och bundna adverbial). Kapitel 7 redogör för bestämningar till nominal och kapitel 8 för bestämningar i adjektivfraser. Kapitel 9 handlar om adverbial och kapitel 10 om subjektinfininitiver, medan kapitel 11 behandlar infinitiver utan tydlig satsdelsstatus. Del II avslutas med att korpusgenomgången som helhet diskuteras i kapitel 12.

Del III, "Optimal kontroll", innehåller en OT-analys av kontroll i svenskan. Kapitel 13 är en introduktion till optimalitetsteori, i kapitel 14 presenteras den konkreta analysmodellen, och i kapitel 15 diskuteras förhållandet mellan produktion och tolkning i OT. Sedan följer själva analysen i kapitel 16, där modellen appliceras på materialet från del II.

I del IV, "Övergripande kontroll", kombineras de tre tidigare delarna till en helhet. Eftersom del I är en ren bakgrund, del II en renodlad materialgenomgång och del III en helt inomteoretisk analys vill jag i del IV lyfta fram det som faller mellan eller sträcker sig över

¹ Däremot tillämnar Tomas Riad (1999) OT på svensk fonologi. Dessutom har det skrivits en del om svensk syntax och semantik inom OT, men då på engelska (t.ex. Lyngfelt 2000, Sells 2001 och indirekt Vikner 1997, 2001a).

dess tre delar. Därmed hoppas jag kunna ge en helhetsbild av kontroll i svenskan.

2. Några centrala begrepp

I följande kapitel presenteras några av undersökningens mest centrala begrepp. Avsikten är att reda ut begreppen så som de tillämpas i avhandlingen, inte att ge en forskningsöversikt av hur de hanterats i litteraturen. Utöver vad som krävs för att klargöra de definitioner som tillämpas här, har jag i detta kapitel ingen ambition att täcka alternativa användningar av liknande begrepp och terminologi. Däremot tas några sådana frågor upp i samband med att litteraturen om kontroll diskuteras i kapitel 4.

Först behandlas här själva studieobjekten, nämligen satsförkortningar (2.1), kontroll och tankesubjekt/PRO (2.2).¹ Därefter introduceras frasstrukturgrammatik (2.3), som utgör ett viktigt analysinstrument inte bara för OT-analysen utan också för delar av korpusredovisningen, särskilt avsnitt 9.2. Även litteraturgenomgången i kapitel 4 förutsätter en grundläggande kännedom om frasstrukturella begrepp. Textpragmatiska aspekter på kontroll behandlas i 2.4. Avslutningsvis samlas definitionerna i en sammanfattning (2.5).

I övrigt introduceras begrepp och analysredskap i sina respektive specifika sammanhang. Terminologin för del II kommenteras i kapitel 5, och analysmodellen för del III presenteras i kapitel 13–14.

2.1. Satser och satsförkortningar

Föreliggande arbete är en undersökning av infinitivers tankesubjekt, och infinitivfraser är valda som studieobjekt i sin egenskap av satsförkortningar. Satsförkortningar definieras vanligen som 'satsvärdiga men inte satsformade uttryck', vilket implicerar att det som främst skiljer dem från satser är uttrycksformen.

Utmärkande för en sats är att den innehåller subjekt och predikat, vilka står i en s.k. nexusförbindelse, där predikatet prediceras om sub-

---

¹ Subjeksregeln tas inte upp här, eftersom denna normföreställning inte ligger till grund för analysen som sådan. Däremot diskuteras begreppet utförligt i kapitel 3.

jektet (se vidare 2.2.4).¹ Predikationen avser någon form av verb-skeende – en handling, en händelse eller ett tillstånd – och predikatet ska innehålla ett finit verb.²

Saknas något av dessa element är konstruktionen inte en sats. En satsförkortning saknar vissa av de formella elementen, t.ex. finit verb och explicit subjekt, men har väsentligen samma semantik som en sats: ett verbskeende prediceras om ett subjektsargument. Det är detta som avses med 'satsvärdig'.

Sådana semantiska villkor är dock svåra att omsätta i en operationell definition. Att skilja predikationer från icke-predikationer är i sig lika vanskligt som att definiera 'satsförkortning' och förutsätter en sofistikerad bakomliggande teori om inte avgränsningen ska bli rent *ad hoc*. Därmed saknas hanterliga semantiska kriterier på vad som skiljer satsförkortningar från andra icke satsformade fraser.

I stället brukar man helt enkelt räkna upp vilka frastyper man betraktar som satsförkortningar, t.ex. infinitivfraser, participfraser, lyftningskonstruktioner (även kallade *nexusinfinitiv* (SAG 3:575ff.) och *subjekt/objekt med infinitiv*) och fria predikativ. I brist på enhetliga kriterier såväl på form- som innehållssidan kan dock inte heller en sådan uppräknande definition bli annat än *ad hoc*.

Den uppräknande definitionens fokus på vissa frastyper ger dock en stabil komponent, nämligen just det att det är vissa strukturer och inga andra som är satsförkortningar. Häri ligger en skillnad mellan berörda frastyper och exempelvis ellipser, vilka kan motsvara nästan vilken sorts konstruktion som helst. Även de senare betraktas ibland som satsförkortningar, dock inte här.

En annan avgörande skillnad mellan dem – och huvudskälet till att ellipser utesluts – är att det "genom ellips utelämnade uttrycket kan sättas in i satsens lucka utan att satsen blir ogrammatisk" (SAG 1:165). I en satsförkortning är däremot utelämnningen en obligatorisk del av konstruktionen i övrigt. Man kan t.ex. inte sätta in ett subjekt i en infinitivfras:

- (2:1) a. Han lovade henne att komma.
b. *Han lovade henne att han komma.

¹ Nexusbegreppet går tillbaka till Jespersen (1924, 1937). En utförlig modern redogörelse ges i Lundin (under arbete).

² SAG (1:152) använder termen *aktion* i stället för *verbskeende*, med samma innebörd.

Just denna inherenta implicitet är ett utmärkande drag hos satsförkortningar och en av de saker som gör dem intressanta. Jämför t.ex. (2:1) ovan med subjektсутelämning i en finit sats (se vidare 2.2.3):

- (2:2) a. Kommer i morgon.
b. Jag kommer i morgon.

2.1.1. *Matrissatser*

Infinitivfraser – liksom flertalet andra satsförkortningar – utgör som regel satsdelar i en överordnad sats.¹ I enklare meningar är denna överordnade sats en huvudsats, men i mer komplexa syntaktiska strukturer kan den vara en bisats eller en satsförkortning.

Den sats eller satsförkortning i vilken en fras utgör en satsdel är frasens matrissats (eng. *matrix clause*). En infinitivfras kan ha flera överordnade satser – eftersom varje sats i sin tur kan innehålla en annan sats – men den har bara en matrissats: den närmast överordnade satsvärdiga konstruktionen.

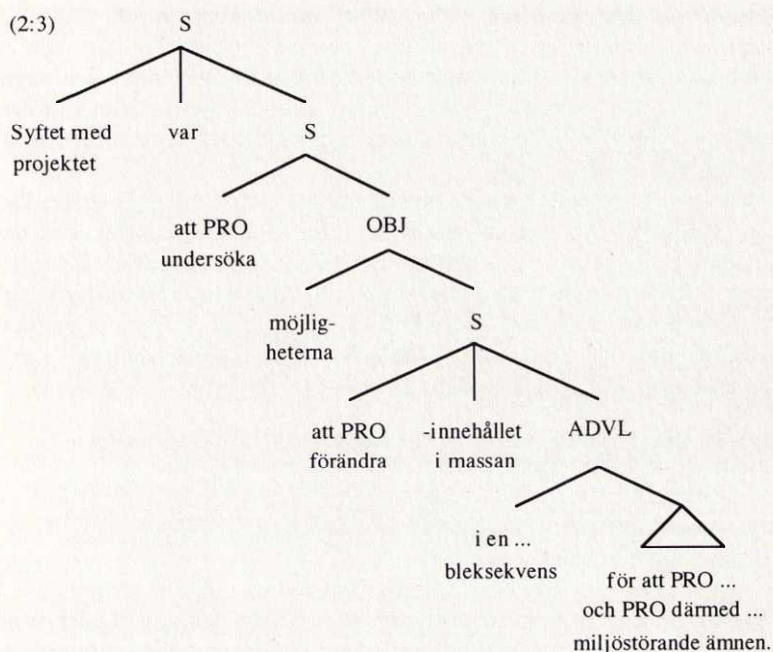
Notera vidare att relationen mellan satsdel och matrissats går i båda riktningarna. Förutom att en satsförkortning utgör en satsdel i sin matrissats, kan den också själv utgöra matrissats till en underordnad sats eller satsförkortning. Detta illustreras i (2:3):

- (2:3) Syftet med projektet var att PRO undersöka möjligheterna att PRO förändra metalljoninnehållet i massan i en totalt klorfri bleksekvens (TCF) för att PRO på så sätt förbättra möjligheterna för en ökad slutning av blekeriet och PRO därmed minska utsläppet av miljöstörande ämnen.

Den första och största infinitivfrasen (*att undersöka...*) har huvudsatsen som matrissats, där den utgör predikativ. Samtidigt är den själv matrissats till närmast underordnade infinitivfras (*att förändra...*), som utgör attribut till objektet *möjligheterna*. Den underordnade infinitivfrasen är i sin tur matrissats för de två samordnade adverbiala infinitiverna (*förbättra möjligheterna resp. minska utsläppen*).

En förenklad illustration av strukturen presenteras i figur 2:1 nedan:

¹ Detta gäller även meningsfragment, vilka trots att de utgör egna grafiska meningar fyller en satsdelsfunktion i förhållande till en föregående sats. Undantag utgör däremot vissa fristående infinitiver bl.a. i rubrikstil (se avsnitt 11.1).

FIGUR 2:1. *Matrissatser i flera nivåer.*

Lägg märke till att matrissats inte är en särskild satstyp, utan ett relationellt begrepp. Om en given sats är matrissats eller inte beror helt på vilken fras eller syntaktisk nivå man utgår från. Just därför är begreppet relevant för kontroll, som också det är ett relationellt fenomen. I förhållandet mellan ett tankesubjekt och dess kontrollör är det högst väsentligt vilken konstruktion som utgör matrissats, men oftast irrelevant huruvida denna är en huvudsats, bisats eller satsförkortning.

Notera vidare att *matrissats* som regel avser satsförkortningens matrissats, inte tankesubjektets (tankesubjektets matrissats är satsförkortningen). Kontroll är en relation mellan tankesubjektet och en referent utanför satsförkortningen, inte inom den (jfr bindning, 2.2.2).

Vidare får jag vid några tillfällen anledning att använda bestämmingen *matris-* till annat än satser. Innebörden är i samtliga fall densamma. *Matrisverb* är t.ex. verbet i matrissatsen. *Matrishuvud* är det syntaktiska huvudord till vilket en satsförkortning utgör ett argument, till skillnad från satsförkortningens huvud.

2.1.2. *Icke-finita satser och andra satsförkortningar*

Inom bl.a. generativ grammatik undviker man det generella och vaga begreppet 'satsförkortning' som en helhet och urskiljer i stället snävare begrepp som t.ex. icke-finita satser och småsatser (eng. *non-finite clauses* resp. *small clauses*).

Icke-finita satser är de som mest påminner om vanliga bisatser. De kan fylla olika syntaktiska funktioner efter liknande mönster, och de innehåller alla satsens element utom subjekt och finit verb.¹ De fras-typer som kan utgöra icke-finita satser i svenskan är infinitivfraser (2:4a) och participfraser (2:4b). Participfraser är dock numera ganska ovanliga som icke-finita satser (däremot är de mycket vanliga i t.ex. engelskan; jfr avsnitt 1.1.1 ovan).

- (2:4) a. Detta föranleder institutionen att PRO kontrollera att vi har utsett examinatorer så som vi borde och att vi har bra rutiner för detta.
 b. PRO *Sittande på Södra Stations trappa* PRO *längtande vart som helst där det finns gator att möta en vår på* och PRO *tryckande en ljummen mellanö* blir man lätt sentimental och det får man ju inte bli i stadsplaneringsfrågor.

Som framgår av (2:4) tar icke-finita satser objekt och adverbial precis som vanliga bisatser. De kan därmed inkludera underordnade satser och satsförkortningar, till vilka de då utgör matrissatser.

Till icke-finita satser räknas dock inte satsförkortningarna i (2:5) nedan:

- (2:5) a. *Hon verkar vara ytterst kompetent.*
 b. *Jag såg dem komma.*
 c. *De ansåg honom korkad, helt enkelt.*

Exempel (2:5a) kallas i traditionell grammatik *subjekt med infinitiv* och (2:5b) *objekt med infinitiv*. SAG (3:575ff.) använder termen *nexusinfinitiv* om båda konstruktionerna. Perfektparticipen i (2:5c) brukar kallas *objektspredikativ* eller liknande.

Vad som skiljer konstruktionerna i (2:5) från icke-finita satser är att satsförkortningarnas subjektsargument inte uppbär någon semantisk roll i matrissatsen. I t.ex. (2:4a) fyller *institutionen* en semantisk roll i förhållande till *föranleder* och en annan gentemot *kontrollera*, dvs. är både 'föranledd' och 'kontrollerare' (se vidare 2.2.1 nedan). Några

¹ Om man antar att det implicita tankesubjektet PRO är en reell syntaktisk konstituent (se vidare avsnitt 17.2) är det enbart avsaknaden av finithet som skiljer icke-finita satser från fulla bisatser, därav termen *icke-finita satser*.

sådana "dubbla roller" förekommer inte i (2:5), vilket framgår om man jämför med motsvarande finita bisatser:

- (2:6) a. Det verkar som om hon är ytterst kompetent.
 b. Jag såg att de kom.
 c. De ansåg att han var korkad, helt enkelt.

Som synes utgör *hon*, *de* och *han* inte argument till huvudverben *verkar*, *såg* respektive *ansåg* i (2:6), och det gör de heller inte i (2:5). Vad som semantiskt sett enbart är ett argument till det underordnade verbet relateras syntaktiskt till huvud verbet i (2:5), men tilldelas ingen semantisk roll i matrissatsen. Detta fenomen kallas ibland lyftning (eng. *raising*) och kan analyseras som i (2:7):¹

- (2:7) a. Hon_i verkar [_{tj} vara ytterst kompetent].
 b. Jag såg dem_i [_{tj} komma].
 c. De ansåg honom_i [_{tj} korkad], helt enkelt.

En del, särskilt inom tidig generativ grammatik, ser alla tre konstruktionerna i (2:5) som lyftning (se t.ex. Postal 1974). Idag är det dock vanligare att endast räkna (a) som lyftning, medan (b–c) i stället ses som *småsatser*. Enligt den senare analysen sker ingen lyftning i (b–c) vilket innebär att det berörda ledet inte heller syntaktiskt utgör en konstituent i matrissatsen. I stället behandlas (2:5b–c) enligt (2:8):

- (2:8) b. Jag såg [dem komma].
 c. De ansåg [honom korkad], helt enkelt.

Här ses hela småsatsen som en konstituent, vilken utgör objekt i matrissatsen. Nominalen *dem* och *honom* utgör subjekt i respektive småsats men har ingen funktion i matrissatsen (annat än indirekt).² Det att de ändå har objektsböjning kallas *ECM* (*exceptional case marking*), vilket innebär att ett subjekt morfologiskt tar objektskasus. Följaktligen kallas sådana småsatser ibland ECM-konstruktioner.

Fria predikativ (2:9) räknas ibland till småsatserna, ibland som en egen kategori: verblösa satser (eng. *verbless clauses*).³ I alla händelser

¹ Notationen *t* står för spår (eng. *trace*) och sätts ut på ett leds ordinarie plats när ledet inte självt står där. Samindiceringen *i* anger vilket led som spåret motsvarar.

² Förhållandet mellan analyserna i (2:7) respektive (2:8) kommenteras vidare i 2.2.1.

³ I formell mening är förstås även (2:5c) en verblös sats. En alternativ distinktion till ovan nämnda mellan småsatser och verblösa satser är att tvärtom skilja mellan småsatser och (infinitiviska) lyftningskonstruktioner. Enligt detta synsätt räknas endast verblösa satser som småsatser (se t.ex. Haegeman 1994:123ff.).

är de inte icke-finita satser. För en grundlig utredning av småsats, se Lundin (under arbete).

- (2:9) a. Vi målade stugan röd.
 b. Fånga honom död eller levande!
 c. Irriterad reste hon sej för en sista rond med spegelbilden.

Det är i första hand icke-finita satser som är avhandlingens studieobjekt. Enligt flera språkteorier är det endast dessa, inte småsats, som innehåller tankesubjekt/PRO (se vidare 2.2.1). Emellertid förekommer infinitivfraser både som icke-finita satser och som småsats, varför det genomgångna korpusmaterialet inkluderar båda typerna. Jag kommer dock att undvika termen *småsats* och i stället använda *lyftning* om dessa infinitivkonstruktioner (för motivering, se 2.2.1).

Gemensamt för begreppen – från icke-finita till verblösa satser – är att konstruktionernas satsvärdighet betonas, inte minst genom terminologin. (Även termer som *infinitival clause* och *participial clause* förekommer.) De betraktas primärt som typer av satser, inte som typer av satsförkortningar, även om de givetvis är det senare också.

En alternativ indelningsgrund utgår från en verbalitetsskala, där fullständiga satser är mest verbala och rena substantiv minst. Synsättet återfinns redan hos Jespersen (1924, 1937) och tillämpas senare av bl.a. Ross (1972), Ralph (1975, 2001), Givón (1980, jfr Lyngfelt 2001b) och Lundin (under arbete).

The life-giving power is found in the highest degree in the finite verb [...]. It is found in a lesser degree in infinitives, gerunds, nexus-substantives [nominaliseringar, min anm.] and agent-nouns, and these four may be said to form a decreasing scale, in which the life-giving power is more and more diminished [...]. (Jespersen 1937:130)

Det är här fråga om en glidande skala från verbalt till nominalt, där särskilt participformen spänner över ett område från icke-finita satser (Jespersens *gerunds*) till rent nominala användningar. Vidare är det en klassificering på ord- snarare än frasnivå. Skalan är intressant på många sätt, men ger inga distinkta avgränsningar av syntaktiska kategorier. Jag får dock anledning att återkomma till den i avsnitt 16.6, i samband med analysen av s.k. optionell kontroll (se avsnitt 2.4.1).

2.2. Kontroll och tankesubjekt/PRO

Begreppen kontroll och tankesubjekt/PRO är ömsesidigt beroende av varandra, och det går knappast att definiera ett av begreppen utan att

samtidigt definiera det andra. Kontroll handlar enligt de flesta om tolkningen av tankesubjekt/PRO och ingenting annat, medan PRO som regel antas förekomma endast i kontrollkonstruktioner. Tankesubjekt är ett något vidare begrepp än PRO, även om de båda termerna ofta är ömsesidigt utbytbara.

Ett tankesubjekt brukar ses som (den implicita) subjektsreferenten i en satsförkortning, medan PRO är detsamma i en icke-finit sats. Det avgörande kriteriet är att PRO alltid uppbär en semantisk roll (se vidare 2.2.1).

Den syntaktiska statusen hos tankesubjekt, i synnerhet PRO, är om-diskuterad och i grunden en fråga om teoretiska antaganden. I olika teoretiska ramverk har PRO betraktats som en reell syntaktisk konstituent, som en inherent verbroll helt utan egen status och som åtskilligt där emellan. Här avstår jag dock från att ta ställning till var på den skalan PRO befinner sig. I språkexemplen markeras visserligen PRO på subjektsposition i de icke-finita satserna, men denna notation används främst av tydlighetsskäl och är inte avsedd som ett ställningstagande om begreppets teoretiska status. Jag återkommer till frågan i avsnitt 17.2.

Kontroll definieras oftast som en koreferensrelation mellan tankesubjektet och dess antecedent, t.ex. i *Norsk referansegrammatikk* (NRG):¹

Eit vanleg namn på forholdet mellom PRO og eit ledd med same referanse er **kontroll**. Ein seier da at PRO er **kontrollert** av det andre leddet, **kontrolløren**. (NRG 1997:998, fetstil i original)

Emellertid talar man om kontroll även när en explicit antecedent saknas, vid s.k. arbiträr kontroll och vissa fall av pragmatisk kontroll (se avsnitt 2.4.1). I dessa fall kan kontrollören vara generisk eller framgå av kontexten; den kan t.ex. sammanfalla med talaren eller utgöras av en implicit agent i matrissatsen (2:10a resp. b).

- (2:10) a. Att PRO få bragdguldet vore ett erkännande, inte bara för speedway, utan all motorsport.
 b. Vid första behandlingen recirkulerades jonbytlösningen genom tio massaportioner för att PRO studera ackumulationen av joner.

Kontrollören behöver alltså inte vara ett manifest syntaktiskt led, men är alltid det element som tolkningen av PRO faller tillbaka på.

¹ SAG (1:192) använder dock termen *kontroll* med betydligt vidare innebörd (se nedan).

Begreppen kommer fortsättningsvis att tillämpas enligt dessa grundläggande definitioner. I de följande avsnitten relateras de till några besläktade fenomen. Kontroll avgränsas gentemot lyftning i avsnitt 2.2.1 och bindning i 2.2.2. Distinktionen mellan (stora) PRO och (lilla) *pro* tas upp i 2.2.3, och förhållandet mellan tankesubjekt och predikationsbas behandlas i 2.2.4.

Först bör dock begreppet kontroll avgränsas från SAG:s bruk av termen *kontroll*:

det att ett leds form, kategoritillhörighet, betydelse m.m. är beroende av ett annat led i samma sats eller mening. Olika slag av kontroll är styrning, valens samt tolkningskontroll. Också kongruens kan uppfattas som en form av kontroll. (SAG 1:192)

Kontroll i SAG:s mening är alltså att ett led beror på ett annat i största allmänhet, vilket omfattar många typer av språkliga fenomen. Även underbegreppet tolkningskontroll är betydligt vidare än kontroll i vanlig bemärkelse, då det även omfattar bindning (se 2.2.2) samt tolkning av ellipser. Själv kommer jag dock att följa det betydligt snävare standardbruket. För en diskussion av SAG:s kontrollbegrepp, se Lyngfelt (2000b).

2.2.1. *Kontroll kontra lyftning*

I resonemanget om icke-finita satser och småsatser ovan (2.1.2) nämndes att endast de förstnämnda anses innehålla PRO. Följaktligen är det bara de förstnämnda som utgör kontrollkonstruktioner, medan infinitiva småsatser i stället kan ses som instanser av lyftning (eng. *raising*).

Jämför satsförkortningarna i (2:11a) resp. (b):

- (2:11) a. Han bad henne PRO komma.
b. Han såg henne komma.

I både (2:11a) och (b) sammanfaller infinitivens tankesubjekt med matrissatsens objekt, men det är bara (a) som inkluderar PRO. Det beror på att *henne* och PRO representerar två olika semantiska roller, den ena patient till *bad*, den andra agent till *komma*. I (2:11b) fyller *henne* enbart agentrollen till *komma*. Objektsargumentet till *såg* är inte *henne* utan hela frasen *henne komma*. Jämför med parafaserna i (2:12) där motsvarande predikationer uttrycks med bisatser:

- (2:12) a. Han bad henne att hon skulle komma.
 b. Han såg att hon kom.

Lägg vidare märke till att PRO under vissa förutsättningar kan ha en annan kontrollör än objektet till *bad* (s.k. kontrollväxling, se vidare avsnitt 6.2.2), medan lyftningskonstruktioner inte kan modifieras på motsvarande sätt. Om (2:13b) alls är möjlig, är småsatsens subjekt *henne* och ingenting annat.

- (2:13) a. Han_i bad henne_j att PRO_i få komma.
 b. ??Han såg henne få komma.

En annan väsentlig skillnad är att lyftningskonstruktioners tankesubjekt, till skillnad från PRO, kan motsvara ett expletivt *det*. Lyftningarna i (2:14a–b) tar *det* som tankesubjekt, medan PRO i (c–d) omöjligt kan kontrolleras av ett expletivt element.¹ Även detta visar att PRO måste uppbära en semantisk roll, vilket expletiver inte gör.²

- (2:14) a. Det förutspåddes bli solsken i dag.
 b. Jag har sett det regna hela morgonen.
 c. *Det är omöjligt att PRO regna.
 d. Det_i gick inte att PRO_i hålla regnet ute.

På dessa grunder anses PRO motsvara en distinkt syntaktisk funktion, medan lyftningars tankesubjekt inte gör det.³ Och räknar man lyftningar som småsatser är det tveksamt huruvida ett begrepp som 'tanke-subjekt' alls är tillämpligt. En tolkning som då ligger närmare till hands är att småsatser har explicita subjekt. Jämför t.ex. analyserna i (2:15) nedan (jfr 2.1.2 ovan):

- (2:15) a. Jag såg henne_i [t_i komma]   (t = tankesubjekt)
 b. Jag såg [henne komma]

¹ Notera att det bara är expletivt *det* som inte kan kontrollera PRO. Referentiellt *det* kan givetvis göra det, liksom i ett fåtal konstruktioner kvasiargumentellt *det* (*Det slutade äntligen regna, bara för att PRO_i sedan börja hagla*).

Standardförklaringen till att expletiver inte kan kontrollera PRO är alltså att de inte kan fylla subjektsargumentets semantiska roll, men det är inte den enda förklaringen. Det har också föreslagits att orsaken kan vara morfologisk och ha med kongruens att göra (se Ackema 2000).

² Stjärnmarkeringen i (2:14d) indikerar att PRO och *det* inte kan vara koreferenta.

³ Ungefär samma argument används för att backa upp antagandet att PRO är en reell syntaktisk konstituent (se vidare avsnitt 17.2).

Enligt analys (a) i (2:15) är *henne* objekt i matrissatsen, och infinitivfrasen är en bestämning till objektet. I avsaknad av explicit subjekt associeras infinitiven till detta objekt.

Enligt analys (b) är i stället [henne komma] en enhet. Den utgör objekt i huvudsatsen och är samtidigt själv matrissats för de ingående leden *henne* och *komma*. Dessa utgör i sin tur subjekt och predikat i småsatsen. Här är alltså småsatsens subjekt explicit och kan tolkas utan att behöva associeras till ett annat led. En intressant fråga (utöver satsförkortningsproblematiken) blir då varför subjektet står i akkusativ (s.k. ECM, se 2.1.2 ovan).

Valet mellan analyserna i (2:15) är ett teoretiskt ställningstagande och i viss mån en perspektivfråga. Jag tänker inte ta ställning i frågan här, men termen *småsats* förknippas som regel med analys (b). Ett uttryck som *småsatsens tankesubjekt* blir därmed motsägelsefullt.

Däremot är termen *lyftning* kompatibel med båda analyserna, och jag kommer fortsättningsvis att tala om dessa infinitivuttryck som lyftningskonstruktioner. Termen härrör förstås från transformationsgrammatiken (TG), där lyftning ses som en form av flyttning, men används numera även inom ramverk som inte tillämpar flyttning.

Kontroll kallades i TG *lika NP-strykning* (Dahl 1974:45, Lindberg 1980:207; eng. *equi NP deletion*, Rosenbaum 1967), vilket indikerar att kontrollör och tankesubjekt behandlades som två distinkta koreferenta led, varav det ena inte uttrycks (jfr ellips).¹ Redan här betonades alltså denna skillnad mellan kontroll och lyftning.

I traditionell grammatik kallas som sagt konstruktionen i (2:15) *objekt med infinitiv*. Även subjekt med infinitiv förekommer, dels med verb som *verkar* (2:16a), dels i passiv (b) – motsvarande (a') resp. (b'):²

¹ Ett problem med detta synsätt är att skillnaden mellan bisats och satsförkortning reduceras till en fråga om explicit kontra implicit subjekt. Skillnaden mellan finit och infinit lämnas därmed oförklarad.

² I generativ terminologi uttrycks distinktionen mellan subjekt- och objekt med infinitiv genom termerna *subjekts-* respektive *objektslyftning* (förutsatt att även objekt med infinitiv ses som lyftning – annars görs samma distinktion mellan *lyftning* och *småsats/ECM*). Notera att denna terminologi förutsätter att det endast är subjektsargumentet i småsatsen som kan lyftas – till subjekts- respektive objektsposition i matrissatsen.

NRG (1997:1029ff.) använder däremot termen *objektslyftning* om fall där infinitivfrasens objektsreferent står som subjekt i matrissatsen, i argumentstrukturer som motsvarar subjektsinfinitiver:

- (i) Texten är omöjlig att förstå.
- (i') Det är omöjligt att förstå texten.
- (i'') Att förstå texten är omöjligt.

- (2:16) a. Han verkar vilja säga något.
 a'. Det verkar som om han vill säga något.
 b. Hon anses vara mycket kompetent.
 b'. Man anser henne vara mycket kompetent.

Termen *objekt med infinitiv* verkar implicera en analys enligt (2:15a). SAG:s *nexusinfinitiv* är däremot – liksom *lyftning* – kompatibel med båda analyserna i (2.15).

Distinktionen mellan kontroll och lyftning är allmänt vedertagen inom generativ grammatik sedan 1970-talet. På senare tid har den visserligen ifrågasatts, särskilt inom Minimalistprogrammet (Hornstein 1999), men jag finner det inte motiverat att ge upp distinktionen (se vidare avsnitt 4.2.2).¹

2.2.2. Kontroll kontra bindning

Ett begrepp som har stora likheter med kontroll är bindning, som rör tolkningen av anaforiska uttryck. Enligt en snäv tolkning av begreppet avser bindning endast identitetsrelationer **inom** en sats, enligt en vidare täcker det syftning till ett tidigare element mer allmänt.

Det snävare begreppet tillämpas främst inom Princip&Parameter-traditionen (P&P).² Även termen *anaforisk* begränsas i P&P till relationer inom satsen, varför man skiljer mellan anaforer och (vanliga) pronomen enligt (2:17):³

- (2:17) a. Hon_i tvättade sig_i.
 a'. Hon_i tvättade henne_{*i}.
 b. Han_i glömde sin_i väska.
 b'. Han_i glömde hans_{*i} väska.
 c. De_i talade med varandra_i.
 c'. De_i talade med dem_{*i}.

Dessa konstruktioner är dock snarare kontroll- än lyftningskonstruktioner och kommer här att behandlas som sådana (se avsnitt 8.1).

¹ Försök att eliminera distinktionen mellan kontroll och lyftning förekommer inte enbart inom Minimalistprogrammet, utan också inom exempelvis s.k. Case Grammar (J. Anderson 2001).

² I likhet med bl.a. Newmeyer (1998:11) och Speas (1997:173) använder jag P&P som samlande beteckning på de nära besläktade ramverken Government and Binding (GB; Chomsky 1981) och Minimalistprogrammet (Chomsky 1995), vilka båda bygger på principer och parametrar.

³ Stjärnmarkeringarna i prim-exemplen i (2:17) markerar att koreferens mellan de samindicerade leden är en ogrammatisk tolkning, även om satserna som sådana är grammatiska.

Anaforer (dvs. reflexiva och reciproka pronomen) är bundna, vilket innebär att de syftar tillbaka på ett annat led i satsen (2:17a–c).¹ Pronomen är däremot fria och syftar på en referent utanför satsen (2:17a'–c'). Enligt detta synsätt har följaktligen anaforer och pronomen komplementär distribution.² För en svensk redogörelse för bindningsbegreppet, se Platzack (1998:215ff.). Den överordnade bindningsteorin behandlas vidare i avsnitt 4.2.1.

Inom P&P-traditionen är bindning och kontroll distinkta begrepp, då bindning endast råder inom en sats (eller satsförkortning) medan kontroll går utanför den. Kontrollören befinner sig ju som regel utanför satsförkortningen – ofta som ett led i dess matrissats. Just tanken att PRO till skillnad från rena anaforer inte är bundet, är ett centralt inslag i GB-traditionens kontrollteori (se vidare 4.2.1).

Den vidare versionen av bindningsbegreppet finner vi bl.a. i NRG:

Binding er namnet på det fenomen at eit element i setninga får sitt innhald frå eit anna element, som dermed <<bind>> det. Bindaren kan vere å finne i same setninga, i den føregående konteksten, eller i sjølve tale-situasjonen. (NRG 1997:1152)

Det bundna elementet behöver inte vara explicit, utan kan utgöras av t.ex. PRO eller en ellips. När elementet syftar på ett led i texten är bindningen anaforisk, och när den syftar på något i talsituationen är den deiktisk.

Liknande definitioner av *anaforisk* och *deiktisk* tillämpas i SAG (bl.a. 3:162ff.), dock inte som instanser av bindning. SAG använder inte termen *bindning*, men täcker i stort sett NRG:s bindningsbegrepp med den egna termen *tolkningskontroll*: ”det att ett led avgör tolkningen av ett annat led” (SAG 1:232). Vidare används termen *anafor* om ”relationen mellan ett pronominent uttryck [...] och ett annat uttryck i kontexten [...] med vars hjälp det pronominent uttrycket kan tolkas” (a.a.:153). Här skiljer SAG mellan bundna och fria anaforer på ett sätt som ligger nära P&P:s bindningsbegrepp:

¹ Detta är en förenkling. Bindning i egentlig mening avser, uttryckt i GB-termer, obligatorisk koreferens inom en s.k. styrningskategori (eng. *governing category*, se vidare 4.2.1). En mer teorineutral term är *lokal domän*. Den relevanta domänen i detta sammanhang är just satsen (eller en satsförkortning).

Vidare förutsätts att det bundna elementet c-kommanderas (se vidare 2.3.3) av sin antecedent.

² I vissa svenska varieteter, särskilt hos unga talare, kan *hans* i *Han glömde hans väska* mycket väl syfta tillbaka på subjektet (språkvårdare brukar dock avråda från detta bruk). I dessa fall är *hans* i P&P-termer en anafor, inte ett pronomen.

Anaforen kan vara grammatiskt bunden eller fri, dvs. för vissa typer av anafor är den möjliga relationen mellan ett anaforiskt uttryck och dess korrelat alltid grammatiskt reglerad, medan sådana regler i andra fall normalt saknas eller åtminstone är mindre strikta.

Bunden anafor gäller för användningen av de reflexiva, reciproka och relativa pronomenen. (SAG 3:163)

Förutom att SAG:s *bunden anafor* även inkluderar relativa pronomen är omfånget detsamma som för *bindning* i P&P.

För egen del kommer jag att använda *bindning* i snäv mening (dvs. enligt P&P). Kontroll är alltså inte en form av bindning. Däremot samverkar ofta kontroll och bindning, vilket illustreras i (2:18):

- (2:18) a. Nu är det dags att PRO_i gå och lägga sig_i.
 b. Hon hotade att PRO_i ta sin_i Mats ur skolan.
 c. De verkade inte ha något annat syfte än att PRO_i slå varandra sönder och samman.

Anaforisk uppfattar jag intuitivt i dess vidare bemärkelse (NRG, SAG), men kommer på grund av risken för tvetydighet mestadels att undvika termen. I de fall där jag ändå behöver den kommer jag att klargöra vilken av de möjliga tolkningarna som avses.

2.2.3. PRO kontra pro

Som nämdes ovan motsvarar (stora) PRO den implicita subjekt-referenten i en icke-finit sats. Andra underförstådda nominal, särskilt implicita subjekt i *finita* satser, brukar i stället benämnas (lilla) *pro*. Distinktionen mellan dem bygger främst på att *pro*-konstruktioner ofta lika gärna kan ta ett explicit subjekt, medan PRO-strukturer inte kan det. Skillnaden illustreras i (2:19):

- (2:19) a. *pro* åkte tillbaka igår.
 a'. Jag åkte tillbaka igår.
 b. Du lovade ju att PRO komma förra veckan.
 b'. *Du lovade ju att du komma förra veckan.
 c. Du lovade ju att du skulle komma förra veckan.
 c'. *Du lovade ju att PRO skulle komma förra veckan.

Subjektet i (2:19a) kan utelämnas, s.k. *pro*-drop, då dess tolkning framgår av kontexten eller talsituationen. Detta är dock inte obligatoriskt, utan även konstruktion med subjekt går lika bra i samma situation (a'). Icke-finita satser (2:19b) kan däremot inte inkludera explicita subjekt (b'), medan finita satser inte tillåter PRO (c').

Utelämningen i (2:19a) är optionell och antagligen bäst karakteriserad som en ellips. En förutsättning för att det alls ska vara möjligt är att det implicita elementet utgör tema (eng. *topic*, se 2.4.2.1). I svenskan är *pro*-drop aldrig obligatoriskt, men det finns andra språk som mer regelmässigt saknar en subjektstituent, t.ex. italienskan (2:20a).¹

- (2:20) a. *pro* Ha cantato (subjektet tema)
 b. Lui ha cantato (subjektet inte tema, *lui* betonat)
 'Han har sjungit'

Även här verkar en förutsättning vara att det implicita subjektet utgör tema (Grimshaw & Samek-Lodovici 1998, jfr (2:20b)). Det är dock inte fråga om en optionell ellips, utan i italienskan är *pro*-strukturen det normala uttrycks sättet. Här finns inget subjektstvång, som i exempelvis svenskan. Visserligen signaleras subjektets numerus och species av verbböjningen, men någon subjektstituent behövs inte.

Vissa språk praktiserar *pro*-drop, andra inte, och ofta är det optionellt. PRO verkar däremot vara ett universellt fenomen. Mig veterligt finns det inget språk där icke-finita strukturer normalt tar explicita subjekt. Möjliga undantag har föreslagits, t.ex. i engelskan (2:21), men bara avseende speciella konstruktioner, aldrig som normalformen för en icke-finit sats.²

- (2:21) a. For him to leave now would be disastrous.
 b. I pray for Arsenal to win.

Distinktionen mellan *pro* och PRO har kritiserats, särskilt utifrån de språk där *pro* är vanligt förekommande, t.ex. kinesiskan (Huang 1989). För svenskans del är dock skillnaden tydlig: finita satser tar normalt explicita subjekt, medan icke-finita aldrig kan göra det. Inom undersökningens ramar ser jag därför ingen vinst med att likställa optionella ellipser som den i (2:20a) med det undantagslösa subjektförbud som råder i icke-finita satser. Mitt studieobjekt är endast PRO. Jag återkommer dock till förhållandet mellan *pro* och PRO i avhandlingens del III (avsnitt 14.2), där frågan diskuteras från ett optimalitetsteoretiskt perspektiv.

För en grundlig genomgång av *pro*-drop i svenskan, se Mörnstjöm (2001, 2002). Ett mer internationellt perspektiv ges bl.a. i Jaeggli & Safir (1989) och Grimshaw & Samek-Lodovici (1998).

¹ De italienska exemplen är hämtade ur Grimshaw & Samek-Lodovici (1998).

² Engelskans *for to*-konstruktion, som i (2:21), kommenteras vidare i avsnitt 4.2.1.

2.2.4. Tankesubjekt kontra predikationsbas

Tankesubjekt presenteras ovan som (den implicita) subjektsreferenten i en satsförkortning. Emellertid är 'subjekt' väsentligen ett formellt begrepp i grammatiken. En typisk subjektsdefinition lyder: "nominalt satsled som tillsammans med finit verbfras (predikatsled) bildar en finit sats" (SAG 1:227).

Ett implicit tankesubjekt är däremot inget nominalt satsled, inte heller kombineras det med ett finit verb. Det är ett icke-led som ändå uppfattas som en motsvarighet till subjektet, vilket betyder att det i någon mening fyller samma funktion. I äldre subjektsdefinitioner är det just denna funktion som fokuseras, snarare än formella subjektskriterier:

§ 199. I en sats kan man igenkänna två huvuddelar:

1. Något, som man ta³lar om, som man säger något om. Denna del kallas *subjekt*.

2. Något, som man talar om³, som man säger om subjektet. Denna del kallas *predikat*. (Beckman 1923:224)¹

Det begrepp som Beckmans subjektsdefinition täcker tillämpas även i modern språkvetenskap, men inte under termen *subjekt*. Det är en av de många florerande definitionerna av *tema* (se vidare 2.4.2.1) men motsvarar framför allt det bl.a. SAG kallar predikationsbas. Sett från ett semantiskt perspektiv är varje utsaga, satsvärdig eller inte, en predikation: någonting – en verbhandling, en egenskap etc. – prediceras om en referent, och denna referent utgör predikationsbasen. Jämför t.ex. SAG:s definition av *predikationsbas*: "den eller det som något utsäges om" (SAG 1:210) med Beckmans subjektsdefinition ovan; det är i allt väsentligt samma begrepp.

I en finit sats står predikatet för det som prediceras om subjektsreferenten, som därmed är dess predikationsbas.² På motsvarande sätt är ett tankesubjekt predikationsbas för en satsförkortning.

Varför då använda ett begrepp som tankesubjekt, där ett underförstått led associeras med en formell kategori, varför inte helt enkelt tala om satsförkortningars predikationsbas? Den lösningen tillämpas i SAG, som undviker begrepp som 'tankesubjekt' och 'kontroll' till förmån för *infinitivers predikationsbas*.³ Emellertid är predikationsbas ett mycket

¹ Upphöjd 3:a i Beckman-citatet markerar betoning.

² Jämför med nexusbegreppet (Jespersen 1924, 1937; Lundin, under arbete).

³ Däremot använder SAG (1:192) som sagt termen *kontroll*, dock med en mycket vidare innebörd än den gängse (se 2.2 ovan).

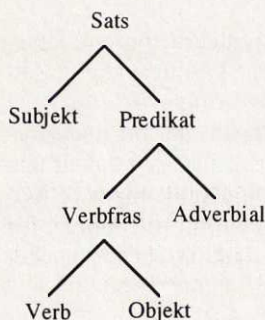
vidare begrepp än tankesubjekt. Alla predikationer har predikationsbas, även icke satsvärdiga sådana. Begreppet har i princip ingenting att göra med frastyper eller syntaktiska funktioner, annat än indirekt.

Tankesubjekt, däremot, indikerar att satsförkortningen är en satsvärdig konstruktion, som har subjekt och predikat i funktionell om än inte nödvändigtvis i formell mening. Termen har använts på det viset i åtminstone 125 år (Landtmanson 1876), troligtvis ännu längre utomlands. Här kommer båda termerna att användas, då jag ibland får anledning att skilja mellan tankesubjekt och (andra typer av) predikationsbas.

2.3. Frasstrukturgrammatik (PSG)

De flesta moderna syntaxteorier tillämpar någon form av frasstrukturgrammatik (PSG). PSG förekommer i många varianter, men gemensamt för dem alla är att man explicit anger satsers och andra frasers hierarkiska uppbyggnad.

Ett visst mått av hierarki noteras även inom traditionell syntax, t.ex. att bisatser i sin tur innehåller egna satsdelar och att attribut ses som en del av en nominal satsdel. Vad gäller predikatet varierar det huruvida detta ses som överordnat verb, objekt och adverbial eller om det endast omfattar verbet (eller verben) och därmed är sidoordnat de övriga. När man talar om subjekt, predikat, objekt, predikativ och adverbial som primära satsdelar (till skillnad från attribut) ger man intrycket att dessa befinner på samma syntaktiska nivå, direkt underordnade satsen som helhet. (För en diskussion, se Svensson 1987.)

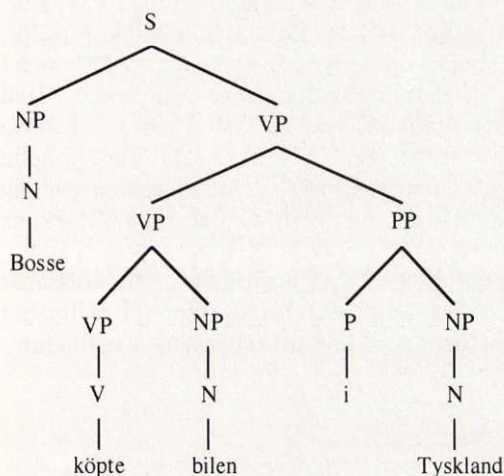

FIGUR 2:2. Hierarkisk satsstruktur.

PSG intar ett mer renodlat hierarkiskt perspektiv. Ett verb och dess komplement (t.ex. ett objekt) bygger tillsammans upp en verbfras som kanske tillsammans med ett adverbial bildar en större verbfras som tillsammans med subjektet utgör en sats. Sådana förhållanden illustreras vanligen med hjälp av trädidiagram, som i figur 2:2.

Terminologin i figur 2:2 är inte typisk för PSG. I traditionell syntax benämns satsdelar utifrån sin syntaktiska funktion, men i PSG utgår man i stället från frasernas huvudord: subjekt och objekt är vanligen nominalfraser (NP), predikat är verbfraser (VP) och adverbial kan t.ex. vara prepositionsfraser (PP).

Strukturen i figur 2:2 kan med denna terminologi representeras som i figur 2:3. Här har också tillfogats noderna N, V och P, vilka markerar att fraserna inte förgrenas ytterligare. Strukturen kan t.ex. motsvara meningen *Bosse köpte bilen i Tyskland*.

FIGUR 2:3. Hierarkisk satsstruktur, PSG-termer.

Varje nod i strukturen motsvarar en syntaktisk konstituent, vilket innebär att de led som sorterar under samma förgrening hör ihop – dvs. tillhör samma fras på den nivån. Direkt sidoordnade noder i strukturen kallas systrar, medan över- och underordnade noder benämns mor respektive dotter. Familjemetaforiken tillämpas dock inte för mer avlägsna relationer än så (inga kusiner, mostrar osv.).

Här är alltså NP:n *Bosse*, subjektet, systrar till hela verbfrasen *köpte bilen i Tyskland*. Denna består av en mindre VP, *köpte bilen*, och den

adverbiella prepositionsfrasen *i fredags*, osv. Verbet *köpte* anses alltså närmare knutet till objektet *bilen* än till subjektet *Bosse*.

Syntaktiska relationer uttrycks i termer av hur ett led hör ihop med frasens huvudord, i en sats verbet. Man skiljer här främst mellan argument och adjunkter, där argument är bundna led vilka måste uppbära en semantisk roll i förhållande till verbet – medan adjunkter är fria led. Distinktionen är inte oproblematiserbar (se vidare avsnitt 12.2.2), men fungerar ganska väl som utgångspunkt.

I satsen som helhet i figur 2:3 är adverbialen *i Tyskland* en fri adjunkt, men inom prepositionsfrasen är rektionen *Tyskland* ett argument till *i*. Subjekt och objekt i satsen är båda argument till verbet, men olika tätt knutna till det. Syster-NP:n, objektet *bilen*, utgör komplement (även kallat internt argument) medan subjektet är specificerare (externt argument).¹ Begreppen komplement och specificerare behandlas vidare i 2.3.1 nedan.

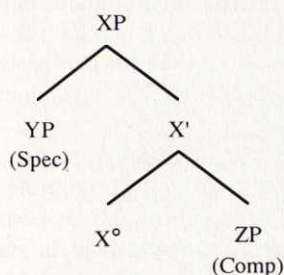
Här kommer PSG att användas ganska begränsat, främst för att klargöra frasstrukturella relationer mellan PRO och dess kontrollör. Därför kommer jag att tillämpa en relativt enkel version av PSG och i görligaste mån hålla mig till sådana grundläggande komponenter som används inom de flesta teoretiska ramverk. De inslag som kan behöva förklaras närmare är X-bar-systemet (avsnitt 2.3.1), funktionella projektioner (2.3.2) och c-kommendering (2.3.3). Dessutom går jag kortfattat in på hur min tillämpning av PSG beror på projektets tolkningsperspektiv (avsnitt 2.3.4).

Däremot kommer jag inte att gå in på hur olika teorier tillämpar PSG på olika sätt. Inte heller behandlas frasstrukturella skillnader mellan olika språk, utan jag begränsar mig till svenskans frasstruktur.

2.3.1. X'-systemet (X-bar)

En central komponent i de flesta versioner av PSG sedan 1970-talet (se t.ex. Jackendoff 1977) är X'-systemet (X' uttalas *X-bar*), vilket anger en grundläggande struktur som antas vara gemensam för alla fras typer. Varje fras XP – där X står för N, V, A osv. beroende på om huvudet är nominal, verb eller adjektiv – antas vara uppbyggd efter grundmönstret i figur 2:4:

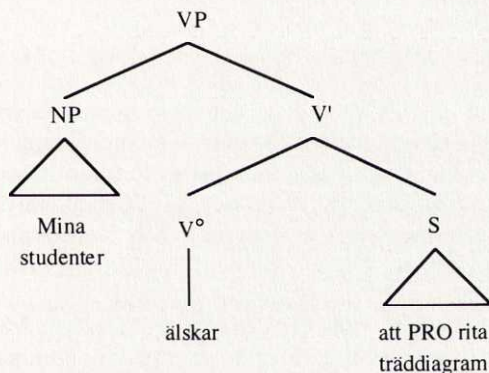
¹ Observera att (syntaktisk) specificering inte är riktigt detsamma som (semantisk) specificering (jfr dock Platzack 1982, 1998).

FIGUR 2:4. *Frasers grundstruktur i X'-systemet.*

Frasens huvudord är X° , om det t.ex. är en verbfras: V° . Huvudet kan eventuellt ta ett komplement, här markerat ZP – varmed huvud och komplement tillsammans bildar mellannivån X' (X-bar). Till denna nivå fogas en eventuell specifierare, YP. Systrarna X' och YP utgör då tillsammans den fulla frasen XP.

Antag att XP är en verbfras (VP), där huvudet förstås är ett verb (V°), komplementet en infinitivfras (S) och specifieraren en nominalfras (NP). Detta motsvarar den grundläggande argumentstrukturen i en enkel sats, i vilken specifieraren utgör subjekt och komplementet objekt. Satsen kan t.ex. vara *Mina studenter älskar att rita trädidiagram*, som i figur 2:5:

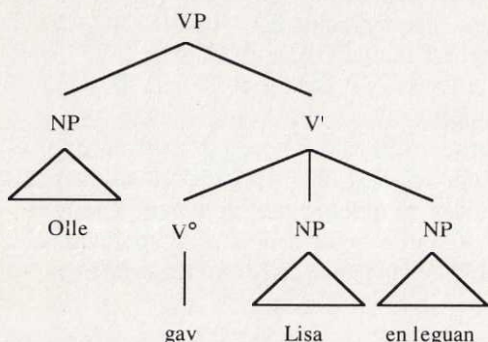

FIGUR 2:5. *En verbfras illustrerad enligt X'-systemet.*¹

¹ Beteckningen S på infinitivkomplementet passar egentligen inte in i systemet, utan en mer adekvat notation vore CP (se 2.3.2.1 nedan).

En fras i X'-systemet har tre grundelement: huvud, komplement och specificerare, men en sats kan ha många fler än så. XP, YP och ZP i 2:4 är inte ord utan fraser – t.ex. VP, NP eller S – vilka i sin tur kan bestå av flera element. Hur satsstruktur kan representeras i X'-systemet utvecklas vidare i 2.3.2 nedan.

Inte heller inom frasen behöver det finnas exakt tre konstituer. Många fraser består bara av ett enda ord, dvs. saknar både komplement och specificerare. Så är t.ex. fallet om subjekts-NP:n i 2:5 är *Anna* i stället för *mina studenter*. En fras kan också innehålla mer än tre element, t.ex. om ett huvud tar två komplement. Detta gäller t.ex. bitransitiva verb som *ge*. Sådana strukturer kommer jag att representera som i figur 2:6:¹

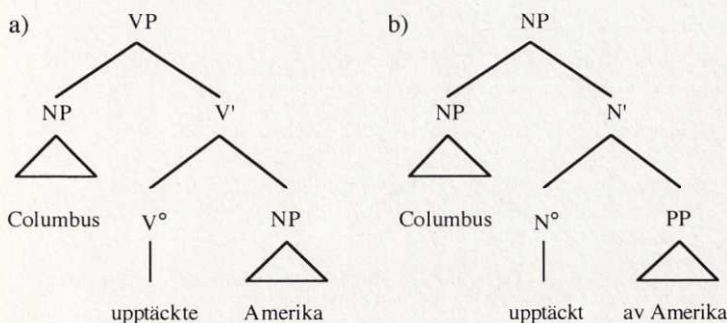
FIGUR 2:6. *En bitransitiv verbfras.*

Det är alltså inte så att en fras nödvändigtvis har tre element. Tanken är att en argumentstruktur kan innehålla tre **typer** av element, samt att den är uppbyggd i tre nivåer. På den understa nivån huserar X⁰ och komplement, vilka tillsammans utgör X' på nästa nivå. På mellannivån kombineras X' och specificerare, vilka bygger upp XP. Den översta nivån omfattar frasen som helhet, XP, och kan i sin tur infogas i överordnade fraser.

X'-systemet utgår från denna grundstruktur oavsett frastyp. Man gör alltså i detta avseende ingen skillnad mellan exempelvis nominal- och verbfraser. Tvärtom är en av grundtankarna att betona likheten

¹ Den tredelade strukturen i figur 2:6 är inte allmänt accepterad. Många menar att alla språkliga strukturer är binära och använder därför andra sätt att representera bitransitiva strukturer. Jag återkommer till detta i avsnitt 2.4.

mellan olika frastyper. Jämför t.ex. verbfrasen i figur 2:7a med nominalfrasen i figur 2:7b (exemplen från Platzack 1998:24):

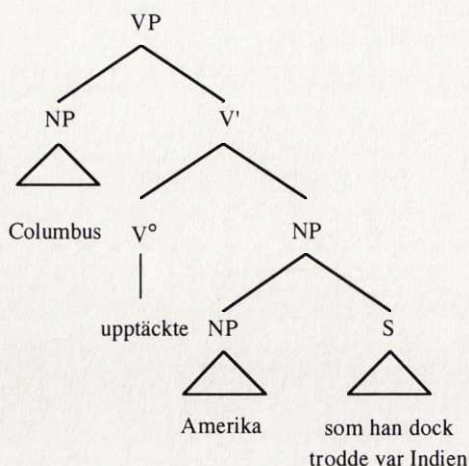
FIGUR 2:7. Likheten mellan verb- och nominalfraser.

Så här långt har vi begränsat oss till argumentstruktur, dvs. hur en fras byggs upp genom att bundna bestämningar – komplement och specificerare – fogas till huvudet (X°) respektive mellannivån (X'). Detta kallas projektion. Huvudets egenskaper projiceras uppåt, specificeras i takt med att bestämningarna läggs till, och frasen är inte fullständig förrän man når den högsta nivån XP – den maximala projektionen.

Detta är dock inte det enda sättet att bygga upp fraser. Man kan också lägga till fria led genom s.k. adjunktion. Då fogas ett fritt led, t.ex. ett adverbial, till frasen som helhet. Här är det inte fråga om att projicera en argumentstruktur, utan snarare om att lägga till extra information.

Vi kan t.ex. bygga ut objektet i figur 2:7a med en relativsats: *Columbus upptäckte Amerika, som han dock trodde var Indien*. Den utbyggda strukturen kan då representeras som i figur 2:8 nedan. Lägga märke till att resultatet av adjunktionen inte förändrar frasens status. Till en redan fullvärdig NP fogas ytterligare information, och resultatet blir en större NP men fortfarande en NP.

Adjunktion kan ske på olika ställen i strukturen. Den fria bestämningen – adjunkten – fogas helt enkelt till det led den modifierar. Som en generell begränsning antas dock vanligen att "lika adjungeras till lika" (Platzack 1998:45). En fras kan adjungeras till en fras, som i figur 2:8, eller ett huvud till ett huvud – aldrig tvärtom. Jag återkommer till adjunktion i 2.3.4.

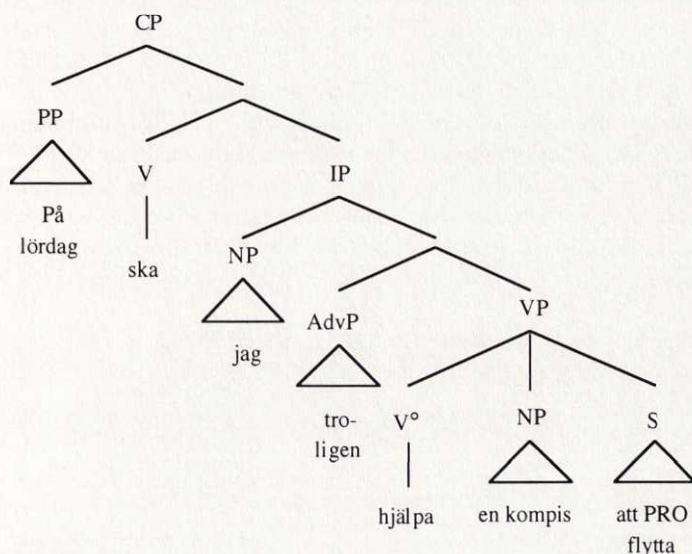
FIGUR 2:8. *Adjunktion till en nominalfras.*

Notera vidare att de olika nivåerna i strukturen i princip inte har någonting med linjär ordning att göra. Visserligen kan det lätt se så ut när led till vänster genomgående befinner sig högt upp i strukturen och led till höger långt ner, men detta beror på svenskans struktur snarare än på X'-systemet i sig. I svenskan kommer som regel specifierare före sina huvuden medan komplement kommer efter dem. Andra språk, t.ex. japanskan, har annan ordföljd varför deras träd förgrenar sig på andra sätt.

2.3.2. Funktionella projektioner

VP, NP osv. är lexikala projektioner, uppbyggda av lexikala huvuden och deras argument (komplement och specifierare). Eventuell adjunktion förändrar som sagt inte detta. Emellertid är satser mer komplexa strukturer än så, då de dessutom kan innehålla hjälpverb och andra grammatiska element.

Ta t.ex. en mening som: *På lördag ska jag troligen hjälpa en kompis att flytta*. Den är inte särskilt komplicerad, men den innehåller flera element som faller utanför argumentstrukturen 'jag hjälpa en kompis att flytta': ett spetsställt tidsadverbial, ett finit hjälpverb samt ett satsadverbial. Frasstrukturen kan t.ex. illustreras som i figur 2:9:

FIGUR 2:9. Satsstruktur större än VP.

Som framgår av figur 2:9 rymmer satsen flera konstituerer utanför VP (vilka jag tills vidare avstår från att klassificera efter frastyt). Dessa brukar betraktas som s.k. funktionella projektioner, då de fyller grammatiska funktioner snarare än lexikala roller. Man antar som regel två typer av funktionella projektioner: en satsgrammatisk IP (*I* från eng. *inflection*) och en kontextanknytande CP (*C* ursprungligen från eng. *complementizer*, även om *context* skulle passa bättre in på dess nuvarande användning).

CP och IP är i stort sett PSG:s motsvarighet till det som i Diderichsens positionsgrammatik kallas *inledarfält* och *nexusfält*. De kan illustreras som i tabell 2:1 (jfr Platzack 1998:61, 89ff.):

TABELL 2:1. CP, IP och VP.

Kontextanknytande del (CP)	Satsgrammatisk del (IP)	Innehållsdel (VP)
På lördag ska	jag troligen	hjälpa en kompis att flytta

Skillnaden gentemot Diderichsen är egentligen bara att det finita verbet räknas som kontextanknytande snarare än satsgrammatiskt. Det är väl snarast både/och, då det å ena sidan förankrar satsen i tid och rum och

å andra sidan kan sägas utgöra satsens grammatiska nav. Emellertid hänförs det finita verbet till CP bara i huvudsatser, i bisatser analyseras de som en del av IP. Den position C° som finitet uppehåller i huvudsatser intas då i stället av bisatsens subjunktion.

Denna position kallas *typplats* i Platzacks (1987b) kombinerade huvudsats- och bisatsschema (och *satsfältet* i Platzack 1998:89ff.). Till skillnad från Diderichsen, som antar två grundläggande scheman för ledföljden i huvud- respektive bisatser, hanterar Platzack båda sats-typerna inom ett och samma schema.¹ En illustration presenteras i tabell 2:2:

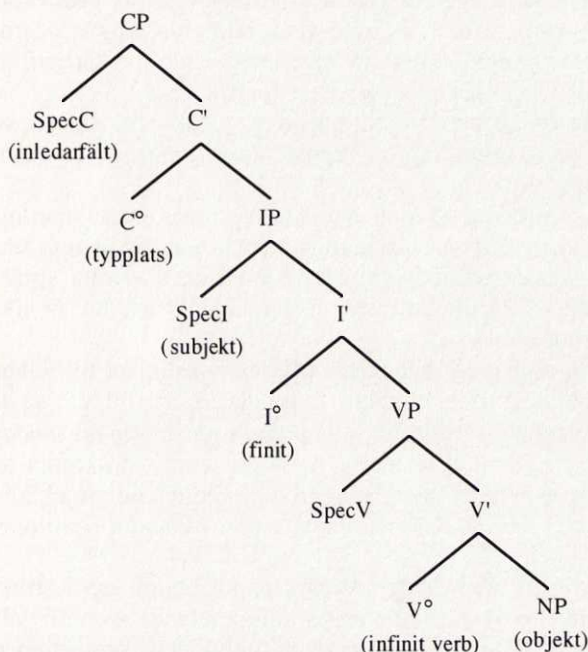
TABELL 2:2. *Ledföljdsschema enligt Platzack 1987b.*

<i>Inledare</i>	<i>Typplats</i>	<i>Subjekt</i>	<i>Advl</i>	<i>Finit</i>	<i>Resten av satsen</i>
På lördag	ska	jag	troligen	←	hjälpa en kompis att flytta
Jag	ska	←	dock inte	←	hjälpa honom på söndag
Kanske	är	jag	←	←	ledig då
...vilken adress	som	han		ska	flytta till ←
...utan	att	PRO			knäcka ryggen på kuppen
	...att	jag	inte	har	lust med det

Notera att finitets grundposition inte är typplatsen, liksom subjektets inte är inledarfältet. Båda leden antas ha sina grammatiskt givna positioner i mittfältet (IP), men befinner sig i deklarativa huvudsatser ofta tidigare i satsen (och högre upp i frasstrukturen). Detta förklaras vanligen med att de också kan fylla pragmatiska funktioner. Subjektet står initialt när det utgör tema, annars inte; finitet står på typplatsen när det anger satstyp, annars inte.

Fältschemat ovan är fullt kompatibelt med PSG och X'-systemet. Typplatsen är som sagt C° , och inledarfältet står som specificerare i CP (SpecC). IP är komplement till C° , och subjektetspositionen är specificerare i IP (SpecI). Finitets plats när det inte står på typplatsen torde vara I° , och dess komplement är VP. Strukturen presenteras som trädigram i figur 2:10:

¹ För en jämförelse mellan Diderichsens båda (i SAG:s tappning) och Platzacks enda positionsschema, se Engdahl (2000).

FIGUR 2:10. *Svenskans grundläggande ledföljd i X'-format.*

Vad som saknas i figur 2:10 jämfört med fältschemat är fria adverbial.¹ Dessa ingår varken i argumentstrukturen (VP) eller i de utvidgade projektionerna (IP och CP) utan fogas till strukturen genom adjunktion (se figur 2:11).² Vidare står som regel inget led i SpecV i svenskan, då verbets specificerare, subjektsargumentet, placeras i IP eller CP.

Funktionella projektioner är ett kontroversiellt ämne. De flesta teorier antar någonting liknande IP och CP, men meningarna är delade om deras interna struktur. Flera ramverk, i synnerhet P&P, ser IP och CP som större domäner än fraser, och antar flera funktionella projektioner inom dessa. Föreslagna projektioner inom IP är t.ex. TP (tempus), AspP (aspekt), ModP (modalitet), AgrP (kongruens, eng.

¹ Bundna adverbial antas liksom objekten utgöra komplement till V°.

² Vid spetsställning placeras emellertid adverbial i inledarfältet, SpecCP, men detta antas då bero på dess pragmatiska funktion (tema/bakgrund), inte dess syntaktiska, och förekommer endast där spetsställningen är pragmatiskt motiverad. Flera versioner av PSG, i synnerhet inom P&P, skiljer strikt mellan tematiska (argument) och icke-tematiska (adjunker) positioner.

agreement), och NegP (negation). Då det varierar vilka av dessa som realiseras i olika språk är det t.ex. inte givet huruvida projektionerna är universella (och därmed tomma i flera språk) eller språkspecifika. Frågan är dock inte av avgörande betydelse för kontroll.

Vad som spelar roll är att de funktionella projektionerna antas residera högre upp i frasstrukturen än argumentpositionerna.¹ Jag återkommer till detta i avsnitt 2.3.3–4.

Väsentlig för kontrollanalysen är också hanteringen av adjunktion. Adjunkter är syntaktiskt friare än argument och har därför inte lika fasta positioner i frasstrukturen. Vidare fokuserar de flesta språkteorier grammatikens kärnfunktioner, varför adjunktion inte är lika grundligt utrett som projektion.

Huvudtanken är att ett led adjungeras till den konstituent till vilken det utgör en bestämning. Fria adverbial fogas därför ofta till VP, då de vanligen bestämmer hela verbfrasen, som prepositionsfrasen *på söndag* i figur 2:11 nedan. Därmed residerar de högre upp i strukturen än verbet och dess komplement, men lägre än de funktionella projektionerna. Fria adverbial kan dock förekomma också på andra positioner (se vidare 2.3.3–4 och 9.2).

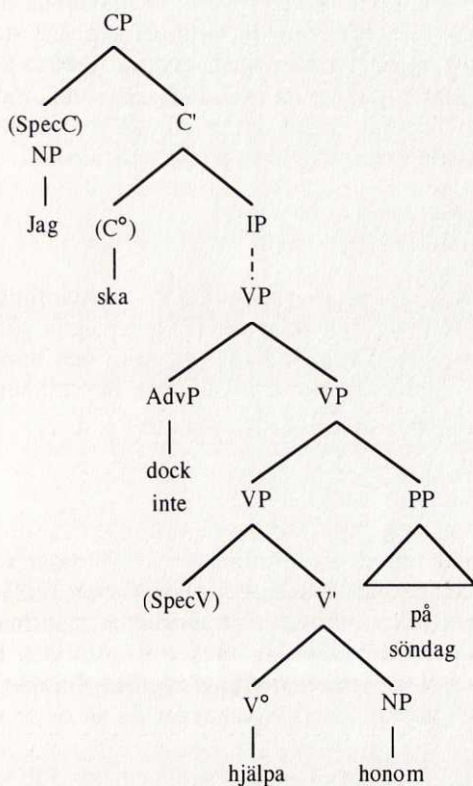
Satsadverbial ligger i sin tur ytterligare något högre upp i strukturen. Det varierar huruvida de antas vara adjungerade ovanför VP, såsom enligt figur 2:11, eller tillskrivs egna funktionella projektioner, t.ex. NegP.² I båda fallen föreslås dock ungefär samma relativa position i strukturen: ovanför VP men lägre än (merparten av) IP. Att satsadverbialen befinner sig högre upp i strukturen än tidsadverbialet bekräftas av vanliga konstituenttest, då *hjälpa honom på söndag* kan uppfattas som en enhet, kan spetsställas (*Hjälpa honom på söndag ska jag dock inte*) osv.

Den streckade linjen mellan IP och VP i 2:11 är en förenkling som markerar att varken SpecI eller I⁰ realiseras i satsen. Även SpecV är som synes en tom position. I vilken mån tomma noder existerar är en omdiskuterad fråga, för att inte tala om huruvida de innehåller spår efter flyttningar. Fortsättningsvis kommer jag endast att representera

¹ Detta gäller inte bara verbala projektioner. Det är vanligt att man antar funktionella projektioner även för nominalfrasen och talar om fullt utbyggda fraser som DP (determinerarfraser) snarare än NP. Se t.ex. Delsing (1993).

² För en analys som antar en omfattande universell hierarki av funktionella projektioner inom IP, baserad på ledföljd, se Cinque (1999). En alternativ ståndpunkt är att det inte är fråga om (universella) projektioner, utan fria adjunkter. En sådan lösning föreslås av Svenonius (2002), som antar att mittfälsadverbialen är fria adjunkter och att regelbundenheterna i ledföljd snarare har semantiska orsaker.

noder som innehåller manifesta led eller som på annat sätt är relevanta för kontroll.

FIGUR 2:11. *Exempel på adjunktion.*

2.3.2.1. CP eller IP?

Huvudsatser i svenskan – liksom i andra V2-språk – antas vara CP, med det finita verbet i C° (Holmberg 1986).¹ Även bisatser antas ut-

¹ Hur det förhåller sig i andra språk går jag inte närmare in på här. En del menar – givet att kontextanknytning sker i C-domänen – att alla fullständiga satser är CP (se t.ex. Platzack 1998, 2000, 2001). Andra menar att det beror på innehållet hur långt frasstrukturen byggs ut, även inom samma språk (Grimshaw 1997); hjälpverb motiverar IP, topikalisering CP osv. Åter andra (Bresnan 2000a, 2000b, Sells 2001) menar för t.ex. engelskans del (Sells även när det gäller svenskan) att subjekt alltid

göra CP, då *C* ju ursprungligen står för *complementizer* dvs. komplementerare/subjunktion. Hur förhåller det sig då med infinitivfraser?

Eftersom infinitivfraser kan inkludera hjälpverb, satsadverbial osv. torde de åtminstone utgöra IP. Eftersom infinitivmärken har stora likheter med subjunktioner ligger det nära till hands att se båda som komplementerare, vilket skulle tyda på att infinitivfraser i likhet med bisatser är CP. Riktigt så enhetligt verkar det emellertid inte förhålla sig, vilket framgår av följande exempel från engelska och norska:

- (2:22) a. He had decided never to beat the dog.
b. Han hade foresatt seg aldri å slå hunden. (Platzack 1986:215)

I båda fallen kommer satsadverbial (*never* resp. *aldri*) före infinitivmärket.¹ Givet att satsadverbial adjungeras till IP, tyder detta på att även infinitivmärket ingår i IP. Därmed torde engelska och norska infinitivfraser utgöra IP. Samma resonemang kan dock inte tillämpas på svenskan, som ju har en annan ordföljd:

- (2:23) a. Han hade föresatt sig att aldrig slå hunden.
b. Han hade föresatt sig att han aldrig skulle slå hunden.

Som illustreras i (2:23a) kommer infinitivmärket i svenskan före eventuella adverbial och liknar i det avseendet subjunktioner (2:23b). Huvudskälet till att hantera infinitivfrasernas frasstruktur annorlunda än bisatsernas gäller därmed inte svenskan. Sett till ordföljden har svenska infinitivfraser alltså mer gemensamt med svenska bisatser än med engelska och norska infinitivfraser, vilket tyder på att de är CP snarare än IP.

Vidare har frågan ett nära samband med positionen hos PRO.² I engelska exempel markeras PRO vanligen före infinitivmärket (2:24a), men i svenska exempel är det tvärtom (2:24b). I båda språken markerar PRO före eventuella satsadverbial (2:24c–d):

---

står i SpecI, varför subjektsinledda huvudsatser är IP medan topikalisering kräver CP, enligt (i) resp. (ii) nedan:

- (i) IP[I might_{VP}[go to Stockholm] next week]
(ii) CP[Next week IP[I might_{VP}[go to Stockholm]]]

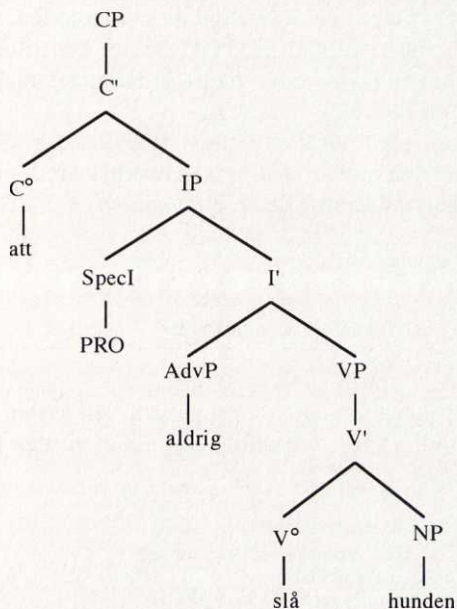
¹ I engelskan förekommer visserligen s.k. *split infinitives*, dvs. adverbial efter infinitivmärke, men det är ett relativt perifert drag som motarbetas av den normativa grammatiken (för en diskussion, se Ohlander 1999).

² För enkelhets skull förutsätts här PRO fylla en syntaktisk position. Huruvida PRO verkligen utgör en syntaktisk konstituent diskuteras i avsnitt 17.2.

- (2:24) a. He had decided PRO to walk the dog at least twice a day.
 b. Han hade föresatt sig att PRO gå ut med hunden minst två gånger om dagen.
 c. He had decided PRO never to beat the dog.
 d. Han hade föresatt sig att PRO aldrig slå hunden.

I samtliga fall korresponderar placeringen av PRO med subjekspositionen i motsvarande finita satser. Det kanske inte måste vara så, men placeringen är intuitivt naturlig med tanke på att PRO motsvarar ett subjeksargument. Jag har svårt att se något skäl till en annan placering.¹

Subjekspositionen i svenskan (liksom i engelskan) är SpecI, och positionen närmast före är typplatsen, dvs. C°. Därmed blir infinitivmärkets position i svenskan C°, och en infinitivfras antas alltså utgöra en CP. Den kan då t.ex. analyseras enligt figur 2:12:

FIGUR 2:12. Frasstrukturen i en svensk infinitivfras.

¹ Det mest rimliga alternativet till PRO på subjeksposition är att inte anta PRO alls. Så gör t.ex. Williams (1980) och Bresnan (1982). Dessa behandlar heller inte infinitivfraser som satsvärdiga utan som predikat, *Pred* i Williams analys och *VP* i Bresnans.

Enligt figur 2:12 utgör PRO en syntaktisk konstituent.¹ Antagandet att en svensk infinitivfras utgör en CP förutsätter dock inte PRO, utan kan motiveras enbart av ordföljden. Som nämntes ovan markeras PRO i alla exempel, för tydlighets skull, och jag återkommer till frågan om dess syntaktiska status i avsnitt 17.2.

2.3.3. C-kommendering

Ovan nämntes att adverbial ofta adjungeras ovanför VP men nedanför de funktionella projektionerna i strukturen. Så vad menas då med "ovanför" och "nedanför"? Det väsentliga är ju inte hur trädigrammen ser ut, utan vilka syntaktiska relationer de illustrerar.

Rent hierarkiska förhållanden uttrycks de dominans: varje nod dominerar alla förgreningar neråt från den – dvs. alla led som ingår i konstituenten. Dotternoden är alltid en delmängd av modernoden, och dominansrelationen bestämmer vad som ingår i samma konstituent. Däremot har dominans ingenting att göra med förhållandet mellan **olika** konstituenten, annat än indirekt.

Den strukturella relation som visat sig mest relevant för olika former av beroendeförhållanden mellan distinkta syntaktiska led – inte minst kontroll – är s.k. c-kommendering (eng. *c-command*):²

En nod α c-kommenderar en nod β om

(i) $\alpha \neq \beta$

(ii) α inte dominerar β

(iii) den första förgrenade noden ovanför α dominerar β .

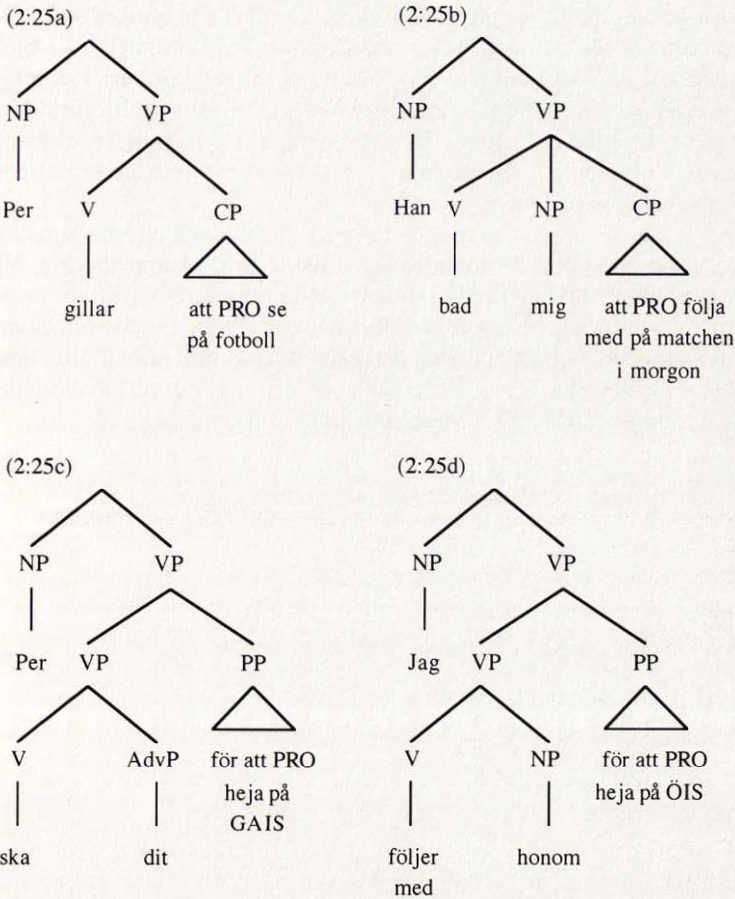
(Platzack 1998:50)

Definitionen ovan innebär att varje nod c-kommenderar sin syster och alla hennes döttrar, dotterdöttrar osv. Som illustration kan vi utgå från exemplen i (2:25), illustrerade i figur 2:13:

- (2:25) a. Per_i gillar att PRO_j se på fotboll.
 b. Han_i bad mig_j att PRO_j följa med på matchen i morgon.
 c. Han_i ska dit för att PRO_j heja på GAIS.
 d. Men jag_i följer med honom_j för att PRO_j heja på ÖIS.

¹ Notera att analysen inte antar att satsadverbialet står i I°, utan att det är adjungerat till I'. I° är liksom SpecC och SpecV tom och sätts därför inte ut i figur 2:12.

² C:et i *c-command* står för *constituent* (Reinhart 1976).

FIGUR 2:13. *Frasstrukturen i (2:25a–d).*¹

Avsikten med träddiagrammen i figur 2:13 är att illustrera nivåskillnaden mellan subjekt, objekt och adverbial. Subjektet c-kommenderar hela verbfrasen och därmed både objekt och adverbial. Objekt c-kommenderar verbet och andra objekt (2:25b) men vanligtvis inte adverbial (2:25d).

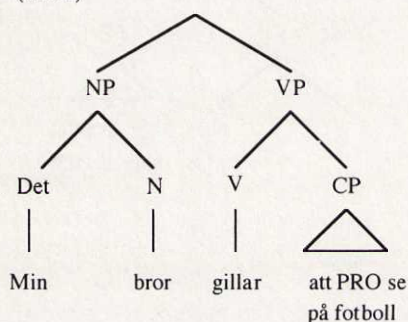
¹ Adverbialen i (2:25c–d) analyseras som PP, dvs. P + CP, i enlighet med standard sedan 1970-talet (se t.ex. L-G. Andersson 1973; jfr SAG 2:745).

Detta samvarierar intressant nog med kontrollmönstren i exemplen. Om inget mellanliggande objekt finns kontrollerar subjektet PRO i både objekt (2:25a) och adverbial (2:25c). Förekommer ett objekt mellan subjekt och PRO får vi som regel objektskontroll i objekts-infinitiven (2:25b) men inte i adverbial (2:25d). En vanlig förklaring är att det indirekta objektet c-kommenderar sitt systerobjekt, eftersom båda är komplement till samma verb – men inte fria adverbial som adjungeras ovanför VP.¹

Även det faktum att kontroll som regel går tillbaka på hela konstituenten snarare än delar av dem brukar tillskrivas c-kommendering. Vid exempelvis genitivbestämningar och samordning (2:26a resp. b) är det normalt hela nominalfrasen som kontrollerar PRO. Endast om nominalfrasen som helhet utesluts av semantiska skäl är en inbäddad kontrollör möjlig (2:26c). Detta antas bero på att de inbäddade leden inte c-kommenderar PRO, vilket illustreras i figur 2:14.

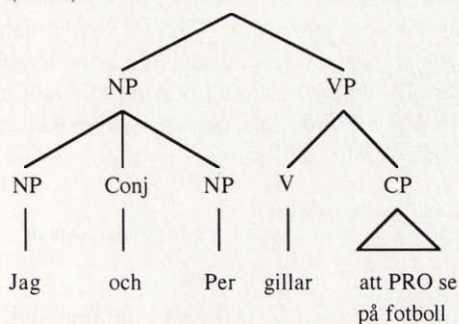
- (2:26) a. [Min_i bror]_j gillar att PRO_j se på fotboll.
 b. [Jag_i och Per_j]_k gillar att PRO_k se på fotboll.
 c. [Vår_i förhoppning]_j är att PRO_i kunna se alla ÖIS hemmamatcher i år.

(2:26a)

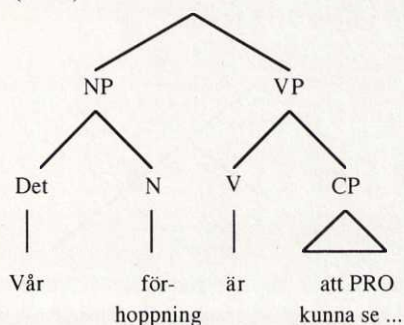

¹ Även enligt modeller som bara använder binär förgrening, och därmed inte tillåter tredelade strukturer som (b)-trädet i figur 2:12, anses det indirekta objektet c-kommendera det direkta. Objektet antas dock inte vara systrar, utan befinner sig på olika nivåer inom s.k. VP-skala (se Platzack 1998:129f.; analysen efter Larson 1988).

(2:26b)

(2:26c)

FIGUR 2:14. *Frasstrukturen i (2:26a-c).*

C-kommendering är en ofta återopad faktor i kontrollitteraturen, i synnerhet i samband med exempel som dem i (2:25–26). Här kommer begreppet att tillämpas främst i OT-analysen (del III) men också i Parole-beskrivningen (särskilt avsnitt 9.2).

2.3.4. PSG i tolkningsperspektiv

Som nämndes i kapitel 1 ovan undersöker jag kontroll från ett renodlat tolkningsperspektiv. PSG tillämpas oftast snarare från uttryckssidan eller från ett rikttningsneutralt perspektiv (jfr avsnitt 1.1). En uttrycksorienterad studie utgår typiskt från en given betydelse, t.ex. i form av

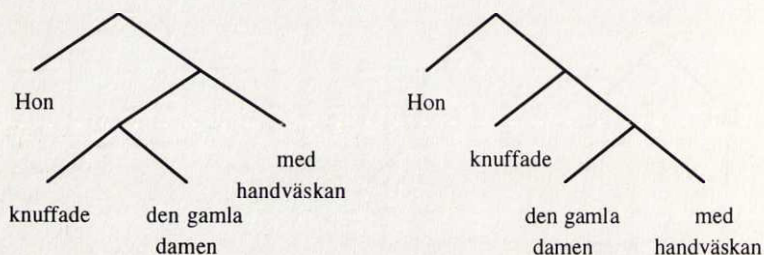

en argumentstruktur, och beskriver hur denna uttrycks syntaktiskt/frasstrukturellt i ett eller flera språk (se t.ex. Grimshaw 1997).

I rikttningsneutrala beskrivningar genereras uttryck och innehåll parallellt. Struktur och betydelse blir därmed ömsesidiga konsekvenser av varandra och i någon mening samma sak. Skillnaden gentemot mitt tolkningsperspektiv framgår kanske tydligast när det gäller s.k. syntaktisk ambiguitet, dvs. fall som dem i (2:27):

- (2:27) a. Hon knuffade den gamla damen med handväskan.
 b. Avsikten är att PRO ersätta det gamla systemet med handplockning av lovande studenter.

Båda meningarna i (2:27) är syntaktiskt tvetydiga på samma sätt: är *med*-fraserna adverbial eller är de attribut till objekten? Därav följer tämligen drastiska semantiska skillnader. De båda tolkningarna av (2:27a) illustreras frasstrukturellt i figur 2:15 nedan.

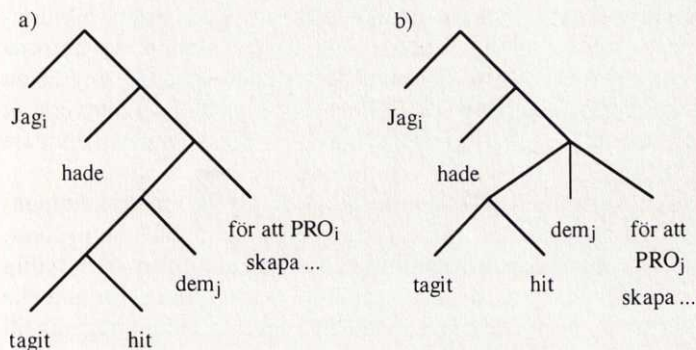
FIGUR 2:15. Två tolkningar av (2:27a).

Enligt ett rikttningsneutralt synsätt är detta inte fråga om två olika tolkningar av samma struktur; det är fråga om två olika strukturer. Följaktligen är meningarna i princip inte tvetydiga. Inte heller från ett uttrycksorienterat perspektiv är meningarna tvetydiga, eftersom det då är betydelsen som är utgångspunkten. I båda fallen följer skillnaderna i frasstruktur på ett eller annat sätt av skillnader i input.

Från ett tolkningsperspektiv är dock varken betydelse eller frasstruktur given. Det enda man ser eller hör är en sträng av ord, och den syntaktiska strukturen etableras som ett led i tolkningen. Såvida inget annat signaleras av intonation eller interpunktion är alltså meningarna i (2:27) tvetydiga; samma ordsträng kan tolkas på två olika sätt. Vad detta innebär utvecklas vidare i OT-delen, särskilt kapitel 15.

Syntaktisk ambiguitet är också högst relevant för kontroll. I meningar med två möjliga kontrollörer, t.ex. (2:28), associeras inom PSG de båda tolkningarna med olika frasstrukturer, se figur 2:16.

(2:28) Jag_i hade själv tagit hit dem_j för att PRO_{i/j} skapa en trevlig atmosfär.

FIGUR 2:16. *Två tolkningar av (2:28).*

Skillnaden mellan de båda strukturerna i figur 2:16 är att adverbialt adjungeras till olika nivåer. Enligt trädstrukturen i (a) är adverbialt adjungerat ovanför VP (*tagit hit dem*). Därmed c-kommeras PRO av subjektet *jag* men inte av objektet *dem*, och meningen tar subjekt-kontroll. I (b)-trädet adjungeras infinitivfrasen inuti VP, på samma nivå som huvudet (*tagit hit*) och dess komplement (*dem*).¹ Då både subjekt och objekt c-kommeras PRO får vi objektskontroll här, i enlighet med principen om minsta möjliga avstånd (eng. *Minimal Distance Principle*, förk. MDP; Rosenbaum 1967), se vidare avsnitt 9.2 och 14.1.1.

En mer övergripande skillnad mellan ett tolkningsperspektiv å ena sidan och ett uttrycksorienterat eller rikttningsneutralt förhållnings-sätt å andra sidan är målet med analysen. De båda sistnämnda strävar primärt efter en korrekt strukturbeskrivning, varför t.ex. frågan om tomma noders (t.ex. SpecV) vara eller icke vara är högst väsentlig. För en tolkningsorienterad analys är målet att bestämma hur en sats tolkas, inte att ge en fullständig analys av dess struktur.

¹ Här illustreras för övrigt adjunktion till ett huvud (V^o). Partikeln *hit* adjungeras till huvudet *tagit*, och tillsammans bildar de huvudet *tagit hit*.

Därför beaktas här bara de aspekter på frasstruktur som spelar någon roll för tolkningen. Det är t.ex. oväsentligt huruvida negationer adjungeras ovanför VP eller projiceras i en särskild NegP inom IP. Däremot är det helt avgörande för analysen vilka interna relationer (i det här fallet främst c-kommendering) som råder mellan berörda led.

Illustrationerna i exempelvis figur 2:16 kan alltså ses som förenklade representationer av varsin mängd mer utbyggda trädstrukturer, vilka samtliga har samma inbördes relationer mellan de berörda konstituenterna.¹ En stor fördel med denna underspecificering är att analysen kan hållas kompatibel med flera olika syntaktiska ramverk – i synnerhet med de versioner av OT-syntax som förekommer (se vidare kapitel 15).

Mitt huvudsyfte med att tillämpa PSG är att skildra c-kommenderingsförhållanden mellan infinitivfras och potentiella kontrollörer. Avgörande för analysens utformning har varit en strävan efter tydlig korrespondens mellan trädstruktur, språktyta och tolkning. En nod ska intuitivt motsvara en syntaktisk konstituent, och fria led adjungeras till de led (och på de nivåer) till vilka de intuitivt utgör bestämningar.

PSG-analysens formella utförande bygger på tre antaganden, varav det mest kritiska är att funktionella projektioner befinner sig högre upp i strukturen än argumentpositionerna, närmare bestämt att CP dominerar IP som i sin tur dominerar VP. Detta innebär bland annat att subjektet inte c-kommenderar spetsställda led.

Vidare följer jag X'-systemets grundläggande antagande att specificerare befinner sig högre upp i strukturen än komplement. Det innebär bland annat att subjektet normalt c-kommenderar objektet men inte tvärtom. Detta antagande är inte nödvändigt, eftersom samma utfall följer av de funktionella projektionerna, men det förtydligar och underlättar analysen.

Slutligen tillåter jag tredelade strukturer, dels i bitransitiva konstruktioner, dels vid adjunktion inom VP. Inte heller detta antagande är absolut nödvändigt, då samma relationer kan åskådliggöras som binära strukturer, men det förenklar analysen och möjliggör en mer ytnära representation.

¹ Exempelvis kan tolkningen i figur 2:16b mycket väl illustreras även inom ett ramverk som endast antar binära strukturer och som inte tillåter adjunktion till X'. Analysen skulle då kunna formuleras [Jag [hade [[tagit hit] [dem [för att PRO...]]]]]. En nackdel med en sådan analys är att man tvingas anta [dem för att PRO...] som en konstituent.

2.4. Pragmatiska kontrollbegrepp

Ytterligare ett område som fordrar viss begreppsutredning är de pragmatiska aspekterna på kontroll. Vid brott mot subjeksregeln är kontrollören undantagslöst en pragmatiskt prominent referent. Det kan t.ex. vara fråga om agenten i en passiv sats (2:29a), ett led på annat håll i satsen eller den övriga kontexten (2:29b) eller en referent som signaleras av kommunikationssituationen (2:29c). Sådana fall kommer jag fortsättningsvis att kalla pragmatisk kontroll.

- (2:29) a. Genom att PRO avstå lockout läggs ansvaret för konflikter helt på den fackliga motparten.
 b. Efter att PRO inte ha varit riktigt ordinarie i våras har det lossnat för honom.
 c. För att PRO kunna läsa artiklarna i sin helhet krävs Adobe Acrobat Reader och i några fall CatchWordRealPage.

De grammatiska aspekterna på pragmatisk kontroll – som t.ex. gynnas av passivering, formellt subjekt och spetsställt adverbial – behandlas senare (särskilt avsnitt 9.3). För tillfället handlar det snarare om begreppet som sådant (2.4.1) samt om de pragmatiska kontrollörerna, vilka har kallats sådant som tema, logofor och empatibärande (2.4.2).

2.4.1. Pragmatisk, arbiträr respektive optionell kontroll

Utmärkande för pragmatisk kontroll är att kontrollören fastställs på pragmatiska snarare än syntaktiska grunder. Emellertid finns det ytterligare ett kontrollmönster där det är pragmatiken som styr: s.k. arbiträr kontroll (behandlas särskilt i avsnitt 10.1). Detta mönster uppträder bl.a. i subjektinfinitiver (2:30a), relativa infinivattribut (b) och vissa typer av bestämningar till adjektiv (c):

- (2:30) a. Att PRO bada i den här kylan kan aldrig vara hälsosamt.
 b. Här finns ju inte en levande själ att PRO fråga om vägen.
 c. Är den hästkraken verkligen värd att PRO satsa på?

Kontrollören i dessa fall kan vara generisk eller syfta på någon referent i kontexten, påfallande ofta lite av båda. Tolkningen ges inte av grammatiken, därav benämningen *arbiträr*, utan är helt kontextberoende. Grammatiskt sett kan begreppet väsentligen betraktas som icke-kontroll. Se vidare avsnitt 10.1.

Även arbiträr kontroll beror alltså på pragmatik, eftersom tolkningen här följer av kontexten. Skillnaden gentemot pragmatisk kontroll är

främst förhållandet till andra kontrollmönster. Arbiträr kontroll bygger på avsaknaden av grammatiskt styrd kontroll, men pragmatisk kontroll uppträder där det finns ett grundmönster (subjektskontroll) som av någon anledning inte följs. Jämför (2:30) med språkvårds-exemplet (2:31):

- (2:31) Tanter och farbröder går med sina hundar till sandlådorna för att PRO där uträtta sina behov. (GP:s skrivregler 1998:35)

I normalfallet tar adverbiala infinitiver subjektskontroll. Även om vi med hjälp av vår omvärldskunskap kan sluta oss till att det i stället är det oblika *sina hundar* som kontrollerar PRO i (2:31), finns det ändå något som får oss att associera till satsens subjekt. Visserligen är den associationen ovanligt påtaglig här, men även diskretare exempel som de i (2:29) utgör undantag från ett grundmönster. I (2:30) finns däremot inga mönster att avvika från.

Sett från ett mer teoretiskt perspektiv kan skillnaden formuleras som att arbiträr kontroll faller utanför grammatikens domän medan pragmatisk kontroll verkar inom den. Båda är pragmatiskt styrda, men det är bara i det senare fallet som pragmatiken inverkar på grammatiken.

Distinktionen är ingalunda oproblematiserad, men den är tämligen vedertagen. Däremot tror jag att termen *pragmatisk kontroll* är min egen. Williams (1992) talar om *logophoric control*, Kawasaki (1993, kap. 5) om *control by sentence topic*, medan man i svensk grammatik-tradition helt enkelt talar om dessa fall som *brott mot subjeksregeln*.

Det finns förvisso grammatikmodeller där även pragmatisk kontroll faller utanför, men de tvingas därmed utesluta fria adverbial helt och hållet och bara inkludera helt obligatoriska kontrollmönster. Det går ju inte att bibehålla principen om subjektskontroll i adverbial utan att också redogöra för undantagen. Och även om detta kontrollmönster bara är en tendens, är den en synnerligen påtaglig tendens som är värd att beakta.¹

Vidare råder delade meningar om i vilken mån pragmatisk kontroll är acceptabel. Många menar att exemplen i (2:29) och särskilt (2:31) är ogrammatiska. Själv undviker jag tills vidare att ta ställning, men återkommer till frågan i avsnitt 9.3.2.1 och 17.3. Jag ser dock denna oenighet som ytterligare ett skäl att hålla isär pragmatisk och arbiträr kontroll. Exempel med arbiträr kontroll har nog aldrig figurerat i

¹ Notera att de modeller som exkluderar kontroll i fria adverbial är inriktade på den s.k. inre grammatiken. Man utgår då från en distinktion mellan inre och yttre grammatik, där den inre enbart omfattar den helt automatiserade delen av språkssystemet (se t.ex. Platzack 1998:7ff.).

någon språkvårdsdebatt och kommer sannolikt heller aldrig att göra det.¹

Ytterligare ett begrepp som kan vara värt att särskilja från dessa båda är den typ av tvetydighet som brukar benämnas optionell kontroll:

- (2:32) a. Olle och Ulrika pratade om att PRO båtluffa i Grekland.
 b. John wonders how to PRO deal with the increase of robberies herabouts.

Infinitivfrasen i (2:32a) kan tolkas antingen som ett fall av subjekt-kontroll (där *Olle och Ulrika* gör upp sina semesterplaner) eller som ett fall av arbiträr kontroll (där de diskuterar företeelsen som sådan; *Det är andra förutsättningar nu än på vår tid* etc.). Det är denna form av tvetydighet som kallas optionell kontroll. Typfallet av optionell kontroll är annars infinita innehållsfrågor som i det engelska exemplet i (2:32b), men den konstruktionen är inte bruklig i svenskan.²

Ibland används termen *optionell kontroll* också i samband med s.k. *super equi*, dvs. subjektinfinitever i bisatser (avsnitt 4.1 och 10.2):

- (2:33) Sven tycker det är viktigt att PRO uppföra sig ordentligt.

Sådana fall kan dock också betraktas som rena fall av arbiträr kontroll. Eftersom kontrollören befinner sig utanför matrissatsen, kan man se det som att tolkningen följer av den yttre kontexten. Jag kommer att tillämpa den senare lösningen, för att framhäva konsekvensen i det lokala kontrollmönstret. Infinitivfraser som utgör subjekt (inklusive egentliga subjekt) tar alltid arbiträr kontroll, lokalt sett. Sedan kan en specifik kontrollör anges av kontexten, men vilket led eller vilken referent detta är varierar med kontextens struktur och innehåll. Jämför t.ex. (2:33) med (2:34):

- (2:34) Sven präntar alltid i mig att det är viktigt att PRO uppföra sig ordentligt.

Även här kan kontrollören vara arbiträr eller koreferent med ett led i huvudsatsen, men det är inte givet huruvida den syntaktiskt signalerade

¹ Distinktionen mellan arbiträr och pragmatisk kontroll är dock främst relevant från ett traditionellt deskriptivt perspektiv. Från t.ex. ett OT-perspektiv spelar skillnaden mindre roll (se avsnitt 14.1.3).

² Däremot förekommer infinita frågor som huvudsatser: *Vad PRO göra åt saken?* (se vidare avsnitt 11.1). Strukturen kan även förekomma som verbkomplement, men då i samma mån som huvudsatser kan göra det: *Då undrade jag, vad PRO göra nu?*

kontrollören är subjektet *Sven* eller objektet *mig*. Här är det alltså inte riktigt fråga om ambiguitet mellan ett arbiträrt och ett grammatiskt givet mönster. Det är fråga om att en icke-specificerad referent enligt den givna kontexten eventuellt kan specificeras i en av flera möjliga riktningar. Jag finner det inte motiverat att särskilja detta från andra fall av arbiträr kontroll.¹

Denna lösning harmonierar dessutom med hanteringen av infinitivbestämningar i nominal- och adjektivfraser (kapitel 7 resp. 8). Även i dessa fall uppträder kontrollmönster som är konsekventa med avseende på den lokala strukturen, medan kontrollörens funktion i den yttre kontexten varierar med kontextens struktur.

Det är dock en väsentlig skillnad mellan dessa strukturer och *super equi*-konstruktioner, nämligen att *super equi* involverar en finit satsgräns. Kontrollrelationer bestäms normalt antingen inom matrissatsen eller också på pragmatiska grunder. Satsgränsens avskärmande roll innebär i teknisk mening att finita satser här fungerar som s.k. syntaktiska öar.

Syntaktiska öar brukar man kalla enheter som i en eller annan mening är avspärrade från den övriga syntaktiska kontexten (jfr *block-led*, SAG, vol. 1:158f.). Det kan innebära att man inte kan extrahera led ur en konstruktion – eller att en konstruktion är avskärmd från syntaktiska relationer som t.ex. kontroll eller bindning.² Finita satser förefaller på detta vis vara syntaktiska öar med avseende på kontroll, och i de fall där en kontrollrelation ändå sträcker sig över en finit satsgräns är detta pragmatiskt motiverat.

2.4.2. Pragmatiska kontrollörer

Vid pragmatisk kontroll (liksom vid de fall där en arbiträr kontrollör har specifik referens) framträder kontrollören i kraft av sina pragmatiska, inte sina syntaktiska egenskaper. Den pragmatiskt utsedda kontrollören förknippas vanligen med en av följande två funktioner:

¹ Denna lösning är dock inte helt okontroversiell, utan det finns författare som behandlar *super equi* som ett syntaktiskt fenomen (t.ex. Landau 1999a, b). Se vidare avsnitt 4.2.1 nedan.

² Ö-begreppet härrör från Ross (1967) och användes ursprungligen om några bisatstyper i engelskan vilka inte tillåter extraktion. Flera av dessa extraktioner är dock fullt möjliga i svenskan, populärt kallade satsflätor. För en problematisering, se artiklarna i Engdahl & Ejerhed (1982).

- I. Den det handlar om
- II. Den ur vars perspektiv det uttrycks

Funktion I benämns ofta tema (eng. *topic*) och behandlas i 2.4.2.1, medan funktion II förknippas med begreppen empati och logoforicitet och tas upp i 2.4.2.2.

Först behövs dock en kommentar till vad som menas med *det* i I och II. Är det en predikation? En sats? Ett yttrande? Ett längre textavsnitt? Då båda funktionerna rimligen kan urskiljas på flera olika textnivåer, skulle *det* kunna avse vilken nivå som helst. Jag kommer att urskilja två nivåer: en grammatisk, inom satsen, och en textlingvistisk.

2.4.2.1. Tema/topikalitet

'Den det handlar om' på grammatisk nivå är predikationsbasen för *det* (se 2.2.4 samt definitionen i 2.5). Något kompletterande begrepp har jag inget behov av här.

'Den det handlar om' på ett textlingvistiskt plan kallas på engelska *topic* och på svenska *tema*. Ett problem med den svenska termen är dock att den fått motsvara inte bara *topic* utan även *theme* – som dessutom i sin tur är en flertydig term, med åtminstone tre betydelser:

- (i) en semantisk roll, motsvarande *bok* i satsen *hon gav mig en bok*
- (ii) satsens inledning, allt som föregår det finita verbet
- (iii) det man **talat** om (till skillnad från det man **talat om**)

Innebörd (i) är den semantiska roll som i andra modeller kallas *Object* (se t.ex. Källgren 1979:61f.).¹ I betydelserna (ii) och (iii) uppträder *theme/tema* vanligen i par med *rheme/rema*. Den positionsbaserade användningen (ii) av begreppsparet förknippas kanske främst med Halliday (1970, 1994), medan den funktionella definitionen (iii) härrör från Pragskolan (t.ex. Mathesius [1947] 1981; Daneš [1970] 1981, 1974).

I den sistnämnda tolkningen (iii) är *theme* väsentligen synonym med *topic*, och jag kommer fortsättningsvis att använda *tema* med denna

¹ Det är för övrigt främst pga. flertydigheten hos *tema* och *tematisk*, som jag talar om *semantiska* och inte *tematiska* roller. Den senare termen är annars vanligare inom generativ grammatik (se t.ex. Platzack 1982:41ff.), tillsammans med kortformen θ -roll (tätaroll).

innebörd.¹ Begreppet är en textlingvistisk motsvarighet till 'predikationsbas', och på satsnivå sammanfaller de båda oftast. Skillnaden mellan dem handlar dels om textnivå, då predikationsbas är ett mer lokalt begrepp; dels om perspektiv, där predikationsbas är semantiskt medan tema är textpragmatiskt.

Både tema och predikationsbas har också mycket gemensamt med det syntaktiska subjektbegreppet. Subjektet är "den finita verbfrasens predikationsbas" (SAG 1:210). Likaså är (iii) ovan nästan ordagrant identisk med äldre subjektdefinitioner (t.ex. Beckman 1923:224, se citatet i avsnitt 2.2.4 ovan). Vidare utgör ett tema alltid (eller framställs som) känd information, och har vanligtvis nämnts tidigare i kontexten.

'Den det handlar om' sett från ett textuellt perspektiv betecknas alltså *tema*. Egenskapen att vara tema benämns *topikalitet*. I (2:35) ges ett exempel på pragmatisk kontroll där kontrollören utgör tema.

- (2:35) Tiger Woods_i var i praktiken borträknad från segerstriden, efter två "mänskliga" inledningsronder. Men efter att PRO_i igår ha tangerat banrekordet vågar ingen_j räkna bort golfens nye "Golden Boy"_i.

2.4.2.2. *Empati och logoforicitet*

'Den ur vars perspektiv det uttrycks' sammanfaller ofta – men inte alltid – med tema, subjekt och predikationsbas. Skillnaden är ofta relevant för kontroll, då pragmatisk kontroll lika gärna kan följa av perspektivet som av temarollen. Ett typiskt exempel, hämtat ur en teknisk rapport, presenteras i (2:36):

- (2:36) För att PRO erhålla provets hydrofobicitet testades papperet med skilda koncentrationer av isopropanol.

Här kontrolleras PRO varken av subjektet *papperet* eller av temat *provet* (eller möjligen *provets hydrofobicitet*), utan av dem som utförde experimentet i fråga. Dessa är inte omnämnda i den närmast föregående co-texten, men är ändå närvarande i kontexten – dels som agent i huvudsatsen, dels som 'den ur vars perspektiv det uttrycks'. Såvitt jag kan bedöma är det just den sistnämnda egenskapen som etablerar kontrollrelationen här.

¹ Skillnaden mellan termerna handlar i grunden om olika forskningstraditioner. Inom europeisk strukturalism dominerar *tema/rema*, medan den amerikanska (och amerikanskinspirerade) forskningstraditionen använder *topic/comment*.

Begrepp med ungefär denna innebörd har förknippats med termer som *berättarperspektiv* (främst i litteraturvetenskapliga sammanhang), *point of view* (Pollard & Sag 1994:270ff.), *empati* (Kuno & Kaburaki 1977, Hellberg 1985) och *logoforicitet* (Sells 1987b, Williams 1992). I samband med kontroll förekommer främst *empati* och *logoforicitet*.¹ Termerna kan ibland tillämpas på samma fenomen, men jag uppfattar dem inte som helt synonyma.

Empati ser jag som ett textpragmatiskt begrepp, i enlighet med Hellberg (1985). Den referent som har empatin (dvs. 'den ur vars perspektiv det uttrycks') kallas empatibärare, och Hellberg talar om empatibäraren som textens subjekt – till skillnad från satsens syntaktiska subjekt. Jag uppfattar här empati och topikalitet som besläktade aspekter på textpragmatiken, där empatibärare kan ses som en motsvarighet till tema.

Empatibärare/textsubjekt har tillämpats på subjeksregeln av Vinje (1987) och Lyngfelt (1997), som en pragmatisk konkurrent till det syntaktiska subjektet (se vidare avsnitt 3.3.4).

Logoforicitet urskildes först med avseende på en särskild typ av pronomen i vissa afrikanska språk. Utmärkande för ett logoforiskt pronomen är att dess antecedent alltid är den referent "whose speech, thoughts, feelings, or general state of consciousness are reported" (Clements 1975:141). Denna antecedent kallas *logoforiskt centrum* eller *logofor*. Logoforicitet har sedan tillämpats på andra språkliga fenomen, bl.a. kontroll (Williams 1992).

Jag betraktar logoforicitet primärt som ett grammatiskt fenomen. Helst ska logoforiska element vara objektivt påvisbara (t.ex. morfologiskt markerade) i de språkssystem där de förekommer. Begreppet utgör därmed en motsvarighet till empati, fast på grammatisk i stället för på textpragmatisk nivå.

	Grammatik	Textpragmatik
I. Den det handlar om	Predikationsbas	Tema
II. Den ur vars perspektiv det uttrycks	Logoforiskt centrum	Empatibärare

FIGUR 2:17. *Textpragmatiska kontrollörer och deras grammatiska motsvarigheter.*

¹ Speas (2001) använder dock *point of view*, se vidare avsnitt 14.2.

Därmed fördelar sig begreppscomplexet som helhet enligt figur 2:17.

Sett till hur termerna och begreppen har tillämpats tidigare fördelar de sig dock inte fullt så här prydligt. Särskilt distinktionen mellan empati och logoforicitet är vanskelig. *Empati* har använts om fenomen även inom språkssystemet, t.ex. lexikala perspektivmarkörer i japaniskan (Kuno & Kaburaki 1977), samtidigt som *logoforicitet* blivit mindre entydigt i takt med att termen tillämpats på andra fenomen än de ursprungliga. Man kan mycket väl uppfatta dem som i grunden synonyma termer som härrör från olika traditioner.

Sells (1987b) ser logoforicitet som ett sammansatt begrepp:

I propose that there is no unified notion of logophoricity per se and that logophoric phenomena are instead a result of the interaction between these more primitive notions: the source of the report, the person with respect to whose consciousness (or "self") the report is made, and the person from whose point of view the report is made. (Sells 1987b:445)

Lägg märke till att Sells nämner "point of view" som en delaspekt på logoforicitet. Det är denna aspekt Williams (1992) utgår från när han talar om logoforisk kontroll. Han betonar (s. 300) att en logoforisk kontrollör inte behöver realiseras språkligt så länge meningens perspektiv (*point of view*) framgår tydligt; kontrollören kan utgöra ett implicit argument – i (2:37a) Upplevare till *seem* – men behöver inte vara ens det (2:37b).

- (2:37) a. PRO Having just arrived to town, the new hotel seemed like a good place to stop.
 b. PRO Having travelled all day, the hotel was a vision indeed.
 (Williams 1992:300)

Med enbart "point of view" som bärande aspekt är inte längre logoforicitet det strikta begrepp som Sells talar om, och skiljer sig inte nämnvärt från empati. Vidare avser Sells "point of view" i högst fysisk bemärkelse, som utgångspunkt för deixis (1987b:455f.), och betonar att logoforicitet främst gäller "predicates of communication and mental experience" (a.a.:445). Även Williams behandlar huvudsakligen exempel som har med förmimmelser att göra, men räknar också t.ex. (2:38) som ett fall av logoforisk kontroll.

- (2:38) PRO Having run smoothly for years, it was finally time for my car to be serviced.

I (2:38) är kontrollören inanimat, tillskrivs inga förmimmelser, och frågan är om det inte är topikalitet snarare än logoforicitet eller

empati som ger pragmatisk kontroll här. Själv har jag i tidigare arbeten (Lyngfelt 1999, 2000a, 2001a) gått ännu längre och helt avstått från distinktionen mellan topikalitet och logoforicitet/empati. Därmed omfattar *logoforisk kontroll* även fall som (2:35) ovan och blir närmast synonymt med vad jag här kallar pragmatisk kontroll.

Här vill jag däremot markera perspektivskillnaden mellan begreppen, liksom mellan språknivåerna. Logoforicitet tillämpas dock inte i den praktiska analysen, eftersom svenskan saknar grammatikaliserade eller lexikaliserade uttryck för pragmatisk kontroll.¹ Därmed är det framför allt två faktorer som ligger bakom pragmatisk kontroll: topikalitet och empati.

2.5 Definitioner

Som summering följer nedan en uppräknig av tillämpade definitioner av avhandlingens bärande begrepp, i alfabetisk ordning. Termer markerade med stjärna (*) i definitionstexten ges egna definitioner på annat håll i listan. För förklaring och problematisering av begreppen, se hänvisat avsnitt ovan.

Arbiträr kontroll: kontrollrelation som faller utanför grammatikens domän, kan också betraktas som icke-kontroll (2.4.1).

Bindning: obligatorisk koreferensrelation inom en sats eller satsförkortning*, där det bundna elementet c-kommenderas* av sin antecedent (2.2.2, se även 4.2.1).

C-kommendering: "En nod α c-kommenderar en nod β om $\alpha \neq \beta$, α inte dominerar β och den första förgrenade noden ovanför α dominerar β " (Platzack 1998:50) (2.3.3).

Empatibärare: den referent ur vars perspektiv ett textavsnitt uttrycks (2.4.2.2).

Icke-finit sats: satsförkortning* som utgör en egen konstituent, som kan inkludera alla satsled utom explicit subjekt och finit verb, som måste inkludera ett icke-finit verb och vars tankesubjekt* PRO* måste uppbära en semantisk roll (2.1.1).

Kontroll: relationen mellan PRO* och det koreferenta element som anger tolkningen hos PRO (2.2).

¹ Däremot kan pragmatisk kontroll signaleras indirekt genom kongruens eller reflexiv, som i (i) respektive (ii):

(i) PRO Ställd inför dessa alternativ, var valet enkelt. (Min fetstil.)

(ii) För att PRO hålla mig till sanningen, är han en riktig skitstövel. (Min fetstil.)

Kontrollör: det koreferenta element som anger tolkningen hos PRO* (2.2).

Logoforiskt centrum el. *logofor*: den referent ur vars perspektiv en predikation uttrycks (2.4.2.2).

Lyftning: fenomen där ett led delas mellan en satsförkortning* och dess matrissats* men inte uppbär någon semantisk roll i matrissatsen (2.2.1).

Matrissats: den sats eller satsförkortning* i vilken ett givet led utgör en satsdel (2.1.2).

Optionell kontroll: ambiguitet mellan arbiträr* och grammatiskt styrd kontroll* (2.4.1).

Pragmatisk kontroll: pragmatiskt styrd kontroll* inom grammatikens domän (2.4.1).

Predikationsbas: den eller det som något utsäges om (SAG 1:210), i grammatisk mening (2.2.4).

PRO: den implicita subjektsreferenten i en icke-finit sats*, måste uppbära en semantisk roll, kan ej ersättas av overt subjekt (2.2).

Satsförkortning: satsvärdig, men inte satsformad fras (2.1).

Syntaktisk ö: enhet som är avskärmad från sin syntaktiska kontext och därmed spärrar vissa syntaktiska relationer (2.4.1).

Tankesubjekt: den implicita subjektsreferenten i en satsförkortning* (2.2.4).

Tema: den eller det man **talar** om, i textpragmatisk mening (2.4.2.1).

3. Subjektsregeln¹

I svensk grammatiktradition behandlas kontrollfenomen som sagt främst med utgångspunkt i den s.k. subjektsregeln. Denna figurerar såväl i deskriptiva som i normativa sammanhang, även om det kanske är som språkvårdsfråga den är mest känd. Bäst kan den kanske karakteriseras som en normföreställning, i Telemans (1991) mening.

Tydliga tecken på en normföreställning är t.ex. att den aktuella regeln föräras ett namn, formuleras som en explicit rekommendation eller avgränsas gentemot ett felaktigt alternativ. I vilken mån en normföreställning motsvarar en deskriptivt adekvat norm varierar, likaså huruvida den framställs deskriptivt eller normativt. Det väsentliga är att den medvetet uppfattas som en norm – till skillnad från alla de regelbundenheter språkbrukare följer utan att någonsin tänka på det.

Subjektsregeln är alltså en normföreställning om att tankesubjektet i en satsförkortning är – eller bör vara – koreferent med subjektet i närmast överordnade sats. Nedanstående är en redogörelse för hur denna normföreställning har behandlats i svensk litteratur, med fokus på 1900-talet.²

I huvudsak kommer jag **inte** att systematiskt hålla isär deskriptiva och normativa arbeten. Vi är vana att skilja mellan deskriptiv språkforskning och normativ språkvård, med den skillnaden att språkvården inte bara beskriver och förklarar språket utan också ger rekommendationer om hur det bör användas (Westman 1991:5). Var gränsen mellan dem går är dock inte alldeles självklart. Även en grammatik med rent deskriptiva ambitioner uppfattas per automatik också som normerande, samtidigt som normativa rekommendationer måste ha stöd i bruket om de ska röna någon framgång. Visserligen finns här en skillnad i syfte, kanske också i vilka delar av språket som omfattas, men den är inte alltid uppenbar och det förekommer ofta att de båda syftena kombineras.

¹ En stor del av det material som ligger till grund för detta kapitel har jag fått av Judith Chrystal (se förordet). Tack!

² Delar av detta kapitel har tidigare presenterats i Lyngfelt (2001c).

Exempelvis skriver Beckman i förordet till sin *Svensk språklära* (1905:v-vi) att skolgrammatikens elementära uppgift är:

- a) (teoretiskt) att öfva lärjungen i språklig iakttagelse och förberedande systematisering;
- b) (praktiskt) att ge besked om språkriktighetsfrågor i sådana fall, där lärjungens språkkänsla ej kan väntas räcka till.

Bland det en lärobok i grammatik därmed bör innehålla tar han bland annat upp "en kort, af exempel belyst utveckling af villkoren för språklig framställnings tydlighet och skönhet" (ibid.). Han kombinerar alltså uppgiften att beskriva ett språks struktur med den att ge skrivråd. Andra gör det inte lika uttalat eller medvetet, men kombinerar perspektiven eller rör sig i gränslandet mellan dem lika fullt.

Gränsen mellan normativt och deskriptivt är alltså svår att dra, och kanske än svårare att upprätthålla, men skillnaden i perspektiv är ändå i högsta grad intressant för subjeksregels vidkommande. Jag avstår därför här från systematiska försök att dela upp olika redogörelser för regeln utifrån en sådan gräns, men kommenterar slående likheter och skillnader där sådana tendenser finns.

Nedan behandlas först subjeksregelns uppkomst i avsnitt 3.1, var- efter olika aspekter på dess tillämpning behandlas i de följande avsnitten. Normföreställningens omfattning tas upp i 3.2, medan olika faktorer som påverkar dess tillämpbarhet och efterlevnad behandlas i 3.3. Toleransen mot regelbrott diskuteras i 3.4, och regelns placering i olika grammatiska och språkvårdande skrifter kommenteras i 3.5. Avslutningsvis följer en övergripande diskussion i avsnitt 3.6.

3.1. Om subjeksregelns uppkomst

Studiens huvudobjekt är subjeksregeln i modern svenska, och jag gör inga försök att spåra dess historiska uppkomst, pröva eventuella kopplingar till subjektstvängets framväxt (Platzack 1985, 1987a, Falk 1993) eller liknande. Emellertid bygger dagens normföreställning i hög grad på den grammatiska traditionen, och tidigare auktoriteter spelar – direkt eller indirekt – en stor roll. En rimlig förståelse av subjeksregelns beskrivning i modern litteratur underlättas därför av en kort metaspråkhistorisk introduktion.

Den såvitt jag vet förste som tar upp principen är Svedbom (1843):

Bisatser kunna derföre endast förkortas i sådana fall, då man icke kan misstaga sig om subjektet; således i synnerhet när subjektet antingen kan anses såsom det allmänna Personförordet *man*, eller också redan är uttryckt genom något subjektsord uti hufvudsatsen, till hvilket satsförkortningen sålunda närmast hänföres. (Svedbom 1843:79)

Terminologin skiljer sig något från dagens, men i stort sett tar Svedbom upp samma aspekter som återfinns i modernare beskrivningar och gör det väl så nyanserat. Han nämner t.ex. möjligheten till allmän syftning och låter inte missförståndsaspekten leda till ett kategoriskt krav på subjektskontroll. Notera att *subjektsord* här står för substantiv och pronomen i allmänhet (a.a.:20), inte bara dem med subjektsfunktion, och bland Svedboms exempel finner vi även objektskontrollerade satsförkortningar, t.ex. *Hon befallde honom att [han skulle] tiga*.

Svedbom verkar vara först med att ta upp inte bara subjektsregeln utan också satsförkortningar.¹ Vi finner inget av begreppen hos vare sig Boivie (1826), Enberg (1836) eller Almqvist (1840).² Jag undersöker som sagt inte den sortens historiska samband, men strukturellt är de båda fenomenen starkt förknippade med varandra.

Själva termen *subjektsregeln* kom betydligt senare, och verkar ha myntats av Beckman (1905:230ff.). Förutom att detta är det tidigaste belägg jag själv har funnit, skriver Ljunggren (1922:57) att det är från Beckman han fått termen. Och så sent som 1903 behandlas regeln mycket utförligt av Hylén men utan att nämnas vid namn. Termen *tankesubjekt* återfinns dock redan hos Landtmanson (1876:17).

Sannolikt har Beckmans införande av termen och tillhörande enkla tumregeldefinition (se avsnitt 3.2 nedan) spelat stor roll för subjektsregelns genomslag under 1900-talet. Emellertid verkar normföreställningen som sådan ha slagit igenom inom normativ grammatik långt tidigare. Att döma av Hylén (1903), Landtmanson (1876) och Linder ([1886] 1908) hade regeln en tämligen stark ställning inom språkvård- en under senare delen av 1800-talet, inte minst inom undervisningen:

Som en dogm inpräntas från skolkatedrarna i allt Sveriges land den regeln, att ett adverbial, ett predikativt attribut (predikatsfyllnad) eller en attributiv satsförkortning, som står i början af en sats, måste hänföras till satsens subjekt. (Hylén 1903:11)

¹ Svedbom utgör förstabelägg på *satsförkortning* enligt SAOB.

² Almqvist ägnar dock inte satsläran någon större uppmärksamhet, utan hänvisar till Boivie för syntaktiska spörsmål (Almqvist 1840:145).

3.2. Omfattning

"Subjektsregeln har stor räckvidd, men ganska oklara gränser", skriver Wellander (1939:544).¹ Följaktligen är de flesta definitioner av regeln synnerligen allmänt hållna, men den faktiska tillämpningen är genomgående betydligt snävare. Detta syns tydligt hos t.ex. Beckman:

Ett synnerligen viktigt fall af regeln om det underförstådda är subjektsregeln. Den gäller om en mängd uttryck, särskildt sådana med infinitiv, verbalsubstantiv eller particip, men äfven om vissa andra förbindelser, t.ex. s.k. attributiv satsförkortning. [...]

Den allmänna men icke undantagslösa regeln är därvid följande: Hvad som i första rummet erbjuder sig såsom tankesubjekt, är vanligen subjektet till satsens finita verb. (Beckman 1905:231f.)²

Därefter går han igenom vanliga regelbrott och urskiljer här tre typer:

- 1) infinitivuttryck;
- 2) prepositionsuttryck med verb- eller adjektivavledda substantiv;
- 3) attributiva satsförkortningar i satsens spets.

Som synes är definitionen mycket allmänt och försiktigt hållen, medan själva genomgången täcker ett betydligt snävare område. Ser vi till Beckmans val av exempel är typ 1) dessutom begränsad till adverbiala infinitiver. På liknande sätt skiljer sig olika författares beskrivningar åt. Några är väldigt generella och andra mer specifika, utan att för den skull alltid specificera samma saker.

Vanligen är uttalat normativa definitioner mer generellt och kategoriskt hållna än dem i mer deskriptiva grammatikor, vilket kanske är naturligt med tanke på målgrupp och syfte. Generaliteten förstärks dessutom sannolikt då regeln förs vidare. Vid distributionen tenderar ofta även mycket nyanserade framställningar att tolkas som enkla och absoluta tumregler (Teleman 1991:217).

Nedan kommenterar jag främst avgränsningar utifrån syntaktisk funktion (avsnitt 3.2.1) och frastyp (3.2.2) samt vilka undantag som tas upp (3.2.3). Flera författare framhåller också position som en avgränsande faktor:

¹ Vinje (1976:207, 1987:271) skriver nästan ordagrant detsamma om förhållandet i norskan.

² Det står nästan ordagrant likadant i Beckman 1923:279 och 1960:279.

[...] subjektsregeln, enligt vilken en bestämning, som börjar satsen, bör kunna hänföras till satsens subjekt; (G. Cederschiöld 1920:161; min kursivering)

I flertalet beskrivningar behandlas dock position som en inverkan snarare än avgränsande faktor (se vidare avsnitt 3.3.1).

3.2.1. Syntaktiska funktioner

För satsdelarnas del kan man urskilja två huvudlinjer, vilka direkt svarar mot Beckmans definition respektive redogörelse. Den ena linjen är en allmän formulering om att subjektet ska/bör/förväntas utgöra tankesubjekt till satsförkortningar generellt (bl.a. W. Cederschiöld 1928, Wellander 1939, 1973, Hultman 1975, Dahl 1982:82, E. Andersson 1989¹, Grünbaum 1997). Den andra är en snävare tolkning som, med viss variation, begränsar regelns omfång till adverbial och attributiva satsförkortningar² (Linder 1908, Hylén 1903, Ljunggren 1922, Wessén 1968).

Grupperna är inte distinkta. De vidare definitionerna innehåller ofta något slags förbehåll, och vissa av de snävare lämnar utrymme för en vidare tillämpning. Jämför t.ex. Wellander och Ljunggren (den senare uttalat influerad av Beckman):

Där det syntaktiska sammanhanget inte klart utpekar ett särskilt tankesubjekt för ordgruppen förutsätts satssubjektet gälla även för ordgruppen. (Wellander 1973:250; min kursivering)

De viktigaste hithörande fallen låta fördela sig i tre huvudslag [...] 1) en attributiv satsförkortning, 2) ett infinitivadverbial, 3) ett adverbial uttryckt med preposition och substantiv.

Den satsvärdiga delens tankesubjekt bör i dessa fall i regel vara desamma som satssubjektet. (Ljunggren 1922:57; min kursivering)

Någon egentlig oenighet mellan grupperna verkar inte råda. Sett till vilka exempel som anförs håller sig även de mest generella definitionerna inom de snävare gränserna. Men skillnaden i framställnings-sätt gör att regeln uppfattas mycket olika, och ännu mer så i de mer kategoriska regelformuleringarna:

¹ I artikeln resonerar sig Andersson fram till en snävare omfattning – om än inte lika snäv som den andra huvudlinjen – men han utgår från den generella definitionen som den allmänt vedertagna.

² Till skillnad från exempelvis Hylén (1903) skiljer jag här inte mellan attributiva satsförkortningar och predikativa attribut.

Som huvudregel gäller, att *adverbiell satsförkortning* bör användas, endast när huvudsats och bisats hava samma subjekt. (Linder 1908:112)¹

I meningar som innehåller dels en fullständig sats, dels ett satsvärdigt uttryck krävs att det utsagda subjektet i den fullständiga satsen och det underförstådda subjektet (tankesubjektet) i det satsvärdiga uttrycket har samma syftning. (Grünbaum 1996:145)

Sett till mer normativt inriktade arbeten är det också slående att de snävare definitionerna samtliga hänför sig till seklets början eller t.o.m. från före dess inträde. Senare definitioner – också de mer liberalt hållna som t.ex. Näslund (1997) – utgår påfallande ofta från den vidare innebörden.

Här utgör Beckman (1905) en skiljelinje, då det verkar vara han som myntade själva termen *subjektsregeln* (se 3.1 ovan). Den beteckningen gör det lättare att uppfatta det kontrollfenomenet som är fråga om som en inneboende egenskap hos subjektsfunktionen, där tidigare beskrivningar snarare har utgått från vilka konstruktionstyper som berörs. Termen satte sig, fördes vidare av Wellander, och etablerades som ett generellt syntaktiskt begrepp (även om sällan annat än adverbial och attributiva satsförkortningar anförs som exempel).

I uttalat deskriptiva grammatikor har inte den generella formuleringen etablerat sig lika starkt. Här är inte heller regeln lika framträdande, utan nämns ofta bara i förbigående i samband med någon konstruktionstyp där den är aktuell. Detta kan ibland göra det svårt att avgöra vilken räckvidd författarna tillskriver regeln:

Alla adverbiala satsförkortningar är normalt subjektlösa, dvs. bisatsens ursprungliga subjekt nämns aldrig i satsförkortningen, utan förutsätts vara identiskt med subjektet i huvudsatsen. Denna princip kallas subjektsregeln. (Ljung & Ohlander 1989:210f.; understrykning i original)

Här är definitionen av subjektsregeln tvetydig i så måtto att den både kan läsas som inskränkt till adverbiala satsförkortningar och som en mer generell princip som nämns här därför att den berör konstruktionen i fråga.² Enligt den senare tolkningen avstår författarna från att ta ställning till regelns omfång – vilket antagligen är klokt om man inte

¹ Citatet är hämtat ur avsnittet *Participialkonstruktion* och rör således endast sådana fraser, men längre fram (Linder 1908:207) tas även infinitiver upp: "Subjektet till en infinitiv som utgör del av ett adverbial bör sammanfalla med subjektet i huvudsatsen."

² Något som talar för en vidare tolkning är att Ljung & Ohlanders enda exempel på brott mot subjektsregeln är klassikern *Vansinnig och omgiven av dåliga rådgivare kan jag inte annat än beklaga Erik XIV* (min fetstil). Även om den berörda frasen har vissa likheter med ett (orsaks-) adverbial bör den nog ändå analyseras som en attributiv satsförkortning.

tar upp den utförligare. Samma typ av tvetydighet finner vi även i t.ex. Åkermalm (1966/1984) och Lindberg (1990). Huruvida den kontextbetingade avgränsningen avser syntaktisk funktion eller frastyper beror på den aktuella grammatikbokens disposition i stort (se vidare avsnitt 3.2.2. och 3.5).

E. Andersson (1993:107f.) utgår från ett delvis annorlunda subjektregelbegrepp som rör även andra fall av subjektstyrning än rollen som tankesubjekt, t.ex. reflexiver och predikativkongruens. Vad gäller subjektets roll som tankesubjekt anger han adverbial och vissa objekt som regelns omfattning.

Andersson (1989:17ff., 1993:110ff.) framhåller dock att vilket led som utgör tankesubjekt, i synnerhet för objektsinfinitiver, främst är lexikalt styrt (se vidare avsnitt 3.3.5). Här går han utanför subjektregelns kärna åt andra hållet, till ett mer generellt resonemang om infinitivers tankesubjekt – dvs. kontroll. Även Thorell (1977:146) intar detta perspektiv, dock utan Anderssons fylliga diskussion.

3.2.2. Frastyper

Det råder betydligt större enighet om vilka frastyper som berörs av subjektregeln. Flertalet författare (t.ex. Beckman 1905/1960, Grünbaum 1997, Hylén 1903, Ljunggren 1922, Palmér 1945, Reuter 1996, Wellander 1939/1973) framhåller främst tre typer:

- infinitivfraser;
- prepositionsuttryck med verb- eller adjektivavledda substantiv;
- (spetsställda) attributiva satsförkortningar.

Den sistnämnda kategorin är kanske inte en frastyp i strikt mening, men det verkar som om regeln kan tillämpas på de flesta typer av fristående attribut. I Beckmans genomgång av regelbrott märks t.ex.:

- (3:1) a. Vid varje stuga finnes en täppa. Ehuru föga stor, finner man där ett potatisland, ett par små rabatter m.m.
- b. Vansinnig och omgiven av dåliga rådgivare, kan jag endast beklaga Erik XIV.
- c. Ehuru tvillingar, stod Vollmar alltid främst.
- d. Alltid human och vänlig, beredvilligt uppfyllande varje rimlig begäran, råder ett synnerligen gott förhållande mellan herr F. och hans personal.
- e. Såsom gift med en rik adelsfröken skulle nog Gustav Adolf benåda honom.
- f. Dessutom har man frånvarande ålagt mig att hålla festtalet.
(Beckman 1960:280; understrykning i original)

Flera författare, inklusive Beckman själv, begränsar regelns omfattning till spetsställda predikativattribut. I Beckman 1960 ingår dock exempel (3:1f) som ett undantag mot denna avgränsning. Positions-faktorn diskuteras vidare i avsnitt 3.3.1.

Sett utifrån frekvensförhållanden mellan de tre konstruktionstyperna kunde man vänta sig att infinitiverna får mest uppmärksamhet och attributen minst, men åtminstone där subjeksregeln föräras ett eget avsnitt behandlas vanligen alla tre typerna ungefär lika utförligt.¹ Det är bara i ett fåtal senare arbeten (t.ex. E. Andersson 1989) som infinitiverna fokuseras på bekostnad av de övriga.

Där regeln sorterar under specifika frastyper tas den dock vanligen endast upp i samband med infinitiver (t.ex. Hultman 1975, Thorell 1977, Lindberg 1980). Undantag mot detta är Wessén (1968) och Jørgensen & Svensson (1986) som behandlar subjeksregeln i samband med attributiva satsförkortningar men inte under infinitiver. SAG tar upp den både under infinitiver (vol. 3:614) och fria predikativer (vol. 3:378).

Den nuförtiden minst behandlade konstruktionstypen är preposition+substantiv. Trots att konstruktionen som sådan är mycket vanlig förknippas den inte längre lika starkt med subjeksregeln. Hylén (1903:17) anför t.ex. följande (visserligen enligt hans mening acceptabla) exempel på regelbrott:

- (3:2) a. På hemvägen gnistrade stjärnorna. (Hjalmar Söderberg)
 b. Med en plötslig nyfikenhet föll det mig in, att han kom för att frambringa en uppgörelse oss emellan. (G. af Geijerstam)
 c. Med denna ohörda bön kunde hon icke lämna honom. (Anna Wahlenberg)

För ett nutida språköra verkar dessa meningar inte ha mycket med subjeksregeln att göra. Rektionssubstantivens behov av tankesubjekt är inte tillräckligt påtagligt. Tvärtom nämner t.ex. E. Andersson (1989: 16), Gellerstam (2001), Lyngfelt (1997:192f.), Palmér (1945:132) och Vinje (1987:274f.) omskrivningar från preposition med infinitiv till preposition med nominal som ett sätt att upphäva regelbrott; följande exempel från E. Andersson:²

¹ Exempelen på attributiva satsförkortningar är dock ofta äldre, även om de är fullt tillämpliga även på modern svenska. Påfallande ofta används klassikern om Erik XIV, som återfinns redan hos Linder ([1886] 1908:112) och Hylén (1903:14) – och t.o.m. förekommer i en norsk version (Vinje 1976:210).

² Frågetecknet som markerar tveksam acceptabilitet är Anderssons, inte mitt. Jag avstår från att ta ställning i frågan om vad som är rätt och fel här, men kommenterar den i avsnitt 9.3.2.1.

- (3:3) a. ?Kylskåpet installeras genom att ansluta det till elnätet.
 b. Kylskåpet installeras genom anslutning till elnätet.

Därmed inte sagt att subjeksregeln numera aldrig förknippas med preposition+substantiv. Exempelvis skriver Näslund (1997:8) att följande två meningar strider mot "våra inneboende språkliga regler för hur en sats normalt skall se ut":

- (3:4) a. Med svansen i vädret såg jag hunden komma springande mot mig.
 b. Redan i tidiga tonåren upptäckte föräldrarna sonens obestridliga talanger på området.

3.2.3. Undantag

Ett skäl till att subjeksregeln tillskrivits generell giltighet trots en relativt snäv exemplifiering är sannolikt att dess undantag sällan uppmärksammas. De grammatikor som endast tar upp regeln i förbigående för av naturliga skäl inga sådana resonemang. Inte heller kortfattade skrivråd som Grünbaum (1997) och *GP:s skrivregler* (1998) har plats för sådant. Bland dem som diskuterar regeln mer ingående varierar det i vilken mån undantag tas upp. E. Andersson (1989) ägnar det mesta utrymmet åt att tala om när regeln inte gäller, medan Landtmanson (1876) inte nämner några undantag alls. Andra (t.ex. Wellander 1939) tar inte uttryckligen upp egentliga undantag, utan diskuterar i stället förmildrande omständigheter (se vidare avsnitt 3.3) och grader av acceptabilitet (avsnitt 3.4).

Vilka undantag som uppmärksammas beror på vilket regelomfång författaren utgår ifrån. Undantag utanför kärnområdet adverbial och attributiva satsförkortningar tas givetvis enbart upp utifrån en vidare definition. Av de undantag som ryms inom den snävare ramen (se 3.2.1 ovan) diskuteras främst tre strukturella typer:

- 1) opersonliga uttryck;
- 2) subjektiv genitiv;
- 3) talaktsadverbial.

Därtill nämns diverse kontextuellt betingade undantag.

Med **opersonliga uttryck** avses främst ersättningar för undertryckta (i Karlgrens 1974 mening) subjekt, vilka ofta ger satser utan påtaglig konkurrens mellan skilda sats- och tankesubjekt. Det ges dock skilda bud om vad som ska vara undertryckt, och hur starkt. Beckman

(1905:231f.) tar upp fall med formellt och egentligt subjekt, "så beskaffade, att man gärna tar till tankesubjekt det viktigaste ordet i satsen".

- (3:5) a. Efter icke fullt en månads studier roade det mig att pröfva, huru det gick att läsa Horatius.
b. En gång anklagad, var det nästan omöjligt att blifva frikänd.

Det första exemplet "viktigaste ord" är rimligen *mig* och i det andra är det underförstått och allmänt syftande. Varken de formella eller de egentliga subjekten kan fungera som tankesubjekt. Notera dock att de egentliga subjekten i båda exemplen utgörs av infinitiv, och dessa infinitivers tankesubjekt sammanfaller med de initiala satsförkortningarnas. Beckman säger inget om detta, men Ljunggren (1922) uppmärksammar fenomenet:

Då den attributiva satsförkortningen närmast efterföljes av ett operonligt uttryck, hänför sig dess tankesubjekt på satssubjektet i den på det operonliga uttrycket följande satsen. (Ljunggren 1922:58)

Liksom hos Beckman är *operonligt uttryck* här liktydigt med formellt subjekt, och den *följande satsen* är det egentliga subjektet. Bland Ljunggrens exempel finns (3:5a) ovan, men främst fall där det egentliga subjektet är en fullständig bisats:

- (3:6) a. Jämförd med nutidsmänniskan, är det visst, att hednatidens kämpe var en mera hel personlighet.
b. Överlämnad åt sig själv, var det helt naturligt att han skulle gå vilse.

Palmér går åt andra hållet och ser i stället till satsförkortningarnas behov av tankesubjekt. Förutom verbalsubstantiv (som även bl.a. Wellander 1939/1973 tar upp) finner han (Palmér 1945:133f.) även infinitiver som kan undantas från regeln "då det för tanken icke finns någon person, som utför infinitivens handling. Det är skeendet självt, som är det viktiga, icke vem som utför handlingen."

- (3:7) a. För att öka exporten gällde det framför allt att få igång industrien.
b. Fullgoda skäl föreligga för att ifrågasätta en höjning av utgående belopp.

Palmér skriver att sådana infinitiv utan tankesubjekt främst används i utredningsstil. Vidare finns det stora likheter och sannolikt en stark tendens till samförekomst mellan hans och Beckmans typ av operonliga uttryck. Båda Palmérs exempel skulle platsa som undantag enligt

Beckman; i det första av dem finner vi t.o.m. formellt och egentligt subjekt.

Denna likhet är viktig att betona, eftersom långt ifrån alla opersonliga uttryck och undertryckta subjekt anses utgöra undantag mot subjektsregeln. Det mest påtagliga exemplet är kanske passiver som både främjar (se avsnitt 3.3.3) och ofta anses mildra brott mot subjektsregeln, men inte generellt är undantagna från den (se vidare 3.4).

Även **subjektiv genitiv** går att betrakta från båda hållen. Beckman (a.a.:232) och Palmér (1945:129) visar att ett genitiv i satsförkortningen kan tjäna som tankesubjekt i stället för satssubjektet; exemplet från Palmér:

(3:8) Trots hans självbehärskning verkade hela uppträdet ytterligt pinsamt.

Beckman stannar vid genitiverna, men Palmér nämner även andra satsförkortningar med utsatta tankesubjekt. Ljung & Ohlander (1989:211) kallar dem *fristående satsförkortningar* och skriver att de kännetecknas just av att de har egna tankesubjekt som aldrig har samma syftning som satssubjektet:

(3:9) Momsen inräknad kostar förstärkaren 995 kronor.

Wellander (1973:252) uppmärksammar i stället genitivattribut till satssubjektet, även om det inte är helt klart om han ser detta som ett undantag eller bara som en förmildrande omständighet:

(3:10) Född i Norrbyås har hela hans lärargärning utförts i Göteborg.

Även Palmér (a.a.:132) diskuterar fenomenet och betonar att sådana undantag möjligen kan gälla attributiva satsförkortningar, men absolut inte adverbial. Notera att hans förslag till korrigering involverar genitiv i satsförkortningen:

- (3:11) a. *Under Romvistelsen var Byströms glada, gästfria hem en medelpunkt för de svenska konstnärerna.
 b. Under Byströms Romvistelse var hans glada, gästfria hem en medelpunkt för de svenska konstnärerna.

Den tredje kategorin undantag, **talaktsadverbial** (termen efter L-G. Andersson 1976, 1987), uppmärksammas av bl.a. Beckman (1905:231)

och Ljunggren (1922:59) som "typen att döma av".¹ Andra uttryck av samma typ är t.ex. *av allt att döma* och *för att ta ett exempel*. I sådana satsförkortningar sammanfaller tankesubjektet inte med satssubjektet utan med talaren/skribenten. Ett exempel från Ljunggren:

(3:12) Av allt att döma har han gjort det.

Ytterligare några mer eller mindre fasta fraser kan utgöra undantag från subjeksregeln, men detta verkar vara inte bara lexikalt utan också kontextuellt styrt. Exempelvis tar Beckman (1905:231f.) upp (3:13a) som ett undantag från regeln och (3:13b) som ett brott mot den:

(3:13) a. Såsom källa uppger Snorre de gamla isländska och norska skalderna.
b. Såsom hänsynslös politisk agitator kan jag icke skänka herr S. mina sympatier.

I rätt kontext kan även andra konstruktioner än särskilda fasta uttryck utgöra undantag från subjeksregeln. Enligt E. Andersson (1989:21, 1993:111) gäller detta i synnerhet avsiktsadverbial, vilka normalt men inte alltid följer regeln. Grünbaum (1996:146) ger följande exempel, ett subjeks- och ett objektskontrollerat:

(3:14) a. Hon skickade ut barnen för att få lugn och ro.
b. Hon skickade ut barnen för att hämta in tvätten.

Utanför kärnområdet adverbial och attributiva satsförkortningar uppträder andra typer av undantag. Det är dock få som tar upp dem, vilket – tillsammans med exempelurvalet i övrigt – indirekt ger belägg för att även de mer generellt formulerade definitionerna främst åsyftar den snävare tolkningen.

Erik Andersson (1989) utgör här ett undantag. Han påpekar att det är lexikaliskt styrt vad som utgör tankesubjekt till infinitiv som objekt/verbkomplement (se vidare 3.3.5) – vid bitransitiva verb ofta det indirekta objektet – liksom att objekt med infinitiv aldrig tar satssubjektet till tankesubjekt.² Han nämner också att adjektivkomplement **kan** följa subjeksregeln.

¹ Wessén (1968:233) kallar konstruktionen *fristående satsförkortning*, icke att förväxla med Ljung & Ohlanders användning av termen.

² Visserligen tar de flesta moderna grammatikor upp fenomen som objekt med infinitiv, och många uppmärksammar även andra fall av objektskontroll, men de gör det sällan i samband med subjeksregeln. Bland undantagen kan nämnas Dahl (1982: 80f.).

För attributens del stannar han inte vid spetsställda predikativattribut utan tar också upp infinitivattribut inom nominalfrasen. Dessa tar oftast samma tankesubjekt som sitt huvudord, t.ex. ett genitivattribut (3:15a), men kan också kontrolleras av objekt (3:15b) eller subjekt (3:15c):¹

- (3:15) a. Vi har alltid beundrat *Kalles förmåga att anpassa sig till andra*.
 b. Du har alltid avundats *henne förmågan att se oberörd ut*.
 c. *Pia* trivs med vanan att stiga upp kl. 6 varje morgon.

Andersson (1989) skiljer sig från övriga redogörelser om subjektregeln i det att han visserligen tillämpar termen, men i övrigt snarare utgår från (det mer strukturella) kontrollperspektivet. Hans beskrivning liknar en ordinär redogörelse för vanliga kontrollmönster, förutom att han använder traditionell i stället för generativ terminologi och – framför allt – att alla fall av subjektsskontroll anses följa subjektregeln. Någon sådan regel förekommer inte i kontrollitteraturen; se vidare kapitel 4. Och subjektregeln som **normföreställning** har långt ifrån så vid tillämpning som den får i Anderssons redogörelse (jfr Lyngfelt 2001c).

Förutom Andersson, tar även Wellander (1973:236) upp infinitivattribut:

- (3:16) a. Beebe skildrar sina färder för att utforska oceandjupens fauna och flora.
 b. *Under inbromsningen för att skona vagnsfjädrarna råkade chauffören komma åt ljusledningen.
 c. *Han berättar där om tavlans plötsliga uppdykande efter att ha varit försvunnen i fyra år.
 d. *Till hans syndaregister hörde fyra olika fall av rent orimlig hastighetskörning utan att ha skadat sig själv eller någon annan.

Här är inte infinitiverna direkt knutna till de verbalsubstantiv de bestämmer, utan ingår i attributiva prepositionsfasen, men är ändå väsentligen att betrakta som attribut. Jag är inte helt klar över varför Wellander finner (3:16b) så mycket mer stötande än (3:16a); i båda fallen är satssubjektet tankesubjekt till både verbalsubstantivet och dess

¹ Notera dock att det även i Anderssons exempel på objekts- och subjektsskontroll (3:15b resp. c) är så att infinitivattributen och deras huvudord har samma tankesubjekt.

infinitivattribut.¹ Uppenbart är dock att de lösare förbindelserna gör kontrollförhållandena mer svårhanterade.

Att infinitiv som subjekt kan ta ett opersonligt *man* till tankesubjekt uppmärksammas redan av Svedbom (1843) och Filén (1855:76). Filén nämner dessutom att (tanke-) subjektet också kan förekomma som objekt i huvudsatsen:

- (3:17) a. Att arbeta glädde honom.
b. Att lyda föräldrarna är nyttigt för barnet.

Vidare skriver E. Andersson (1989) att subjektinfinitiv, liksom infinitiver som bestämmer adjektiv, normalt är upplevarstyrda. Upplevaren (motsvarar ung. Svedboms och Filéns *man*) kan men behöver inte vara utsatt i satsen:

- (3:18) a. Att spela sonater på den här violinen är svårt (för vem som helst).
b. Den här violinen är svår att spela sonater på.

Dessa iakttagelser är allmängods, men dragen tas sällan upp i samband med subjektregeln. De diskuteras vanligen i termer av kontrollfenomen, främst inom generativ grammatik, och endast i några få fall utifrån motsvarande synvinkel inom mer traditionell grammatik (t.ex. SAG, vol. 3:609–616, NRG:998–1006, Thorell 1977:146).

Möjligen kan det hävdas att motsvarande undantag hos andra författare beläggs negativt, genom att dessa språkdrag tas upp i flera grammatikor utan att subjektregeln nämns i samband med dem. Den sortens belägg är dock inte särskilt tillförlitliga – det uteblivna omnämmandet skulle kunna bero på platsbrist – och diskuteras därför inte vidare här.

3.3. Inverkande faktorer

Utöver avgränsningar och undantag diskuteras ett antal faktorer som påverkar benägenheten att följa eller bryta mot regeln, samt sådana som gör regelbrotten mer eller mindre påtagliga respektive acceptabla. Vanligen sammanfaller dessa, t.ex. genom att det som gör ett regelbrott mindre påtagligt därmed ökar benägenheten att bryta mot regeln i sådana fall, vilket i förlängningen också gynnar acceptabiliteten.

¹ Tvärtom är (3:16a) – liksom (3:16c) – potentiellt tvetydig, eftersom infinitiven där skulle kunna bestämma satsen lika väl som verbalsubstantivet, medan tolkningen av (3:16b) är oproblematiske.

De faktorer som uppmärksammas mest i litteraturen är position (avsnitt 3.3.1), opersonliga uttryck (3.3.2), passivering (3.3.3), pragmatiska subjekt (3.3.4) och lexikal styrning (3.3.5). Nedan refereras i första hand diskussionen om deras inverkan på språkbruket; deras inverkan på acceptabiliteten tas upp dels här, dels på ett mer generellt plan i avsnitt 3.4.

3.3.1. *Position*

Flera författare uppmärksammar på olika sätt att spetsställning av satsförkortningar verkar gynna brott mot subjektsregeln. Enligt en del tidig litteratur (t.ex. Linder [1886] 1908, Hylén 1903, G. Cederschiöld 1920) är faktorn t.o.m. avgränsande, dvs. att enbart initiala satsförkortningar berörs av subjektsregeln. Emellertid anför t.ex. Beckman (bl.a. 1905) och Wellander (bl.a. 1939) även exempel i andra positioner, och under större delen av 1900-talet sägs sällan något om att satsens fundament skulle spela någon särskild roll för subjektsregeln (utom i samband med attributiva satsförkortningar; se nedan). Sett till de exempel på regelbrott som anförs är det dock en påfallande stor del som utgörs av just initiala satsförkortningar.

På senare tid (t.ex. Åkermalm 1984, Näslund 1997) har spetsställning återigen uppmärksamats, dock mer som en inverkande än som en avgränsande faktor:

Vid spetsställning är också risken större att man bryter mot *subjektsregeln*; när man börjar meningen vet man inte alltid hur den kommer att avslutas. (Åkermalm 1984:184; kursiv i original)

Sådana regelbrott skulle därmed vara av typen "maskineriet strejkar" (se Telemann 1977), och positionen skulle följaktligen öka benägenheten att bryta mot subjektsregeln men egentligen inte påverka regelns omfattning.

Möjligen är det dock annorlunda med attributiva satsförkortningar, där bl.a. Beckman (1905, 1923) och Wessén (1968:232) begränsar regelns giltighet till spetsställda attribut (utan att för den skull överföra begränsningen på andra konstruktioner). Visserligen tar Beckman (1960) upp undantag (se ovan avsnitt 3.2.2, exempel (3:1f)), men han verkar inte mena att subjektsregeln skulle gälla attributiva satsförkortningar i alla positioner. En förklaring till begränsningen får vi av Grünbaum (1996):

"Jag kan inte annat än beklaga Erik XIV, vansinnig och omgiven av dåliga rådgivare" är lika korrekt som "Vansinnig och omgiven av dåliga rådgivare kan jag inte annat än beklaga Erik XIV" är vansinnigt.

Vad det gäller är att det satsvärdiga uttrycket placeras intill sitt huvudord. (Grünbaum 1996:146)

Enligt Grünbaum är det alltså primärt avståndet mellan attribut och satsförkortning som gör att subjeksregeln träder i kraft. Spetsställningens betydelse blir då mer indirekt.

3.3.2. *Opersonliga uttryck*

Vidare beror subjeksregelns styrka på subjektets egenskaper, och Beckman m.fl. ser t.ex. sats med formella subjekt som undantag från regeln (se ovan 3.2.3). Wellander (1973) behandlar i stället subjektets styrande kraft som en glidande skala:

Ju mindre satsens subjekt och ordgruppens tankesubjekt framträder som subjekt till var sin verbalhandling, desto lättare förbises konkurrensen dem emellan, och dess mindre stöter brottet mot subjeksregeln. (Wellander 1973:252)

Från acceptabla till direkt felaktiga graderar han t.ex. följande sats:

- (3:19) a. Under hurrarop och sång la ångaren ut från land.
 b. ?För erhållande av kvitto skall detta meddelande medfölja likviden.
 c. *Fyndet gjordes redan 1922 men har fått ligga kvar i tro att det var värdelöst.

Jag tolkar honom som att *fyndet* mer påtagligt är subjekt i (3:19c) än vad *ångaren* är i (3:19a), och därför också ligger närmare till hands som tankesubjekt för satsförkortningen. Detta är i så fall intressant såtillvida att det rör subjeksrelationens snarare än det konkreta subjektets egenskaper. Ser vi till själva orden är annars *ångaren* ett mer prototypiskt nominal än *fyndet*.

Wellander och Palmér diskuterar också i vilken mån satsförkortningarna kräver tankesubjekt. Infinitiver kräver det normalt i högre grad än verbalsubstantiv, där "själva handlandet [är] mindre framträdande, varför frånvaron av tankesubjekt vid dem verkar mindre stötande" (Palmér 1945:132).

Även Grünbaum (1996) och Näslund (1997) betonar att konflikten mellan icke-identiska subjekt och tankesubjekt kan vara mer eller mindre tydlig och regelbrotten därmed mer eller mindre flagranta. Alla fyra menar att satssubjektets karaktär av handlande subjekt, dvs.

agent, är avgörande; där subjektet (egentligen agenten) är undertryckt (Karlgrén 1974) försvagas subjektsregeln i motsvarande grad.

Ingen av dem resonerar i termer av prototypeteori, men tankegångarna är snarlika. Ju fler prototypiska subjektsegenskaper satssubjektet har, och ju tydligare predikatsegenskaper satsförkortningen har, desto mer framträdande blir subjektsregeln. Och den egenskap som författarna fokuserar mest är subjektets agentroll.

3.3.3. *Passivering*

Det antagligen mest uppenbara sättet att undertrycka agenten är passivkonstruktion. Passivering försvagar subjektsregelns ställning genom att subjektet får konkurrens av (den vanligen underförstådda) agenten. Detta antyds redan hos Landtmanson (1876:20), men tas upp uttryckligen först av Wellander (1939:546f.). I senare artiklar (t.ex. Reuter 1996, Grünbaum 1996, 1997, Lyngfelt 1997) hör passiver till de aspekter på subjektsregeln som uppmärksammas mest. Liksom initialposition oftast tas upp i samband med attributiva satsförkortningar, rör passivernas betydelse främst infinitivadverbial.

Vanligen framhålls att passivering visserligen främjar regelbrott, men därmed inte sätter subjektsregeln ur spel. Tvärtom manar bl.a. Wellander till extra vaksamhet just vid passivkonstruktion. Å andra sidan betraktas brott mot subjektsregeln vid passiv som relativt milda så länge agenten övertar subjektets styrande roll (Palmér 1945:132f., Red. *Språkvård* 3/1997:5). Grünbaum (1996) jämför t.ex. följande par:

- (3:20) a. Hissen nedsändes genom att trycka på knappen.
 b. *Hissen kommer genom att trycka på knappen.

På grundval av sådana exempel ifrågasätter Grünbaum, E. Andersson (1989), Reuter (1996) och Lyngfelt (1997) huruvida agentkontroll i passiv verkligen uppfattas som ett regelbrott i dag.

Andersson och Lyngfelt diskuterar här också förekomsten av en konkurrerande agentregel. En sådan kan dock inte generellt ersätta subjektsregeln i passiva meningar. Inte nog med att subjektet mycket väl kan styra satsförkortningar även i passiva satser; det finns t.o.m. fall där passiv form gynnar traditionell subjektskontroll, medan det är

den aktiva motsvarigheten som lockar till brott mot subjeksregeln. Ett populärt¹ exempel:

- (3:21) a. För att bli ätlig måste potatisen kokas.
b. För att bli ätlig måste man koka potatisen.

3.3.4. Pragmatiska subjekt

Även de pragmatiska subjektsegenskaperna spelar stor roll för subjeksregelns tillämpning. Hit hör bl.a. fundamentalsposition (se 3.3.1), men framför allt rollen som empatibärare/textsubjekt (se avsnitt 2.4.2). Begreppet och termerna introduceras i Sverige av Hellberg (1985) och har tillämpats på subjeksregeln i norskan av Vinje (1987)² och i svenskan av Lyngfelt (1997).

- (3:22) Et alternativ til sikkerhetsventil er at du legger en plastmatte under vaskemaskinen. Ved og bøye og feste den bak og på sidene renner eventuelt vannet ut på gulvet.

Principen för pragmatisk kontroll av satsförkortningar exemplifierar Vinje som i (3:22) och förklarar så här:

[...] Det grammatiske subjektet spiller nemlig ikke alltid rollen som envoldshersker. Vår tolkning av ytringen styres i stedet ofte av en annen subjeksforestilling: tekstsubjektet.

I sitatet oven är *du* tekstsubjektet; vi ser saken i denne personens perspektiv, og leseren oppfatter raskt at *du* er ment som tankesubjekt for *bøye og feste*. (Vinje 1987:271)

Exemplet är tillämpligt även på svenskan, och Vinjes definition stämmer överens med Hellbergs. Lyngfelt (1997) ger ett liknande svenskt exempel ur GP (20/7 -97; min kursivering):

- (3:23) Tiger Woods var i praktiken borträknad från segerstriden, efter två "mänskliga" inledningsronder (72+74). Men *efter att i går ha tangerat banrekordet* (64) vågar ingen räkna bort golfens nye "Golden Boy".

I (3:23) konkurrerar *Tiger Woods* ut satssubjektet *ingen* som tankesubjekt, i egenskap av empatibärare.³ Både Hellberg och Vinje hanterar

¹ Här återgivet enligt Näslund (1997). Olika varianter, t.ex. med potatisen utbytt mot svamp, presenteras i bl.a. Grünbaum (1996) och Reuter (1996).

² Det kan vara värt att notera att detta perspektiv på subjeksregeln inte finns med i tidigare upplagor av samma bok (t.ex. Vinje 1976).

³ Jag är dock böjd att snarare se topikalitet som den avgörande pragmatiska faktorn i (3:23), vilket innebär att det främst är temarollen som pekar ut *Tiger Woods* som tankesubjekt (jfr avsnitt 2.4.2.1).

problemet på detta sätt – som en tvådelad normkonflikt, där sats- och textssubjekt konkurrerar om samma kontrollfunktion.

Lyngfelt (1997) hanterar det i stället som ett triangeldrama, med konkurrens mellan syntaktiskt subjekt, semantisk agent och pragmatisk empatibärare. Han menar att de tre rollerna oftast sammanfaller och att oklarheter om subjeksregelns tillämpning uppträder först när de inte gör det, och att empatirollen ofta avgör valet mellan subjeks- och agentkontroll. Särskilt diskuteras infinitivadverbial i passiva satser. Lyngfelt kommer här fram till att infinitivens tankesubjekt normalt utgörs av den subjeks- eller agentreferent som samtidigt är empatibärare (dvs. den ur vars perspektiv skeendet skildras), i (3:24a) agent och i (b) subjekt:

- (3:24) a. Vid första behandlingen recirkulerades jonbytarlösningen genom tio massportioner för att studera ackumuleringen av joner.
b. Olle väcktes tidigt för att hinna i tid till föreläsningen.

3.3.5. Lexikal styrning

Något som uppmärksammats mycket under senare tid är syntaxens beroende av lexikala egenskaper, i synnerhet verbvalens. För subjeksregelns del har sådana faktorer tagits upp i samband med tolkningen av objektsinfinitiver, där det vid de flesta bitransitiva verb inte är subjektet utan ett mellanliggande indirekt objekt som styr infinitivfrasen. E. Andersson (1989:17) ger följande exempel:

- (3:25) Lisa övertalade honom att bo kvar.

Dessa fall diskuteras dock oftare som kontrollfenomen än som instanser av subjeksregeln.

Den lexikala styrningen kan rimligen även gå åt andra hållet, dvs. att egenskaper hos den kontrollerade satsförkortningens led avgör vad som kan utgöra tankesubjekt. Den sortens omvänd kontroll ligger bakom det Sundman (1987) kallar *verbets subjektregel* (helt skild från den normföreställning som detta kapitel handlar om) som bygger på vilka semantiska roller ett givet verb delar ut:

Verbets subjektregel tillåter oftast att bara en viss roll kan realiseras som subjekt. (Sundman 1987:135)

Principen avser vad som kan realiseras som subjekt i en sats. Sundman säger ingenting om vad som kan utgöra tankesubjekt i en satsförkort-

ning **utan** realiserat subjekt.¹ Det förefaller dock rimligt att principen, då den utgår från verbets inherenta semantiska roller, gäller underförstådda subjekt i lika hög grad som realiserade.

3.4. Tolerans mot regelbrott

Som en dogm inpräntas från skolkatedrarna i allt Sveriges land den regeln, att ett adverbial, ett predikativt attribut (predikatsfyllnad) eller en attributiv satsförkortning, som står i början av en sats, måste hänföras till subjektet. (Hylén 1903:11)

Som med snart sagt alla språkvårdsfrågor kan man förhålla sig mer eller mindre strikt eller liberal till subjektregelns tillämpning – och därmed uppfattas som antingen slapp eller rigid av den vars uppfattning befinner sig någon annanstans på skalan. Vidare kan man, oberoende av vad och hur mycket man tillåter, hantera oppositionen mellan rätt och fel på två principiellt olika sätt. Beckman (1905/1960) och E. Andersson (1989) diskuterar avgränsningar och undantag för att avgöra när regeln gäller och när den inte gör det – antingen eller. Wellander (1939/1973) m.fl. ser i stället förhållandet mellan rätt och fel som en glidande skala.

Båda typerna av nyanseringar, undantag och graderingar, tenderar dock att gå förlorade när normföreställningen sprids (Teleman 1991). Detta kommer kanske tydligast till uttryck i insändare:

"Sedan behöver den kemiska strukturen förädlas för att förbättra dess egenskaper". Var är subjektet? Hur kan man bli inställd som journalist, när man på detta sätt skymfar våra faders tungomål?

"För att kraftigt nedbringa antalet substanser som behöver testas kombineras endast de" osv. Samma rännstensspråk ovärdigt en tidning som Svenska Dagbladet. (Gavelin: "Aga journalisten", insändare i *Språkvård* 3/1997:4)

Vidare är det en intressant fråga hur man avgör vad som är rätt och vad som är fel. I dag är språkforskningens och den officiella språkvårdens inställning att det allmänna bruket ska styra normen. Backar vi ett sekel spelar det genast större roll *vilka* språkbrukare som följer eller bryter mot normföreställningen:

Trägna vetenskapsidkare och sorglösa språkkonstnärer, både Pallas Atenes och Foibos Apollons hängifna ämnessvenner, en Adolf Noreen och Gustaf Cederschiöld bredvid Selma Lagerlöf och Verner v. Heidenstam, en Viktor Rydberg och Carl David af Wirsén intill Ellen Key och

¹ Däremot diskuterar hon tankesubjekt till reflexiver (Sundman 1987:94–97).

August Strindberg, alla mötas i ett gemensamt förakt för en alltför pedantisk tillämpning af denna regel. Ingen enda af vår litteraturs yppersta målsmän aktar den värdig ett noggrant och slafviskt efterföljande. Och inför deras domslut äro vi skyldiga att böja oss. (Hylén 1903:20f.)

Folk i gemen kan göra fel för att de inte vet bättre, så det är först när de som vet bättre bryter mot regeln som den behöver revideras. Den inställningen är förvisso inte enbart en historisk artefakt, men dess ställning är betydligt svagare i dag än förr. Tendensen är dock inte entydig. Ett tydligt undantag finner vi hos Noreen:

Det primära och egentliga språket, det ur hvilket normen för språkriktighet ytterst skall hämtas, är det talade språket, hvarvid det är fullkomligt likgiltigt, om detta är i skrift fixerat eller ej. Det talade språket är en lefvande organism. Alltså får man ej misstycka, att det lever. (Noreen 1895:152)

Den utbredda uppfattningen att dagens språkvård i allmänhet blivit liberalare och mer tolerant till formella regelbrott – i synnerhet sådana som är semantiskt motiverade – finner visst stöd i redogörelserna för subjektregeln, men det är inte särskilt starkt. Dagens rekommendationer är förvisso ganska försiktigt formulerade, men vid en direkt jämförelse är kontrasten gentemot tidigare språkvård inte så påtaglig.

Linder (1886/1908) skriver *bör* snarare än *måste* och mjukar upp sina påståenden med *i regel* och liknande. Wellander (1939/1973) resonerar synnerligen nyanserat och väger in de flesta av de aspekter som senare språkvårdare, med mer liberalt renommé, tar upp. Språkvårdens portalgestalter skriver helt enkelt inte så kategoriskt om subjektregeln som deras eftermälen bjuder en att tro. Även här gäller tydligen Telemans (1991:217) reflexion om att "NF-konstruktörens mera balanserade framställning förenklas till en mera grovt tillyxad NF." när den sprids.¹ Jfr även Josephson (2000), som menar att "språkvårdens" position inte alltid är så entydig som man kan tro.

När det gäller vilka regelbrott som accepteras har framför allt substantiveringarnas status förändrats. Landtmanson (1876) kan överse med agentstyrning av infinitivadverbial till passiva satser men inte med verbalsubstantiv vars tankesubjekt avviker från satssubjektet, medan det i dag inte är självklart huruvida substantiveringar alls täcks av subjektregeln. Tvärtom rekommenderas ofta omskrivning från infinitiv till nominal, t.ex. i passiva satser, som ett sätt att upphäva regelbrotten (se 3.2.3).

¹ *NF* i citatet står för 'normföreställning'.

3.4.1. *Språkvårdsargument*

De argument som brukar anföras för subjeksregelns upprätthållande är i huvudsak två: å ena sidan riskerar regelbrott att orsaka missförstånd, å andra sidan stör de språkkänslan och orsakar därmed irritation eller löje.

Tydlighetsaspekten brukar framhållas som den viktigaste. Beckman (t.ex. 1923:277) tar upp subjeksregeln just som en tydlighetsprincip. Hylén (1903:23) skriver att berörda satsförkortningar "bör helst och måste, ifall tvetydighet uppstår, hänföras till subjektet" och reducerar därmed regelns kärnområde just till tvetydiga fall. Vidare betraktas i allmänhet de fall som inte kan missförstås som lindrigare än övriga regelbrott:

När tankesubjektet är med i satsen, t. ex. som genitivattribut till sats-subjektet, bereder åtminstone begripandet inga svårigheter. (Wellander 1939:552, 1973:252)

Ändå är det anmärkningsvärt få av språkvårdslitteraturens avskräckande exempel på regelbrott som verkligen är tvetydiga. Till dessa få hör kanske (3:25a), där man kan undra vem som egentligen är 36 år. Intressant nog nämns faktiskt oftare fall som är tvetydiga därför att båda tolkningarna är korrekta, t.ex. (3:25b):

- (3:25) a. Det är en charmant vacker pastell av den unga grevinnan de Montillet, målad i 36-årsåldern av den franske konstnären Nattier. (Wellander 1939:548)
- b. Pappa lovade Lotta att köpa en glass. (E. Andersson 1989:18)

Att de tvetydiga exemplen annars oftast lyser med sin frånvaro kan möjligen bero på att de faktiskt är mycket få. Detta skulle i sig ge ett slags stöd åt att subjeksregeln i grunden är en tydlighetsregel; medvetet eller omedvetet tillåter vi oss normalt inte att bryta mot regeln annat än när innebörden klart framgår ändå. En annan möjlighet är att de regelbrott som leder till missförstånd helt enkelt inte upptäcks. Vi kan bara se regelbrotten när vi uppfattar både den formellt korrekta och den avsedda tolkningen – dvs. när den avsedda innebörden faktiskt har gått fram.

Vad det än beror på är det alltså i praktiken argumentet om störd språkkänsla som tillämpas på det överväldigande flertalet av fel-exempel. Inte heller detta är oproblematiskt – blotta det faktum att regelbrott är vanliga talar emot argumentet – men det är just där det inte är självklart vad som gäller som språkvården har en uppgift.

Här handlar det inte om att exemplen missförstås utan om att de intuitivt känns felaktiga, vilket sägs skapa irritation eller löje. Av bl.a. pedagogiska skäl¹ tar man helst upp de exempel som väcker löje:

- (3:26) a. Tanter och farbröder gå med sina fyrbenta älsklingar till Rödabergsbrinkens för småbarnen avsedda sandlådor, att där orena. (Wellander 1939:549)
 b. Klädd i en vit klänning med skärt sidenband om midjan, kom min pappa med mig till uppropet. (bl.a. Purre 1962, Näslund 1997)

Själva upptäckten av felet förutsätter som sagt att den avsedda innebörden uppfattas – vilket alltså utesluter missförstånd. Men samtidigt bygger löjet, irritationen etc. på att det också finns en alternativ tolkning som i någon mening framstår som mer korrekt. Så även om regelbrotten knappast kan missförstås, är de tvetydiga på så vis att den konkurrerande tolkningen är om inte rimlig så i alla fall möjlig. I (3:26) är den till och med påtaglig.

Det är när ett tydligt tankesubjekt och ett lika tydligt satssubjekt kolliderar som de minnesvärda exemplen uppstår: (Grünbaum 1996:147)

Av detta följer också att svagare konkurrens mellan sats- och tanke-subjekt i motsvarande grad gör regelbrotten mindre påtagliga. De anses därmed också vara lindrigare (se 3.3.2), och där konflikten saknas helt betraktas de inte längre som regelbrott (jfr 3.2.3).

3.5. Var behandlas subjeksregeln?

Utöver vad som skrivits om subjeksregeln, går dess status kanske också att utläsa av **var** det skrivs någonstans. Beckman (1905/1960) behandlar regeln i kapitlet om stilistik², medan den hos Wellander (1939/1973), Ljunggren (1922) och Palmér (1945) sorterar under "Tankereda" eller liknande rubriker. Detta skulle kunna peka på att subjeksregeln är ett skrivråd snarare än en grammatisk regel – i synnerhet om vi också väger in tydlighetsargumentet (3.4.1), som i princip inte har med grammatikalitet att göra.

¹ "Ideally, a grammar example should have the following two virtues: (1) it should illustrate as clearly as possible the grammatical phenomenon dealt with; (2) it should, to facilitate learning, be memorable for other than grammatical reasons" (Ohlander 1995:221; se även Ohlander 1994).

² Detta omfattar sådant som allmän språkriktighet, symmetri, pronominalisering etc., och skiljer sig alltså en hel del från det modernare stilistikbegrepp som snarare har med retorik och stilanalys att göra (se t.ex. Cassirer 1993).

Å andra sidan tar Wessén (1968), Ljung & Ohlander ([1971] 1989), Hultman (1975), Lindberg (1990), E. Andersson (1989, 1993) m.fl. upp fenomenet som en rent syntaktisk företeelse. Thorells (1973) omnämnande av regeln kan tolkas i båda riktningar.

En uppenbar skillnad mellan dessa skrifter är att den förra gruppen utgörs av explicit rådgivande handböcker, medan den senare består av läroböcker i grammatik.¹ Det kan tänkas att även Wellander m.fl. såg subjektsregeln som en grammatisk regel, men tog upp den som en tydlighetsprincip av pedagogiska och kanske retoriska skäl. Denna möjlighet står inte öppen för rena grammatikor. Men det faktum att regeln vanligen ges stort utrymme i språkvårdsböckerna men bara nämns i förbigående i grammatikorna kan antas tala för att den inte enbart, kanske inte ens primärt, är en syntaktisk regel.

G. Cederschiöld (1920:160f.) skriver att "det finns en del syntaktiska frågor som tyckas stå på gränsen mellan språklära och stilistik". Som exempel på detta tar han upp just subjektsregeln, noterar att Beckman låter den sortera under stilstiken, men menar själv att den nog hör till språkläran. Vidare framgår regelns oklara status kanske allra tydligast i att Linder (1908) låter den del av regelns tillämpning som rör attributiva satsförkortningar sortera under "Syntaktiska anmärkningar om verbet" – medan det som rör adverbialen hamnar i stilistikkapitlet, tillsammans med varningar för passivanvändning² och liknande.

En förklaring som ligger nära Cederschiölds gränsfallstolkning är att subjektsregeln tillhör en del av syntaxen som läroböcker i grammatik sällan kan ge särskilt stort utrymme, nämligen komplex syntax. Vi finner dock sådant i de utförligare referensgrammatikor som riktar sig till en mer avancerad målgrupp än de traditionella grammatikböckerna gör. I Quirk et al. (1972) behandlas den engelska motsvarigheten till subjektsregeln under "The complex sentence", och i Quirk et al. (1985) och *Norsk referansegrammatikk* (NRG) tas motsvarande fenomen upp i kapitel om sam- och underordning av satser/satsmotsvarigheter. I SAG (vol. 3:377f., 609–616) tas regeln visserligen upp på frasnivå, men det rör sig om betydligt mer komplexa fraser än vad

¹ Beckman ser kanske ut att bryta mönstret, men som nämndes i kapitlets inledning inkluderar han frågor om språkets tydlighet och skönhet i vad en skolgrammatik bör innehålla.

² "Opersonliga konstruktioner i passiv form, i st. f. personliga med verkligt subjekt, kunna någon gång med fördel användas, men böra i regel undvikas, emedan de ofta leda till missförstånd och mestadels åstadkomma tyngd i framställningen" (Linder 1908:200).

en ordinär grammatikbok har utrymme att behandla mer än i förbigående.

Dessa ambitiösa verk har dock mer gemensamt med kontrollitteraturen än med diskursen om subjeksregeln. NRG (s. 997–1006) nämner inte regeln alls – trots ett utförligt avsnitt om fenomenet – utan introducerar i stället begrepp som 'kontroll' och 'PRO'. SAG använder inte den generativa terminologin, men återger flertalet av den generativa grammatikens generaliseringar. Subjeksregeln nämns, men enbart i fotnoter och enbart som ett normativt fenomen. Se vidare avsnitt 4.4.2.

3.6. Diskussion

Sammantaget kan konstateras att subjeksregeln – trots allmänt hållna definitioner – i praktiken tillämpas tämligen snävt. I stort sett verkar den numera avse endast två konstruktionstyper: adverbiala infinitiver och spetsställda predikativattribut (i den tidigare litteraturen inkluderas även verbalsubstantiv).

Att normföreställningen omfattar den snävare exemplifieringen och inte den vidare definitionen framgår kanske tydligast hos Hultman (1975). Han använder inte termen *subjeksregeln*, men skriver i avsnittet om infinitivfraser:

Det "strukna subjektet" i infinitivfrasen är normalt detsamma som subjektet i den överordnade satsen. (Hultman 1975:78)

Hultman exemplifierar principen med några typiska adverbial och ger sedan fler exempel på infinitivfraser. Bland dem förekommer meningarna i (3:27), men att dessa avviker från huvudregeln kommenteras inte. Trots huvudregelns allmänna hållning tas det för självklart att den inte gäller i dessa fall.

- (3:27) a. Problemet med att få igång bilen (blev bara värre och värre).
 b. Att resa är att dö en smula. (Hultman 1975:79)

Den enda som på allvar prövar regeln på en vidare domän är Erik Andersson (1989), och den redogörelsen har ganska lite att göra med subjeksregeln som normföreställning. Han använder själva termen *subjeksregeln*, men i övrigt liknar redogörelsen mest den generativa kontrollitteraturen, om än med traditionell terminologi.

Eftersom avhandlingen endast behandlar infinitivfraser är det alltså bara en kategori som är aktuell: adverbiala infinitiver. Och inte ens inom det området är regeln tillämplig på alla typer. Talaktsadverbial (3:28a) och adverbial med objektskontroll (3:28b) får sägas vara säkra undantag, eftersom **ingen** tar upp sådana fall som brott mot subjektsregeln. Antingen tas de upp som undantag eller också nämns de inte alls.

- (3:28) a. Att döma av recensionerna är filmen riktigt usel.
b. Han skickade iväg barnen för att köpa mjölk.

I övrigt får subjektsregeln sägas vara åtminstone tillämplig på alla typer av adverbiala infinitiver. Om den sedan efterlevs är dock en annan sak: särskilt vid spetsställning, opersonliga subjekt och passivkonstruktioner noteras brott mot regeln, ofta i fall där subjekt och agent inte sammanfaller. En del av författarna menar att vissa av dessa fall är undantagna från subjektsregeln eller att sådana avvikelser från den inte är att betrakta som regelbrott. Andra ser dock avvikelserna som ogrammatiska – eller olämpliga – och det finns gott om fall av liknande typ som följer regeln.¹ Alltså faller dessa konstruktioner inom subjektsregelns domän.

Att det sedan råder viss oenighet om i vilken mån regelbrott är acceptabla är närmast givet, eftersom subjektsregeln är en språkriktighetsfråga. Vore det självklart när den gäller skulle vi inte bryta mot den, och inga språkvårdare skulle ha anledning att bekymra sig om den. Normföreställningen skulle antagligen inte uppstå.

Men nu finns den, och i stort sett verkar det råda samstämmighet om subjektsregelns relativt snäva omfattning. Därför är det anmärkningsvärt att den ändå brukar definieras så mycket mer generellt. Vanligen formuleras regeln ungefär som att "satsförkortningars tankesubjekt ska sammanfalla med matrissatsens subjekt". En definition som ligger så långt från den verkliga omfattningen är naturligtvis inte deskriptivt adekvat.

Emellertid är subjektsregeln en normföreställning snarare än en deskriptiv generalisering. I vilken mån regeln är deskriptivt adekvat blir inte på allvar relevant förrän man betraktar den från det perspektivet, som E. Andersson (1989) gör. Den intressanta frågan är i stället om regeln fungerar som den tumregel den är avsedd som.

¹ Ett faktiskt undantag är dock satser med formellt subjekt, vilket framgår av Paroleanalysen (se avsnitt 9.3). Ett formellt *det* kan inte vara kontrollör, eftersom det inte kan fylla någon semantisk roll (jfr avsnitt 2.2.1).

En av dem som kritiserar den allmänt hållna definitionen av subjeksregeln är Teleman (2000):

En annan otillräcklig regel är den gamla hederliga subjeksregeln som säger att infinitivfraser och participfraser ska ha det grammatiska subjektets referent som sin predikationsbas ("tankesubjekt"). [...] Egentligen är det bara exempel som det följande man vill komma åt med tumregeln, men hur ska språkbrukaren veta det?

Mamma lärde henne visserligen att skjuta med salongsgevär, men efter att ha skjutit en kråka i jordgubbslandet försvann all skjutglädje. (Teleman 2000:23f.)

Telemans fråga hur språkbrukarna ska kunna känna till skillnaden mellan en generell tumregel och dess betydligt snävare tillämpningsområde är givetvis berättigad. Ändå får jag intrycket att det är just det de gör. Eller rättare sagt, de verkar förknippa tumregeln med normföreställningen och inte med definitionens fulla innebörd.¹

När det gäller den övervägande majoritet av infinitivstrukturer där kontrollmönstret är entydigt och obligatoriskt är det aldrig någon som talar om brott mot subjeksregeln. Oavsett om det är subjektskontroll eller någon annan relation som råder gör vi alla rätt utan att reflektera över det. Ingen skulle komma på tanken att applicera subjeksregeln på en uppenbart korrekt mening, även om där råder exempelvis arbiträr kontroll.

Det är endast där bruket vacklar som medvetna normföreställningar spelar någon roll. "NF är för sin uppkomst beroende av att det finns variation" (Teleman 1991:215). Sådan variation verkar förekomma i adverbiala infinitiver, och alltså är det där subjeksregeln tillämpas. Alltså kommer språkvårdare inte på tanken att främja subjeksregeln där den inte är tillämplig. Om någon ändå skulle göra det skulle vederbörande sannolikt inte bli hörsammad, eftersom språkbrukare inte brukar följa rekommendationer som strider mot ett redan etablerat språkbruk (jfr Norén 1993).

Jag skulle tro att det är vi språkvetare som störs av diskrepansen, eftersom vi är medvetna om att definitionen inkluderar strukturer som faller utanför normföreställningen. Den språkriktighetsdebatt som förs i utomvetenskapliga sammanhang håller sig helt och hållet inom subjeksregelns domän. Det är inom domänen det vacklande bruket finns, så det är endast där som normföreställningen blir meningsfull.

¹ En intressant fråga i sammanhanget är i vilken mån tillägnandet av en normföreställning går via definition respektive exempel. (Jfr Jespersens (1924:60ff.) resonemang om inläring av ordklasser).

Sett från ett diakront perspektiv visar litteraturen om subjeksregeln en tydlig förändring: verbalsubstantiven hörde i början av seklet till typexemplen, medan de numera explicit utesluts från regelns tillämpningsområde. Visserligen hänger fortfarande ett och annat exempel kvar, men skillnaden gentemot 1900-talets början är ändå påtaglig.

Att subjeksregelns ställning skulle vara svagare i nominal än i infinitiver är i och för sig inte förvånande. Att uppfattningen om ett tankesubjekt skulle vara starkare i infinitiver än i verbalsubstantiv stämmer t.ex. med Jespersens (1924, 1937) verbalitetsskala och är säkerligen inget språkspecifikt fenomen. Det intressanta här är att man kan skönja en förändring över tid. Om – vilket att döma av litteraturen verkar vara fallet – subjeksregeln gällde verbalsubstantiv i lika hög grad som infinitiver för 100 år sedan blir den självklara frågan varför det inte längre är så.

Ett möjligt svar är att verbalsubstantiven är ett första tecken på en allmän tillbakagång för subjeksregeln. En sådan hypotes får ett visst stöd av Grünbaum (1996) och Gellerstam (2001), vilka båda noterar att regeln idag verkar vara på väg att försvagas. Grünbaum skriver något av en dödsruna över Erik XIV – exemplet, inte kungen – vars pedagogiska roll hon med sorg hänför till historien. Hon menar att det inte längre kan sägas tillhöra vårt levande kulturarv, eftersom ”det uppväxande släktet” inte uppfattar regelbrottet i meningen.

Detta skulle kunna tyda på att en av förutsättningarna för normföreställningen är på väg att försvinna, nämligen synlighet (jfr Teleman (1991:217). Subjeksregeln förutsätter en viss metaspråklig medvetenhet, och man läser mindre grammatik i dagens skola än i gårdagens. Själva språkkänslan fungerar förvisso utmärkt även utan grammatisk terminologi, men just normföreställningar är ofta medvetet inlärda. Teleman (1991:225) nämner satsflätor – eller snarare motarbetandet av dem – som ett exempel på en normföreställning som tappat mark i takt med att grammatikkunskaperna minskat.

Gellerstam ger en annan förklaring till subjeksregelns nedgång: inflytande från engelskan, där motsvarigheten till våra brott mot subjeksregeln är mer acceptabla. Han knyter här an till den tidigare nämnda verbalitetsskalan, enligt vilken engelskan ofta använder mer nominala former än svenskan (jfr avsnitt 1.1.1 ovan). Svenskans adverbiala infinitiver motsvaras i engelskan ofta av particip, som är en mer nominal form. Därför, menar Gellerstam, är tankesubjektet mindre påtagligt och regelbrott därmed mindre störande. De engelska ”regelbrotten” har sedan vunnit insteg i svenskan via översättningar och med tiden mjukat upp regeln även här.

I sammanhanget kan nämnas att engelskan verkar sakna en generell motsvarighet till vår subjeksregel. Quirk et al. (1972:756, 1985:1120) försökte lansera en *attachment rule*, men termen har inte slagit igenom. Däremot har man ett snävare begrepp, nämligen *dangling participles* (eller *dangling modifiers*) som både formuleras och exemplifieras i (3:29):

(3:29) When dangling, watch your participles. (Espy 1980:155)

Huruvida subjeksregeln verkligen är på väg att försvagas är något jag inte tar ställning till här. Den förändrade inställningen till verbal-substantiven kanske inte är mer än just en förändrad inställning hos språkvården. Det är inte givet att den motsvarar en faktisk förändring i språkbruket. Hypotesen bör kunna testas genom frekvensundersökningar på jämförbara material från olika tider, men någon sådan undersökning har mig veterligt inte gjorts än.

Något som talar mot en språkförändring är att man i huvudsak tog upp ungefär samma typer av regelbrott för hundra år sedan som nu. Vidare verkar det som om regeln har varit en språkvårdsfråga nästan lika länge som den omnämns i grammatiken. Kanske har variationen alltid funnits fast den inte genererat någon normföreställning förrän beskrivningsapparaten tillät. Det behöver å andra sidan inte utesluta att variationen på sistone har ökat – exempelvis under engelskt inflytande.

Jag återkommer till subjeksregelns status i dagens språkbruk i avsnitt 17.3, där normföreställningen relateras till avhandlingens empiriska och teoretiska analyser av kontroll i adverbiala infinitiver.

4. Kontrollteorier

Kontroll är ett flitigt behandlat ämne i litteraturen, i synnerhet inom generativ grammatik. Det kan nämnas att en kontrollbibliografi på Internet (Engh & Kristoffersen 2001) rymmer ca 400 titlar – och ändå är långt ifrån komplett. Vidare handlar merparten av litteraturen mer om produktion och struktur än om tolkning.¹ Dessutom är kontrollbeskrivningarna skrivna inom olika teoretiska ramverk och förutsätter som regel kännedom om tillhörande begreppssystem. Följaktligen är det varken görligt eller motiverat att här försöka ge en uttömmande översikt av vad som skrivits om kontroll.

I stället koncentrerar jag mig på de dominerande modellerna inom P&P-traditionen (4.2) samt tar ett bredare grepp på teorier om komplementkontroll (4.3).² Fokus ligger i detta kapitel på kontrollteori, medan mer empiriska iakttagelser kommenteras i samband med korpusanalysen (del II).

Jag har valt P&P eftersom den traditionen kan sägas utgöra standard för arbeten om kontroll, inte i bemärkelsen 'allmänt accepterad' men i bemärkelsen 'det som andra analyser främst har att förhålla sig till'. Den bredare belysningen av komplementkontroll motiveras dels av att det är den i särklass mest omdiskuterade frågan i kontrollitteraturen, dels av att avsnittet ligger till grund för delar av OT-analysen. Litteratur inom OT tas dock inte upp här, utan redovisas i del III.

Dessförinnan ges en kort historik över det moderna kontrollbegreppets framväxt (4.1), och avslutningsvis följer en diskussion med särskilt fokus på tolkningsperspektivet (4.4). Inom det avsnittet kommenteras även beskrivningar inom skandinavisk grammatiktradition som utgår från ett strukturalistiskt kontrollbegrepp snarare än från subjeksregeln (4.4.2).

¹ För en mer strukturorienterad översikt, se t.ex. Larson et al. (1992:vii–xvii).

² Som nämndes i kapitel 2, använder jag P&P (Principles & Parameters) som samlade beteckning på de nära besläktade ramverken Government and Binding (GB; Chomsky 1981) och Minimalistprogrammet (Chomsky 1995), vilka båda bygger på principer och parametrar. I detta följer jag bl.a. Newmeyer (1998:11) och Speas (1997:173).

Mycket faller alltså utanför denna litteraturoversikt. Bland det som inte tas upp alls ingår t.ex. beskrivningar inom formell semantik (t.ex. Bach 1979, Dowty 1985, Montague 1974), vilka kräver en särskild beskrivningsapparat.¹ Inte heller behandlar jag kontroll sett från ett inlärningsperspektiv (t.ex. Carol Chomsky 1969, Goodluck 1991, Goodluck & Behne 1992).

4.1. Historik

Kontrollhistorien går tillbaka till tidig transformationsgrammatik, i synnerhet till Rosenbaum (1967) och Postal (1970).

Rosenbaum myntade transformationen *equi NP deletion* (sv. *lika NP-strykning*, Dahl 1974:45, Lindberg 1980:207), genom vilken en NP i en komplementsats kan strykas om den är koreferent med en NP i matrissatsen. Ett exempel som (4:1a) anses därmed utgå från en djupstruktur enligt (4:1b):

- (4:1) a. Johan tycker om att fiska
b. Johan tycker om [att Johan fiska]

Ett problem med (4:1b) är att strukturen [att Johan fiska] saknar motsvarighet i faktiskt språkbruk. Detta skulle visserligen kunna lösas med ytterligare transformationer, där den ursprungliga djupstrukturen t.ex. är en full bisats, men problemet är ingalunda trivialt.

Ett annat problem uppträder med vissa kvantifikatorer. Intuitivt betyder (4:2a) och (c) inte samma sak som (4:2b) respektive (d).

- (4:2) a. Alla tycker om att fiska
b. Alla tycker om [att alla fiska]
c. Vem hoppas på att vinna?
d. Vem hoppas på [att vem vinna]?

Postal (1970) förkastar Rosenbaums lika NP-strykning, bl.a. på grundval av fall som dem i (4:2), och föreslår i stället ett osynligt pronomen:

[...] one can naturally think of deletion governed by coreference as equivalent to the existence of some general pronoun, call it *Doom*, which accidentally has the null phonological shape. (Postal 1970:458)

¹ Det kan tyckas som om de semantiska arbetena skulle vara särskilt relevanta med tanke på undersökningens tolkningsperspektiv, men mitt intryck är att även dessa främst fokuserar den strukturella analysen. Vidare tar jag mig an tolkning i relation till ett syntaktiskt snarare än till ett formellt semantiskt synsätt.

- (4:3) a. Falling off the building injured Harry
 b. Doom_i's falling off the building injured Harry_i.

Postals *Doom* är föregångaren till dagens PRO. Hans analys bygger dock, liksom Rosenbaums, på NP-strykning, med förbehållet att endast pronominala led kan strykas. Postal löser detta med två transformationer, där pronominalisering äger rum före strykningen.

Fenomenet ses alltså fortfarande som strykning snarare än som kontroll, men termen *kontrollör* dyker upp redan här:

The NP which determines the deletion of the complement subject (henceforth: *the controller* (NP)) [...]. (Postal 1970:443, kursiv i original)

Rosenbaum (1967:17ff.) lanserade också den s.k. *Minimal Distance Principle* (MDP), enligt vilken det strukna elementet ska vara ko-referent med närmsta NP högre upp i frasstrukturen.¹ Principen är inte undantagslös, vilket Rosenbaum själv noterar, men till skillnad från lika NP-strykning har MDP visat sig gångbar än idag. Rosenbaum begränsar själv MDP till verbkomplement, men den har senare givits betydligt bredare tillämpning (se t.ex. kapitel 14 nedan).

Efter dessa pionjärarbeten växer de centrala kontrollbegreppen fram under 1970-talet. Skillnaden gentemot lyftning noteras redan av Rosenbaum (1967) och Postal (1970), om än utan den terminologin, och distinktionen har förblivit standard intill våra dagar (se dock 4.2.2).²

Som komplement till Rosenbaums *equi* (lika NP-strykning), kom s.k. *super equi* (Grinder 1970).³ *Super equi* avser icke-lokala kontrollrelationer, dvs. kontroll över finita satsgränser inom en överordnad satsstruktur, i praktiken kontroll av satsförkortningar som utgör subjekt i bisatser. Jämför följande exempel:

- (4:4) a. Tomas_i hoppades på att PRO_i vinna.
 b. Det viktigaste är inte att PRO_{arb} vinna.
 c. Tomas_i visste att det viktigaste inte var att PRO_{i/arb} vinna.
 d. Tomas_i visste att å PRO_{i/arb} vinna inte var det viktigaste.

Inom en finit sats råder "vanliga" kontrollrelationer, som t.ex. i (4:4a), och satsförkortningar som utgör subjekt (inklusive egentliga subjekt) tar arbiträr kontroll som i (4:4b). *Super equi* avser fall som (4:4c–d), där en satsförkortning utgör subjekt i en bisats och PRO kan associera

¹ Principen som sådan presenteras i Rosenbaum (1967:17ff.), men termen *MDP* verkar ha tillkommit senare.

² Däremot är Postals (1974) syn på lyftning i övrigt omdiskuterad, se avsnitt 2.2.1.

³ För en modern analys av *super equi*, se Landau (1999a, b).

till ett led i **bisatsens** matrissats. Konstruktionen är en större fråga för engelskan än för svenskan, bl.a. eftersom vi har vissa restriktioner mot satsförkortningar på subjekspositionen i bisatser (Holmberg 1990, se vidare kap. 12). Emellertid förekommer fall som (4:4d) åtminstone i tal (se även Landau 1999a:115).

Termen *kontroll* härrör bl.a. från Jackendoff (1972), som också betonar den semantiska (lexikala) karaktären hos komplementkontroll. Jackendoff knyter det faktum att vi får objektskontroll i fall som (4:5a) men subjektskontroll i (4:5b) till betydelsen hos matrisverben *övertala* respektive *lova*. Även detta står sig än idag, i en annars flitigt omdebatterad fråga (se vidare 4.3).

- (4:5) a. Hon_i övertalade mig_j att PRO_j komma
b. Hon_i lovade mig_j att PRO_j komma.

Chomsky & Lasnik (1977) befäster den principiella distinktionen mellan PRO och andra tomma positioner, vilka författarna betraktar som spår efter flyttningar.

The distinction between trace and PRO lies in the manner of indexing: in one case, by a movement rule; in the other, by a rule of construal. (Chomsky & Lasnik 1977:444)

Relationen mellan en flyttad NP och dess spår är inte kontroll utan bindning. Jämför t.ex. instanserna av spår (*t*, av eng. *trace*) och PRO i (4:6).¹ Skillnaden är kanske tydligast i (4:6d), där båda elementen förekommer.

- (4:6) a. John_i förväntades [_t vinna loppet.]
b. Vilket lopp_i förväntades [John vinna _t]?
c. Jag övertalade John_i [att PRO_i försöka vinna loppet].
d. Är loppet_i svårt [att PRO vinna _t?]

Författarna betonar att kontroll endast avser positioner där inget annat led än PRO skulle vara möjligt.

It follows from this analysis that PRO and lexical NPs (including trace) are in complementary distribution [...]. Where we find PRO, we can find neither a lexical NP nor a trace, and vice versa. (a.a.:441)

Kriteriet att PRO och dess kontrollör fyller varsin semantisk roll (se 2.2.1 ovan) medan en nominalfras och dess spår motsvarar samma är

¹ Den notation jag använder i exempel (4:6) tillämpas inte fullt ut i Chomsky & Lasnik (1977) men den introduceras där.

implicit i artikeln och, såvitt jag kan se, taget för givet. Över lag behandlar Chomsky & Lasnik kontroll, PRO etc. som väletablerade och allmänt erkända begrepp. Detta tyder på att begreppen har satt sig vid den här tiden. Fortfarande förekommer dock termer som *equi* och *strykning*, om än nedtonade, och försvinner inte helt förrän man lämnar TG bakom sig.

Ett sista bidrag till den allmänna begreppsbildningen, innan kontrollanalyserna alltmer förgrenas inom olika teoribildningar, är Williams (1980) distinktion mellan obligatorisk och icke-obligatorisk kontroll.¹ En sådan distinktion förekom implicit redan tidigare, inte minst då de flesta analyser uteslutande behandlade obligatorisk kontroll, men det var först genom Williams som distinktionen formaliserades explicit.

Preteoretiskt omfattar icke-obligatorisk kontroll alla strukturer som tillåter arbiträr, optionell eller pragmatisk kontroll (se 2.4.1 ovan). Williams modell ger dock ett delvis annat utfall. Obligatorisk kontroll ska enligt Williams uppfylla fem kriterier:

- OC1. Lexical NP cannot appear in the position of PRO.
- OC2. The antecedent precedes the controlled PRO.
- OC3. The antecedent c-commands PRO.
- OC4. The antecedent is thematically [...] or grammatically [...] uniquely determined.
- OC5. There must be an antecedent. (Williams 1980:209)

Kriterierna är hårda, och stänger ute flera fall som andra modeller inkluderar. Intuitivt förefaller 'obligatorisk kontroll' omfatta alla strukturer som uppfyller OC4. Samtidigt inkluderar Williams modell konstruktioner där kontrollmönstret kanske inte är helt obligatoriskt (4:7a, jfr b).

- (4:7) a. John died PRO waiting for the bus. (Williams 1980:208)
 b. A car ran over Bill PRO waiting for the bus.

¹ Ett annat termpar för ungefär samma distinktion är *funktionell* och *anaforisk* kontroll, som används främst inom LFG (Lexical-Functional Grammar, Bresnan 1982, 2000a). Notera dock att det är funktionell som motsvarar obligatorisk och anaforisk som motsvarar icke-obligatorisk (*functional* syftar i LFG på 'grammatical functions' ung. motsvarande satsdelar). Sett utifrån GB:s användning av *anaforisk* ligger det närmare till hands att vänta sig det omvända.

Vidare menar Williams (a.a.:212) att inget av villkoren ovan gäller icke-obligatorisk kontroll. Detta förutsätter dock några inte allmänt vedertagna antaganden.¹

Jag får intrycket att det är den terminologiska distinktionen snarare än Williams kriterier som fått genomslag. Hornstein (1996:3) hänvisar till Williams (1980), men förknippar obligatorisk kontroll med TG:s lika NP-strykning (*equi*) och icke-obligatorisk med *super equi*. Emellertid utgör *super equi* endast en liten del av vad Williams räknar som icke-obligatorisk kontroll. Många analyser fokuserar en delmängd som entydigt är antingen obligatorisk (oftast) eller icke-obligatorisk, utan att ta ställning till var gränsen går.

Jag kommer inte att tillämpa distinktionen i vare sig Parole- eller OT-analysen (del II respektive III), men återkommer till uppdelningen bl.a. i avsnitt 4.2.2. För en grundlig genomgång av distinktionen, se Landau (1999a, b).

4.2. Kontroll i P&P-traditionen

De begrepp som utvecklades inom TG har sedan utgjort grunden för hanteringen av kontroll inom flera grenar av generativ grammatik och tillämpas allmänt över teorigränserna. Senare utvecklingar, från 1980 och framåt, är dock desto mer teorispecifika. Här, liksom på många andra områden, utgör P&P-traditionen – och i synnerhet GB – ett slags jämförelsestandard för andra modeller. Bland alternativa kontrollanalyser hör Bresnan (1982) och Williams (1980) till de mest inflytelserika.

GB:s centrala kontrollmodell utgår från Chomsky (1980, 1981) och utvecklades vidare av Manzini (1983). Även om åtskilliga alternativa analyser föreslagits består denna modell inte bara inom GB utan också i de tidiga faserna av Minimalistprogrammet (MP). Den senare utvecklingen inom MP diskuteras i 4.2.2 nedan.

Notera att kontrollteorierna är skrivna inom respektive ramverk och tillämpar därtill hörande begrepp. En fullödig presentation av dem skulle därför kräva en ordentlig introduktion till GB respektive MP, vilket det inte finns utrymme för här.² Visserligen försöker jag ge

¹ Exempelvis gäller OC1 även icke-obligatorisk kontroll, såvida man inte som Williams likställer [PRO to leave] med [for John to leave]. Enligt flertalet kontrollbeskrivningar intar PRO och John inte samma position här, eftersom *[for PRO to leave] är en omöjlig konstruktion. Se vidare 4.2.1 nedan.

² För en introduktion till GB, se t.ex. Sells (1987a) och Haegeman (1994). För en introduktion till MP, se Platzack (1998).

kortfattade förklaringar till bärande begrepp, men faktum kvarstår att följande två avsnitt förutsätter en viss kännedom om grundläggande begrepp inom GB respektive MP. Det är min förhoppning att de läsare som saknar sådana förkunskaper ändå ska kunna utläsa huvuddragen i resonemanget.

4.2.1. Government & Binding (GB)

Inom GB hanteras kontroll utifrån bindningsteorin. Som nämndes i 2.2.2 och 2.5 ovan, står *binding* för en lokal obligatorisk koreferensrelation, där det bundna ledet c-kommanderas av sin antecedent. GB:s bindningsteori består av tre principer, vilka skiljer mellan bundna anaforer, (lokalt) fria pronomen och helt fria referentiella uttryck:¹

Binding Theory

(A) An anaphor is bound in its governing category

(B) A pronominal is free in its governing category

(C) An R-expression is free (Chomsky 1981:183)

Bindningsteorin avser tolkningen av alla nominala led, inklusive tomma sådana (t.ex. *pro* eller spår efter flyttningar), och det enda element som inte riktigt passar in är PRO. Det är varken bundet eller fritt, utan har både anaforiska och pronominala drag.² Därmed berörs PRO av både princip A och B i bindningsteorin, men bryter inte mot någondera av det enkla skälet att PRO inte har någon styrningskategori.

Styrningskategori (eng. *governing category*) är GB:s motsvarighet till det allmänna begreppet 'lokal domän'.³ Styrning är en lokal strukturell relation som bl.a. antas beröra kasustilldelning (Chomsky 1981:162ff.; för en enkel introduktion se Sells 1987a:38ff.). Jag går inte närmare in på begreppet här.

The Governing category for β is the smallest NP or S containing β and a governor of β . (Sells 1987a:69; jfr Chomsky 1981:188)

¹ Här och i hela avsnittet avses *anaforisk* i snäv bemärkelse, dvs. om det SAG kallar *bundna anaforer* (jfr 2.2.2 ovan).

² PRO är också den enda s.k. tomma kategori som saknar overt motsvarighet, vad gäller distribution och tolkning i termer av bindningsteorin. Spår är anaforiska, *pro* är pronominalt och variabler (spår efter kvantifierare) är – liksom referentiella uttryck – varken eller. PRO är både anaforiskt och pronominalt, och något sådant overt led finns inte. Följaktligen kan PRO aldrig ersätta ett overt led och tvärtom

³ I Minimalistprogrammets bindningsteori (Chomsky 1995:96ff.) används just termen *local domain* synonymt med *governing category*.

I GB-modellen samverkar styrning och bindning till att fastställa distributionen av nominala led, inklusive det faktum att PRO (till skillnad från andra implicita element) endast kan fylla positioner där inga explicita led är möjliga, enligt följande:

Enligt GB-modellen måste alla NP tilldelas (abstrakt) kasus, och styrning är som sagt en förutsättning för kasustilldelning. NP måste därför stå på styrda positioner. Den enda icke-styrda positionen av betydelse är subjektspositionen i icke-finita satser. Följdriktigt kan inget explicit subjekt uppta den positionen.

I stället fylls subjektrollen i icke-finita satser av PRO, som alltså är icke-styrt. Därmed tilldelas PRO heller inget kasus, vilket i sin tur stämmer väl överens med att PRO inte kan fylla styrda positioner.

Resonemanget kan belysas av den avvikande *for to*-konstruktionen i engelskan, som i (4:8) nedan:

- (4:8) a. For me to take a break now wouldn't be a bad idea
 b. *For PRO to take a break now wouldn't be a bad idea.

I (4:8a) uppträder en infinitivkonstruktion med explicit subjekt. Detta förklaras inom GB med att elementet *for* intar en position där det styr subjektet och tilldelar det en (oblik) kasusroll. Följaktligen duger det inte med PRO här, vilket illustreras i (4:8b), utan *for to*-konstruktionen kräver explicit subjekt.¹

Bindningsteorin ger att PRO endast kan förekomma på icke-styrda positioner, och fastslår därmed dess distribution men säger inte mycket om dess tolkning. En kompletterande kontrollteori utvecklas i Manzini (1983). I grunden behandlar hon kontroll som en form av bindning fast inom en större domän.

Manzini's modell bygger på indirekt styrning. PRO har visserligen ingen styrningsdomän, men dess s.k. c-domän (ungefär motsvarande den satsförkortning PRO ingår i) har det. Satsförkortningen genereras på en styrd position och kontrollören befinner sig som regel inom den positionens styrningsdomän. PRO är därmed bundet inom denna större s.k. kontrollomän (eng. *control domain*, Huang 1989, Speas 1997).²

Manzini formulerar två villkor på kontrollomänen:

¹ Inte alla kontrollmodeller skiljer mellan *for to*-konstruktionen och vanliga infinitiver (jfr t.ex. Williams 1980). En del TG-analyser betraktar t.o.m. vanliga infinitiver som härledda ur *for to*-strukturer. Redan Bresnan (1972) argumenterar dock för att typerna är syntaktiskt annorlunda och bör analyseras på olika sätt.

² Manzini (1983) använder termerna *domain-governing category* respektive *domain-binding category* i sina två versioner av modellen.

γ is a domain-binding category [kontrolldomän, min anm.] for α iff

- a. γ is the minimal category with a subject containing α
- b. γ contains a subject accessible to α . (Manzini 1983:443)

Med *accessible* i b menas att subjektet c-kommenderar α . Detta villkor blockerar kontroll av satsförkortningar som utgör subjekt (t.ex. *Att PRO palla äpplen är faktiskt förbjudet*).

Grovt förenklat kan Manzinis analys sägas gå ut på att kontrollören ingår i satsförkortningens matrissats. Vad modellen gör därutöver är att förutsäga vilka strukturer som omfattas av villkoren ovan (obligatorisk kontroll) och vilka som faller utanför (icke-obligatorisk kontroll). De finare nyanserna förutsätter ett inomteoretiskt GB-perspektiv och berörs inte här.

Manzini ger två versioner av modellen. Den ena formuleras i enlighet med Chomsky (1981) enligt vilken PRO är både pronominellt och anaforiskt. Enligt den andra, som Manzini föredrar, är PRO en ren anafor. Manzinis argument för att PRO är en anafor är helt enkelt att bundna element är anaforiska. Emellertid täcker detta bara de fall som motsvarar villkoren ovan, dvs. obligatorisk kontroll. Hon bemöter egentligen inte den vanliga synpunkten att PRO:s anaforiska drag realiserar vid obligatorisk kontroll och de pronominella vid icke-obligatorisk (inklusive arbiträr) kontroll.

Notera vidare att Manzinis modell enbart definierar vad Farkas (1988:28) kallar "the set of possible controllers". Den tar inte ställning till exempelvis valet mellan subjekts- och objektskontroll i bitransitiva strukturer, vilket (implicit) antas falla utanför syntaxens domän. Chomsky (1981) gör samma antagande explicit:

A natural suggestion is that choice of the controller is determined by θ -roles [semantiska roller; min anm.] or other semantic properties of the verb, or perhaps pragmatic conditions of some sort. (Chomsky 1981:76)

Valet av kontrollör diskuteras vidare i avsnitt 4.3.

Flera andra kontrollbeskrivningar presenteras inom GB, dels med utgångspunkt från andra kontrollkonstruktioner, dels med smärre teoretiska modifieringar. Subjekts- kontra objektskontroll i komplet till *lova* respektive *övertala* har diskuterats flitigt (se 4.3), liksom den kategoriella statusen hos PRO.¹ Man är dock huvudsakligen överens om relationen mellan kontroll, bindningsteori, styrning och kasus,

¹ Naturen hos PRO är en långvarig debatt inom GB. Majoriteten ser elementet som en pronominell anafor, andra ser det i likhet med Manzini som en ren anafor och ytterligare andra betraktar det som ett rent pronomen (se t.ex. Petter 1998).

dvs. om att PRO endast kan uppta icke-styrda positioner, dvs. subjekspositionen i icke-finita satser.

4.2.2. *Minimalistprogrammet (MP)*

I Minimalistprogrammet (MP, Chomsky 1995) övertar man GB:s bindningsteori, med endast tekniska modifieringar, och PRO antas fortfarande (åtminstone i tidiga arbeten inom MP) vara en pronominal anafor. Däremot är det överspelat att hänföra dess distribution till icke-styrda positioner, eftersom begreppet styrning inte längre tillämpas. I stället tar man fasta på tanken att PRO inte tilldelas kasus. PRO antas ha nollkasus och kan därför endast stå på icke-kasuspositioner, dvs. subjekspositionen i icke-finita satser. Vanliga NP måste däremot tilldelas kasus och intar därför kasuspositioner.

Steget från styrning till kasus är litet, eftersom de båda begreppen är nära besläktade i GB. Distributionen av PRO hanteras alltså väsentligen likadant i (tidiga) MP som tidigare i GB. Till att börja med formuleras ingen egen kontrollteori, även om behovet av en sådan påtalas:

We suggest here that control is different enough from anaphor binding that a separate mechanism for antecedent assignment is, in fact, justified. (Chomsky & Lasnik 1995:109)

Enligt uppgift utvecklar Martin (1996) en minimalistisk kontrollteori baserad på kasus.¹ Andra minimalistiska modeller drar dock i helt annan riktning. Hornstein (1996, 1998, 1999, 2000) och Manzini & Roussou (2000) förkastar kontrollbegreppet helt och menar att övergången från GB till MP undanröjde den teoretiska motivationen för PRO.

Gemensamt för Hornstein och Manzini & Roussou är att de ger upp det s.k. θ -kriteriet, enligt vilket inget argument kan fylla mer än en semantisk roll (θ -roll). Detta ligger bl.a. till grund för distinktionen mellan kontroll och lyftning (se 2.2.1 ovan). De menar att detta villkor enbart rör den s.k. D-strukturen, som antas i GB men inte i MP. Utan D-struktur, inget θ -kriterium, resonerar de. Därmed blir semantiska roller som vilka särdrag som helst, och samma led kan mycket väl bära på flera (MP är ett av flera ramverk som definierar grammatiska kategorier – verb, substantiv osv. – som knippen av särdrag).

¹ Jag har inte själv läst Martin (1996), utan uppgiften härrör från bl.a. Hornstein (1996:4) och Manzini & Roussou (2000:410).

Kontroll kan då hanteras som flyttning, vilket i MP är just särdragsdrivet. Ett element bär på vissa särdrag som behöver checkas mot olika funktioner. Detta framtvingar flyttning till motsvarande positioner. Utan θ -kriteriet finns det ingenting som hindrar samma led från att checka semantiska roller hos mer än ett verb (eller annat huvud). Därmed behöver PRO och kontrollör inte längre ses som distinkta led.

Modellerna skiljer sig åt i så måtto att Manzini & Roussou reducerar alla kontrollkonstruktioner till flyttning, men Hornstein bara obligatorisk kontroll. Icke-obligatorisk kontroll behandlar han i stället som instanser av *pro*. Båda utgår från Rosenbaums MDP, reducerad till principen om kortast möjliga flyttning (kallad *Shortest Move* eller *Minimal Link Condition*).

I Manzini & Roussous (2000) modell checkas satsförkortningens subjektroll hos närmsta c-kommenderade NP eller hos en operator i C – dock bara finita CP – vilket som kommer först.¹ Det senare fallet motsvarar arbiträr kontroll. Principen illustreras i (4:9):

- (4:9) a. ÖIS_i hoppas t_i vinna serien i år.
 b. ÖIS_i verkar t_i vinna serien i år.
 c. ÖIS_i ligger bra till efter att t_i ha vunnit de fyra senaste matcherna.
 d. Det blir svårt att t_{arb} hota ÖIS i år.
 e. Jag_i tror det blir svårt att t_{arb} hota ÖIS i år.

Infinitivfrasernas tomma subjektspositioner är knutna till närmsta c-kommenderande NP i (4:9a–c). Notera att distinktionen mellan kontroll (a, c) och lyftning (b) nu är eliminerad. I (4:9d) knyts spåret till en tom operator i CP, vilket ger arbiträr kontroll. Detsamma gäller (4:9e), trots att här finns en c-kommenderande NP, eftersom den finita satsgränsen (CP) blockerar flyttning. Operatören är helt enkelt närmare än *jag*. Att endast finita satsgränser räknas motiverar Manzini & Roussou med att dessa till skillnad från icke-finita CP (som infinitivfraser) kan checka särdrag för tempus.

Modellen har det vanliga problemet med subjektsskontroll i *lova* (se exempel (4:5) ovan och avsnitt 4.3 nedan). Manzini & Roussou får också svårt att hantera arbiträr kontroll annat än i subjektinfinitever. Exempelvis tar relativa infinitivattribut (4:10a) och vissa bestämningar

¹ Notera att det i princip inte är så att infinitivfrasens subjekt-NP flyttar till en position i matrissatsen. Manzini och Roussou antar att NP (eller DP, med deras terminologi) genereras direkt där de står och att det är aspektuella särdrag som flyttar upp för att checkas.

till adjektiv (4:10b) ofta arbiträr kontroll även om det finns en c-kommenderande NP inom satsen (dvs. närmre än C):¹

- (4:10) a. Här finns ett problem_i att t_{arb} lösa [t_i].
 b. Problemet_i är svårt att t_{arb} lösa [t_i].

Hornstein (1996, 1998, 1999, 2000) tar i stället fasta på Williams (1980) distinktion mellan obligatorisk och icke-obligatorisk kontroll. Hornstein menar att GB:s klassificering av PRO som pronominell anafor varken är nödvändig eller välgrundad utan styrningsbegreppet. I stället kan man se PRO som pronominell i vissa fall och anaforisk i andra.

PRO is ambiguous, obligatory control PRO is an anaphor, non-obligatory control PRO is a pronoun. (Hornstein 1996:4)

Därmed kan obligatorisk kontroll reduceras till flyttning (spår är anaforiska), medan det pronominella PRO kan likställas med *pro* (se avsnitt 2.2.3 ovan). I det förstnämnda fallet förlitar sig Hornstein (1999:83ff.) liksom Manzini & Roussou på principen om kortast möjliga flyttning och får samma problem med *lova*. Som Culicover & Jackendoff (2001:499) poängterar är detta ett viktigt problem.

Ett annat problem som gäller både Hornstein och Manzini & Roussou är att man missar väsentliga empiriska skillnader mellan kontroll- och lyftningsverb genom sammanslagningen. Det gäller t.ex. möjligheten till nominalisering:

- (4:11) a. Per försöker ta sig en lur efter maten. (kontroll)
 b. Pers försök att ta sig en lur efter maten.
 c. Per verkar ta sig en lur efter maten. (lyftning)
 d. *Pers verkan att ta sig en lur efter maten.

Båda modellerna bortser också från att PRO endast är möjligt på positioner där NP inte kan förekomma, medan *pro* och NP intar samma positioner (Manzini & Roussou reducerar även *pro* till flyttning).

Ett problem som är specifikt för Hornsteins modell är distinktionen mellan obligatorisk och icke-obligatorisk kontroll (OC resp. NOC). Många tillämpar distinktionen, men de är inte överens om var den går.

¹ Problemet kan hanteras genom bindningsteoriens Princip B, vilken i praktiken blockerar koreferens mellan infinitivfrasens objektslucka och samma verbs subjekt (för en sådan lösning inom OT, se kapitel 14). Detta förutsätter dock θ -kriteriet, alltså just den princip som Manzini & Roussou, liksom Hornstein, försöker komma ifrån.

Culicover & Jackendoff (2001) är på punkt efter punkt oense med Hornstein om vilka verb som ger OC respektive NOC, Landau (1999a: 13) menar att vissa konstruktioner som Hornstein räknar till NOC har drag av OC osv. Hornstein hänvisar till Williams (1980), men då de lägger tonvikten vid olika saker får jag intrycket att även dessa båda hanterar distinktionen olika.

Denna oenighet visar tydligt att det inte är självklart vad som är vad. Kanske är distinktionen mellan OC och NOC bara inte ordentligt utredd, kanske går den inte att göra på ett konsistent sätt. Williams (1980) formalisering (eller möjligen Hornsteins tillämpning av den) strider uppenbarligen mot andra forskares intuitioner om begreppet. En alternativ avgränsning föreslås t.ex. av Landau:

Obligatory Control (OC): The controller and the infinitive must be clausemates. (Landau 1999a:12; kursiv i original)

Även denna definition behöver dock specificeras vidare om den ska kunna ligga till grund för en kategoriell uppdelning av olika kontrollstrukturer. Utan en sådan explicit och uttömmande formalisering är distinktionen mellan OC och NOC för vag för Hornsteins syften. Och även om en tillförlitlig avgränsning av OC och NOC uppnås tror jag att Hornstein är fel ute i att behandla den ena typen av kontrollstruktur som flyttning och den andra som *pro*-drop. Det förefaller mer angeläget med en samlad beskrivning av kontroll, som omfattar både OC och NOC.

Både Hornsteins och Manzini & Roussous modeller är primärt teoretiskt motiverade. Dels eftersträvar de en kontrollanalys som är mindre GB-influerad och mer renodlat minimalistisk, dels strävar de efter ökad generalitet genom att eliminera kontrollmodulen ur grammatiken och reducera den till beslätade begrepp.¹ Båda framhåller analysen av kontroll (eller snarare reduktionen av den) som ett led i ett större program avseende synen på flyttning och koreferens i stort.²

Modellerna är alltså inte färdigutvecklade, och empiriska brister är närmast förväntade:

I believe that many (if not all) the suggestions put forward in Hornstein 1998 are likely incorrect. (Hornstein 2000:142)

¹ Även det senare är i och för sig ett typiskt minimalistiskt mål, men strävan efter generalitet gäller ju språkliga teorier i allmänhet.

² Detta mer övergripande mål – "eliminating chains as fundamental grammatical constructs" (Hornstein 2000:142) – faller utanför ämnet för denna avhandling. En kritisk replik ges av Brody (1999).

Jag tror emellertid, liksom Culicover & Jackendoff (2001), att både Hornstein och Manzini & Roussou är inne på fel spår när de bortser från den semantiska sidan av kontroll. Dessutom är två av de teoretiska premisserna för modellerna tämligen svaga:

Att kontroll och PRO teoretiskt vilar på θ -kriteriet stämmer visserligen. Även om kontrollbegreppet både är äldre och tillämpas inom ramverk som inte använder θ -kriteriet så förutsätter det samma antagande om unika instanser av semantiska roller. Däremot kan jag inte se att θ -kriteriet förutsätter antagandet av D-struktur. Tvärtom tillämpas det bl.a. inom OT (Grimshaw 1997, Lyngfelt 2000a och kapitel 14 nedan) som ett villkor på ytstrukturella representationer.

Vidare är det fullt möjligt att erkänna skillnaderna mellan lyftning, kontroll och *pro*-drop utan att därmed förutsätta att grammatiken innehåller en särskild kontrollmodul. Skilda fenomen kan mycket väl genereras ur samma generella principer utan att man behöver reducera objekten till samma fenomen. Föreliggande OT-analys (del III) är just ett sådant försök att förklara kontroll utifrån (interaktion mellan) generella principer.

4.3. Komplementkontroll

Den i särklass mest omskrivna frågan i kontrollitteraturen är förhållandet mellan subjekts- och objektskontroll i verbkomplement, framför allt i bitransitiva konstruktioner. Grundparadigmet återges i (4:12):

- (4:12) a. Hon_i valde att PRO_i ta bussen i stället för bilen till jobbet.
 b. Hon_i övertalade honom_j att PRO_j ta bussen i stället för bilen till jobbet.
 c. Hon_i lovade honom_j att PRO_i ta bussen i stället för bilen till jobbet.
 d. Vi_i rekommenderar att PRO_{*i} ta bussen i stället för bilen till jobbet.

Det normala är subjektskontroll i monotransitiva strukturer (4:12a) och objektskontroll i bitransitiva (4:12b). Ett välkänt undantag är att vi får subjektskontroll efter bitransitivt *lova* (4:12c). Betydligt mindre uppmärksammat är att det också förekommer till synes monotransitiva strukturer utan subjektskontroll (4:12d).

4.3.1. Två huvudlinjer

De många föreslagna förklaringarna till detta mönster fördelar sig i två huvudgrupper. Antingen ses komplementkontroll som lexikalt

bestämt av matris verbet eller också formuleras en grundprincip som genererar grundmönstret varefter man förklarar undantagen. Oftast ses då *lova* som ett lexikalt undantag. Fall som (4:7d) antas vanligen innehålla ett implicit objekt (*Vi rekommenderar er/allmänheten att...*), och analyseras då som bitransitiva strukturer med objektskontroll enligt grundmönstret.

De föreslagna grundprinciperna är i sin tur av tre slag: Rosenbaum (1967) utgår från frasstruktur, Bresnan (1982) från grammatiska funktioner och Chierchia (1984) från semantiska roller.

Rosenbaums MDP (*Minimal Distance Principle*) går ut på att PRO knyts till närmsta tillgängliga kontrollör. Frasstrukturell 'närhet' mäts i antal noder en relation sträcker sig över, och 'tillgänglig' bygger utöver semantiska villkor på att kontrollören ska c-kommendera PRO. Om både subjekt och objekt föregår PRO är objektet närmast (explicit i (4:7b-c) och implicit i (4:7d)), annars är subjektet den enda och därmed närmsta möjligheten (4:7a).

Bresnans (1982:376) *Lexical Rule of Functional Control* (LRFC) utgår från en hierarki av grammatiska funktioner: OBJ2 > OBJ > SUBJ. Principen är att man normalt väljer den högsta tillgängliga funktionen som kontrollör. Finns inget OBJ2 väljer man OBJ och först i sista hand SUBJ.

Chierchia (1984) föreslår i stället en hierarki av semantiska roller: Theme > Source > Goal... Modellen liknar Bresnans såtillvida att det omarkerade fallet utgår från en hierarki och markerade fall stipuleras som lexikala undantag. Skillnaden är främst att Chierchias modell är mer semantiskt orienterad.

En fördel med MDP gentemot de andra båda är att principen också är tillämplig på adverbial (se avsnitt 2.3.4, 9.2 och 14.1.1). Enligt alla tre principerna utgör *lova* (*promise*) ett lexikalt undantag. Alla tre får också problem med s.k. kontrollväxling (eng. *control shift*, se vidare 6.2.1), dvs. att ett element i infinitivfrasen (här *få*) ger det omvända kontrollmönstret (4:13):

- (4:13) a. Hon_i övertalade honom_j att PRO_j komma på festen.
 b. Hon_i övertalade honom_j att PRO_i få komma på festen.
 c. Hon_i lovade honom_j att PRO_j komma på festen.
 d. Hon_i lovade honom_j att PRO_j få komma på festen.

I infinitivfraserna med *få* (4:13b, d) är kontrollmönstren de omvända mot normalt efter huvudverben *övertala* resp. *lova*. Därmed bryter (4:13b) mot grundmönstret enligt alla tre modellerna ovan, medan

(4:13d) bryter mot det lexikalt stipulerade undantaget. Dessa fall är dock problematiska även för de lexikala modellerna.

Tanken att komplementkontroll bestäms lexikalt återfinns redan hos Jackendoff (1972). Denna syn på komplementkontroll dominerar sedan dess inom både lexikalt orienterade ramverk och mer renodlat syntaktiska modeller som GB (se 4.2.1 ovan). Huvudordets betydelse antas specificera vilket av argumenten som utgör kontrollör i komplementetsatsen. Som regel fokuserar analyserna verbkomplement, varför kontrollmönstren antas följa av matrisverbets betydelse.

I princip är det i de flesta modeller inte valet mellan subjekts- och objektskontroll som specificeras, utan vilken semantisk roll som ska utgöra kontrollör. LFG (*Lexical-Functional Grammar*, Bresnan 1982, 2000a) är ett av få undantag.¹ I praktiken blir dock skillnaden oväsentlig här, då verben även antas specificera vilka semantiska roller som realiseras som subjekt respektive objekt.

Flertalet av de lexikalistiska kontrollanalyserna har som sagt svårt att hantera kontrollväxling, där vissa (främst passiva) infinitivfraser bryter mot det kontrollmönster som tilldelas av huvudordet. Ett undantag är Růžička (1983), som behandlas vidare i 4.3.2 nedan.

De lexikalistiska modellerna har också kritiserats för att reducera något huvudsakligen regelbundet till ett i princip arbiträrt system. Givet att ordförrådet är arbiträrt, ett antagande som går tillbaka åtminstone till Saussure ([1916] 1970), vilar även lexikalt bestämd kontroll på arbitraritet. Emellertid finns ett arbiträrt inslag även i de modeller som antar generella grundmönster, eftersom de tvingas stipulera lexikala undantag.

Comrie (1984, 1985) menar vidare att även undantagen är regelbundna, eftersom det i alla språk där kontroll förekommer är just verb med den ungefärliga betydelsen *lova* som avviker från grundmönstret.

4.3.2. Vidareutveckling av den lexikalistiska linjen

Inom båda huvudlinjerna kvarstår samma två restproblem: dels det oönskade inslaget av arbiträra lexikala stipuleringar, dels svårigheten att handskas med kontrollväxling. Båda problemen har främst bemötts genom utvecklingar av den lexikalistiska linjen.

¹ LFG:s kontrollmodell passar in i båda huvudkategorierna. Å ena sidan är den lexikalistisk, och betraktar komplementkontroll som lexikalt bestämd, å andra sidan innehåller den en generell grundregel (LRFC, se ovan) som de flesta verb följer. Denna grundregel räknas följdriktigt som en s.k. redundansregel (Bresnan 1982:377).

För att eliminera det arbiträra inslaget föreslår Comrie (1984, 1985) en analys som han kallar pragmatisk och som faller tillbaka på Searles (1969) talaktsteori. Han utgår från de båda verben *lova* och *övertala* och menar att de utgör instanser av talakterna kommissiver respektive direktiver.

Kommissiver är åtaganden som talaren gör. Den som lovar något tar också på sig ansvaret för att detta ska hända. Direktiver riktar sig i stället till mottagaren, och det är mottagaren som förväntas realisera det som talhandlingen avser. Överfört från talhandlingar till verb är *lova* orienterat mot subjektet på samma sätt som ett löfte är orienterat mot talaren, medan *övertala* knyts till objektet liksom övertalningen främst berör mottagaren. Följaktligen ger *lova* subjektskontroll och *övertala* objektskontroll.¹

På detta sätt knyts verb till de talakter de representerar, och kontrollmönstren ses inte längre som arbiträra utan faller tillbaka på mer generella principer. Comrie kallar modellen pragmatisk, eftersom den är härledd från talaktsteori, men jag ser den snarare som lexikalistisk. Det är ju ändå verbens betydelser som ger kontrollmönstren, sett utifrån de analyserade konstruktionerna.

Inom HPSG (*Head-Driven Phrase Structure Grammar*) tillämpas en kontrollmodell som liknar Comries men är mer uttalat lexikalistisk (Sag & Pollard 1991, Pollard & Sag 1994, kap. 7). Modellen utgår från tre verbklasser, med givna kontrollmönster:

- Influence (*persuade, appeal, cause...*) objektskontroll
  - Commitment (*promise, intend, try...*) subjektskontroll
  - Orientation (*want, hate, expect...*) subjektskontroll
- (Pollard & Sag 1994:285ff.)

Jag uppfattar grundtanken som att dessa klasser antas vara universella, även om distinktionerna inom dem kan variera mellan olika språk. Detta sägs inte explicit, men författarna kontrasterar sin analys mot arbiträrt lexikala beskrivningar.

En nackdel med uppdelningen ovan är att den inte fångar skillnaden mellan mono- och bitransitiva strukturer med avseende på kontroll.

¹ Därmed kan även verb som *hota, försäkra* osv. förväntas ge subjektskontroll, eftersom hot och föräkningar utgör kommissiver. Sådana fall verkar dock vara ovanliga (jfr fotnoten i anslutning till exempel (6:13) i avsnitt 6.2), och i kontrollitteraturen nämns oftast bara *lova*.

Influence-kategorin består av bitransitiva verb, medan de andra båda huvudsakligen – med undantag av *lova* – består av monotransitiva.¹

En styrka hos modellen är att den utsträcks även till nominalfraser (*Hennes_i löfte att PRO_i komma på festen*) genom att klasserna utgår från betydelsereaktionen snarare än från ordklassstillhörighet. Till skillnad från de flesta övriga är den alltså en modell för komplementkontroll och inte bara en modell för kontroll av **verbkomplement**.

Pollard & Sag tar också upp kontrollväxling. De noterar att passivering av komplementsatsen varken är ett nödvändigt eller tillräckligt villkor för kontrollväxling. I (4:14a) nedan äger ingen kontrollväxling rum trots den passiva infinitivfrasen, utan *lova* ger subjektsskontroll som vanligt. I (4:14b) står infinitivkomplementet inte i passiv (även om matrissatsen gör det) men ändå är kontrollören inte den som ger löftet utan den som tar emot det:

- (4:14) a. Kim promised Sandy to be hassled by the police.
 b. Montana was promised (by the doctor) to be healthy by game time on Sunday. (Pollard & Sag 1994:308)

Pollard & Sag ser kontrollväxling som en form av s.k. *coercion*, en semantisk motiverad avvikelse från det grammatiska mönstret. Den beror inte på passivformen i sig utan på infinitivfrasens semantik.

Roughly speaking, controller shift takes place when the complement's content does not (quite) satisfy the semantic demands of the relation [huvudord; min anm.] it is an argument of. (Pollard & Sag 1994:309)

Det är dock inte nödvändigt att se kontrollväxling som en avvikelse. I Růžičkas (1983) och Farkas (1988) kontrollanalyser stämmer dessa fall med grundmodellens förutsägelser, eftersom dessa redan från början utgår från komplementets semantik. Utmärkande för båda modellerna är att kontrollrelationen **inte** antas specificera subjektet i satsförkortningen. Det som bestäms är i stället ett semantiskt element.

I Růžičkas modell är kontrollverb markerade t.ex. för tematisk identitet eller distinkthet, dvs. huruvida det kontrollerade elementet fyller samma semantiska roll som kontrollören (vanligen subjektsskontroll) eller om det fyller en annan roll (typiskt objektskontroll). Ett verb som *lova* är då märkt för tematisk identitet. I (4:15a) kontrolleras

¹ Notera i samband med typen Orientation – specificerad för subjektsskontroll – att en mening som *I expect you to leave* inte är en kontrollstruktur (till skillnad från *I expect PRO to leave*), utan en småsats (alternativt lyftningskonstruktion), se avsnitt 2.1.1 och 2.2.1 ovan.

komplementets agent av matrissatsens agent, och *i* (4:15b) är PRO patient till *få* och kontrolleras av matrissatsens patient.

- (4:15) a. Hon_i lovade honom_j att PRO_i hålla föredrag på konferensen.
 b. Hon_i lovade honom_j att PRO_j få hålla föredrag på konferensen.

Matrisverb märkta för tematisk distinkthet ger det omvända resultatet, så att komplementets agent t.ex. kontrolleras av matrissatsens patient och tvärtom, som i fallet med *övertala* i (4:13a–b) ovan. Kontrollväxling följer därmed naturligt av passivering, eftersom fördelningen av semantiska roller och syntaktiska funktioner då kastas om.

Däremot får Růžička problem med komplement där matris- och komplementsats inte realiserar samma semantiska roller. Exempelvis bryter (4:14a) mot principen om tematisk identitet, eftersom subjektrollen till *be hassled* inte är agent. Visserligen tolkas satsförkortningen snarast analogt med 'make himself be hassled', men det är inte *make* som är komplementets rollfördelande verb.

Farkas (1988) föreslår en annan lösning. Hon menar att kontrollrelationen inte primärt avser de semantiska rollerna utan vem som bär ansvaret för komplementets proposition. Kontrollverb antas då specificera vilket av dess argument som bär ansvaret för komplementsatsen. Detta argument utgör då *i* i relationen RESP(*onsibility*):

Let us now define *responsibility* as a two-place relation, RESP(*i*, *s*), holding between an individual *i* and a situation *s* just in case *i* brings *s* about [...]. Thus, if RESP(*i*, *s*) holds, *i* is seen as both initiating and controlling *s*, i.e., the realization of *s* crucially depends on *i*. (Farkas 1988:36)

Komplementkontroll följer då av att s.k. RESP-inducerande verb är märkta för vilket av dess argument som utgör *i*, dvs. bär ansvaret för komplementet *s*. Kontroll avser alltså primärt varken subjektfunktion eller någon semantisk roll utan vilket element som initierar komplementet och – i allmänspråklig bemärkelse – kontrollerar det.

I (4:15) bär subjektet ansvaret för infinitivkomplementet i båda fallen, men är koreferent med PRO endast i (4:15a). Även i (4:14a) är det subjektet som bär ansvaret för handlingen – dock utan att samtidigt uppbära agentrollen. Vid *övertala* hamnar ansvaret däremot hos objektet, som i (4:13a–b) ovan.

Vilket argument som motsvarar subjekt (dvs. PRO) i infinitivkomplementet bestäms därmed endast indirekt av matrisverbet. I stället är det infinitivfrasens huvudverb som anger vilken semantisk roll som

motsvarar vilken syntaktisk funktion, även om den fördelningen förutsätts vara konsistent med RESP.

RESP-relationen är för övrigt inte begränsad till kontrollstrukturer, utan är också tillämplig på exempelvis fall som (4:16):

(4:16) Barnvakten lovade föräldrarna att barnen skulle vara i säng före kl. 8.

Trots att matrissatsens subjekt *barnvakten* varken fyller någon syntaktisk funktion eller semantisk roll i bisatsen, ligger RESP otvetydigt där. Därmed är Farkas modell kanske lättare än övriga kontrollmodeller att integrera i en allmän komplementteori. I bisatskomplement är ju subjektet inte lika ofta koreferent med kontrollverbets designerade kontrollör. Detta kan bli ett problem om både finita och infinita satskomplement ska analyseras analogt, eftersom de finita då inte rättar sig efter kontrollprinciperna. Självt gör dock Farkas inte anspråk på att täcka mer än infinitivkomplement (a.a.:40).

Introducerandet av ett betydelseelement RESP är förstås inte oproblemiskt. Än så länge vet vi allt för litet om i vilken mån och på vilka sätt huvudord bestämmer innehållet i sina komplementsatser. Det står dock tämligen klart **att** de gör det, åtminstone vad gäller kontroll. Jag är också liksom Farkas rätt säker på att kontrollrelationen mellan huvudord och komplement primärt avser komplementets semantik. *A priori* förefaller det rimligt att påverkan som utgår från kontrollverbets betydelse avser betydelse även hos det kontrollerade elementet. *A posteriori* får kontrollmodeller som inte beaktar komplementets semantik problem med t.ex. passiva infinitivfraser.

Att huvudords bestämning av komplement avser även semantik är för övrigt inget specifikt för kontroll. Åtskilliga komplementmodeller inkluderar olika former av semantisk subkategorisering. Ett tidigt exempel är Grimshaw (1979), ett sent är Lundins (u.a.) s.k. Relation Model.

4.4. Diskussion

Kontroll avser som sagt tolkningen av PRO och utgår därmed från vissa antaganden om detta element. En relativt teorineutral karakterisering av PRO ges i Bresnan (1982):

- (a) 'PRO' is an unexpressed pronoun.
- (b) 'PRO' may have either definite or indefinite reference, depending upon context.
- (c) 'PRO' is not assigned an antecedent within its minimal clause.

- (d) 'PRO' may be obligatorily bound to thematically or grammatically specified antecedents.
- (e) An antecedent grammatically assigned to 'PRO' must be superordinate to 'PRO' in the clause structure [...].
- (f) 'PRO' has a restricted set of grammatical functions [...].
(Bresnan 1982:392, LFG-specifika bestämningar utelämnade)

Dessa sex kriterier är de flesta modeller överens om (givet att *pronoun* i (a) omfattar både anaforer och pronomen i GB:s mening). Villkoret i (c) ger distinktionen mellan kontroll och bindning. *Thematically* i (d) avser semantiska roller, och *superordinate* i (e) innebär c-kommendering enligt de flesta (dock s.k. f-kommendering i Bresnans egen modell). Med punkt (f) avses enbart subjekt i icke-finita satser om man skiljer mellan PRO och *pro*, betydligt fler funktioner om man inte gör det.

Kontrollteorier riktar normalt in sig på punkt (d). De försöker definiera dels i vilka strukturer PRO är "obligatorily bound", dels efter vilka principer detta etableras. Den första frågan besvaras vanligen syntaktiskt. När det gäller den andra åberopas både syntax, semantik och pragmatik – även om pragmatiken främst kopplas till de strukturer som faller utanför.

Utmärkande för flertalet kontrollteorier – inte bara dem jag har behandlat här – är en stark fokusering på verbkomplement.¹ Detta är för övrigt typiskt för syntaktiska teorier generellt, då verbet och dess argument kan sägas utgöra satsens kärna. Med *kontroll* menas alltså främst komplementkontroll, och med *komplementkontroll* menas oftast kontroll av verbkomplement. Även termen *obligatorisk kontroll* används vanligen om verbkomplement.

Ett fåtal modeller omfattar även andra komplementtyper. Pollard & Sags (1994, Sag & Pollard 1991) kontrollmodell inkluderar komplement till nominal, och Rosenbaum (1967) tar upp både bestämningar till både nominal och adjektiv. I båda fallen behandlas dessa analogt med verbkomplement.

Icke-komplement, dvs. subjekt och adjunkter, behandlas bl.a. av Bresnan (1982, 2000a) och Williams (1980, 1992) samt av de tidigare nämnda Hornstein (1999 bl.a.) och Manzini & Roussou (2000). Även dessa beskrivningar utgår dock från verbkomplement, och kontrollmönstren i icke-komplement karakteriseras främst negativt, utifrån att kärnprinciperna inte är tillämpliga. Vad som skiljer dessa beskriv-

¹ Notera att detta främst gäller kontrollteorier. Kontrollbeskrivningar täcker däremot ofta fler typer av strukturer (se t.ex. Kawasaki 1993, Landau 1999a).

ningar från rena komplementmodeller är att de inkluderar en *default*-mekanism för de fall som faller utanför kärnmodellen.

Som nämndes ovan är kontrasten mellan *lova* och *övertala* ett återkommande problem, liksom distinktionen mellan obligatorisk och icke-obligatorisk kontroll.

Flera modeller hamnar också i klassifikatoriska svårigheter genom att icke-finita satser hanteras analogt med *for to*-infinitiver. En avgörande skillnad mellan de båda strukturerna är att explicit subjekt inte kan förekomma i vanliga icke-finita satser men är obligatoriskt i *for to*-konstruktioner. Det är då ingalunda givet att implicita subjekt måste analyseras efter samma mönster som en konstruktion där implicita subjekt aldrig kan förekomma. Vidare är *for to*-konstruktionen specifik för engelskan, och jag tror att man vinner på att hantera den som sådan vid etablerandet av en generell kontrollteori.¹

Vidare bör återigen betonas att flera av kontrollteorierna primärt avser **distributionen** av PRO – inte tolkningen. Dessutom är de främst teorier om distributionen av **PRO** – inte om distributionen av icke-finita satser. Med andra ord behandlas frågan som ett val mellan implicit PRO och en explicit NP. Därmed missar man att det också handlar om en skillnad mellan finita och icke-finita satser. Typologiskt sett verkar det främsta alternativet till icke-finit sats med PRO vara finit sats med subjekts-NP (jfr avsnitt 1.1.1). Därför tror jag inte att man tillfredsställande kan fånga distributionen av PRO utan att också redogöra för distributionen av icke-finita satser.

4.4.1. Syntax kontra lexikal semantik

Generellt sett är kontrollteorierna av två typer: lexikalistiska och syntaktiska.² Uppdelningen sammanfaller dock i hög grad med teoriernas omfång.

När det gäller komplement dominerar den lexikalistiska synen: komplementkontroll antas följa av matrisverbets (eller motsvarande huvudords) betydelse. De lexikalistiska modellerna är dock genomgående begränsade till komplementkontroll. Eftersom förklaringarna bygger på valens i en eller annan form kan de endast omfatta valensbundna

¹ Engelskans *for to*-infinitiver är ett typologiskt mycket intressant undantag, eftersom icke-finita satser normalt inte tar explicita subjekt. Konstruktionen tyder på att finithet inte är den enda avgörande faktorn för distributionen av PRO (se vidare avsnitt 14.2).

² Med *lexikalistisk* menas här att en teori primärt bygger på lexikala faktorer.

led. För det som faller utanför hänvisas till syntax och/eller pragmatik – om det alls berörs.

Något förvånande tas sällan hänsyn till satsförkortningens egen semantik. Även när PRO inte berörs av matris verbet är dess tolkning beroende av det infinita verbets selektionsrestriktioner. Exempelvis kräver verbet *välja* i (4:17) en animat agent som subjektsargument, vilket blockerar inanimata antecedenter. Sådana faktorer framstår som ett naturligt inslag i lexikalistiska kontrollmodeller, men inkluderas sällan.

(4:17) Dokumentet skrivs ut genom att PRO välja Print i menyn.

Syntaktiska modeller är ofta tillämpliga på såväl fria adjunkter som argument.¹ Som regel bygger de på c-kommendering, varför fall där c-kommenderande kontrollör saknas, t.ex. subjektsinfinitiver, faller utanför. Dessa fall klassificeras vanligen som arbiträr kontroll, med vilket menas att tolkningen av PRO inte bestäms av grammatiken.

Kontrollteorier, liksom teorier i allmänhet, präglas av en strävan att förklara sitt studieobjekt utifrån en enskild princip. Det som inte omfattas av denna princip faller som regel utanför teorin. Emellertid finns vissa tendenser till pluralism.

Flera lexikalistiska modeller – vilka är begränsade till komplementkontroll – går med på att syntax är relevant för kontroll av adjunkter:

One point in control theory where some syntactic constraint seems unavoidable is in the control of adjuncts. (Culicover & Jackendoff 2001: 502)

Samtidigt medger flertalet syntaktiska modeller att exempelvis kontrasten mellan *lova* och *övertala* förefaller vara lexikalt bestämd. Ett fåtal teorier (t.ex. Williams 1992) tar också hänsyn till pragmatiska faktorer.²

Det är dock få som integrerar sådana iakttagelser i den egna teorin. Kontrollmönster som verkar bero på icke-lexikala respektive icke-syntaktiska faktorer utesluts vanligen i stället för att inkluderas. Sett till empiriska data förefaller de flesta överens om att pragmatiska såväl som semantiska **och** syntaktiska faktorer har betydelse för tolkningen av PRO. Denna insikt realiserar dock sällan i analysmodellen.

¹ Som nämndes ovan har syntaktiska modeller dock svårt att hantera kontrasten mellan *lova* och *övertala*.

² Här avses s.k. *logophoric control* (Williams 1992) vilket är nära släkt med vad jag kallar pragmatisk kontroll (se avsnitt 2.4).

Vidare finns bland de modeller som ändå inkluderar flera typer av faktorer (t.ex. Bresnan 1982, 2000a) en tendens till kategorisk uppdelning i vilken vissa strukturer (komplement) antas vara lexikalt bestämda, andra (adjunkter) syntaktiskt och återigen andra (subjekt) arbiträrt eller pragmatiskt.

Vad jag saknar i denna flora av kontrollteorier är en modell enligt vilken kontroll bestäms av syntaktiska, semantiska och pragmatiska faktorer i **samverkan**. Detta förefaller också vara i överensstämmelse med data (se del II nedan). Följaktligen presenterar jag just en sådan analys i avhandlingens del III. Modellen är utformad inom ramen för Optimality Theory (OT), eftersom detta ramverk bygger just på interaktion mellan olika typer av grammatiska principer.

4.4.2. *Kontroll i Norden*

Som framgår av kapitel 3 ovan återfinns inte mycket av ovanstående kontrollteorier i den svenska grammatiktraditionen. Här har kontroll hanterats utifrån subjeksregeln i stället för utifrån det strukturalistiska perspektiv som kontrollteorierna intar. Med undantag för Christer Platzacks (1982, 1998) introduktioner till olika former av generativ grammatik är kontrollteori som sådan närmast obefintlig i den svenska (läs: svenskspråkiga) litteraturen.

Däremot har det strukturalistiska beskrivningssättet slagit igenom på senare år. Ett tidigt exempel är Thorell (1977:146) som i avsnittet Infinitivfrasens "tankesubjekt" urskiljer fyra typer av kontrollmönster (om än utan termen *kontroll*):

- 1) Infinitiven har eget subjekt: *Och **han** till att skratta!*
- 2) Infinitivens subjekt = satsens subjekt: ***Jag** lovar att komma snart.*
- 3) Infinitivens subjekt är possessivt attribut till satsens subjekt: ***Hans** största fel var att prata för mycket.*
- 4) Infinitivens subjekt är ej utsatt bl.a. vid opersonlig konstruktion: *Ingen-ting vinns genom att förhåla saken.*

Mer än så här skriver Thorell inte, men det är tydligt att han beskriver infinitivers tankesubjekt snarare än att presentera subjeksregeln (som dock nämns i anslutning till punkt 2).

Nästa kontrollorienterad beskrivning är E. Andersson (1989) som tydligt inspirerad av kontrollitteraturen går igenom vilka typer av infinitivfraser som omfattas respektive inte omfattas av subjeksregeln. Det är dock inte subjeksregeln som normföreställning han utgår ifrån, utan beskrivningen är i praktiken en redogörelse för vilka konstruk-

tioner som tar respektive inte tar subjektskontroll. Subjektskontroll som deskriptivt mönster och subjeksregeln som normföreställning är förstås jämförbara, men de skiljer sig åt inte bara i perspektiv utan också i omfång (se Lyngfelt 2001c).

Det verkliga genombrottet för en strukturalistisk syn på kontroll kom dock inte förrän med SAG (*Svenska Akademiens grammatik*). Här fångas de flesta av kontrollitteraturens deskriptiva generaliseringar utifrån svenskans förutsättningar. SAG undviker dock den generativa begreppsapparaten och bygger i stället upp en egen, där PRO kallas *infinitivfrasens predikationsbas* och *kontroll* har mycket vidare innebörd än vad som annars är brukligt (jfr 2.2 ovan; för en fylligare redogörelse, se Lyngfelt 2000c).

Den norska motsvarigheten till SAG, *Norsk referansegrammatikk* (NRG), väljer en annan väg. Där det finns luckor i den traditionella begreppsapparaten lånar NRG från generativ grammatik och integrerar exempelvis PRO i en i övrigt traditionell grammatisk beskrivning. I recension av boken skriver Platzack:

Det är mitt intryck att författarna lyckats väl med den svåra uppgiften att varsamt berika den traditionella grammatiken med moderna insikter där så är av nöden. (Platzack 1999:91)

Jag delar Platzacks bedömning i detta (och försöker därför tillämpa samma strategi i avhandlingens del II). NRG:s beskrivningsmodell är mer lättillgänglig och harmonierar i högre grad med annan kontrollitteratur än SAG:s. Däremot lyckas man inte lika bra med att återge själva kontrollmönstren. Trots en i övrigt mycket nyanserad beskrivning slår NRG ihop kontrollmönstren för objekt och adverbial (med subjektskontroll som det vanligaste i båda) och missar därigenom skillnaden i kontrollbeteende mellan komplement och adjunkter.¹

Generellt sett ger båda verken kontrollbeskrivningar som är överlägsna vad som funnits i skandinavisk grammatiktradition tidigare. Båda är primärt deskriptiva, men lägger en god grund för mer teoretiskt orienterade analyser. För en utförlig jämförelse av hur SAG och NRG hanterar kontroll, se Lyngfelt 2000c.²

¹ Detta gäller enbart NRG:s kontrollbeskrivning. I andra delar av boken tillämpas distinktionen.

² Jämförelsen mellan SAG och NRG i Lyngfelt (2000c) avser främst grammatikornas deskriptiva och pedagogiska kvaliteter. Båda referensverken är i första hand just deskriptiva, vilket är skälet till att de inte behandlas utförligare i detta kapitel. Däremot hänvisas ofta till i synnerhet SAG i avhandlingens deskriptiva del (del II).

DEL II:
KONTROLL I PAROLE

5. Om Parole

Kontroll är flitigt undersökt och diskuterat inom teoretisk lingvistik, är numera (genom SAG) även grundligt behandlat inom traditionell grammatik och har sedan länge utgjort ett kärt tvistefrö i normativ grammatik. Däremot behandlas kontroll sällan inom korpuslingvistik, trots sin framträdande plats inom andra områden. Detta är såvitt jag vet den första större korpusstudien av kontrollkonstruktioner som gjorts, inte bara i Sverige utan även internationellt. Mycket har skrivits om kontroll, men inte utifrån den här sortens material.¹

Detta beror till stor del på att den här sortens frågor inte utgår från lexikala utan syntaktiska enheter, och sådana har tidigare varit svåra att söka på. Med dagens sofistikerade taggningsinstrument finns det emellertid betydligt bättre möjligheter att studera syntaktiska konstruktioner i elektroniskt sökbara textmaterial. Ett sådant material är Parole, en morfosyntaktiskt taggad textkorpus som omfattar ca 20 miljoner löpord och tillhör Språkbanken i Göteborg.² Korpusen består av romaner, tidningstext samt populärvetenskapliga artiklar.

I de följande kapitlen (5–12) presenteras en korpusundersökning av infinitivfraser i Parole-materialet. Sammantaget har uppskattningsvis 20 000 infinitivfraser undersökts, lågt räknat.³ Redogörelsen ska primärt vara rent deskriptiv, och teoretiska spörsmål tas företrädesvis upp i andra delar av avhandlingen. Resultaten redovisas utifrån syntaktisk funktion, i stort sett en satsdel per kapitel, och presenteras huvudsakligen i termer av traditionell grammatik. Emellertid lånas vissa

¹ Kontrollbeskrivningen i SAG (vol. 3:609ff.) bygger på autentiska exempel från en ungefär lika stor korpus, men är inte en korpusundersökning i egentlig mening. Författarna har inte gjort en systematisk genomgång av alla kontrollstrukturer i sitt material och har inte heller kunnat göra det, eftersom korpusen i fråga inte är taggad. Ändå täcker SAG fler kontrollstrukturer än de flesta andra beskrivningar.

² I ett tidigare gränssnitt angavs Paroles omfång till 25 miljoner löpord, men senare beräkningar (Torgny Rasmak, personlig kommunikation) tyder på att korpusen endast omfattar ca 19 miljoner ord.

³ En precisare siffra är tyvärr svår att ge, dels därför att många av sökningarna är ofullständigt dokumenterade, dels därför att en del exempel förekommer i flera sökningar. Däremot är rena felträffar (dvs. icke infinitiver) anmärkningsvärt sällsynta. Den sökmetod enligt vilken exemplen är framtagna presenteras i avsnitt 5.2 nedan.

generativa begrepp in där den traditionella terminologin inte räcker till, och i några fall introducerar jag också nya termer.

Parole-materialets för- och nackdelar kommenteras i avsnitt 5.1 nedan, sökmetoden behandlas i 5.2 och presentationens uppläggning och terminologi berörs i 5.3.

5.1. Materialets begränsningar

Parole har tre stora fördelar: den är grammatiskt taggad, den är stor (ca 20 miljoner löpord) och den har ett relativt brett stilistiskt omfång (bl.a. romaner och tidningstext). Dess största nackdel är att formatet inte tillåter att man utnyttjar dessa fördelar till fullo.¹

Det avgörande skälet till att jag valt just Parole är att materialet är taggat. Utan grammatisk taggning skulle det vara omöjligt att söka direkt på syntaktiska strukturer. Sådana sökningar är en förutsättning om man ska kunna få en helhetsbild av syntaktiska fenomen som kontroll. Emellertid har taggningen vissa begränsningar. Parole är en morfosyntaktiskt taggad korpus, men det bör noteras att taggningen enbart avser ordnivå. Man kan alltså söka på verb i infinitiv men inte på infinitivfraser, på nomen men inte på nominalfraser, på adverb men inte på adverbial osv. Jag återkommer till detta i avsnitt 5.2.

En mer påtaglig brist är att sökverktyget inte fångar belägg slumpvis utan helt enkelt tar de första träffarna. Materialets bredd utnyttjas alltså endast till fullo i sökningar som ger färre belägg än inställt maxantal (t.ex. 1000, som är den begränsning som tillämpats här, se 5.2 nedan). Vid sökningar på frekventa objekt, som grammatiska kategorier ofta är, ger materialet en stilistisk snedfördelning. I värsta fall kan de först inlästa texterna, som råkar vara romaner, stå för samtliga belägg. Å andra sidan är så vanliga konstruktioner i regel mindre genrekänsliga än exempelvis lexikala fenomen.

Därtill kommer den generella begränsningen att korpuslingvistik visar vad som förekommer i ett visst material, inte vad som är möjligt i ett språk. Åtskilliga kända kontrollfenomen är för ovanliga för att fångas av bredare sökningar och skulle försummas här – om det inte varit för att de är just kända så att jag har kunnat söka särskilt efter dessa. Här har jag haft god hjälp av den rika tillgången på skrivbords-

¹ Parole-korpusen är under fortsatt utveckling, och både gränssnitt och sökmöjligheter är idag mindre begränsade än vad de var när merparten av denna undersökning genomfördes. Jag ger mig dock inte in på en jämförelse mellan olika versioner av korpusen här, utan nöjer mig med att redovisa de förutsättningar som styrte föreliggande resultat.

exempel, både ur kontrollitteraturen och ur språkvårdsdebatten. Men risken finns alltid att jag missar någon ovanlig och mindre uppmärksammas konstruktion.

Dessa begränsningar till trots är Parole, tack vare kombinationen av taggning och storlek, ett mycket användbart material för grammatiska studier. Materialet möjliggör en bred och systematisk genomgång av kontrollstrukturer, som komplement till den befintliga litteraturen i ämnet.

5.2. Sökmetoder

Materialet gås igenom utifrån infinitivfrasens syntaktiska funktion, och för varje funktion görs några primära sökningar utifrån typiska strukturer. Varje sådan sökning är av praktiska skäl begränsad till 1000 träffar. Primärsökningarna kompletteras dels med särskilda sökningar efter kända, men mindre vanliga strukturer – dels med restträffar från andra sökningar.

De sistnämnda är särskilt viktiga för att fånga upp andra strukturer än de mest förutsägbara. Det som utgör restträffar i en sökning efter t.ex. attribut kan ofta vara viktiga belägg på t.ex. verbkomplement eller egentliga subjekt. Detta är ett viktigt inslag i undersökningsmetoden, vilket förklaras nedan.

Den morfosyntaktiska taggningen möjliggör sökningar på syntaktiska konstruktioner, t.ex. infinitivfraser i olika förbindelser. Man kan dock inte söka direkt på fraser, utan endast på ordsekvenser, eftersom materialet är taggat på ordnivå. Följaktligen har jag främst sökt på olika kombinationer av <matrishuvud + infinitiv>, ofta med mellanliggande infinitivmärke och/eller preposition. För t.ex. verbkomplement ligger det då nära till hands att söka på dels <verb + infinitiv>, dels <verb + infinitivmärke> (varav det senare naturligt följs av infinitiv, dock eventuellt med ett eller flera led emellan).¹

Metoden gynnar de strukturer där infinitiven står i direkt anslutning till (och efter) huvudordet eller där det mellanliggande ledet är förutsägbart. Den missgynnar alltså strukturer med andra led mellan huvudord och bestämning. Sökningarna på verbkomplement ovan missar t.ex. satser med inversion (5:1a), med mellanliggande adverbial (5:1b) samt bitransitiva strukturer (5:1c).

¹ Här återges söksträngarnas ungefärliga innebörd i normal svenska. För den egentliga notationen i Parole, se <<http://spraakdata.gu.se/lb/parole/>>.

- (5:1) a. Som vanligt lyckas sabotören PRO koncentrera sig på sitt arbete, /.../
 b. Denna måndagsmorgon i början av februari lyckades hon trots arrangemanget PRO sova sej igenom dem alla tre /.../
 c. Jag bad henne PRO stryka detta avsnitt /.../

Dessa fall fångas däremot upp av söksträngar med <substantiv/pronomen + infinitiv>, och på samma vis kan en stor del av det man missar med en sökning fångas upp av en annan. Undersökningens bredd kompenseras därmed till stor del söksträngarnas begränsningar.

Samtidigt är det dock naturligt att man koncentrerar uppmärksamheten på en frastyp i taget, vilket gör att belägg som rör en annan konstruktionstyp riskerar att glömmas bort. Jag har ansträngt mig för att minimera den risken och tror mig ha missat ytterst få anmärkningsvärda fall. Däremot är det nog en stark övervikt för de primära beläggen bland de exempel som redovisas i texten.

Det bör därför uppmärksammas att ändrad ledföljd vanligen inte förändrar kontrollbeteenden (med spetsställning av adverbial som ett väsentligt undantag). Splittrade satsdelar betar sig likadant som sina icke-splittrade motsvarigheter, vilket illustreras i (5:2) av två attribut (5:2a–b) och en adjektivbestämning (5:2c).¹ Vidare exemplifieras i (5:2d) ett verbkomplement som inte fångats upp av de primära sökningarna efter sådana.

- (5:2) a. /.../ veckor gick förbi och **tiden** var inne för den falska fisken **att** PRO fatta ett beslut.
 b. Det var också där **tabut** bröts **mot** att PRO bomba försvarslösa civila.
 c. Vad personalen beträffade så hade de **alltför mycket** att [PRO1] göra med att [PRO1] vårda de svårt skadade unga männen **för** **att** PRO intressera sig för ett medelålders par som hade begått självmord tillsammans...
 d. Svarer /.../ **nickade** till den främste pojken **att** PRO ta tag i hans bälte.

Till följd av att beskrivningen koncentreras till en frastyp i taget är det också lätt att förbigå det faktum att infinitivfraser ofta uppträder i kombination med varandra, som i (5:2c) ovan. Emellertid betar sig infinitiverna inte annorlunda bara för att de är flera, utan var och en tolkas i sin kontext utifrån samma mönster som behandlats ovan. Några exempel presenteras i (5:3):

¹ Notationen [PRO1] i (5:2c) markerar att just dessa instanser av PRO inte är föremål för undersökning just nu (se avsnitt 5.3 nedan).

- (5:3) a. Syftet med prisgarantin skulle ytterst vara att PRO sätta press på regeringen att PRO hålla igen prisökningarna.
 b. /.../ och inte ens den legitimationen var nödvändig att PRO visa ___ för att PRO få fotografera blommor.
 c. Marknätets fortsatta exklusivitet gör det tillrådligt att PRO inte sprätta iväg med det begränsade kanalutrymmet utan att PRO först noga överväga hur.

Som illustreras i (5:3) är det vanligt att infinitivfraser i sin tur innehåller andra infinitiver. Predikativet i (5:3a) är en bitransitiv infinitivfras med ytterligare en infinitivkonstruktion som objekt. PRO i predikativet tar indirekt kontroll via subjektet (se avsnitt 6.3), och PRO i objektet tar objektskontroll, helt i enlighet med grundmönstren.¹

Den infinita adjektivbestämningen i (5:3b) tar en infinitivfras som adverbial. Den överordnade infinitiven tar arbiträr kontroll (se avsnitt 8.1). Detta överförs indirekt till det underordnade adverbialet, som kontrolleras av sitt matrissubjekt – vilket här innebär att de båda PRO är koreferenta. Motsvarande gäller i (5:3c), där ett infinit egentligt subjekt innehåller ett infinit adverbial. PRO i den överordnade infinitivfrasen kontrollerar i sin tur den underordnade genom subjektskontroll.

I samtliga fall gäller alltså att inkluderandet av flera infinitivfraser visserligen komplicerar den syntaktiska strukturen, men kontrollbeteendet förändras inte.

5.2.1. Exempel på sökning

Redovisningen i kapitel 6–12 fokuserar resultaten snarare än metoden. Söksträngarna anges i fotnoter, men kommenteras inte i huvudtexten. Sett utifrån undersökningens syfte är det oftast inte särskilt relevant t.ex. hur stor andel av en sökning som utgjordes av restträffar.

För att ändå ge en bild av hur undersökningen har gått till redovisas här något utförligare ett exempel på sökning. Det aktuella studieobjektet är direkta verbkomplement i monotransitiva konstruktioner. Den primära materialgenomgången bygger här på sex sökningar om vardera 1000 belägg, utifrån söksträngarna nedan. Därtill kommer kom-

¹ Jag har tolkat predikativet som bitransitivt i analogi med *pressa regeringen att PRO hålla igen*, vilket innebär att *sätta press* behandlas som ett slags partikelverb och *på regeringen* som en oblik motsvarighet till indirekt objekt. Möjligen kan den avslutande infinitivfrasen från ett mer formlärd perspektiv i stället analyseras som attribut till *press* – i vilket fall kontrollören förblir densamma, fast genom possessiv kontroll (se avsnitt 7.1. Normala kontrollmönster gäller alltså oavsett vilken satsdelsanalys man föredrar.

pletterande belägg, t.ex. med omvänd ordföljd, som restprodukter från andra sökningar.

AKTIVT VERB + INFINITIV
 PASSIVT VERB + INFINITIV
 AKTIVT VERB + INFINITIVMÄRKE + INFINITIV
 PASSIVT VERB + INFINITIVMÄRKE + INFINITIV
 VERB + ADVERB + INFINITIV
 VERB + ADVERB + INFINITIVMÄRKE + INFINITIV

Uppdelningen bygger som synes på tre variabler: diates, förekomst av infinitivmärke samt mellanliggande adverb. Skillnaden mellan aktiv och passiv ansågs relevant då den berör förhållandet mellan subjekt och semantiska roller, medan de andra båda antogs relevanta för hur fast infinitiven är knuten till det föregående verbet. Någon särskild sökning med preposition gjordes inte här, då prepositionskomplement genereras av sökningarna efter adverbial. Andra faktorer, exempelvis tempus eller typ av subjekt, torde om de är relevanta framgå av de 6000 belägg jag har att tillgå.

Från dessa 6000 belägg avgår ytterst få rena felträffar (främst fall med *att* som subjunktion i stället för infinitivmärke). Däremot gav i synnerhet sökningarna med infinitivmärke ett stort antal resträffar, dvs. belägg som inte var verbkomplement men utgjorde exempel på andra kontrollinfinitiver, t.ex. egentliga subjekt (*Det kändes skönt att se henne gråta*) och adverbial (*krigsfångar lämnades att dö*).¹ Dessa hänförs till respektive avsnitt, liksom resträffar från andra sökningar är relevanta här.

Exempelvis fångar inte söksträngarna ovan inversion (5:4a) eller komplement till partikelverb (5:4b), men sådana träffar genereras i stället av bl.a. <substantiv + infinitivmärke> respektive <preposition + infinitivmärke>. Dessa söksträngar utgör i sin tur primärsökningar för attribut och bitransitiva verbkomplement respektive adverbial.

- (5:4) a. Dagarna efteråt vägrar farfar att PRO stiga upp ur sängen.
 b. Mamma hann med att PRO förklara litegrand, innan hon gick.

Av de 6000 träffarna, minus fel- och resträffar, utgör en överväldigande majoritet objekt (och huvudverb, om inte dessa ses som objekt). Sökningarna gav ytterst få exempel på predikativ och inga fall av s.k.

¹ En intressant resträff är frasen *så att säga*, där systemet felaktigt har räknat *så* som ett verb. Inte desto mindre är belägget relevant i egenskap av talaktsadverbial.

optionell kontroll (se avsnitt 2.4.1). Följaktligen kompletterades primärsträngarna med snävare sökningar.

Här preciserades verben i söksträngarna lexikalt till sådana som tar just dessa typer av komplement. För predikativernas del angavs t.ex. de välkända *vara* och *bliva*, med böjningsformer, medan optionell kontroll genererades med hjälp av sägeverb. Predikativsökningarna gav då gott om belägg (över maxgränsen 1000 träffar). Utfallet för optionell kontroll förblev däremot magert, vilket bekräftar min initiala misstanke att optionell kontroll i verbkomplement är synnerligen ovanligt i svenskan. Emellertid visade sig överraskande en sökning på verb i imperativ ge några fall av optionell kontroll. Resultaten från sökningarna efter predikativer och optionell kontroll presenteras i avsnitt 6.3 respektive 6.1.1.

I övriga belägg – dvs. objekten – råder undantagslöst subjektstroll, dvs. att infinitivet har samma (tanke-) subjekt som det verb det utgör komplement till. Ingen av de prövade faktorerna diates, infinitivmärke och mellanliggande adverbial ger något som helst utslag i det här fallet. Däremot visar sig diates relevant när det gäller kontroll av fria adverbial (se kapitel 9).

Den fortsatta genomgången av verbkomplement omfattar dels bitransitiva strukturer, dels bundna adverbial. Två av de relevanta söksträngarna nämns ovan i samband med (5:6). Här ger kombinationen <substantiv + infinitiv> förutom inversion och objekt i bitransitiva strukturer även ett stort antal attribut. Kombinationen <preposition + infinitivmärke> ger framför allt ett stort antal fria adverbial.

Jag avstår dock från att kommentera dessa sökningar närmare och hoppas att ovanstående ger en tydlig bild av hur materialgenomgången har gått till.

5.3. Uppläggnings av del II

Resultaten presenteras nedan efter syntaktisk funktion i följande ordning: verbkomplement (kap. 6), bestämmningar i nominal- (kap. 7) resp. adjektivfraser (kap. 8), adverbial (kap. 9), subjekt (kap. 10) samt infinitivfraser utan entydig satsdelsfunktion (kap. 11).¹ Korpusundersökningen som helhet diskuteras i kapitel 12.

¹ Notera att termen *adverbial* här endast används om bestämmningar till verbfraser och satser. Traditionellt täcker den även bestämmningar till adjektiv och adverb – inklusive bundna sådana – alltså dessa frastyper motsvarighet till nominalfrasernas attribut. Här klassificeras dock sådana fall som bestämmningar i adjektivfraser (kapitel 8).

Infinitiv som rektion behandlas inte för sig utan sorterar som regel efter prepositionsfrasens funktion. I de flesta typer av konstruktioner fyller infinitivfrasen väsentligen samma funktion oavsett om den inleds av preposition eller inte, och ofta är prepositionen optionell. Jag gör alltså ingen skillnad mellan t.ex. *glad att vara här* och *glad över att vara här* utan betraktar infinitivfraserna som bestämmningar till adjektivet *glad* i båda fallen. Att infinitivfrasen i det senare fallet strikt sett utgör rektion i en prepositionsfras är här oväsentligt.

De prepositionsfraser som har mer av självständig fraskaraktär (eller rättare sagt infinitivbestämningar till dessa) behandlas i avsnitt 11.2. Notera vidare att bundna adverbial (el. *prepositionsobjekt* osv.), vilka utgör både verbkomplement och adverbial, tas upp i samband med båda (kapitel 6 resp. 9). De kontrolleras som verbkomplement och behandlas därför i det avseendet i kapitel 6, medan distinktionen mellan bundna och fria adverbial diskuteras i kapitel 9.

Vad gäller terminologi följer jag huvudsakligen svensk grammatiktradition. Alltså används t.ex. *attribut* i betydelsen 'bestämning till nominal' och inte 'permanent egenskap'. Emellertid räcker inte traditionell terminologi till i alla avseenden, utan kompletteras både med generativa och nybildade termer. De mest centrala sådana termerna introduceras i kapitel 2, medan övriga förklaras första gången de används.

De exempel som redovisas är huvudsakligen, men inte uteslutande, hämtade ur Parole-materialet. Den rena resultatredovisningen kompletteras ibland av belysande exempel utanför korpusen. Där inget annat anges är dock alla exempel hämtade ur Parole, och konstruerade exempel markeras genomgående #, som i (5:5) nedan.¹

(5:5) Detta är ett konstruerat exempel. #

Däremot markeras normalt inte ogrammatikalitet, eftersom studien är tolkningsorienterad och i princip inte berör distributionen av infinitivfraser. I ett fåtal fall markeras dock ogrammatiska strukturer av tydlighetsskäl, enligt konventionell notation (* för ogrammatikalitet, ? för tveksam acceptabilitet och parentes för optionalitet).

Markörerna för bristande grammatikalitet tillämpas inte bara på meningar som helhet, utan även på enstaka led och i synnerhet på vissa tolkningar. Exempelvis kan tecknen för ogrammatikalitet och optionalitet kombineras för att markera att ett led är obligatoriskt (5:6a) eller

¹ Denna notation tillämpas endast i Parole-undersökningen, dvs. avhandlingens del II. I övriga delar görs ingen särskild markering av konstruerade exempel.

måste utelämnas (5:6b). En ogrammatisk tolkning exemplifieras i (5:6c), där stjärnmarkeringen specifikt avser samindiceringsen (dvs. koreferens) mellan två led.

- (5:6) a. Jag är benägen *(att) PRO hålla med dig. #
 b. Jag tycker att *(att) PRO spela fotboll är kul. #
 c. Dokumentet_i skrivs ut genom att PRO_i välja Print i meny. #

Infinitivernas tankesubjekt markeras som sagt PRO. I meningar med flera tankesubjekt reserveras i vissa fall PRO för det element vars tolkning för tillfället behandlas, och de övriga betecknas då [PRO1]. Notationen i (5:7a) förekommer alltså i avsnitt om adverbiala infinitiver, medan (5:7b) kan tillämpas när det gäller egentliga subjekt.

- (5:7) a. Det går inte att [PRO1]_i som nu offra sig för projektet genom att PRO_i trava i långa trappor /.../
 b. Det går inte att PRO som nu offra sig för projektet genom att [PRO1] trava i långa trappor /.../

Vidare är ibland även andra implicita led än PRO relevanta för tolkningen och markeras då. Tomma argumentpositioner med korrelerat inom satsen markeras med en understruken lucka, som i (5:8a), medan ellipser vid behov indikeras genom [ ], som i (5:8b). De senare motsvarar ibland *pro* (se avsnitt 2.2.3), varför (5:8c) och (5:8d) i praktiken är ekvivalenta.

- (5:8) a. Jag_j har en del böcker_i att PRO_i läsa ____i/*_j .
 b. Vi rekommenderar [ ]_i att PRO_i anmäla sådana här ärenden till Allmänna Reklamationsnämnden /.../
 c. Franco har gjort sin tjänst för västdemokratin och [ ]_i bör nu PRO_i smädas historiskt, litterärt, psykiatriskt som privat skurk.
 d. Franco har gjort sin tjänst för västdemokratin och *pro*_i bör nu PRO_i smädas historiskt, litterärt, psykiatriskt som privat skurk.

I en del fall redovisas inte beläggen i sin helhet, utan irrelevanta delar av exempelmeningarna utelämnas av utrymmesskäl. Dessa passager markeras /.../ i exemplen, som i (5:8b) ovan. I exemplen tillämpar jag alltså inte den konventionella notationen [...], som används för att markera uteslutning i citat, för att undvika sammanblandning med implicita led i de autentiska beläggen (vilka markeras [ ], som i (5:8b-c)).

6. Verbkomplement

Verbkomplement är ett samlingsbegrepp för bundna bestämningar till verb och motsvarar i traditionell grammatik satsdelarna objekt, predikativ och bundna adverbial (samt huvudverb till hjälpverb, se avsnitt 6.1 nedan). Alla tre behandlas i detta kapitel, men den notoriskt besvärliga distinktionen mellan bundna och fria adverbial tas inte upp här, utan i kapitlet om adverbial (kapitel 9).

Objekt och bundna adverbial uppvisar samma kontrollmönster och behandlas därför tillsammans. Däremot kontrolleras de inte likadant i montransitiva strukturer som i bitransitiva, varför dessa redovisas var för sig (avsnitt 6.1 respektive 6.2). Avvikelser från grundmönstren utgörs i montransitiva strukturer av optionell kontroll (se avsnitt 6.1.1) och i bitransitiva konstruktioner av s.k. kontrollväxling (6.2.1). Predikativ skiljer sig från övriga verbkomplement och behandlas i avsnitt 6.3.

6.1. Montransitiva konstruktioner

I montransitiva satser är den principiella huvudfrågan inte vilket led som kontrollerar infinitiven utan om det alls är fråga om kontroll. Jämför t.ex. (6:1a), som är en typisk kontrollkonstruktion, med den vanliga hjälpverbskonstruktionen i (6:1b):

- (6:1) a. Jag avskyr att PRO yttra mig offentligt.
 b. Ingen kommer att PRO håna dig för det.

Infinitivfrasen i (6:1a) är ett komplement (objekt) till det finita huvud verbet, men i (6:1b) ingår infinitiv och finit verb i samma verbfras¹ och det är infinitivet som betraktas som (semantiskt) huvudverb. Hela denna verbfras har rimligen samma subjekt, varför frågan om kontroll knappast uppstår. I princip ingår därmed inget PRO i (6:1b).

¹ Här avses verbfras i snäv bemärkelse, dvs. ett huvudverb med dess eventuella hjälpverb, inte den frasstrukturella innebörd som omfattar hela predikatet.

Frågan om var gränsen mellan dessa båda typer går kommer dock inte att behandlas här, varför jag genomgående sätter ut PRO i båda fallen. Koreferensmönstret är detsamma i båda, då det finita verbet och infinitivet har samma (tanke-) subjekt även i (6:1a). Den ur kontrollsynpunkt relevanta frågan är då snarast hur detta mönster förhåller sig till andra typer av kontrollrelationer. Huruvida det principiellt sett handlar om kontroll eller inte är en helt annan fråga.¹

Det närmast allenarådande kontrollmönstret är subjektsskontroll. Trots att primärsökningarna omfattar flera tusen belägg, har de inte genererat ett enda undantag.² Även om allehanda varianter av subjekt (inklusive underförstådda sådana) förekommer och konstruktionerna uppträder i flera olika syntaktiska funktioner förblir kontrollmönstret detsamma, såsom illustreras i (6:2) nedan. Det är känt att även optionell kontroll förekommer (se vidare avsnitt 6.1.1), men sådana fall förefaller vara mycket sällsynta.

- (6:2) a. *Den borde PRO användas i varena skola i hela landet!*
 b. [ ] **Beslöt** PRO **godkänna** det skära läppstiftet /.../
 c. Här **brukade** PRO **vara** massor av ungar /.../
 d. *Franco* har gjort sin tjänst för västdemokratien och [ ] **bör** nu PRO **smädas** historiskt, litterärt, psykiatriskt som privat skurk.
 e. Men när *hon* **anmodades** PRO **föreläsa** så föreläste hon.
 f. *Vem* **misslyckades** med att PRO **bli** en kartongmänniska?
 g. *Ändå* **vägrade** *hyttmästaren* att PRO **ge** henne avtalsenlig lön.
 h. *Tanten* **höll** väl **på** att PRO **krevera** därhemma för att han inte kom.
 i. *Vår kära drottning* **sades** (*PRO) **vara** härsklysten och maktgalen.

I samtliga exempel ovan har de båda aktuella verben (markerade med fetstil) samma subjektssreferent. Där subjektet uttrycks explicit är det kursiverat och i övriga fall markerat med en lucka. Tolkningen av denna lucka ges i (6:2d) av föregående sats och i (6:2b) av situationen, men i inget av dessa fall råder någon tvekan om att de markerade infinitiverna har samma (tanke-) subjekt som föregående verb. Passiv (6:2e) ger samma mönster som aktiva (monotransitiva) satser, och bundna adverbial (6:2f) kontrolleras likadant som objekt.³ Vidare har varken omvänd ordföljd (6:2g) eller verbpartikel (6:2h) någon inverkan på kontrollmönstret.

¹ Vad som skiljer hjälpverb och huvudverb diskuteras bl.a. av Teleman (1993).

² Söksträngarna kommenteras i avsnitt 5.2.1.

³ Däremot innebär aktiv användning av samma verb en bitransitiv struktur och därmed objektskontroll (se avsnitt 6.2 nedan):

(i) Men när man anmodade henne att PRO föreläsa så föreläste hon. #

Även vid s.k. subjekt med infinitiv (6:2i) – eller *subjektslyftning* (se avsnitt 2.2.1) – råder samma tolkningsmönster som vid vanliga monotransitiva konstruktioner. I princip är det dock inte fråga om kontroll här, eftersom tankesubjektet inte fyller någon egen semantisk roll.¹

Vidare kan noteras att konstruktioner med emfatisk utbrytning tar samma kontrollmönster som motsvarande uttryck utan utbrytning. Man kunde annars tänka sig en analogi med predikativer eftersom utbrytningen konstrueras med kopula (se avsnitt 6.3), men verbkomplexen utgör inte predikativer här (obestämbarsatsdel enligt Teleman 1974:140):

- (6:3) a. Det är PRO fiska som NN och hans vän XX vill.
 b. /.../ det var PRO dansa hon ville /.../
 c. NN och hans vän XX vill PRO fiska. #
 d. Hon ville PRO dansa. #

Infinitiverna i (6:3a–b) kan ses som utbrutna objekt/huvudverb ur de följande relativsatserna, men det gör dem inte till predikativer i huvudsatserna. Snarare är konstruktionerna i (6:3a–b) att betrakta som parafraaser till (6:3c–d) med emfas på verben. I kontrollhänseende utgör (6:3c–d) helt vanliga monotransitiva konstruktioner med subjektstroll, och vi finner exakt samma kontrollmönster i de utbrutna versionerna (6:3a–b).

Synbarliga undantag från mönstret visar sig som regel representera andra strukturer. Exempelvis utgör (6:4a) en bitransitiv konstruktion, där PRO enligt normalmönstret för sådana kontrolleras av det implicita objektet (se avsnitt 6.2). Infinitivfrasen i (6:4b) utgör relativattribut till ett implicit nominal, och kontrolleras därefter (se avsnitt 7.1–2).

- (6:4) a. /.../ ty sådant kallade hon förtal och förmanade [ ] strängt att PRO tänka och tyda allt till det bästa.
 b. Vi gav dem [ ] att PRO dricka direkt ur hinken.

¹ I transformationella termer är det implicita subjektet i (6:2i) inte PRO utan ett spår, vilket innebär att subjektets argumentposition är här – även om ledet syntaktiskt står spetsställt (jfr avsnitt 2.1.2 och 2.2.1). Meningen kan därmed analyseras enligt (i), då argumentstrukturen ungefär motsvarar (ii).

(i) Vår kära drottning_i sades t_i vara härsklysten och maktgalen.
 (ii) Det sades att vår kära drottning var härsklysten och maktgalen.

Notera vidare att SAG (vol. 3:575ff.) använder termen *nexusinfinitiv* både om denna konstruktion och om s.k. objekt med infinitiv.

Något mindre tydliga är vissa formelartade konstruktioner, där karaktären av underförstådda huvudord inte är lika påtaglig. I (6:5a–b) kan man ana indefinita nominal till vilka infinitiverna är attribut, i analogi med (6:5c), och därmed ha strukturen i (6:5d–e). Det är dock inte givet att den iakttagelsen är synkroniskt relevant. Meningarna skulle också kunna utgöra en rest från ett mönster som inte längre är produktivt.

- (6:5) a. Hon är inte att PRO lita på /.../
 b. /.../ där man säljer T-tröjor och prylar som har med Hells Angels att PRO göra.
 c. Den solidaritet som nu predikas och kallas internationell har ingenting med arbetarklass att PRO göra.
 d. Hon är inte [ ] att PRO lita på /.../
 e. /.../ där man säljer T-tröjor och prylar som har [ ] med Hells Angels att PRO göra.

Sett ur kontrollsynpunkt beter de sig dock som om de implicita nominalen är reella, varför typen här behandlas som infinitivattribut (se vidare avsnitt 7.2).

Mer svårklassificerade fall är exemplen i (6:6), vilka behandlas vidare i avsnitt 11.3:

- (6:6) a. De duger inte att PRO ha ___ till någonting.
 b. Den dög inte att PRO mäta med ___.

6.1.1. Optionell kontroll

Det enda undantaget från grundmönstret med subjektsskontroll i monotransitiva verbkomplement är s.k. optionell kontroll (se avsnitt 2.4.1). Optionell kontroll i verbkomplement är väl uppmärksammat i kontrollitteraturen, oftast med avseende på engelskan, men förefaller vara mycket ovanligt i svenskan. Trots flera specialsökningar har jag (förutom i imperativer av *tänka*, se nedan) endast lyckats spåra upp två möjliga belägg i materialet:

- (6:7) a. När vi pratar om att PRO slå tillbaka arbetslösheten /.../
 b. Någon menade att "varför PRO springa när man kan rulla".

Det enda riktigt typiska exemplet är (6:7a), som i någon mån är tve tydlig mellan subjektsskontroll (PRO = *vi*) och arbiträr kontroll. Även om subjektsskontroll ligger något närmare till hands är meningen inte

helt entydig ens med tillgång till större kontext.¹ Sådana fall förefaller dock som sagt sällsynta, och mönstret är såvitt jag vet endast möjligt i komplement till sägeverb.

Exemplet i (6:7b) är mer speciellt, då komplementsatsen kan ses som en självständig utsaga.² Konstruktionen har vissa likheter med s.k. *wh*-komplement i engelskan:

- (6:8) a. I have forgotten whether PRO to unfreeze this food before cooking
it. (Quirk et al. 1985:1187)
b. They advised him what PRO to wear in the tropics. (a.a.:1215)
c. They advised him PRO to wear good boots in the tropics. #

Engelskans *wh*-infinitiver kan relativt lätt ta optionell kontroll. Ett typiskt exempel är (6:8a). Även om också dessa tenderar att kontrolleras syntaktiskt är de betydligt friare än vanliga infinitiver (jfr 6:8b–c). Följaktligen kan de, i likhet med t.ex. finita satser, betraktas som syntaktiska öar med avseende på kontroll (jfr avsnitt 2.4.1). Samma förklaring är tillämplig även på svenska *wh*-konstruktioner som (6:7b), eftersom dessa är ännu mer fristående.

Möjligen kan även (6:7a) betraktas som en syntaktisk ö, då de infinitiver som kan ta optionell kontroll som regel kan parafraseras med *det*, som i (6:9a). Detta är oftast inte möjligt med vanliga infinitivkomplement (jfr 6:9b–c).³ Att konstruktionen med *det* utgör en syntaktisk ö verkar rimligt, men jag är tveksam till om även infinitivfraser utan *det* är det. De är långt ifrån lika självständiga som *wh*-konstruktioner eller finita bisatser (jfr avsnitt 10.2).

- (6:9) a. När vi pratar om det att PRO slå tillbaka arbetslösheten. #
b. De har beslutat att lägga ned bensinförsäljningen.
c. *De har beslutat det att lägga ned bensinförsäljningen. #

Verbkomplement med optionell kontroll verkar alltså vara ett perifert fenomen i svenskan, men visar ändå att mönstret med subjektskontroll inte är helt undantagslöst. Vidare utgörs undantagen inte bara av optionell kontroll, dvs. fall som är tvetydiga mellan arbiträr och syn-

¹ Paroles maximala kontext är 500 tecken i vardera riktningen. En del av denna är följande: "Det vi nu håller på med är att återfå konkurrenskraften, återigen få upp investeringarna. Det kommer att skapa goda cirklar i ekonomin i övrigt också. Allt detta hänger samman. När vi pratar om att slå tillbaka arbetslösheten så finns det ingen möjlighet att bedriva en politik som exempelvis sätter fart på budgetunderskottet igen. Det kommer omedelbart att resultera i stigande räntor /.../"

² Samma typ av interrogativa infinitiver förekommer följaktligen även som självständiga yttranden (se avsnitt 11.1).

³ Däremot förekommer konstruktion med *det* i subjektsinfinitiver, se kapitel 10.

taktiskt styrd kontroll som i (6:10a) – utan också verbkomplement som entydigt tar arbiträr kontroll, t.ex. (6:10b). Sådana fall uppmärksammas sällan, trots att tolkningsmönster som är möjliga i tvetydiga fall rimligen också kan förekomma entydigt.

- (6:10) a. Olle och Ulrika pratade om att PRO båtluffa i Grekland. #
 b. Benjamin föreläste om att PRO skriva tekniska rapporter. #

Ett annat intressant undantag är imperativ av *tänka*. Normalt tar infinitivkomplement till imperativer subjektsskontroll (t.ex. (6:2f) ovan), men efter *tänka* kan kontrollören lika gärna vara arbiträr:

- (6:11) a. Tänk att PRO få dansa med Lotta.
 b. Tänk att PRO gå hem och visa det för mamma!
 c. Men tänk att PRO göra en komedi och ingen skrattar.
 d. Tänk att PRO vara någon som alla lyssnar på!
 e. Tänk att PRO förlora mot Girardelli /.../

I (6:11a) är kontrollören antagligen talaren, i (6:11b) lika gärna talaren som mottagaren (= satssubjektet).¹ Därefter glider perspektivet mer och mer över till att ligga hos tredje person, allra tydligast i (6:11e) där kontrollören måste vara elitskidåkare. Enligt en bokstavlig tolkning skulle den syntaktiska kontrollören vara subjektet även i dessa fall, men i praktiken är den tolkningen högst osannolik.

Imperativer tas sällan upp i samband med optionell kontroll, trots att exemplen i (6:11) är väl så goda exempel på fenomenet som de mer uppmärksammade konstruktionerna. Det är förvisso fråga om ett lexikalt fenomen, men det är knappast exklusivt för svenskan. Exempelvis uppträder fenomenet i engelskan med imperativt *imagine* följt av participlekonstruktion (*Imagine PRO being...*).

6.2. Bitransitiva konstruktioner

Infinitivkomplement i bitransitiva konstruktioner brukar utgöra kärnan i den teoretiska litteraturen om kontroll, och i synnerhet har man fokuserat skillnaden mellan subjekt- och objektskontroll (efter exempelvis *lova* resp. *övertala*). Med tanke på hur mycket som skrivits om saken, framstår spänningen mellan subjekt- och objektskontroll som

¹ Notera att *talare* här används medieneutralt och att exemplen är hämtade ur ett skriftspråksmaterial. Jag hoppas att detta termval innebär mindre störningar än alternativ som *avsändare*.

en obetydlighet i materialet.¹ Förutom där huvud verbet är *lova* eller infinitivet är *få* (se vidare 6.2.2) råder objektskontroll i samtliga fall:

- (6:12) a. Allmänt brukar jag avråda folk från att PRO köpa alltför små bilar
/.../
b. Hon bad honom PRO ta ledigt en dag.
c. Vi rekommenderar [ ] att PRO anmäla sådana här ärenden till Allmänna Reklamationsnämnden /.../
d. En signal på dörrklockan fick Helena att PRO fara upp som en hare.
e. Konrad kunde inte förmå sig att PRO expediera katter och PRO flå dem.
f. Den lilla Djurgårdskolonin dristade sig att PRO ta fram en vimpel /.../
g. Han bemödade sig om att PRO ha dåligt minne /.../
h. /.../ då organisationen Kvinnofrihet utsåg en arbetsgrupp att PRO utforma förslag till aktioner /.../

Såväl med som utan infinitivmärke (6:12a resp. b) är kontrollmönstret detsamma, och även när objektet är implicit råder subjektskontroll (6:12c). Vanliga i sammanhanget är semantiskt bleka nexus, där det kontrollerande objektet dominerar både subjekt och huvudverb trots att det syntaktiskt är underordnat båda (6:12d). Vanliga är också konstruktioner med reflexiv, både med ordinära kontrollverb (6:12e) och som objekt med infinitiv; se (6:15b) nedan.

Anmärkningsvärt vanliga är s.k. falska reflexiver – "not true thematic objects of the verbs" (Toivonen 2000:1) – som i (6:12f–g).² Jämför den treställiga konstruktionen (e), där *sig* fyller en semantisk roll och skulle kunna bytas ut mot ett annat objekt, med (f–g), där verbet semantiskt sett är tvåställt och där endast reflexivkonstruktion är möjlig.

Exempel som (6:12h) avviker semantiskt genom att infinitivfrasen närmast fungerar som en relativbestämning till objektet. Typen skulle därmed kunna sortera under bestämmningar till nominal (jfr kapitel 7). Syntaktiskt beter sig dock (6:12h) som en vanlig bitransitiv sats, och kontrollmönstret är följaktligen objektskontroll.

¹ Flertalet belägg på objekt härrör från följande två söksträngar: <verb + substantiv/objektspronomen + infinitiv> respektive <verb + substantiv/objektspronomen + infinitivmärke>. Värt att notera här är en hög andel reflexiver och objekt med infinitiv. I synnerhet sökningen utan infinitivmärke gav också ett stort antal monotransitiva träffar med inversion (avsnitt 6.1). Vidare omfattar båda sökningarna ett stort antal infinitivattribut (kapitel 7) och sökningen med infinitivmärke fångar en mindre mängd egentliga subjekt (kapitel 10).

De bundna adverbialen kommer främst från en sökning på <substantiv/objektspronomen + preposition + infinitivmärke>, som också gav ett stort antal attribut och fria adverbial.

² Hellan (1988) använder termen *non-argument reflexives*.

Undantag – dvs. subjektskontroll – uppträder typiskt i samband med *lova* (och motsvarande verb i andra språk (Comrie 1985)). Jag fann drygt 30 sådana fall i materialet, men inga belägg med något annat verb än *lova*.¹

- (6:13) a. Serbien lovar USA att PRO inte bruka våld.
b. Jag lovade henne att PRO ändå prata med kuratorn.

Som synes avviker (6:13) från det normala mönstret genom att satssubjektet också utgör tankesubjekt till infinitivkomplementet. Potentiellt är *lova* tvetydigt i detta avseende, då även objektskontroll är möjlig i fall som (6:14).² Jag fann dock inga sådana exempel i Parole.

- (6:14) Mamma lovade barnen att PRO köpa glass. #

Objekt med infinitiv (6:15) är egentligen inte kontrollstrukturer, dvs. att de i princip saknar PRO. Eftersom *sabotören* i (6:15a) respektive *sig* i (6:15b) inte fyller någon semantisk roll i matrissatsen utan enbart i infinitivkonstruktionen, finns här ingen roll för PRO att fylla.

¹ Notera dock att jag gjorde en särskild sökning på *lova* (så det är inte fråga om 30 fall av primärsökningarnas 2000).

Subjektskontroll är möjlig även i bitransitiva konstruktioner med *hota*, om än i mycket mer begränsad utsträckning. Platzack (1998:204) ger exemplet i (i), som dock enligt min intuition skulle fungera bättre med preposition, som i (ii).

- (i) Kalle_j hotade Lisa_j att PRO_j studera de osynliga elementen. (Platzack 1998:204)
(ii) Kalle_j hotade Lisa_j med att PRO_i studera de osynliga elementen. #

Trots särskilda sökningar lyckades jag inte hitta några sådana belägg i Parole, vare sig med eller utan preposition. Däremot fann jag ett fall med objektskontroll, nämligen (iii). Vidare får jag intrycket att prepositionen *till* gynnar objektskontroll (iv) på samma sätt som *med* gynnar subjektskontroll, även om jag inte lyckats hitta några belägg på någondera.

- (iii) Först försökte han_i hota stiftelserna_j att PRO_j själva ge upp sin frihet.
(iv) Först försökte han_i hota stiftelserna_j till att PRO_j själva ge upp sin frihet. #

Bitransitivt *hota* kan alltså ge både subjekts- och objektskontroll, men båda konstruktionerna verkar vara ovanliga. Alla träffar utom (iii) utgjordes av monotransitiva strukturer, och bitransitiva konstruktioner tar företrädesvis nominal och inte infinitivkomplement.

² De båda tolkningarna i (6:14) utgår från två olika betydelser av *lova*, 'åta sig' respektive 'tillåta'. Intressant i sammanhanget är också att *lova* med subjekts- respektive objektskontroll vanligen motsvarar olika substantiverade former: *löfte* resp. (*få*) *lov*. Följaktligen tar också infinitivattribut till dessa substantiv olika kontrollmönster; jfr exempel (7:20c–d) i avsnitt 7.4 (där dock *tillåtelse* används i stället för det synonyma *lov*).

I stället är (6:15a–b) exempel på lyftningskonstruktioner, eller småsats (se avsnitt 2.2.1).¹ Enligt lyftningsanalysen är tankesubjektet ett spår, som i (6:15c). Enligt småsatsanalysen (6:15d) innehåller satsen varken indirekt objekt eller tankesubjekt, utan har endast ett komplement. Särskilt den senare analysen markerar tydligt skillnaden gentemot kontrollstrukturer, där indirekt objekt och objektsinfinitiv tydligt utgör olika satsdelar.

- (6:15) a. Hustrun stod på trottoaren och såg sabotören (*PRO) vänta på växel.
 b. Det var som om hon ansett sig (*PRO) vara helt ensam.
- c. Hustrun stod på trottoaren och såg sabotören_i [_{t_i} vänta på växel]. #
 d. Hustrun stod på trottoaren och såg [sabotören vänta på växel]. #

6.2.1. Kontrollväxling

Normalmönstret i bitransitiva strukturer är som sagt objektskontroll, utom i samband med *lova*. Kontrollrelationen kan dock kastas om genom s.k. kontrollväxling (eng. *control shift*, Landau 1999a:211ff.; *coercion*, Pollard & Sag 1994:314ff.), dvs. när tolkningen styrs av ett element i infinitivkomplementet.

Ett sådant element i svenskan är *få* (jfr E. Andersson 1989). I (6:16) finner vi alltså subjektskontroll i konstruktionen med *få* (6:16a), men objektskontroll utan (6:16b). Intressant nog uppträder *få* även när samma verb används monotransitivt – med subjektskontroll (6:16c–d). Notera vidare att kontrollväxling inte är begränsat till objekt utan också förekommer i bundna adverbial (6:16e).

- (6:16) a. Han ber flickan att PRO få veta vad hon har för planer.
 b. Aktieägarföreningen har bett företaget Fermenta att PRO ställa upp med bankgarantin.
 c. /.../ han bönade och bad att PRO få komma tillbaka till henne.
 d. Jag ber att PRO få instämma i gratulationerna!
 e. De bönföll mig om att PRO få följa med.

Kontrollväxling kan lika gärna verka i motsatt riktning, då *få* efter *lova* ger objektskontroll (6:17). Notera också att *få* i infinitivkomplement inte alltid innebär kontrollväxling, utan i vissa kontexter kan såväl läggas till som plockas bort utan att kontrollrelationen berörs (6:18).²

¹ SAG (vol. 3:575ff.) använder termen *nexusinfinitiv*, både här och vid vad som traditionellt kallas subjekt med infinitiv eller subjektslyftning (exempel (6:2i) ovan).

² Även på *få* gjordes en särskild sökning.

- (6:17) Det är fruktansvärt dåligt att de lägger ner huset nu när de **lovat** oss att PRO **få vara** där.
- (6:18) a. **Låt** ööstgöötarna PRO **ha** sin dialekt för sig själva och **låt** oss PRO **få höra** fler dialekter i Kulturnytt.
 b. **Låt** ööstgöötarna PRO **få ha** sin dialekt för sig själva och **låt** oss PRO **höra** fler dialekter i Kulturnytt. #

6.3. Predikativ

Infinitiver i predikativ har, till skillnad från dem i objektsställning, **inte** samma tankesubjekt som föregående verb.¹ Däremot kontrolleras de indirekt **via** sina subjekt, genom vad vi kan kalla indirekt kontroll. I satsler med infinitivfraser som predikativ är som regel även subjekten antingen själva satsförkortningar eller omfattar på annat sätt ett verb-skeende. Predikativets tankesubjekt blir då inte satsens subjekt utan subjektets tankesubjekt.

- (6:19) a. Att [PRO1] bry sig om mormor blev att PRO slippa tänka på det som molade i mig.
 b. Men avsikten var aldrig att PRO lämna tillbaka den.
 c. Vår uppgift blev att PRO tjänstgöra som effektskådespelare.
 d. Syftet med aktionen var PRO hitta vapen och sprängmedel /.../
 e. Det innebär nästan att PRO upphöja hästen till en gudomlighet /.../
 f. Det enda som återstår för mig blir väl att PRO ge mig av /.../

I (6:19a) är inte bara predikativet utan också subjektet en infinitivfras, och båda har samma tankesubjekt. Subjekten i (6:19b–d) har substantiviska huvudord, men dessa kan betraktas som verbalsubstantiv med underförstådda tankesubjekt; i (6:19c) är detta tankesubjekt t.o.m. explicit i form av ett genitivattribut.

Subjektet i (6:19e) är ett referentiellt *det*, som syftar tillbaka på en tidigare predikation, och infinitivfrasen förutsätts ha samma (tanke-) subjekt som denna. I (6:19f) är det först predikativet som visar att subjektfrasen *det enda...* avser en verbhandling, och då den åsyftade predikationen är identisk har båda fraserna samma tankesubjekt signalerat genom adverbiala *för mig*.

Vidare kan konstateras att kontrollmönstret är detsamma när predikativet inleds av preposition (6:20) som när infinitivet står ensamt.

¹ Infinitivfraser som predikativ har jag fått fram dels genom samma sökningar som för objekten, dels genom kompletterande sökningar på *bli* och *vara*. I det senare fallet har jag använt söksträngar med *bli/vara* (med böjningsvarianter) följt av <infinitiv>, <infinitivmärke> resp. <adverb + infinitivmärke>.

- (6:20) a. /.../ som att PRO komponera musik att [PRO1] hitta på dem.
 b. Att [PRO1] hitta på dem är som att PRO komponera musik. #

Normalfallet för infinitiver som predikativ är alltså ett likställande mellan subjekt och predikativ, där båda fraserna har samma tanke-subjekt eller motsvarande. Detta må sedan falla tillbaka på en explicit, implicit eller generisk antecedent enligt mönstret för kontroll i subjektsoinfinitiver (se vidare kapitel 10). Predikativets tankesubjekt är dock obligatoriskt koreferent med subjektets, genom indirekt kontroll.

Eventuellt är det lämpligare att tala om predikationsbas än om tankesubjekt för vissa av subjekten. I flera fall är det svårt att skönja en verbhandling i subjektsofraserna, medan man lättare kan utläsa identitet mellan predikativets tankesubjekt och en (tänkt) genitivbestämning till subjektet (6:21):

- (6:21) Enda chansen var att PRO försöka vara god kompis /.../

Inte heller termen *predikationsbas* fångar dock riktigt förhållandet mellan *chansen* och den som har chansen. En mer träffande benämning är kanske *possessor*, där 'possession' avses i betydligt vidare mening än rent ägande och även omfattar tillgång. Begreppet förklaras utförligare i avsnitt 7.1, som behandlar motsvarande kontrollmönster i nominalfraser.

Den indirekta kontrollören till en predikativfras kan alltså yttra sig på två sätt. Om subjektet är en satsförkortning utgörs kontrollören av subjektets tankesubjekt. Om det är ett vanligt nominal är kontrollören identisk med subjektets *possessor*. Denna kan i sin tur vara implicit eller explicit, exempelvis realiserad som ett genitivattribut.

Det finns dock ett fåtal undantag till mönstret med indirekt kontroll i predikativ. Vissa av dessa är bara skenbara, som t.ex. (6:22a). Här fungerar infinitivfrasen snarast som relativattribut till ett implicit nominal, enligt analysen i (6:22b) och kontrolleras följaktligen som ett sådant (se avsnitt 7.2).

- (6:22) a. På detta har han blivit hårdrockhjärte, vilket bara är att PRO beklaga.
 b. På detta har han blivit hårdrockhjärte, vilket bara är [ ] att PRO beklaga ____.

Mer problematiska är vissa konstruktioner med typiska predikativtagande verb (*vara*, *bliva* etc.) och formellt *det*, som i (6:23). Expletiva subjekt kan inte innehålla någon underliggande predikation ur vilken ett tankesubjekt kan härledas, vilket ger arbiträr kontroll enligt samma mönster som för egentliga subjekt (se avsnitt 10.1).

- (6:23) a. Det är bara att PRO välja.
 b. Det blir till att PRO traska i trapporna.
 c. Sedan blev det bara (till) att PRO städa och gå hem. (SAG, vol. 3:336)

Ändå, till skillnad från de flesta konstruktioner med formellt subjekt,¹ kan infinitivfraserna i (6:23) inte ses som egentliga subjekt. En sådan tolkning skulle göra meningarna omöjliga (jfr t.ex. (6:23a) med parasfrasen *Att PRO välja är bara, som är ogrammatisk). Emellertid är infinitiverna i (6:23) inga vanliga predikativ eller, då de inte uttrycker predikationer om sina subjekt. I stället har satserna något (deontiskt) modalt över sig och fungerar snarast som uppmaningar.

SAG redovisar konstruktionen, men noterar ingen skillnad gentemot vanliga predikativ. Författarna urskiljer visserligen normalmönstret att "subjektets referent identifieras med predikativets" (SAG, vol. 3:336), men exemplifierar med bl.a. (6:23c) utan att uppmärksamma att meningen avviker. Jörgensen & Svensson (1987:121) tar däremot upp typen som avvikande, dock utan närmare analys, och skriver att infinitivfrasen "troligen" kan betraktas som subjektivt predikativ.

En besläktad konstruktion med formellt subjekt, som dock i högre grad fungerar som ett vanligt predikativ är (6:24):²

- (6:24) Dä e' te å PRO va neger?

Här är det formella subjektet endast en sorts artighetsmarkör. Konstruktionen härrör från en osäkerhet om huruvida mottagaren bör tilltalas *du*, *ni* eller med titel, som utgjorde ett kommunikativt problem främst under mitten av 1900-talet (se t.ex. Wellander 1964:213ff.). För att undvika valet undertrycker man subjektetsreferenten genom en opersonlig konstruktion. Till skillnad från (6:23) finns här inget modalt, utan (6:24) kan sägas motsvara (6:25a). Funktionen är väl främst fatisk, om än inte renodlat så. Förutom en skillnad i graden av politisk korrekthet kan nog yttrandet sägas vara analogt med t.ex. (6:25b):

- (6:25) a. Så ni är neger? #
 b. Vad lång du är! #

¹ Ett typiskt exempel ur materialet är *Det är brottsligt att PRO låta den här festen äga rum.*

² (6:24) härrör från den västgötska folkloristiken.

7. Bestämningar till nominal - infinitivattribut

Infinitivattributen i materialet uppträder i tre huvudtyper: relativattribut, identifierande attribut och fyllnadsattribut (7:1a, b resp. c):¹

- (7:1) a. Han har ju inget arbete att PRO stiga upp till ____ .
 b. /.../ för att undgå det skandalösa och utsatta ödet att PRO bli ogift
 mor /.../
 c. /.../ kunde vara tillräcklig orsak att PRO utebli från arbetet.

Relativerna (7:1a) känns vanligen lätt igen på att huvudordet är identiskt med ett utelämnat objekt eller rektion i infinitivfrasen, och klassificeras i SAG (vol. 3:125f.) just som "Infinitivattribut med underförstått led" (jfr dock (7:9a) nedan). De är också lätta att parafrasera som vanliga relativsatser med *som*.

Identifierande infinitivattribut (7:1b) kännetecknas av att de betecknar samma sak som sitt huvudord och preciserar innebörden av det. Två möjliga tester är parafraas med kopula (*Ödet var att bli*) och med *nämligen*, det sistnämnda främst om huvudordet står i obestämd form (*ett /.../ öde, nämligen att*).²

Fyllnadsattributen (7:1c) är däremot inte koreferenta med sina huvudord utan utgör i stället bestämningar till dem. Flertalet är bundna komplement, även om graden av valensberoende varierar (se vidare avsnitt 7.4). De kan vanligen ta preposition (*orsak till att utebli*), vilket dock inte alltid särskiljer dem från de identifierande. Gränsen mellan de båda typerna är otydlig, och exempelvis SAG (vol. 3:122f.) behandlar dem som en enda kategori: appositionellt infinitivattribut. Inte desto mindre finner jag goda skäl att hålla isär dem.

¹ Flertalet belägg på infinitivattribut härrör från söksträngarna <substantiv + infinitivmärke> och <substantiv + preposition + infinitivmärke>. Jag har inte stött på några attribut där infinita verbet följer direkt på nominalet. Kompletterande träffar, där attributet inte följer direkt efter nominalet, är restprodukter från andra sökningar.

² Notera dock att bestämningar med *nämligen* är fria adjunkter, medan identifierande infinitivattribut vanligen är obligatoriska. De påminner i det avseendet om restriktiva relativsatser.

- (7:2) a. Vad kan hon ha för motiv att PRO uttala sig så?
 b. Sådan verksamhet drivs, helt naturligt, med motivet att PRO ge ägarna vinst på det satsade kapitalet.

Semantiskt skiljer sig infinitivfraserna i (7:2) åt genom att infinitivfrasen i (7:2a) står i ett kausativt förhållande till sitt huvudord, medan den i (7:2b) är koreferent med det. Syntaktiskt skiljer de sig åt, menar jag, genom att attributet i (7:2a) är ett syntaktiskt komplement till huvudordet, medan det i (7:2b) är en appositionell bestämning.

De tre typerna beskrivs i nämnd ordning: relativa (avsnitt 7.2), identifierande attribut (7.3) och fyllnadsattribut (7.4). Först kommenteras dock infinitivattributens kontrollmönster generellt.

7.1. Possessiv kontroll

Gemensamt för de tre typerna av infinitivattribut är att infinitivernas tankesubjekt normalt också fungerar (semantiskt) som genitivbestämning till huvudordet – även om det inte alltid realiseras som explicit genitiv- eller prepositionsattribut. Huruvida detta i sin tur ger subjekts-, objekts- eller arbiträr kontroll beror på den syntaktiska kontexten (7:3, kontrollören kursiverad och det nominala huvudet fetstilt):

- (7:3) a. *Fackföreningsrörelsens filosofi* att PRO acceptera arbetet som en påtvingad plåga /.../
 b. *Agent 007* med rätt att PRO döda.
 c. En match som betyder för mycket för att låta "B-laget" spela och också en **chans** för *hemmafansen* att PRO få se stjärnorna.
 d. *Jag* har inte **lust** att PRO sitta ensam i kväll.
 e. /.../ tacksam mot chefen som gav *henne* så mycket **övertid** att PRO tjäna extra pengar på.
 f. Det är så många praktiska **problem** att PRO lösa.

I (7:3a) uttrycks kontrollören explicit som genitivattribut till huvudordet, i (7:3b) markeras possession genom prepositionen *med* och i (7:3c) genom prepositionsattribut. Matrisverb som *ha* ger vanligen subjektskontroll (7:3d), medan *ge* ger objektskontroll (7:3e), efter vem som kommer i besittning av objektet i fråga. I avsaknad av passande kontrollör får vi arbiträr kontroll, enligt samma mönster som för subjekt (se avsnitt 10.1), men huvudordets possessor och infinitivfrasens tankesubjekt är likafullt koreferenta (7:3f).

Possession i den här meningen är inte alltid detsamma som fysiskt eller ens abstrakt ägande; det kan också handla om exempelvis tillgång (7:4a–b) eller upplevande (7:4c). Kontrollören förblir dock normalt

den som – i konkret eller abstrakt mening – ”har” det nominala huvudordet. Om sessionen är negerad, som i (7:4a–b), blir kontrollören i stället den som **inte** har – men med i övrigt samma relation mellan nominal och infinitivattribut.

- (7:4) a. /.../ utan en **människa** till fots att PRO rådfråga.
 b. /.../ därför att *han* inte har något **subjekt** att PRO knyta upp händelserna till.
 c. Jag hör de båda *killarnas* **svårigheter** att PRO tala med varandra.

Vissa fall ligger dock så långt från prototypiskt ägande att det är svårt att ens metaforiskt tala om en possessiv relation. Särskilt i vissa verbavledningar (7:5) kan det se ut att vara den syntaktiska genitivrollen snarare än ett semantiskt ägande som spelar in.

- (7:5) a. *Jag* känner hela tiden **frestelsen** att PRO slå mig till ro.
 b. Humaniteten i mina tryckfärdiga alster måste vara ett *skrivmaskinens* hycklande **försök** att PRO simulera mig in i de föddas och sedan levandes värld.
 c. /.../ en sådan där emancipationsfrälst tjej som antagligen i tysthet gjorde narr av *hans* **försök** att PRO spela gentleman.

Inte desto mindre är principen primärt semantisk, vilket framgår av de fall där ett genitivattribut **inte** kontrollerar infinitivfrasen:

- (7:6) Men så länge *ån* är översvämmad måste jag ha Gotthards **hjälp** att PRO få käk.

Avvikelserna i (7:5) har dock andra orsaker. De nominala huvudorden är alla avledda från kontrollverb och tar samma kontrollmönster som dessa. Överhuvudtaget är i synnerhet de identifierande och valenta attributens huvudord ofta avledningar, och de ger genomgående samma kontrollmönster som de verb eller adjektiv de är avledda från. Dessa harmonierar oftast med det generella mönstret, dvs. possessiv kontroll, men tenderar att sätta det ur spel där de råkar i konflikt. Såvitt jag kan se är alla undantag från grundmönstret just sådana fall.

7.2. Relativa infinitivattribut

Relativfraserna är de infinitivattribut som har den friaste distributionen. Snart sagt alla nominal kan ta relativattribut, och även om finita relativsatser är vanligare är infinitiverna nästan lika versatila. I kon-

texter där huvudordet motsvarar relativbestämningens subjekt (alt. PRO) är det dock ytterst sällan möjligt att använda infinitiv.¹

- (7:7) a. Jag har en del böcker att PRO läsa ____ .
 b. Det är stora pengar att PRO göra ____ på det.
 c. /.../ man hade inte instrument att PRO se dem med ____ .
 d. /.../ som om man hade säkra axiomer och normer att PRO utgå från ____ .
 e. Ibland fick hon nya pengar från sin far att PRO sätta in ____ på hans hemliga konto /.../
 f. Dag beundrade tekniken men var inte karl att PRO ta efter.

I endast ett av beläggen (7:7f) från huvudsökningen är huvudordet koreferent med PRO. I samtliga andra träffar motsvarar huvudordet ett **annat** utbrutet led i infinitivfrasen. Påfallande ofta utgör det utelämnade ledet rektion i ett prepositionskomplement (7:7c–d). Som framgår av (7:8) behöver huvudordet inte vara ett typiskt nominal, utan kan lika gärna vara adjektiv eller adverb.

- (7:8) a. /.../ men jag hade tungt att PRO bära ____ /.../
 b. Han tyckte inte att han hade mer att PRO förlora ____ .
 c. Men faktum var att jag inte hade någonstans att PRO ta vägen ____ .

Enligt standardterminologi klassas bestämningar till adjektiv och adverb som adverbial snarare än som attribut (jfr dock avsnitt 8.2), men konstruktionerna i (7:8) betar sig i allt väsentligt som vanliga nominalfraser. (7:8a) är ett typiskt exempel på s.k. nominalfraser med adjektiviskt huvudord. Här kan man se t.ex. *tungt* i (7:8a) antingen som ett referentiellt uttryck i sig självt eller som en bestämning till ett implicit sådant (*någoting tungt*). Detsamma gäller *mer* i (7:8b), som kanske snarast fungerar som ett pronomen här; och referentiellt är även (det pronominala) adverbet *någonstans* i (7:8c). I samtliga fall fungerar huvudorden som nominal och kan därför ta infinitivattribut.

Konstruktioner där huvudordet motsvarar PRO, t.ex. (7:9a), skiljer sig från normalmönstret (7:9b) i att inget led – utöver PRO – saknas.²

¹ Notera att det typologiskt sett är just subjekt som är lättast att extrahera från relativsatsen (SUBJ > OBJ > OBL; Keenan & Comrie 1977). Svenska hör till de språk som tillåter relativisering av det mesta – t.o.m. oblika konstituenten – men det är anmärkningsvärt att just subjektsrollen sällan kan extraheras ur relativa infinitiver. Detta kan eventuellt ses som ytterligare ett tecken på att satsförkortningars tanke-subjekt, PRO, skiljer sig från andra underförstådda led och därmed som ett argument för distinktionen mellan PRO och *pro* (jfr avsnitt 2.2.3).

² Exempel (7:9a) har, liksom (7:10c), erhållits genom snävare sökningar, i fallet (7:9a) genom tillägg av bestämningen *rätt* före nominalet, i (7:10c) genom ordagrann specificering av hela infinitivfrasen. Tack till Christer Platzack som påpekade för mig att konstruktioner som (7:9a) är möjliga i svenskan.

- (7:9) a. /.../ jag är inte rätt person_i att PRO_i svara på det.
 b. Jag är inte rätt person_i att PRO fråga ____i om det. #

Konstruktionen är dock högst begränsad i svenskan, och är vanligtvis ogrammatisk även där motsvarande fall i t.ex. engelskan tillåter infinitiv (7:10a–a'). I stället erfordras då vanlig relativsats som i (7:10b). I linje med detta kan noteras – återigen till skillnad från engelskan – att passivering av relativa infinitiver vanligtvis inte är möjlig i svenskan, jfr (7:10c–d').¹

- (7:10) a. *Du behöver någon att PRO hjälpa dig. #
 a'. You need someone to PRO help you. #
 b. Du behöver någon som hjälper dig. #
 c. /.../ en faktor att PRO ta hänsyn till ____.
 c'. a factor to PRO take ____ into account. #
 d. *en fråga att PRO tas hänsyn till. #
 d'. a question to PRO be taken into account. #

Normalmönstret i svenskan är alltså att relativa infinitiver bestämmer ett led som motsvarar en lucka i infinitivfrasen och som **inte** är ko-referent med PRO. Undantag som (7:9a) är ytterst få. Att en sökning på 1000 träffar bara gav ett enda belägg är anmärkningsvärt, även med hänsyn tagen till en del felträffar.

En mindre genomskinlig, och därför mer svårklassificerad, konstruktionstyp är den i (7:11), som också kommenteras i avsnitt 6.1.

¹ Det förekommer vissa undantag, främst i relativa infinitiver med final funktion där passivering ger en tämligen formell prägel. Jag uppfattar dock företeelsen som en, kanske stilistisk motiverad, avvikelse från standardbruket.

- (i) /.../ en på hans initiativ instiftad högtid att PRO firas i kolonierna strax före jul.
 (ii) /.../ en lustig fanérkopia av Modéen att PRO placeras vid den teater som bär hans namn.
 (iii) Handlingar att PRO bifogas ansökan. #

Mönstret verkar knutet till den finala funktionen, och möjligen kan man ana ett implicit particip mellan huvudord och infinitivmärke som indikerar denna (*en högtid avsedd att firas*). Bestämningar till perfektparticip kan ju passiveras (se vidare avsnitt 8.3.2). Troligare är dock att det är den finala funktionen/semantiken i sig snarare än något implicit led som möjliggör konstruktionen. En annan möjlighet är att passiveringen är en hyperkorrektion.

Vidare kan noteras att en särskilt sökning här visserligen gav åtskilliga *s*-former av verb, men de flesta träffarna var inte passiver utan deponensverb, som i (iv) nedan. Dessa följer normalmönstret för relativa infinitiver.

- (iv) För den samtida, visserligen kantstötta men alltjämt intakta, ortodoxin fanns förstås många tankar_i att PRO förgrymmas över ____i.

- (7:11) a. Nej, hon ville aldrig mer ha med barn att PRO göra.
 b. /.../ men i själva verket hade det med arvsskatten att PRO göra /.../
 c. /.../ spörsmål, som Riksidrottsstyrelsen inte har med att PRO skaffa.
 d. Den solidaritet som nu predikas och kallas internationell har ingenting med arbetarklass att PRO göra.
 e. Vad har det med saken att PRO göra?
 f. Den stackars Jan Carlzon och hans då framgångsrika SAS-anda hade faktiskt inte ett barr med saken att PRO skaffa.
 g. Att jag bestämt mig för att följa Luton en lördagseftermiddag hade mer med klubbens sensationella antivåldssatsning att PRO göra.

Så länge det finns ett nominalt korrelat är konstruktionen inte särskilt problematisk. (7:11d–f) uppför sig i stort sett som vanliga relativa infinitiver, och (7:11g) kan ses som en parallell till (7:8c). Jämför med följande omskrivningar:

- (7:12) d. Den solidaritet som nu predikas och kallas internationell har ingenting att PRO göra ___ med arbetarklass. #
 e. Vad har det att PRO göra ___ med saken. #
 f. Den stackars Jan Carlzon och hans då framgångsrika SAS-anda hade faktiskt inte ett barr att PRO skaffa ___ med saken. #
 g. Att jag bestämt mig för att följa Luton en lördagseftermiddag hade mer att PRO göra ___ med klubbens sensationella antivåldssatsning. #

Meningar som de i (7:12) är troligen mycket ovanliga, eftersom konstruktionen i (7:11) är stelnad och verben *göra* och *skaffa* här har tappat det mesta av sin lexikala betydelse. Typen kan dock utan vidare betraktas som ett särfall av relativa infinitiver.

Värre är det med (7:11a–c), vars attribut – om de nu är det – saknar huvudord. Även om det finns tydliga belägg, t.ex. (7:13), för att infinitiver med implicita huvudord förekommer i svenskan, bör man vara försiktig med den sortens lösningar. Det är inte per automatik så att det som gör en lingvistisk analys prydligare också har psykologisk realitet för språkbrukarna.

- (7:13) a. Du har väl [ ] att PRO välja på ___ /.../
 b. /.../ och han bjöd flott och såg till att hon fick [ ] att PRO dricka ___ .

Ändå tror jag att (7:11a–c) är att betrakta som infinitivattribut till implicita nominal. Visserligen är konstruktionen stelnad och de underförstådda huvudorden mindre påtagliga än i (7:13), men jag har svårt att se vad de annars skulle kunna vara. Detsamma gäller den likartade typen i (7:14):

- (7:14) a. Magsår är inte [ ] att PRO leka med ____ .
 b. Ta Karlfeldt , som ju ändå var dalkarl och borde vara [ ] att PRO lita på ____ :
 c. Bröd och smör är inte [ ] att PRO tänka på ____ .

Vad som vidare kan tala för att (7:11a–c) och (7:14) bör tolkas analogt med (7:13) är en intressant semantisk likhet mellan dem. I samtliga fall är de saknade nominalen indefinita, dvs. att de motsvarar *något*, *någon*, *inget* osv. och aldrig någon specifik referent. Då det är samma typ av referent som underförstås i de formelartade typerna som i den ännu produktiva, kan man anta att de är bildade efter samma mönster.

Därtill kommer en typ av nominalfras vars infinitivbestämning är mycket lik relativa infinitiver men som kanske primärt bestämmer ett framförställt adjektiv snarare än det nominala huvudordet:

- (7:15) a. Det är perfekta avtryck att PRO arbeta med ____ .
 b. Avtrycken är perfekta att PRO arbeta med ____ . #
 c. Och hon hade personliga problem att PRO grubbla över ____ .

En mening som (7:15a) är semantiskt ekvivalent med (7:15b), vilket kan tyda på att infinitivfrasen primärt är en adjektivbestämning snarare än ett attribut. Den förblir dock en del av nominalfrasen eftersom adjektivet i sin tur är ett attribut. I (7:15c) däremot är infinitivfras och adjektiv syntaktiskt oberoende av varandra även om båda ingår i samma nominalfras. Här utgör infinitivfrasen ett helt vanligt relativattribut. I båda fallen är dock kontrollmönstret detsamma, eftersom det nominala huvudordet motsvarar en lucka i infinitivfrasen. Konstruktioner som (7:15a) behandlas vidare under adjektivfraser (avsnitt 8.3).

7.3. Identifierande infinitivattribut

Gemensamt för de substantiv som kan ta identifierande infinitivattribut är att de är abstrakta och att de åsyftar någon form av verbhandling. Det sistnämnda är en förutsättning för att en infinitivfras ska kunna utgöra en identifierande bestämning, men som framgår av (7:16) behövs de inte vara rena verbalsubstantiv.

- (7:16) a. /.../ för att de återfallit i vanan att PRO se kvinnan som tjänsteande /.../
 b. /.../ den hade haft turen att PRO få sitt tynande normallasarett upphöjt till regionsjukhus /.../
 c. Hon tyngdes av sitt stora ansvar och sin stora ambition att PRO amma och byta blöjor på det rätta sättet /.../

- d. /.../ han föraktade mitt initiativ att PRO ringa och komma hem till honom /.../
- e. Adriatic Tankers har också råkat ut för nesan att PRO uteslutas ur Intertanko, de oberoende tankerredarnas organisation.

På grund av identitetsrelationen mellan huvudord och infinitiv råder possessivkontroll undantagslöst. Som framgår av (7:16e) är passivkonstruktion inget problem här, till skillnad från de relativa infinitiverna.

Som nämndes ovan är gränsen gentemot fyllnadsattributen svår att dra. Det finns såväl gränsfall som tvetydiga fall. I (7:17a) kan det gå på ett ut om *tredje man* **har** rätt **till** neutralitet (fyllnadsattribut) eller om det är neutraliteten **i sig** som **är** rättigheten (identifierande).¹ Även (7:17b) kan tillhöra vilken som helst av typerna, men inte med samma innebörd. Det är en väsentlig betydelskillnad mellan om *han* kunde ett knep för att skapa vi-anda (fyllnadsattribut) eller om det var just att skapa vi-anda som var knepet (identifierande).

- (7:17) a. /.../ tredje man har sin rätt att PRO vara neutral.
- b. Han /.../ kunde det där knepet att PRO skapa vi-anda.

Vidare kan infinitivfrasen i vissa exempel (t.ex. 7:18a) tolkas som egentligt subjekt (7:18b) eller predikativ (7:18c). Detta ser jag dock inte som något problem, då det i sig understryker den identifierande relationen mellan infinitiv och nominal. Det kan noteras att SAG (vol. 3:121ff.) använder termen *predikativ* för att beskriva förhållandet.

- (7:18) a. /.../ det var ju inte meningen att PRO slå dig /.../
- b. Att PRO slå dig var ju inte meningen. #
- c. Meningen var ju inte att PRO slå dig. #

En konstruktion som påminner om identifierande infinitivattribut finner vi i vissa komparativfraser. Här är det dock inte fråga om attribut, utan nominal och infinitiv är närmast samordnade fraser som därmed har samma syntaktiska funktion. I (7:19) är de t.ex. predikativ:

- (7:19) Och då var tro något annat än att PRO tänka på ett ungefär /.../

7.4. Fyllnadsattribut

Som termen antyder är fyllnadsattributen i stor utsträckning valensbundna (jfr *fyllnadsbestämningar*, Malmgren 1994:74ff.). Kategorin är

¹ Det är på grundval av sådana exempel som SAG (vol. 3:121ff.) behandlar kategorierna som en.

inte homogen, utan attributen fördelar sig på en skala från obligatoriska komplement till fria adjunkter, men flertalet är att betrakta som valensbundna komplement.

Huvudorden är ofta avledda från valenta verb och adjektiv. Även de identifierande attributen har ofta avledningar som huvudord, men infinitiverna utgör där snarare appositioner (jfr *min vän kompositören – knepet att skapa vi-anda*). Fyllnadsattributen förhåller sig däremot till sitt huvudord ungefär som ett objekt till satsens verb.

Detta förhållande är tydligast just vid avledningar:

- (7:20) a. Jag var belåten med mej själv för min halva **vägran** att PRO göra mig vacker /.../
- b. Kanske detta är ett **försök** att PRO säga gott nytt år.
- c. Om vi nånsin ska klara det här måste vi ju få **tillåtelse** att PRO göra det vi vill!
- d. Tills han_i ger henne_j det motvilliga **löftet** att PRO_i infinna sig på fredagkvällen.
- e. Tills han_i ger henne_j det motvilliga **löftet** att PRO_j få infinna sig på fredagkvällen. #
- f. På en av sina vandringar gick hon in i en kyrka, mest för att [PRO₁] sitta ner utan **skyldighet** att PRO beställa något.
- g. /.../ så han fick **kompetens** att PRO bli ordinarie lärare.

De markerade nominalen i (7:20a–e) är alla avledda av kontrollverb, och infinitiverna kontrolleras därefter. Kontrollören i (7:20a–b) motsvarar subjektet i motsvarande monotransitiva verbkonstruktioner, medan (7:20c) och (7:20d) motsvarar bitransitiva satser. Intressant är att *löftet* i (7:20d) inte tar possessiv kontroll, precis som bitransitivt *lova* vanligen inte tar objektskontroll. Likaså kan kontrollrelationen liksom i verbkomplement (se avsnitt 6.2.1) kastas om genom kontrollväxling (7:20e).

Huvudorden i (7:20f–g) är avledda från adjektiv, och kontrolleras i enlighet med motsvarande adjektivfraser (se vidare kapitel 8). Intuitivt uppfattar jag infinitiverna som komplement både före och efter avledning.¹

Samma typ av huvud-komplementrelation förekommer också vid vissa icke avledda substantiv, som i (7:21). Dessa liknar ofta avledningarna semantiskt (jfr t.ex. *chans* och *möjlighet*), och även om de inte i sig själva betecknar handlingar har de vanligen ett handlingsrelaterat innehåll, t.ex. *medel* i (7:21a).

¹ Åtminstone i fallet (7:20f) finns oberoende stöd för detta, då *skyldig* enligt Malmgren (1987a:17) obligatoriskt tar subjektskontrollerat infinitivkomplement.

Jag uppfattar infinitivbestämningarna som helt obligatoriska i (7:21a–c), medan de i exempel som (7:21d–e) kan underförstås om innehållet redan är känd information.

- (7:21) a. /.../ därför blev ironin hans medel att PRO hålla lämpligt avstånd /.../
- b. Om han duschade varje morgon skulle han ha chans att PRO klara sig igenom en torpedering.
- c. Båda sakerna leder till ökad risk att PRO drabbas av glutenintolerans.
- d. Och nu var det hennes tur att PRO slänga på luren.
- e. Annars skulle naturligtvis alla chanser vara borta att PRO få gå hos honom igen.

En stor del av de fyllnadsattributen konstrueras, obligatoriskt eller frivilligt, med preposition. Graden av valensberoende varierar, och attribut som måste föregås av preposition är generellt sett friare än de med optionell sådan. Man kan skönja en skala liknande den från verbkomplement till adverbial (se vidare kap. 9), men det är ändå en påtaglig skillnad mellan vad som ingår i nominalfrasen och vad som bestämmer satsen som helhet.

- (7:22) a. Om vård- eller skyddsbehovet är tillräckligt stort bedöms det alltså som humanitära skäl (för) att PRO få stanna i Sverige.
- b. /.../ men något folkligt stöd för att PRO prioritera kulturen framför dagis, skola och äldreomsorg finns inte.
- c. Temo använder en femgradig skala för att PRO skatta valdeltagandet.
- d. Alf lägger pannan i bekymrade snällveck för att PRO visa hur varmt och mänskligt han frågade de andra.

Exemplen i (7:22) är ordnade efter hur starkt knuten prepositionsfrasen är till nominalet. I (7:22a) är infinitivfrasen tydligt valensbunden, vilket stämmer väl överens med att prepositionen inte är obligatorisk – och i (7:22d) ser vi ett rent adverbial, som inte alls är knutet till nominalfrasen utan bestämmer satsen som helhet. Där emellan finner vi fall som (7:22b), med obligatorisk preposition men fortfarande otvetydigt ett attribut.

Några egentliga gränsfall har jag inte stött på, däremot flera fall som kan betraktas som strukturellt tvetydiga. I (7:22c) kan satsförkortningen antingen ses som ingående i ett prepositionsattribut (*en skala för att skatta valdeltagandet*) eller som adverbial (*skalan användes för att skatta valdeltagandet*). Jag är böjd att se frasen som adverbial, eftersom den inte är tydligt knuten till nominalfrasen, men ur kontrollsynpunkt spelar skillnaden ingen roll.

Utgår vi från nominalet *skala*, följer det av detta huvudords rollfunktion (instrument) att attributets tankesubjekt är den som använder skalan. Ser vi i stället frasen som adverbial är kontrollören närmaste syntaktiskt överordande nominal, dvs. subjektet i det här fallet.¹ Båda analyserna pekar alltså ut samma referent som kontrollör (*Temo*). Så är också fallet i de andra principiellt tvetydiga fall jag har stött på.

Där skillnaden mellan attribut och adverbial ger en skillnad i kontrollmönster syns det också vilken av tolkningarna som avses. I de attributiva satsförkortningarna i (7:23a–c) beror kontrollrelationen på huvudorden *politik*, *anslag* resp. *byggandet/mur*, medan adverbialet i (7:23d) tar subjektiskontroll utan särskilda hänsyn till *löner*.

- (7:23) a. *.../ raljerade Per Unkel och efterlyste en politik för att PRO öka sysselsättningen.*
 b. *I november förra året beslutades om ett extra anslag för att PRO utreda problemen i skolan.*
 c. *.../ Ged-la-Dan och hans män övervakade byggandet .../ av en ny mur för att PRO täppa till hålet.*
 d. *Företagen bjuder högre löner för att PRO få folk, och det driver på inflationen.*

Samtidigt är infinitivfraserna i (7:23a–c) funktionellt sett likvärdiga med adverbial. Strukturellt sett är de attribut, men de har ändå ett slags adverbial funktion. Det är dock ganska naturligt att uttryck som kan inleda både (prepositions-) attribut och adverbial modifierar nominalfras respektive sats/verbfras på ungefär samma sätt. Visserligen kan fria bestämmingar – som i (7:23c) – svårligen betraktas som valenta infinitivattribut, men attribut är de lika fullt.² Att de är fria adjunkter gör dem inte till adverbial (jfr motsvarande diskussion om bestämmingar i adjektivfraser, avsnitt 8.2).

¹ Med *syntaktiskt överordnad* menas här 'c-kommenderande', se avsnitt 2.3.3 och 9.2.

² Vid spetsställning av attributet försvagas det syntaktiska beroendet av huvordet ytterligare, se exempel (9:20b–c) i avsnitt 9.3.1.

8. Bestämningar i adjektivfraser

Liksom attribut inte nödvändigtvis bestämmer substantiv, behöver inte bestämningar i adjektivfraser vara bestämningar till adjektiv, även om detta förstås är det vanligaste. De kan också bestämma t.ex. particip eller adverb. Utåt avgränsas kategorin främst åt tre håll: egentliga subjekt, adverbial och relativattribut.¹

Meningar som (8:1a) har mycket gemensamt med egentliga subjekt (jfr 8:1b) och betraktas ofta som härledda ur sådana (se vidare avsnitt 8.1). Vidare är skillnaden mellan adjektivbestämningar som (8:1c) och vanliga adverbial som (8:1d) inte alltid så tydlig (diskuteras i avsnitt 8.2). Notera också likheten mellan konstruktioner som (8:1e), där infinitivfrasen kanske snarare bestämmer adjektivattributet än det mellanliggande nominalet, och (8:1f) där adjektiv- och relativattribut är syntaktiskt oberoende av varandra (se avsnitt 8.3).

- (8:1) a. Frågan var enkel att PRO svara på.
 b. Det var enkelt att PRO svara på frågan.
 c. Han blev känd för att PRO komma för sent.
 d. Mässor är breda för att PRO locka många besökare.
 e. /.../ det är farliga ämnen att PRO diskutera.
 f. Jag vill ha en väldigt gammal man att PRO gifta mig med.

Åtminstone sedan Chomsky (1965) har diskussionen om kontroll i adjektivbestämningar i hög grad fokuserats kring ett exempelpar (8:2), som här spelat en lika framträdande roll i litteraturen som *lova/övertala* bland verbkomplementen:

- (8:2) a. John is easy to PRO please ____ .
 b. John is eager to PRO please.

¹ Liksom med attributen härrör flertalet belägg på infinitivbestämningar i adjektivfraser från söksträngar med <huvudord+infinitivmärke> samt <huvudord+preposition+ infinitivmärke>. Med *huvudord* avses här dels adjektiv, dels adverb (båda inkluderande flera träffar på participer). Vidare gjordes särskilda sökningar på mer komplexa adjektivfraser, se avsnitt 8.3.3. Övriga belägg utgörs av restträffar från andra sökningar.

Utmärkande för den första typen är främst att adjektivets predikationsbas – subjektet *John* i (8:2a) – motsvarar ett implicit objekt i infinitivfrasen. I den andra gör den inte det utan kan i stället kontrollera PRO, som i (8:2b). I (8:2a) kan kontrollören vara vad som helst **utom** predikationsbasen.

Samtliga typer av adjektivfraser i materialet följer i stort sett dessa båda mönster; antingen har de en lucka, vilket vanligen ger arbiträr kontroll, eller också saknar de lucka och kontrolleras av adjektivets (eller motsvarande) predikationsbas.

Easy to please-typen, dvs. konstruktion med objektslucka, förekommer endast utan preposition (8:3a–b).¹ Konstruktionen utan objektslucka tar däremot gärna preposition före infinitivbestämningen (8:3c–d), men det är ofta möjligt – och i vissa fall obligatoriskt (8:3e) – att utelämna prepositionen.

- (8:3) a. Han var omöjlig att PRO gråla på ___ för han glömde genast /.../
 b. Dom är inte värda att PRO hänga sig för ___ .
 c. Jag har alltid haft svårt (för) att PRO städa.
 d. Och han hade ju aldrig fallit så djupt att han var stolt (över) att PRO vara lärd.
 e. Småkillarna som kickar boll till exempel är villiga (*till) att PRO hjälpa till att resa tältet om de får komma in gratis.

Frågan är alltså hur man skiljer mellan de båda konstruktionerna – och därmed de båda kontrollmönstren – när adjektivfrasen konstrueras utan preposition. Enligt Malmgren (1987a, 1990) är skillnaden lexikalt bestämd, dvs. följer av det adjektiviska huvudordets valensram, vilket bekräftas av mitt material.

Vissa regelbundenheter kan dock noteras. Exempelvis visar det sig att adjektivfraser som objekt genomgående konstrueras utan lucka (8:4a, 8:3c ovan). Om huvudordet är eller har varit perfekt particip dominerar konstruktion utan lucka (8:4b–d), men vid presens particip (och därav härledda adjektiv) är båda mönstren möjliga (8:4e resp. f).

- (8:4) a. Också farfar får bråttom att PRO bli färdig bakom knuten.
 b. Helst som han ju var utsedd (till) att PRO ha ett rikt och omväxlande liv.
 c. /.../ och jag såg mig oförhindrad att PRO ta ett glas vin med henne.
 d. Hon var naturligtvis välkommen att PRO ta med det nästa gång vi hade vårt ordinarie samtalssmöte.
 e. /.../ med förbundskanslern själv tvehålset lovande att PRO fundera på saken, 'men inte just nu'.
 f. Ja, Köpenhamn är ju alltid spännande att PRO komma till ___ .

¹ Jfr dock konstruktionen med restriktiva gradadverb, avsnitt 8.3.3.

Vilka konstruktionstyper som tar vilka kontrollmönster diskuteras vidare i avsnitt 8.3. I samband med det behandlas också passivering.

8.1. Objektslucka – *tough movement*

Easy to please-typen har betraktats som härledd ur subjektsinfinitiv (*to please John is easy* via *it is easy to please John*) genom s.k. *tough movement*, och även om transformationen som sådan är övergiven sedan länge kallas själva konstruktionen fortfarande *tough movement*.¹ Ofta begränsas dock den termen till de konstruktioner som verkligen kan sägas motsvara subjektsinfinitiver; jfr t.ex. (8:5a) som lätt kan relateras till (8:5b) och (8:5c), medan (8:5d) inte kan parafraseras på motsvarande vis (e).

- (8:5) a. Ett vapen är inte så dumt att PRO ha ____ .
 b. Att ha ett vapen är inte så dumt. #
 c. Det är inte så dumt att ha ett vapen. #
 d. Deras nya våning blev färdig att PRO flytta in i ____ .
 e. *Att flytta in i deras nya våning blev färdig. #

Semantiskt kan skillnaden beskrivas som att konstruktionerna har olika predikationsbas. Infinitivbestämningen i (8:5d) specificerar en egenskap hos den utbrutna nominalfrasen (vanligen satsens subjekt) och kan därför kallas **predikativ**. Satsen med *tough movement* har däremot hela infinitivfrasen som predikationsbas (jfr 8:5b), varför infinitivfrasen kan sägas vara **icke-predikativ**. Med andra ord är det bara i den predikativa konstruktionen som infinitivfrasen funktionellt sett är en bestämning till adjektivet, i den icke-predikativa (dvs. *tough movement*) är det närmast tvärtom.

I svenskan, till skillnad från bl.a. engelskan, speglas skillnaden ibland av adjektivets kongruens. Jfr t.ex. (8:6a) och (8:6b) där kongruens och semantik tydligt följs åt; den kongruenta varianten är predikativ, medan den inkongruenta är icke-predikativ. Denna möjlighet saknas dock där neutrum- och utrum-formerna sammanfaller, som i (8:6c–d) – eller där neutrumformen är kongruent, som i (8:6e).

- (8:6) a. Den bilen är rolig att PRO köra. #
 b. Bil är roligt att PRO köra. #²
 c. Gränsen mellan natt och morgon är inte lätt att PRO avgöra.
 d. Juniluftens känns lätt att PRO andas en sådan här dag.
 e. Gruset kändes halt att PRO gå på nu /.../

¹ Sundman (1987:114ff.) använder *TOUGH-konstruktion* som svensk term.

² Exempel (8:6a–b) är hämtade ur Malmgren (1990:102).

Vidare är kongruenskriteriet inte tillförlitligt ens där kongruens markeras morfologiskt. Den kongruenta konstruktionen i (8:7a) kan utan vidare parafraseras med egentligt subjekt och är i allt väsentligt liktydig med (8:7b), dvs. att infinitivfrasen är icke-predikativ.

- (8:7) a. En pinnsoffa är svår att PRO få tag i ___ idag.
b. Det är svårt att PRO få tag i en pinnsoffa idag. #

Distinktionen mellan predikativa och icke-predikativa adjektivbestämningar är alltså svår att göra (sic!), men den behöver heller inte göras här.¹ Sett ur kontrollsynpunkt betar sig båda konstruktionerna likadant: Eftersom adjektivets predikationsbas² motsvarar en lucka i infinitivfrasen kan den inte samtidigt kontrollera PRO. Detta förhållande brukar inom generativ grammatik tillskrivas den s.k. Princip B (se avsnitt 4.2.1 och 14.1.2). Då predikationsbasen vanligen sammanfaller med satsens subjekt utesluts därmed även detta, och man tvingas vanligen söka kontrollören i en vidare kontext. Följaktligen uppvisar dessa adjektivbestämningarna ofta samma kontrollmönster som subjektinfiniter, dvs. arbiträr kontroll (se avsnitt 10.1).

Om däremot subjektet **inte** är adjektivets predikationsbas är det givetvis fullt tänkbart som kontrollör. Detta gäller t.ex. lyftningskonstruktioner som dem i 8:8, där infinitivfrasens objektslucka motsvarar objektet i den överordnade satsen och subjektet därmed står fritt att kontrollera PRO:

- (8:8) a. Jag fann henne lätt att PRO tala med ___ . #
b. Andra europeiska länder, som till exempel Frankrike, har börjat betrakta den svenska modellen som värd att PRO ta efter ___ /.../

Emellertid brukar dessa s.k. småsätser (eng. *small clause*) ses som satsförkortningar, där huvudsatsens objekt fungerar som subjekt till predikativkomplementet. Därmed skulle kontrollören – huvudsatsens subjekt – inte vara predikativfrasens subjekt. Jämför t.ex. med extraktioner ur relativsätser (8:9a, c), där liknande fenomen kan iakttas:

- (8:9) a. /.../ sånt som folk faktiskt tyckte det var intressant att PRO se ___ .
b. Folk tyckte faktiskt att det var intressant att PRO se sånt. #
c. Inom den aviserade nedrustningen har de förband som ÖB skall peka ut ___ som nödvändiga att PRO lägga ner ___ varit i blickpunkten.
d. ÖB skall peka ut dessa förband som nödvändiga att PRO lägga ner ___ . #

¹ För en grundligare diskussion av *tough movement* och besläktade konstruktioner, se Malmgren (1990:92ff.) och Daugaard (2001: 267ff.).

² Eller en del av den, om man ser hela infinitivfrasen som predikationsbas i konstruktioner med *tough movement*.

I (8:9a) motsvaras infinitivfrasens objektslucka av det relativiserade *sånt*, medan relativsatsens subjekt *folk* kontrollerar PRO. Konstruktionens led motsvarar dem i (8:9b), där det kanske tydligare framgår både att *folk* inte är subjekt i närmast överordnade sats och att infinitivfrasen fungerar som egentligt subjekt i bisatsen.

Det kontrollmönster vi finner i (8:9a) är precis vad man väntar sig av subjektinfinitever i bisatser (se vidare avsnitt 10.2). Ofta ligger huvudsatsens subjekt nära till hands som kontrollör, men detta förhållande är på inget vis obligatoriskt, vilket illustreras i (8:9c). Utan extraktion får vi här strukturen i (8:9d), som är mycket lik (8:8b). Objektsluckan (eller luckorna) motsvaras av *förband*, men till skillnad från (8:8b) tolkar vi **inte** subjektet ÖB som kontrollör (även om en sådan tolkning är möjlig med rätt kontext). I stället tar meningen arbiträr kontroll.

Betraktar vi lyftningskonstruktionerna i (8:8) som satsförkortningar blir de alltså likvärdiga med subjektinfinitever i bisatser. En sådan analys förefaller rimlig här, eftersom de uppvisar samma kontrollbeteende.

Sammanfattningsvis visar det sig alltså att både predikativa och icke-predikativa adjektivbestämningar med objektslucka kontrolleras efter samma mönster som subjektinfinitever och därmed vanligen tar arbiträr kontroll.

8.2. Adjektivbestämningar utan lucka

I infinitivbestämningar utan objektslucka är kontrollmönstret tämligen homogent: PRO kontrolleras av det adjektiviska huvudordets predikationsbas, vanligen satsens subjekt, som i (8:10) nedan. Detta mönster är obligatoriskt vid konstruktion med preposition (8:10a–b), såvitt jag kan bedöma t.o.m. där preposition är möjlig (8:10c), men också ganska vanligt i adjektivfraser där preposition inte är möjlig (8:10d–f).

- (8:10) a. Jag var inte ensam om att PRO irriteras över den extra arbetsbörda som deras utredningslekar resulterade i.
 b. Men jag är alltid dålig på att PRO föreläsa.
 c. Hon var inte van (vid) att PRO prata i mikrofon /.../
 d. Han är fri att PRO bli den där kosmiska enheten på 1700-talet.
 e. Ger jag någon ett förtroende är han skyldig att PRO återgälda detta.
 f. När vi lagt på luren var jag nära att PRO ångra mig.

I de få undantagsfall där predikationsbasen är omöjlig som kontrollör, råder indirekt kontroll, ungefär enligt samma mönster som för predi-

kativer (se avsnitt 6.3). I (8:11) är t.ex. predikationsbasen/subjektet i sig en infinitivfras, och vad som än kontrollerar PRO i subjektet kontrollerar också PRO i adjektivfrasen.

(8:11) Att PRO komma i närheten av den gudomliga verkligheten är kanske därför inte **liktydigt** med att PRO ha ett fullständigt språk om det /.../

Adjektivets predikationsbas sammanfaller som sagt oftast, men inte alltid, med satsens subjekt. Några undantag presenteras i (8:12). Där de skiljs åt utgörs kontrollören undantagslöst av predikationsbasen, inte subjektet.¹

- (8:12) a. Hennes finmotorik gör henne lämpad att PRO brodera, virka och plocka bär.
 b. Ernst rullade runt under sin skinnfäll i utdragssoffan vid dörren, som jag lämnat honom ensam att PRO vakna i.
 c. Förra sommaren gjorde sjukdom honom oförmögen att PRO förstå skillnaden.

I infinitivbestämningar till fria predikativattribut är alltså både objekts- och subjektstroll möjlig, efter samma mönster som bestämmer predikationsbas/tankesubjekt i dessa satsförkortningar (8:13). Vad gäller **spetsställda** predikativattribut har jag endast funnit ett belegg i materialet (8:13c) – och där råder subjektstroll. Andra kontrollörer än subjektet, som i (8:13d), är något språkvårdare ofta avråder från. Notera dock att diskussionen då gäller predikativattributets predikationsbas; att denna i sin tur kontrollerar eventuella infinitivbestämningar ifrågasätts aldrig.

- (8:13) a. Vi rullade vidare in mot staden och mötte ett par tegelkärror, **tomma** efter att PRO ha varit inne och lämnat sina lass.
 b. De drog bort trettio tusen grekiska legionärer från flottan och brände skeppen, **inriktade** på att PRO samla en så stor här som möjligt på kort tid.
 c. **Ombedd** att PRO leverera en provkarta på vetenskapliga framsteg skulle man med rodnande röst berätta om sådana upptäckter som att gamla, sjuka människor går långsammare än unga hundrameterslöpare /.../
 d. **?Ombedd** att PRO_i på stående fot leverera en provkarta på vetenskapliga framsteg är det lätt att förstå hans_i förlägenhet. #

¹ Frasstrukturellt sett är predikationsbasen i samtliga fall – både som subjekt och objekt – närmsta c-kommenderande led (se avsnitt 2.3.3). Det är alltså möjligt att det är frasstruktur lika gärna som semantik (dvs. predikationsbas) som är den avgörande faktorn. Se vidare avsnitt 12.2.2, 16.3 och 17.1.

Som nämndes ovan har infinitiver i adjektivfraser – i synnerhet de med preposition – mycket gemensamt med adverbiala infinitiver, och räknas ju också ofta till adverbialen. Här kan man urskilja ett kontinuum som sträcker sig från bundna adjektivbestämningar, via fria sådana, till vanliga fria adverbial. Detta förefaller vara analogt med motsvarande skala hos fyllnadsattributen (avsnitt 7.4, se vidare 12.2.2 och 17.1).

I (8:14a–b) ser vi tydliga adjektivkomplement; bestämningarna i (8:14c–d) är mer adverbiala, men de är fortfarande bundna komplement. Infinitiverna i (8:14e–f) är däremot fria adjunkter, men utgör ändå bestämningar till respektive adjektivfras. (8:14g) innehåller slutligen ett vanligt adverbial, som inte är särskilt knutet till adjektivet utan snarare bestämmer verbfrasen som helhet.

- (8:14) a. Är du inte rädd (för) att PRO trilla dit?
 b. Och han var noga med att PRO vara försiktig;
 c. De var upptagna av att PRO tänka på att de hade makt och intelligens.
 d. /.../ men han hade lämnat dem ensamma att PRO tala affärer.
 e. /.../ när jag tyckte det var motiverat för att PRO nå behandlings syften.
 f. Mannen därinne var sorgsen utan att PRO vara butter.
 g. /.../ man måste vara ytterst försiktig för att inte PRO kränka folks religiösa övertygelser.

Övergången är gradvis, vilket illustreras i (8:14), men det är ändå en väsentlig skillnad mellan att bestämma ett adjektiv å ena sidan och en sats eller verbfras å den andra – inte minst ur kontrollsynpunkt. Skillnaden består i att adjektivbestämningarna – till skillnad från (vanliga) adverbial – är beroende av sitt huvudord. I konstruktioner utan lucka kontrolleras de som sagt av sin predikationsbas, oberoende av strukturen hos resten av satsen.

Följaktligen kontrolleras adjektivbestämningarna i (8:15a–b) nedan av satsens objekt, såsom varande adjektivets predikationsbas, medan adverbialen i (8:15c) tar subjektsskontroll. Ofta pekar dock båda mönstren i samma riktning, då subjekt och predikationsbas vanligen är identiska. I (8:15d) är det alltså egalit huruvida infinitivfrasen ska anses ingå i en adjektivbestämning eller ett adverbial, kontrollören tolkas likadant i båda fallen.

- (8:15) a. /.../ medan teamet gjorde honom klar för att PRO få syresatt blod via maskinen.
 b. När UK inte ansåg honom kvalificerad för att PRO delta i London-OS /.../
 c. /.../ dels gjorde Clinton dem besvikna genom att PRO skära i budgeten.
 d. /.../ har ni faktiskt hållit er vaken för att PRO läsa pjäsen, sir?

Notera att beroendet av huvudordet inte bara gäller bundna bestämningar som (8:15a–b), utan även fria adjunkter så länge de ingår i adjektivfrasen. Jämför t.ex. (8:13a) med (8:16) nedan, där de avslutande infinitivfraserna kan sägas fylla samma syntaktiska funktion (temporaladjunkter) men olika kontrollörer. Så trots att bestämningen i (8:13a) inte är ett adjektivkomplement utan liknar ett vanligt TSR-adverbial beror dess kontrollör primärt på adjektivet.¹ Det avgörande är alltså huruvida bestämningen ingår i adjektivfrasen, inte om den utgör komplement eller adjunkt.

- (8:13) a. Vi_i rullade vidare in mot staden och mötte ett par tegelkärror_j,
tomma efter att PRO_j ha varit inne och lämnat sina lass.
- (8:16) Vi_i rullade vidare in mot staden och mötte ett par tomma tegelkärror_j
efter att PRO_j ha rundat en krök. #

Denna iakttagelse bygger på en distinktion som inte riktigt följer vedertagen praxis. I exempelvis SAG:s kontrollbeskrivning behandlas bundna bestämningar till adjektiv tillsammans med andra komplement (SAG, vol. 3:611ff.), medan fria sådana sorterar under fria adverbial (a.a.:613ff.). Detta är naturligt, då adjektivbestämningar traditionellt benämns just *adverbial*. Sett från det perspektivet kan det förefalla mer meningsfullt att hålla isär bundna och fria adverbial än att skilja mellan fria adverbial som är adjungerade till olika frastyper. Det är bland annat av det skälet jag undviker att använda termen *adverbial* om adjektivbestämningar.

8.3. Lucka eller inte?

Fördelningen mellan de båda kontrollmönstren i adjektivfraser verkar som sagt lexikalt bestämt, men samvarierar dock med vissa strukturella drag. Dessa är av tre slag: adjektivfrasens syntaktiska funktion, huvudordets ordklassstillhörighet samt vissa typer av andra involverade led.

¹ Man kan emellertid – liksom i (8:8) – betrakta det fria predikativet i (8:13a) som en småsats, med implicit subjekt och kopula. Därmed får vi ändå ett slags subjekt-kontroll. En sådan tolkning ändrar dock inte det faktum att PRO kontrolleras av adjektivets predikationsbas.

8.3.1. Syntaktisk funktion

Den i särklass vanligaste syntaktiska funktionen hos adjektivfraser med infinitiv är predikativ, och här förekommer båda mönstren (8:17a resp. b). Där adjektivfrasen fungerar som objekt förekommer dock endast mönstret utan lucka (8:17c-d):

- (8:17) a. De svaga elevernas situation framstår som viktig att PRO följa ____ .
 b. Hon begrep att han varit rädd att PRO bli utskrattad /.../
 c. Men spelar jag lika bra som jag gjort i dag lär mina konkurrenter få kämpigt att PRO ta mig, /.../
 d. /.../ men jag hade förstås alltid haft lättare att PRO komma överens med det motsatta könet.

Mer tveksamt är det med adverbiala adjektivfraser. Mönstret utan lucka förekommer **kanske**; det beror på hur man gör sin satsdelanalys. Är adjektivfraserna i (8:18) adverbial eller objekt? Materialet innehåller åtskilliga belägg av det här slaget, och alla är de ungefär lika oklara gränsfall.

- (8:18) a. /.../ att jag förmodligen gjorde klokt i att PRO inte ta upp hans existens till diskussion /.../
 b. Här är skälen till att Sverige gör rätt i att PRO bojkotta EM i fotboll:

Mönstret med lucka har jag i alla händelser inte stött på. Visserligen finns det gott om adverbiala adjektiv som följs av infinitiver (8:19a-b), men dessa infinitiver är inte adjektivbestämningar. Adjektiven kan utan vidare strykas, och infinitiverna är snarare att betrakta som verbargument, som i (8:19c-d). Här finns dock samma släktskap med subjektinfinitever som i *tough movement*-konstruktioner (8:19e-f); se vidare avsnitt 11.3.

- (8:19) a. En sån går bra att PRO låna ____ om du vill skriva på maskin.
 b. Fotbollen går utmärkt att PRO kombinera ____ med studierna /.../
 c. En sån går att PRO låna ____ om du vill skriva på maskin. #
 d. Fotbollen går att PRO kombinera ____ med studierna /.../ #
 e. Det går bra att PRO låna en sån om du vill skriva på maskin.
 f. Det går utmärkt att PRO kombinera fotbollen med studierna /.../

Sett till adjektivfrasernas syntaktiska funktion kan alltså konstateras att mönstret med lucka bara förekommer i predikativ. Mönstret utan lucka uppträder även i objekt och kanske i adverbial. Tillämpningen sträcker sig ungefär så långt som till gränsen mellan objekt och adverbial, och sedan är det en tolkningsfråga om den passerar gränsen eller inte.

8.3.2. Huvudord

Att fördelningen beror på adjektivfrasens huvudord är närmast självklart, givet att kontrollmönstret bestäms lexikalt. Mindre uppenbart är dock att huvudordets ordklassstillhörighet spelar roll. Här är förstås adjektiv vanligast, och bland adjektiven förekommer båda mönstren. Vid perfekt particip, däremot, har jag bara stött på mönstret utan lucka:

- (8:20) a. Gör dem beredda på att PRO ta till kraftigare vapen nästa gång.
 b. /.../ och jag såg mig oförhindrad att PRO ta ett glas vin med henne.
 c. Han är inte nöjd med att PRO vara Mölndals Robert Redford /.../

Lägg märke till att detta även gäller helt adjektiviserade participer, som t.ex. *nöjd* i (8:20c). Adjektiv med ett förflutet som perfekt particip tar endast mönstret utan lucka, även där den verbala betydelsen är helt förbleknad.

Där huvudordet står i presens particip dominerar däremot lucka klart. Båda mönstren förekommer, men det med lucka är vanligare och framför allt bredare. De få belägg på konstruktion utan lucka jag har funnit har alla verbal betydelse (8:21a), medan mönstret med lucka även uppträder med adjektiviska presensparticiper (8:21b-c).

- (8:21) a. Och i deras TV-hus sitter massvis med producenter, hungrande att PRO få göra något nytt.
 b. Han är ju själv dessutom rätt krävande att PRO vara gift med ____ /.../
 c. Andra repliker är mindre passande att PRO återge ____ .

Varför kontrollmönstren fördelar sig så här över olika sorters participer är inte alldeles självklart. För perfektparticipernas del verkar det dock finnas en koppling till passivkonstruktioner. De aktuella participerna har alla passiv betydelse, dvs. att "participets predikationsbas motsvarar referenten för verbets objekt: [...] Cykeln är *stulen*. ≈ Någon har stulit cykeln" (SAG, vol. 2:588, kursiv i original). Dessutom tar de samma kontrollmönster som adjektivbestämningar i passiv: båda kontrolleras uteslutande enligt mönstret utan lucka.

Faktiskt innebär passivering att kontrollmönstret kastas om (jfr kontrollväxling, avsnitt 6.2.2) så att konstruktioner med lucka konverteras till sådana utan. Liksom passivering normalt gör objekt till subjekt, blir här objektsluckans referent i stället kontrollör till tanke-subjektet PRO.

- (8:22) a. /.../ det liv_i som kunde varit värt att PRO leva ____ i .
 b. /.../ annars är inte livet_i värt att PRO_i levas!

Ett fåtal adjektiv tar båda mönstren, t.ex. *värd* i (8:22). I övrigt förekommer passiver främst i adjektivbestämningar vars huvudord inte tar objektslucka. Alltså verkar passivering här möjliggöra bestämningar som i aktiv form vore ogrammatiska, vilket illustreras i (8:23a–b).

- (8:23) a. Oskarshamn I är nu klar att PRO köras igång så snart kärnkraftsinspektionen ger tillstånd.
 b. *Oskarshamn I är nu klar att PRO köra igång ___ så snart kärnkraftsinspektionen ger tillstånd. #
 c. Vi är nu klara att PRO köra igång Oskarshamn I så snart kärnkraftsinspektionen ger tillstånd. #
 d. Skulle jag redan nu avsäga mig det nordiska medborgarskap jag var avsedd att PRO födas in i ___?

Aktiv form är dock möjlig där den är kompatibel med mönstret utan lucka (8:23c).¹ Notera också att även om rektionsluckor (till skillnad från objekt) i vissa fall kan kvarstå i passivkonstruktionen är **kontrollmönstret** inte desto mindre omkastat även här (8:23d). Det är participets predikationsbas som kontrollerar PRO, inte det led som motsvarar luckan.

Det är intressant i sammanhanget att passivbestämningar är mycket vanligare där huvudordet är perfektparticip (8:24a) än där det är adjektiv. Lägg också märke till att även passivbestämningen kan utgöras av perfektparticip (8:24c). På det hela taget är dock passiva adjektivbestämningar ovanliga.

- (8:24) a. Tänk om händelserna aldrig var avsedda att PRO tolkas!
 b. *Tänk om händelserna aldrig var avsedda att PRO tolka ___!
 c. Marknaden är livlig, tjuvar står beredda att PRO bli flådda, getter äter sopor, fiskarna rensas.

Möjligen är det så att både perfektparticipernas och de adjektiviska presensparticipernas beteende har att göra med i vilken mån participets aktanter framhävs eller undertrycks. Passivering framhäver objekts-

¹ Möjligen kan då även en grammatisk tolkning av (8:23b) förekomma, med subjektsskontroll och utan objektslucka, i analogi med (i). Jfr även konstruktionen med fyllnadsattribut i (ii), där både aktiv och passiv form är möjlig – utan objektslucka i båda fallen.

- (i) Oskarshamn I kör igång så snart kärnkraftsinspektionen ger tillstånd. #
 (ii) Oskarshamn I har nu fått tillstånd att PRO köra/köras igång. #

Skillnaden har främst att göra med huruvida *Oskarshamn I* uppfattas som ett föremål, som man gör något med – eller som en verksamhet, som utför saker av egen kraft. Frågan handlar också om subjektets semantiska roll. Subjektet till det aktiva *köra igång* är normalt en agent, men kan under vissa förutsättningar – exempelvis metonymi – fylla andra roller, som t.ex. instrument.

referenten genom att göra den till subjekt i en sats eller predikationsbas till en perfektparticip. Att participets predikationsbas också utgör predikationsbas (dvs. kontrollerar PRO) i en eventuell infinitivbestämning följer ganska naturligt. Detta kan då kräva passivering om predikationsbasen motsvarar objektsreferenten i en aktiv infinitivfras.

För adjektiviska presensparticiper blir analogin närmast den omvända. Dessa saknar mycket av participens verbala egenskaper, som t.ex. agentivitet, och innebär vanligen "en förskjutning från själva aktionen till det intryck predikationsbasens referent gör på den som upplever den" (SAG, vol. 2:612); se t.ex. *krävande* i (8:21b):

- (8:21) b. Han är ju själv dessutom rätt *krävande* att PRO vara gift med ____
/.../

Sådana huvudord tar som sagt enbart mönstret **med** lucka, vilket oftast ger s.k. arbiträr kontroll. Slående nog hänger även arbiträr kontroll samman med undertryckt agentivitet och associeras ofta med talaren/upplevaren (se avsnitt 10.1). Det är alltså upplevaren som är kontrollör i (8:21b). Därmed inte sagt att det ena ger det andra – analogin är ärligt talat rätt svag och betydligt svagare än kopplingen mellan perfektparticip och passiv. Ändå verkar det som om både adjektivisk presensparticip och arbiträr kontroll gynnas av åtminstone delvis likartade faktorer.

8.3.3. *Andra involverade led*

Så långt om syntaktisk funktion, huvudord och passivering. Med undantag för prepositioner har dock ingenting nämnts om vilken eventuell inverkan andra ingående led i adjektivfrasen kan ha. I de flesta fall spelar ytterligare bestämmingar ingen roll alls för valet av kontrollör, vilket illustreras i (8:25a–a'), men två konstruktioner har visat sig vara av visst intresse: inslag av gradadverb (8:25b) samt kombination av adjektiv- och nominalfras (8:25d). Notera dock att det är fråga om specialfall (jfr 8:25c resp. e).

- (8:25) a. Jag har alltid varit lika redo som andra skribenter att PRO befria mig från det sunda förnuftets hämmande band /.../
a'. Jag har alltid varit redo att PRO befria mig från det sunda förnuftets hämmande band. #
b. Jag är alltför trött för att PRO bli särskilt förvånad.
c. Andersson menar att svenskarna är alltför obenäpna att PRO lämna sina hemorter.
d. Det är ingen dum fråga att PRO ställa sig ____ .
e. En liten grupp låntagare har en helt annan fråga att PRO brottas med ____ :

Vad gäller konstruktionen med gradadverb kan först noteras att det i (8:25b) – till skillnad från (8:25c) – verkar vara adverbet som licensierar infinitivbestämningen. Om man utelämnar *alltför* i (8:25b) skulle meningen bli ogrammatisk – eller åtminstone få en helt annan innebörd – medan (8:25c) utan respektive med adverbet är i stort sett likvärdiga. I analogi med relativsatser kan vi kalla (b)-typen restriktiv. Några typiska exempel presenteras i (8:26):

- (8:26) a. Jag tycker att en sån söt flicka som du borde hålla sig för god att PRO ha något att göra med en sån där slarver.
 b. Vattnet som svämmar över källans kanter /.../ är tillräckligt varmt att PRO koka ägg i ____ .
 c. Är inte ni lite för unga för att PRO röka?
 d. Vid närmare eftertanke tror jag nog att du är lite för säker på dig själv för att PRO råka in i någon sorts kris överhuvudtaget.

Det intressanta med de restriktiva bestämningarna är å ena sidan en preferens för konstruktion utan lucka, som inte bara syns i frekvens utan också i en benägenhet att använda passiv där annars konstruktion med lucka kunnat vara en möjlighet (8:27). Passivering är ju ett sätt att konvertera konstruktioner med lucka till sådana utan (se t.ex. (8:22) ovan), men det är generellt sett ovanligt och är ganska sällan en reell möjlighet. Därför är det slående att passivering är mer tillämpligt i denna typ av restriktiva adjektivbestämningar.

- (8:27) a. Hjärtats innersta är alltför skört för att PRO ställas ut eller disseceras.
 b. För de var både för små och för dolda för att PRO upptäckas av en svensk förare van vid stora, tydliga, svenska röd-, gul- och grönljus.

Å andra sidan finner vi ändå här de enda undantagen från regeln att mönstret med lucka inte förekommer med preposition (8:28). Sådana fall är ovanliga, men det är anmärkningsvärt att de förekommer inom denna specialkategori när jag inte har funnit ett enda exempel med både lucka och preposition bland adjektivfraser i övrigt.

- (8:28) Från hans äkta säng tog jag en broderad kudde /.../, lagom stor för att PRO kunna kväva honom med ____ .

Intressant är också att restriktiva adjektivbestämningar förekommer även där adjektivet dessutom tar en infinitivbestämning oberoende av gradadverbet, som i (8:29). Detta understryker ytterligare kategorins särställning.

- (8:29) Men ändå får jag ofta en känsla av att Kollek är alltför medveten om att PRO ha begränsad tid på sig för att PRO lägga fram sin sak inför världsupinionens domstol.

Något av en särställning intar också den typ av nominalfras där ett framförställt adjektivattribut hör ihop med en efterställd infinitivfras (8:30a–b). Vad som i en predikativkonstruktion vore en vanlig adjektivfras (8:30c–d) fördelar sig i attributiv ställning så att adjektivet kommer före och infinitivet efter nominalet, de positioner som sådana attribut skulle inta var för sig. Semantiskt utgör de dock fortfarande en enhet, så även syntaktiskt om vi utgår från dependens snarare än position.¹

- (8:30) a. /.../ det är farliga ämnen att PRO diskutera ____ .
 b. Soul är en gynnsam genre att PRO åldras i ____ som artist.
 c. Ämnena är farliga att PRO diskutera ____ . #
 d. Genren är gynnsam att PRO åldras i ____ . #

I det avseendet skiljer de sig från vanliga infinitivattribut (se avsnitt 7.2, exempel (7:15)), där infinitiv och eventuellt framförställt adjektiv är syntaktiskt oberoende av varandra (8:31a–b). Ibland är det dock svårt att skilja konstruktionerna åt; (8:31c–d) kan t.ex. tolkas på båda sätten utan någon väsentlig betydelskillnad. De konstruktioner där det är allra tydligast att infinitivfrasen bestämmer adjektivet snarare än nominalet är de som dessutom modifieras av ett restriktivt gradadverb (8:31e).

- (8:31) a. Sluta leta efter mänskliga brister att PRO förlåta ____ /.../
 b. Där fanns det en stor järngryta att PRO koka kläderna i ____ .
 c. Det blir för många Björn att PRO hålla reda på ____ för publiken.
 d. Vad beträffar den bästa platsen att PRO göra sig av med kroppen ____ , skulle jag vilja föreslå baksidan av soyasås-fabriken /.../
 e. Mr Peres är en alldeles för god politiker för att PRO låta sig dras in i en dispyt av detta slag vid lunchbordet.

Vidare kan det sett ur kontrollsynpunkt vara egalt huruvida man betraktar infinitiverna i (8:30a–b) som bestämningar till adjektiv eller direkt till nominal. Kontrollrelationerna är nämligen desamma i båda fallen, eftersom det nominala huvudordet sammanfaller med adjek-

¹ Om man väljer att gå ett steg till och betrakta (8:30c–d) som *tough movement*-konstruktioner blir den egentliga utgångspunkten inte predikativa adjektivfraser utan subjektinfinitever: *Att diskutera ämnena är farligt* resp. *Att åldras i genren är gynnsamt*. Det väsentliga här är dock kopplingen mellan nominalfraserna i (8:30a–b) och adjektivfraser med lucka.

tivets predikationsbas. Detta led motsvarar vanligen en lucka i infinitivfrasen, och kontrollören får i stället hämtas ur kontexten.

Det kan i sammanhanget vara värt att upprepa att adjektiv och adverb också kan stå som huvudord i nominalfraser (alternativt utgöra bestämningar till implicita nominal), som i (8:32). Med andra ord kan en infinitivfras mycket väl se ut att bestämma ett adjektiv men ändå primärt fungera som ett attribut. Därmed dock inte sagt att dessa fall skulle ha något att göra med (8:30a–b).¹

- (8:32) a. Du må tro att här finns åtskilligt att PRO lära ___ även för en modern stadsarkitekt.
 b. I åklagarens ansvarsyrkande står följande att läsa ___ :
 c. Tjänstemännen har fått allt mer att PRO säga till om ___ när det gäller skolan, konstaterar de tre.
 b. Det fanns ingenstans att PRO sticka ___ .

Mer svårhanterade ter sig fall som (8:33a) och i synnerhet (8:33c). I (8:33a) är det formen på det framförställda attributet som krånglar till det. Jag tror dock att meningen ändå motsvarar (8:33b) även om den har färgats av det för svordomar fast etablerade mönstret *jävla ormar*. Därmed är (8:33a) i grunden likvärdig med (8:30a–b).

- (8:33) a. Det var ena jävla ormar att PRO ha att [PRO1] göra med ___ .
 b. Ormarna var jävliga att PRO ha att [PRO1] göra med ___ . #
 c. Den förste Eriksson att PRO vinna Vasaloppet sedan Gustaf Vasa.

Konstruktionen i (8:33c)² är däremot högst speciell och saknar såvitt jag kan se motsvarighet bland de vanligare konstruktionstyperna. Jag uppfattar infinitivfrasen som ett relativattribut (*att vinna* likvärdigt med *som vunnit* här), och t.o.m. om man stryker *Eriksson* blir resultatet en nominalfras (*den förste att vinna*) liknande dem i (8:32).

Ändå är infinitivbestämningen i hög grad beroende av det framförställda *den förste*. Dessutom saknar den lucka, och PRO kontrolleras av huvudordet *Eriksson*. Kontrollrelationen avviker därigenom från normalmönstret hos relativa infinitiver (jfr (7:9–10) i avsnitt 7.2). Konstruktionen är alltså udda, men jag tror ändå att den främst är att betrakta som ett slags relativattribut.

¹ Exempelen i (8:32) är analoga med (7:8) i avsnitt 7.2.

² Exemplet är inte hämtat ur Parole, men är en autentisk mening som stod att läsa på Göteborgs-Postens förstasida den 5 mars 2001.

8.3.4. Summering

Sammantaget beror som sagt fördelningen av de båda kontrollmönstren (med resp. utan lucka) i adjektivfraser på: syntaktisk funktion, huvudord samt vissa andra involverade led. En översikt av hur dessa faktorer samvarierar med kontrollmönstren redovisas i tabell 8:1, som följs av exempel på vardera typen.

TABELL 8:1. *Olika faktorerers inverkan på fördelningen av kontrollmönster i adjektivfraser.*

	Med lucka	Utan lucka
<i>Syntaktisk funktion</i>		
A. predikativ	+	+
B. objekt	-	+
C. adverbial	-	?
<i>Huvudord</i>		
D. adjektiv	+	+
E. perfekt particip	-	+
F. presens particip	+	(+)
<i>Andra faktorer</i>		
G. preposition	-	+
H. passiv	-	+
I. restr. gradadverb	+	+
J. nominalfras	+	-

- A. Ingen känslöyttring är så viktig och så rik att PRO tolka ___ som en gråt-attack.
Så jag skulle bli tacksam att PRO få reda på orsaken!
- B. Själv har jag aldrig haft särskilt svårt för att PRO lära mig repliker.
- C. Bilande besökare gör klokast i att PRO parkera på annat håll /.../
- D. Men då var han faktiskt ganska besvärlig att PRO ha att göra med ___ /.../
Däremot är jag villig att PRO ändra brottsrubriceringen på andra åtalspunkten till våldsamt motstånd, fortsatte åklagaren.
- E. Jag är inte född till att PRO buga för höga herrar.
/.../ jag anser mig förmögen att PRO göra realistiska bedömningar.
- F. Det var en gammal provbrytning, som övergivits antagligen därför att den inte var lönande att PRO driva ___.
Han kasta sej på cykeln och åkte efter, väntande att PRO finna ekipaget sönderslaget nånstans vid sidan av vägen.

- G. Draken var inte längre ensam om att PRO ha intresse i utvecklingen.
Är ni inte lyckliga över att PRO ha en så trevlig och ung kung?
- H. /.../ annars är inte livet värt att PRO levas!
- I. Det var ändå för kort att PRO göra löshår av ____ .
De söker nya illegala motorcykelgäng som är tillräckligt hänsynslösa att PRO
sköta den uppgiften.
/.../ inga knep var för bisarra för att PRO inte användas i plågandet.
- J. Det svåraste ordet att PRO se ____ och den outhärdligaste tonen att PRO höra
____ och den tyngsta vissheten att PRO bära ____ .

9. Adverbial

Termen *adverbial* brukar i första hand användas om fria adverbial, dvs. icke valensbundna bestämningar till verbfraser eller satser (några typiska exempel ges i (9:1) nedan). Huruvida kategorin även inkluderar bundna adverbial eller om dessa i stället utgör (eller hör till) en egen kategori – prepositionsobjekt, objektsadverbial eller prepositions-komplement – varierar mellan olika författare. Ofta räknas även bestämningar till adjektiv som adverbial.

- (9:1) a. För att PRO bli tolk måste man kunna minst tre språk.
 b. Man kan göra taskiga saker utan att PRO mena det.
 c. Syd tog sin sista chans genom att PRO maska med damen /.../
 d. Efter att PRO ha sett videoreprisen måste jag tyvärr hålla med domarna.

Sett till kontroll finns det anledning att skilja dem åt. Bundna adverbial utgör verbkomplement och kontrolleras likadant som objekt. Följaktligen behandlas de tillsammans med dessa (avsnitt 6.1–2). Vidare tar bestämningar till adjektiv delvis andra kontrollmönster än bestämningar till verbfraser och satser och behandlas därför för sig (kapitel 8). Jag använder heller inte termen *adverbial* om adjektivbestämningar.

Med andra ord ägnas detta kapitel främst åt kontroll i fria adverbial. Emellertid är gränsen mellan fria och bundna adverbial tämligen suddig, och olika typer kan vara mer eller mindre fria/bundna. Det kan därför vara värt att först ge en samlad översikt av adverbialen.

Som adverbial betraktas här alla prepositionsfraser knutna till verbfraser eller satser. Därtill kommer fraser av samma typ fast utan preposition.¹ Däremot faller infinitiv direkt efter partikelverb (9:2) utanför. Då partiklar inte fungerar som prepositioner utan snarare hör till respektive verb, blir infinitivkomplementet inte rektion utan snarare objekt.²

¹ Flertalet belägg kommer från sökningar på <preposition+infinitivmärke>, dels meningsinitial och dels inte. Övriga adverbial i materialet är resträffar från andra sökningar.

² I SAG (vol. 4:409, 417ff.) räknas de dock som partikeladverbial.

- (9:2) a. I detsamma höll han på att PRO köra in i en tant /.../
 b. /.../ hon skulle väl knappt komma sej för att PRO begära hyra.
 c. /.../ men jag har alltid tyckt mycket om att PRO göra det /.../

Inte heller (adverbialliknande) bestämningar till nominal (9:3a) eller adjektiv (9:3b) behandlas här, utan i samband med respektive frastyt.¹ Även de gränsdragningsproblem som förekommer diskuteras i dessa avsnitt (7.4 respektive 8.2). Bestämningar till prepositionsfraser som den i (9:3c) tas upp i avsnitt 11.2.

- (9:3) a. Sverige har en mycket djärv plan för att PRO minska underskotten i statsfinanserna.
 b. Jag var inte ensam om att PRO irriteras över den extra arbetsbörda som deras utredningslekar resulterade i.
 c. Hon står just i begrepp att PRO anställa ytterligare en person på heltid.

Adverbial avser här alltså ungefär följande omfång, från mest bundet till mest oberoende:

- (9:4) a. Marianne hotade då och då (med) att PRO avslöja honom.
 b. Så jobbar han i något garage på att PRO skraddarsy en cykel /.../
 c. /.../ om han envisades med att PRO få det tryckt.
 d. /.../ tills de kunde överraska med att PRO disputerar.
 e. Mor reste sig och gick för att PRO svara.
 f. /.../ fast jag gjorde det skämtsamt för att PRO inte stöta mig med far.
 g. Alla våra samtal var sådär, rätt sega för att PRO säga sanningen.

Exempel som (9:4a–b) skulle lika gärna kunna kallas objekt, i synnerhet (9:4a) där preposition inte ens är obligatorisk.² Jag följer dock SAG (vol. 4, kap. 20) i att se dem som (objektsliknande) adverbial, då det ter sig närmast omöjligt att avgränsa dessa från det mer adverbiala prepositionskomplementet i (9:4c), som i sin tur är förvillande likt adverbialen i (9:4d). Denna skiljer sig i sin tur från den mer subjunk-

¹ Traditionellt betecknas även bestämningar till adjektiv och adverb som *adverbial*, men här reserveras som sagt den termen för bestämningar till verbfraser och satser.

² Notera dock att även fria adverbial kan konstrueras utan preposition (i–ii) – dock i huvudsak begränsat till finala adverbial (motsvarande *för att*). Bland de bundna adverbialen är det betydligt fler typer som fungerar utan preposition, t.ex. (iii). Vidare ger utelämnad preposition, förutom i de mest bundna adverbialen, ofta en gammaldags och lite högtidlig prägel.

- (i) Han gick därför att PRO hämta dem.
 (ii) Väl I hört, i fagra Strängnäs skaror nu mötas att PRO hedra frejdade, bragdrike rektorn.
 (iii) /.../ hela Ortelga längtar bara att PRO få tjäna honom.

tionsliknande prepositionsfrasen i (9:4e), även om gränsen mellan dessa båda typer är väl så svår att dra.

Typerna i (9:4a–c) är tveklöst bundna adverbial, eller verbkomplement. Däremot är (9:4d–e) svårbestämda, även om jag lutar åt att se dem som fria adverbial (adjunkter), medan (9:4f–g) tydligt är fria adverbial. Och slutligen avviker (9:4g) från de övriga i att adverbialet inte ingår i själva yttrandet utan anger talarens attityd till det, dvs. vad L-G. Andersson (1976, 1987) kallar *talaktsadverbial* och Ekerot (1988) *kommunikativt adverbial*.

Kontrollmönstret varierar mellan olika typer, och inte enbart eller ens främst beroende på skillnaden mellan bundna och fria adverbial. Det vanligaste är dock att adverbiala infinitivfraser kontrolleras av subjektet i matrissatsen.

Skillnaden mellan fria och bundna adverbial diskuteras i avsnitt 9.1 och frasstrukturella förhållanden i 9.2. Den s.k. subjektregeln behandlas i avsnitt 9.3, varvid de normativa aspekterna på densamma tas upp i 9.3.2.1.

9.1. Bundna kontra fria adverbial

Distinktionen mellan bundna och fria adverbial är notoriskt problematisk, och det finns en ganska stor gråzon där det är svårt att avgöra vad som är bundet respektive fritt. Därtill kommer skillnaden mellan fria adverbial inom verbfrasen (VP) och sådana som adjungeras ovanför den. Detta är egentligen en annan distinktion än den mellan bundet och fritt, men de är lätta att sammanblanda.

Är t.ex. exemplen i (9:5) bundna eller fria? Olika kriterier slår olika, och inget av dem stämmer alltid med intuitionen.

- (9:5) a. Han fann ett dystert nöje i att PRO återgå till sin vanliga pessimism.
 b. [Då] blev jag alldeles utom mig av dåligt samvete av att PRO bara se henne.
 c. /.../ det hade kommit två civilklädda poliser för att PRO hämta dig /.../
 d. En person i Agnetas Starks ställning har ingenting att vinna för egen del på att PRO vara rådgivare åt jämställdhetsministern.

I någon mån kan man se en skillnad mellan bundet och fritt som är relaterad till adverbialets syntaktiska funktion och inledarord. Typiska TSR-adverbial – inledda med subjunktionsliknande uttryck som *efter att*, *för att*, *genom att* – är genomgående fria. Adverbial som är närmare knutna till semantiska roller som mål och medel – inledda av mer

renodlade prepositionsfraser som *från att, i att, med att, till att* – är ofta bundna.

Det väsentliga här verkar emellertid vara funktionen snarare än inledarorden i sig, eftersom vissa uttryck kan inleda både fria och bundna adverbial. Dessa uttryck påminner då mer om subjunktioner i de fria adverbialen (9:6a–b) och är mer påtagligt preposition plus infinitiv i de bundna (9:6c–d).¹ I alla händelser är valet av preposition inget tillräckligt kriterium för skillnaden mellan bundna och fria adverbial.

- (9:6) a. Många av skogslänen har tagit ut en hög kommunalskatt för att PRO klara sin verksamhet.
 b. Börjar du spela blyg efter att PRO ha skickat fyra dussin rosor till henne?
 c. Plötsligt bestämde jag mig för att PRO inte vänta längre.
 d. Jag riktigt längtade efter att PRO se den /.../

Bland de många andra kriterier som föreslagits (se t.ex. Ekerot 1988: 125–50, Laureys 1979–80 del II², SAG vol. 4:413–17) märks t.ex. räckvidd (hos bl.a. negationer) och möjlighet till topikalisering. Båda aktualiseras i (9:7a–b):

- (9:7) a. Hon hörde Arne komma men reste sig inte för att PRO välkomna honom.
 b. Hon hörde Arne komma men reste sig inte, för att PRO förolämpa honom. #
 c. För att PRO förolämpa honom reste hon sig inte. #
 d. ?För att PRO välkomna honom reste hon sig inte. #
 e. Det var för att PRO förolämpa honom hon inte reste sig. #
 f. Det var inte för att PRO välkomna honom hon reste sig. #

I (9:7a) har negationen *inte* räckvidd över hela predikatet *reste sig för att välkomna honom*, men i (9:7b) bara över *reste sig*. Omvänt uttryckt är *för att välkomna honom* en integrerad del av verbfrasen i (9:7a), medan *för att förolämpa honom* inte är det i (9:7b) utan utgör en mer extern orsak. Detta syns bland annat på att endast det senare adverbialet kan topikaliseras med bibehållen betydelse (9:7c). En konstruktion som (9:7d) är visserligen möjlig (med speciell intonation),

¹ Jag tror dock att inledarna i båda typerna bäst analyseras som preposition + infinitivmärke (se t.ex. figur 2:13 i avsnitt 2.3.3). SAG (vol. 2:745) nämner möjligheten att i analogi med s.k. flerordssubjunktioner som *för att, efter att* också räkna motsvarande uttryck vid infinitivfras som flerordiga infinitivmärken – dock utan att tillämpa detta i sin egen beskrivning.

² Refererad i Ekerot 1988, särskilt s. 133–36.

men inte som en omskrivning av (9:7a), utan den måste då tolkas analogt med (9:7f).

Meningarna i (9:7) illustrerar samspelet mellan räckvidd och möjlighet till topikalisering. Däremot visar de inte skillnaden mellan bundna och fria adverbial, eftersom samtliga adverbial i exemplen är fria. Vad som illustreras är skillnaden mellan adverbial inom VP och adverbial som adjungeras högre upp i strukturen (se vidare avsnitt 9.2 nedan). Om vi tänker oss en skala från bundet till fritt är (9:7a) – med adverbial inom VP – säkerligen mer bundet än (9:7b), men utifrån distinktionen mellan komplement och adjunkter är båda exemplen fria adjunkter.

På liknande sätt är även andra kriterier otillförlitliga, och det förefaller som om man i sista änden trots allt är hänvisad till sin intuition. Emellertid utgör den oklara gränsen inget avgörande problem när det gäller kontroll. I viss mån kontrolleras bundna och fria adverbial likadant och det är endast tydligt fria adverbial som uppvisar avvikande beteende.

I sätser utan objekt är subjektsskontroll det normala i både bundna och fria adverbial (9:8a resp. b) – och obligatoriskt i de bundna. Avvikelser från mönstret – pragmatisk kontroll – förekommer endast i tydligt fria adverbial, vilket jag återkommer till främst i avsnitt 9.3 nedan.

- (9:8) a. Hon uppfostrades till att PRO sikta högt.
b. Adjunkten försvann ut i nästa rum för att PRO ordna argumenten /.../

Där ett mellanliggande objekt förekommer är objektskontroll obligatoriskt i de bundna adverbialen – förutom vid kontrollväxling (jfr (6:16e) i avsnitt 6.2.1). De tar alltså samma mönster som alla bitransitiva objektsstrukturer utom bestämmningar till *lova*. I fria adverbial är subjektsskontroll det vanligaste, men både objekts- och subjektsskontroll förekommer.¹

Här finns tendenser till en glidande skala, där objektskontroll är obligatorisk i de mest bundna (objektsliknande) adverbialen (9:9a–b)

¹ Notera att *subjektsskontroll* avser kontroll av matrissubjektet – även när detta är implicit (i–ii) – vilket inte nödvändigtvis sammanfaller med huvudsatsens subjekt. Kontrollören kan mycket väl i sin tur kontrolleras av ett objekt högre upp i hierarkin, som i (ii).

- (i) Det går inte att [PRO]_i som nu offra sig för projektet genom att PRO_i trava i långa trappor /.../
(ii) /.../ ett slags högfärd kom honom_i att /.../ [PRO]_i ändå ta sig en liten stund för att PRO_i avnjuta Radus egenartade och bottenlösa förtvivlan.

och obefintlig i de friaste, där i stället andra konkurrerande kontrollmönster förekommer (se vidare avsnitt 9.3). I skalans mittfält ligger båda mönstren lika nära till hands (9:9c–d resp. e–f).

- (9:9) a. Men allmänt brukar jag_i avråda folk_j från att PRO_j köpa alltför små bilar /.../
 b. Bildt_i tog åt sig en stor del av äran för att [PRO_i] ha "puffat på" den amerikanska regeringen; till att PRO_j mer aktivt gå in i förhandlingarna.
 c. /.../ när Anders_i; /.../ lejde den redan då illa ansedde murarmästaren; till att PRO_j ropa in Gamla Tegelbrukets arrende åt honom.
 d. Men först sände han_i iväg budbärare_j till Siwa-oasen för att PRO_j fråga oraklet om han hade rätt att dyrka Hefaiston som odödlig hjälte /.../
 e. Julia_i använde hela förmiddagen_j till att PRO_i klä sig.
 f. Ingvar Carlsson_i försökte även lugna letterna_j med att PRO_i säga att Sverige vid väpnat angrepp inte skulle lämna Baltikum i sticket.

Det som ovan kallades skalans mittfält är dock ändå att betrakta som fria adverbial. Alterneringen mellan subjekts- och objektskontroll är ett fenomen som rör de fria adverbialen.

Intressant nog är det inte helt ovanligt med tvetydiga exempel, där både subjekts- och objektskontroll är möjligt, som i (9:10) nedan. Adverbialen utgör dock fria adjunkter enligt båda tolkningarna. Denna typ av tvetydighet brukar tillskrivas skillnader i frasstruktur, s.k. syntaktisk ambiguitet (se avsnitt 2.3.4, samt 9.2 nedan).

- (9:10) a. Jag_i hade själv tagit hit dem_j för att PRO_{i/j} skapa en trevlig atmosfär.
 b. Investor_i har tidigare sagt att Scania ska börsnoteras och [ ]_j har engagerat investmentbanker_j för att PRO_{i/j} förbereda introduktionen.

Det finns alltså en skillnad mellan bundna och fria adverbial vad gäller kontroll, men den visar sig inte förrän bland de tydligt fria adverbialen. Framför allt är de fria adverbialen just friare, dvs. att de är öppna för flera olika typer av kontroll.

Kontrollmönstren bland verbkomplement är stabila, och samma huvud (verb) tar i regel samma sorts komplement (adverbial med samma kontrollmönster). Bland fria adverbial är samma typ av element ofta förenligt med olika kontrollmönster, och variationen verkar främst bero på vilket led adverbial utgör en bestämning till. Detta ligger till grund för (det relativt okontroversiella) antagandet att bundna adverbial primärt bestäms lexikalt och fria syntaktiskt.

9.2. C-kommendering

Vad menas då med att kontrollmönstret bestäms syntaktiskt? Det väsentliga verkar vara vilket led adverbialiet utgör en bestämning till, vilket i frasstrukturella termer blir en fråga om hur högt i strukturen adverbialiet befinner sig – till vilken nod det adjungeras (jfr avsnitt 2.3). Olika syntaktiska relationer förknippas med olika hierarkiska positioner i frasstrukturen, utifrån intuitiva bedömningar av vilka led som hör ihop. Jämför t.ex. de fria adverbialen i (9:11), där PRO kontrolleras av subjektet i (9:11a) men via PRO1 av objektet i (9:11b):

- (9:11) a. Troligen kan bakterien_i också hindra slemhinnan_j (från) att [PRO1]_j läkas genom att PRO_i störa både celltillväxten och celledningen.
 b. Han_i tvingade henne_j att [PRO1]_j gå omvägar för att inte PRO_j passera ett hus där det bodde en ensam ung kille.

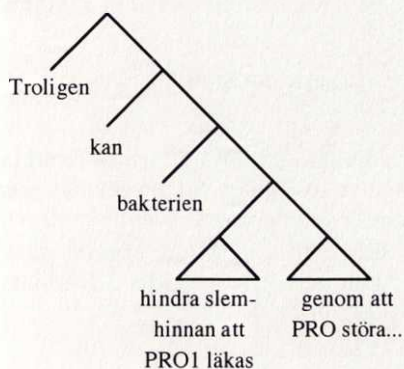
Skillnaden antas bero på att adverbialiet i (9:11a) befinner sig högre upp i frasstrukturen, utifrån intuitionen att det (*genom att...*) är en bestämning till huvudsatsens verb *hindra*, inte till det underordnade *läkas*. Därför kontrolleras PRO av huvudsatsens subjekt *bakterien* i stället för av PRO1/*slemhinnan*.

I (9:11b), däremot, utgör *för att*-infinitiven en adverbial bestämning till *gå omvägar*. Det ingår med andra ord i denna infinitivfras och kontrolleras av dess tankesubjekt PRO1 – som i sin tur kontrolleras av objektet *henne* enligt normalmönstret för komplementkontroll i bi-transitiva konstruktioner (se avsnitt 6.2).

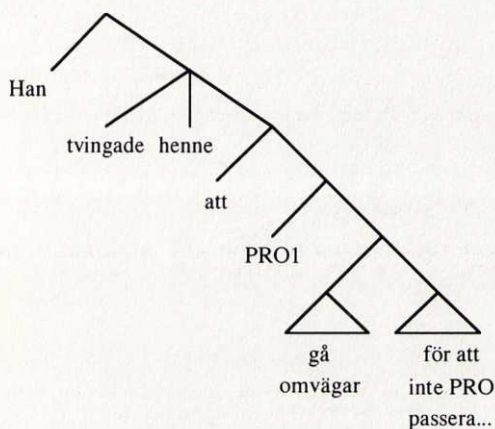
Skillnaden i frasstruktur illustreras i figur 9:1–2 nedan, där adverbialiet i (9:11a) är knutet direkt till den verbfras där *hindra* är huvudord (figur 9:1), medan det i (9:11b) befinner sig längre ner i strukturen, i anslutning till *gå omvägar* (figur 9:2).

I frasstrukturella termer (se avsnitt 2.3) visar figur 9:1 att adverbialiet (och därmed PRO) c-kommenderas av subjektet *bakterien* – däremot inte av *slemhinnan* eller PRO1, vilka är inbäddade i verbfrasen (*hindra...*). Denna struktur ger subjektsskontroll. I figur 9:2 ser vi däremot att inte bara subjektet *han* utan även *henne* och PRO1 c-kommenderar adverbialiet. Finns inget särskilt skäl till annat tolkar vi den närmaste konstituenten – i det här fallet PRO1 – som kontrollör.

(9:11a)

FIGUR 9:1. *Adjunktion till huvudsatsens predikat.*¹

(9:11b)

FIGUR 9:2. *Adjunktion till en underordnad infinitivfras.*

Figur 9:1–2 illustrerar skillnaden mellan adjunktion direkt till huvudsatsen som i (9:11a)/figur 9:1 respektive till en underordnad infinitivfras som i (9:11b)/figur 9:2. I det förra fallet är det huvudsatsen som utgör adverbialsets matrissats (se avsnitt 2.1.1), i det senare är det infinitivfrasen.

¹ Ordet *också* i (9:11a) är för enkelhets skull utelämnat i figur 9:1.

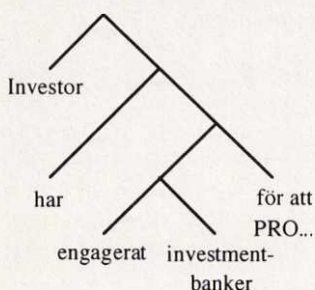
Skillnaden mellan subjekt- och objektskontroll i fria adverbial kan beskrivas på i princip samma sätt. Vi utgår från ett tvetydigt exempel, en förenklad version av (9:9b):

(9:12) Investori har engagerat investmentbankerj för att PRO_{i/j} förbereda introduktionen. #

Subjektskontroll antas då följa av adjunktion högt upp i frashierarkin, t.ex. enligt figur 9:3, där adverbialet är knutet till predikatet som helhet och därmed inte c-kommenderas av objektet.

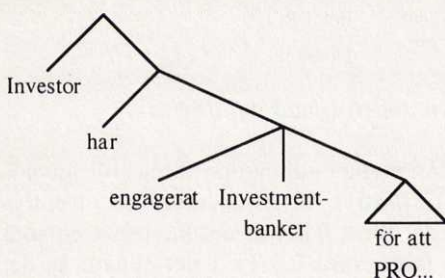
Objektskontroll tyder å sin sida på adjunktion längre ner i strukturen som i figur 9:4. Här c-kommenderar objektet adverbialet och är därmed i position att kontrollera PRO.

(9:12)

FIGUR 9:3. *Subjektskontroll vid adjunktion till predikatet som helhet.*

(9:12)

FIGUR 9:4. *Objektskontroll vid adjunktion inom verbfrasen.*

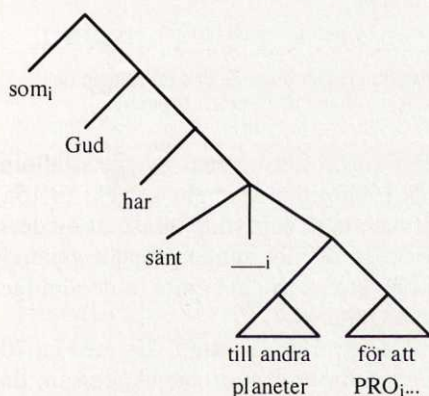
Enligt detta synsätt hänger alltså skillnaden mellan subjeks- och objektskontroll i fria adverbial samman med en strukturell skillnad. Det är dock inte fråga om någon ytstrukturellt påvisbar skillnad, utan analysen är beroende av vissa antaganden om frasstrukturen i nämnda satstyper. Från ett strikt deskriptivt perspektiv kan endast konstateras att båda kontrollmönstren är möjliga (och subjektskontroll vanligast).

Notera till exempel att en analys baserad på c-kommendering förutsätter att objektsluckor har strukturell relevans. Relativsatsen sist i (9:13) innehåller en adverbial infinitivfras, och denna tar objektskontroll trots att objektet är spetsställt.

- (9:13) Om Gud fanns och om det fanns liv på andra planeter, så var det troligt att Jesus hade en massa syskon, bröder och systrar med de mest fantastiska namn – Josas, Jecke, Jusus, Knesus – som_i Gud_j sände ____i till de andra planeterna för att PRO_i vara frälsare där.

Rimligtvis är adverbialet en bestämning till predikatet *sände*. Detta innebär att det c-kommenderas av relativsatsens subjekt *Gud*, som då ligger närmare till hands som kontrollör än det spetsställda objektet *som*. Emellertid ligger objektets ordinarie position (som komplement till huvud verbet) mellan subjektet och adverbialet. Om vi då antar att denna tomma position har strukturell relevans stämmer kontrollrelationen och den syntaktiska strukturen överens.

(9:13)

FIGUR 9.5. Objektskontroll med spetsställt objekt.

Notera vidare att spetsställda led antas befinna sig allra högst upp i strukturen (*som* i figur 9:5, *troligen* i figur 9:1 ovan) och därmed inte c-kommenderas av subjektet. Detta är intressant med tanke på att tendensen till subjektsskontroll (kontra pragmatiskt styrd kontroll) i fria adverbial är märkbart svagare vid spetsställning av adverbial. Se vidare 9.3.1.

9.3. Fria adverbial och subjeksregeln

Det klart vanligaste kontrollmönstret i fria adverbial är som sagt subjektsskontroll. Detta ligger till grund för den normativa subjeksregeln, enligt vilken andra mönster är felaktiga. Här avses dock inte objektskontroll, som anses fullt korrekt, inte heller talaktsadverbial vilka alltid kontrolleras av talaren (9:14).¹

- (9:14) a. För att PRO använda hans eget uttryck, så är hon inte hans typ.
 b. Ty vi var ju blott ättlingar av apsläktet, visserligen därtill utvecklingens absoluta höjdpunkt för att PRO inte säga mål /.../

Det som betraktas som brott mot subjeksregeln är i stället semantiskt eller pragmatiskt motiverad kontroll av den typ som illustreras i (9:15):

- (9:15) a. För att PRO på bästa sätt kunna ta hand om de väntade många omogna barnen är det därför ibland nödvändigt att [PRO1] göra ett planerat kejsarsnitt.
 b. Genom att PRO byta ut en enda byggsten kan ett proteins egenskaper drastiskt förändras.
 c. /.../ tills hennes målade självsäkra fasad rämnade i en ful rodnad och läpparna pressades samman för att inte PRO ge efter för gråten.

Detta kontrollmönster, eller dessa regelbrott, gynnas av spetsställning (9:15a–b), passivkonstruktion (9:15b–c) och formellt subjekt (9:15a). Faktum är att samtliga belägg i materialet uppfyllde minst ett av dessa tre kriterier. Följaktligen är dessa brott mot subjeksregeln generellt sett inte så vanliga som man skulle kunna tro. Däremot är de tämligen vanliga där förutsättningarna är de rätta.

I en sökning på icke spetsställda adverbiala infinitiver, med ca 700 rena belägg, förekommer bara ett enda brott mot subjeksregeln, den

¹ I litteraturen räknas talaktsadverbial omväxlande som undantag från subjeksregeln eller som hemmahörande utanför dess domän, om de nämns över huvud taget. Mig veterligt har ingen betraktat dem som regelbrott. Termen *talaktsadverbial* härrör från L-G. Andersson (1976, 1987).

passiva satsen i (9:15c).¹ Bland de spetsställda infinitiverna, däremot, tar drygt var femte belägg (21%) pragmatisk kontroll.² Av denna femtedel består i sin tur ca 84% av meningar i passiv och/eller med formellt subjekt. Även bland de resterande 16 procenten präglas flertalet fall av låg agentivitet i matrissatsen (9:16).

- (9:16) a. För att PRO få den blå flaggan gäller dels obligatoriska kriterier, dels önskvärda.
 b. Genom att PRO låta datorn skiva upp virusmodellen blir detaljer synliga inuti kärnan.
 c. För att PRO undvika inavel bör lika många hanar som honor ingå i uppfödningen /.../
 d. För att PRO motverka problemen och öka självkänslan behöver barnen i de här utsatta områdena få den allra bästa skolan och de allra bästa lärarna.

Om vi vänder på perspektivet och utgår från de satser i passiv eller med formellt subjekt som innehåller spetsställda infinitiver blir resultatet ännu mer slående. Endast 8% av dessa (12 av 154) tar subjektsskontroll. Intressant i sammanhanget är också att pragmatisk kontroll är mycket vanligare i *för att*-infinitiver (25%), vilka prototypiskt uttrycker avsikt, än i mer neutrala konstruktioner som *efter att* (5%) och *utan att* (0%).³

Det typiska fallet av pragmatisk kontroll har alltså undertryckt agent i huvudsatsen men hög agentivitet i infinitivfrasen. Detta tyder på att det främst är diskrepansen i agentivitet mellan huvudsats och infinitivfras som gynnar avvikelser från subjektregeln.

Siffrorna tyder också på att semantiken spelar större roll än positionen. Ändå verkar det som om position spelar stor roll även för de passiva satserna. Jag har visserligen inte räknat statistik på passiva satser med efterställda infinitiver, främst pga. svårigheterna att skilja fria adverbial från bundna, men materialet visar en tydlig skillnad

¹ Därtill kommer några fall av objektskontroll, samt ett fåtal talaktsadverbial (vilka kontrolleras av talaren). Notera vidare att ett regelbrott av 700 träffar är den korrekta siffran. I Lyngfelt (2001c:299) står det felaktigt 1 700 träffar.

² Beräkningen (818 belägg) avser endast pragmatisk kontroll (170, 21%) kontra subjektsskontroll (648, 79%). Talaktsadverbial är alltså inte medräknade på någondera sidan.

³ I absoluta tal är värdena 123 av 499 för *för att*, 5 av 98 för *efter att* och 0 av 49 för *utan att* – med reservation för att en del fall är svårklassificerade.

Vidare utmärker sig *för att*-infinitiverna även i andra avseenden. De är mycket vanligare än andra typer av adverbiala infinitiver, de förekommer oftare utan preposition och de uppvisar större semantisk variation. Liknande förhållanden verkar råda även i flera andra språk, och särskilt den engelska motsvarigheten till våra *för att*-konstruktioner har uppmärksamats tidigare (se t.ex. Jones 1991).

gentemot de spetsställda fallen. Här syns ingen tydlig dominans för pragmatisk kontroll, utan subjektskontroll verkar ligga ungefär lika nära till hands. Och alldeles frånsatt frekvensskillnaderna finns både syntaktiska och textlingvistiska skäl till att spetsställning gynnar pragmatisk kontroll. Dessa faktorer behandlas i 9.3.1.

Vad gäller konstruktion med formellt subjekt är subjektskontroll som väntat mycket sällsynt – för att inte säga obefintligt. Funktionen hos PRO är ju att fylla en argumentroll, och expletivt *det* fyller ingen semantisk roll. I vilken mån det egentliga subjektet kontrollerar PRO varierar, se 9.3.2.

Vad pragmatisk kontroll innebär och vad som kontrollerar PRO när subjektet inte gör det diskuteras i 9.3.2.

9.3.1. Spetsställning

Pragmatisk kontroll är inte bara vanligare vid spetsställning, det är också mer acceptabelt. Jämför t.ex. meningarna i (9:17):

- (9:17) a. Genom att PRO flytta en produktionslinje till fabriken i Italien blir en del personal överflödig.
 a'. En del personal blir överflödig genom att PRO flytta en produktionslinje till fabriken i Italien. #
 b. Genom att PRO ge ekonomiskt stöd till doktorander kan de disputeras snabbare /.../
 b'. Doktorander kan disputeras snabbare genom att PRO ge ekonomiskt stöd till dem /.../ #
 c. Efter att PRO ha lyssnat på elevernas beskrivning av sin skoldag, borde en renovering få dem att [PRO1] längta till höstens skolstart.
 c'. En renovering borde få eleverna att [PRO1] längta till höstens skolstart, efter att PRO ha lyssnat på deras beskrivning av sin skoldag. #

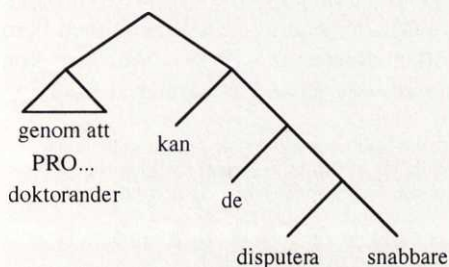
Genomgående ligger pragmatisk kontroll närmare till hands i meningarna med spetsställda adverbial (9:17a–c) än i parafraferna med efterställning (a'–c'). Visserligen blir jämförelsen inte helt rättvis, eftersom parafraferna blir textlingvistiskt udda, i synnerhet de där jag har tvingats skifta substantiv och pronomen (b'–c'), men det är ändå slående hur efterställda PRO är mer benägna att associera till subjektet än vad de spetsställda är.¹

¹ I (9:17c') ser adverbialet dessutom ut att vara knutet till den underordnade objektsinfinitiven och därmed associera till PRO1 (=eleverna) snarare än till satssubjektet *renovering*. En sådan koppling kan förvisso förekomma även vid spetsställning – som i (9:20) – dock inte i (9:17c).

Denna skillnad kan förklaras dels textlingvistiskt, dels syntaktiskt. Den textlingvistiska förklaringen går ut på att spetsställda led knyter an till känd information, dvs. något som nämnts tidigare eller på annat sätt framgår av kontexten. Här spelar linjär ordning en viss roll. Om adverbialet kommer före subjektet är det senare (ännu) inte känd information, vilket lämnar större tolkningsutrymme åt den övriga kontexten. Om däremot subjektet kommer först intar det en relativt framträdande funktion som det ligger nära till hands för senare led i satsen att associeras till.

Den syntaktiska förklaringen bygger inte på linjär ordning, utan på hierarkisk frasstruktur (se 9.2). Spetsställda led antas befinna sig ovanför subjektet i frashierarkin (figur 9:6) och c-kommenderas därmed inte av det. Eftersom ingen c-kommenderande kontrollör står till buds lämnas fältet fritt för pragmatisk kontroll.

(9:17b)

FIGUR 9:6. *Spetsställd adverbiell infinitivfras.*

Den textlingvistiska och den syntaktiska förklaringen är såvitt jag kan se fullt kompatibla med varandra. Vad viktigare är, båda är också fullt kompatibla med subjektsskontroll, som trots allt är det vanligaste även vid spetsställning (nästan 80%, se ovan).

Textlingvistiskt sett leder spetsställningen till att PRO associeras till temat eller empatibäraren (se avsnitt 2.4.2). Samma referent kan givetvis realiseras även som subjekt i satsen; faktum är att både tema och empatibärare vanligtvis sammanfaller just med subjektet. Skillnaden gentemot de efterställda adverbialen skulle då kunna vara att de spetsställda tar subjektsskontroll för att subjektet är tematiskt/empatiskt, inte för att det är subjekt.

En syntaktisk analys leder till ungefär samma resultat: Eftersom inget c-kommenderande led kan kontrollera PRO räcker inte syntaxen

till, utan vi får ta till pragmatik för att tolka PRO. Om inte heller det hjälper – dvs. om kontexten inte erbjuder någon lämplig kontrollör – blir tolkningen arbiträr kontroll (se avsnitt 2.4.1 och 10.1).

Nästa fråga blir varför pragmatisk kontroll förekommer – om än mera sällan – i efterställda adverbial. Både textlingvistik och syntax talar ju för subjektsskontroll i dessa fall. Det gör däremot inte alltid semantiken:

- (9:18) a. Energin koncentrerades till att PRO lura ut snillrika tekniska lösningar till bilarna /.../
 b. Det vore inte fel att påstå att en forskares liv förändras av att PRO få nobelpriset.

Rimligen kan subjektet *energin* inte *lura ut* någonting i (9:18a), och *liv* kan inte *få nobelpriset* i (9:18b). Kontrollörer är i stället agenten till *koncentrerades* i (a) respektive genitivbestämningen *en forskare(s)* i (b). Återigen är det en semantisk diskrepans, här mellan inanimata subjekt och (infinitiver som kräver) animata tankesubjekt, som blockerar subjektsskontroll. Detta gynnas som sagt av passivering, men beror inte på passiveringen i sig, vilket illustreras i (9:19). Vad som kontrollerar PRO när subjektet inte gör det behandlas närmare i 9.3.2.

- (9:19) a. Ytterligare några hundra tusen tillhör en generation som brutaliserats efter att PRO i många år ha deltagit i utrotningskriget i Afghanistan.
 b. Då brast styrstången, som kortats för att PRO passa den kortvuxne Senna.
 c. Kläderna och skorna är av mycket hög kvalitet och tål att [PRO1] bäras och [PRO1] tvättas utan att PRO tappa formen.

För att återgå till spetsställning, bör noteras att inte bara led i huvudsatsen kan spetsställas. I dessa fall blir frågan om subjektsskontroll lite mer komplex, vilket illustreras i (9:20):

- (9:20) a. För att PRO ytterligare stärka den amerikanska fackföreningsrörelsen tror Kourprias att USA:s tre största fackföreningar innan år 2000 kommer att [PRO1] gå samman och bilda ett förbund med två miljoner medlemmar.
 b. För att PRO motarbeta stagnationstendenserna som skulle följa i spåren av kapitalmättnaden argumenterade Keynes för en statligt ledd investeringspolitik.
 c. För att PRO undvika liknande olyckor i framtiden efterlyser Olof Bergstedt bättre kontroll på fartygen vid lossning av kemikalier.

Det spetsställda adverbialiet i (9:20a) bestämmer inte huvudsatsen (*tror*) utan en infinitivfras (*gå samman...*) som ingår i en bisats som i sin tur utgör objekt i huvudsatsen. Här tar alltså PRO subjektsskontroll, även

om det inte är huvudsatsens subjekt utan matrissatsens/infinitivfrasens PRO1.

En mening som (9:20b) är tvetydig, både vad gäller kontrollör och adverbiallets plats i strukturen, dock utan skillnaden spelar någon större roll för tolkningen av meningen som helhet. Är den spetsställda infinitivfrasen ett adverbial, med subjektet *Keynes* som kontrollör, eller är den ett attribut till *investeringspolitik*? Enligt den senare tolkningen syftar PRO antingen på politiken som sådan (instrument) eller på de makthavare (agent) som styr den, se vidare 9.3.2.¹

Vad gäller (9:20c) är den tvetydig på samma sätt, men här är jag mer benägen att uppfatta infinitivfrasen som en bestämning till nominalen *kontroll*. Är den då ett spetsställt attribut eller är den ett fritt adverbial knutet till en nominalfras? Eftersom *kontroll* är ett verbal-substantiv har det lätt att ta samma sorts bestämningar som en verbfras (jfr diskussionen i anslutning till (7:23) i avsnitt 7.4). I och med spetsställningen blir dock det syntaktiska beroendet av nominalen svagare, i analogi med det relativa oberoendet hos spetsställda adverbial. Inte desto mindre utgör den spetsställda frasen en bestämning till ett nominal och är därmed ett (fritt) attribut.

9.3.2. Andra kontrollörer än subjektet

Vad innebär då pragmatisk kontroll? Vilka led kontrollerar PRO när inte subjektet gör det? Om vi börjar med konstruktioner med formellt subjekt kan man vänta sig att det egentliga subjektet ligger nära till hands som kontrollör, när det formella subjektet är uteslutet. Men även om detta förekommer (9:21a), är det ganska ovanligt att det egentliga subjektet direkt kontrollerar PRO.

Normalfallet är i stället indirekt kontroll, där kontrollören är ett led som ingår i det egentliga subjektet, vanligen subjektet i en *att*-bisats (9:21b) eller tankesubjektet i en infinitivfras (c–e). Där kontrollören i sig utgörs av ett tankesubjekt tolkas adverbiallet i analogi med subjekts-infinitiver.² Det är då relativt ovanligt att kontrollören uttrycks expli-

¹ På sätt och vis bygger en mening som (9:20b) på att båda tolkningarna är rimliga, eftersom den handlar om argumentation. Om inte avsikten med att argumentera och avsikten med det man argumenterar för stämmer överens, så hänger inte argumentationen ihop.

² Lika väl som att betrakta PRO i det spetsställda adverbiallet som indirekt kontrollerat via PRO1 i det egentliga subjektet, kan man förstås se det som att båda leden helt enkelt kontrolleras efter samma principer (arbiträr kontroll). Jag föredrar dock en beskrivning som fokuserar kopplingen mellan de båda tankesubjekten, eftersom jag uppfattar denna som väsentlig.

cit i satsen, som i (9:21e), utan tolkningen följer oftast mönstret för arbiträr kontroll. Se vidare kapitel 10.

- (9:21) a. För att PRO göra mötesplatsen spännande, kreativ och lockande måste det därför finnas ett rikt och utvecklande kulturliv.
 b. För att PRO komma dithän /.../ krävs det att vi litar på den enkla människan.
 c. För att PRO ta till vara vattnet från monsunregnen gick det inte att [PRO1] bara dämna upp lämpliga vattendrag.
 d. För att PRO klara sig i Nixons Washington var det nödvändigt att [PRO1] vara ovanligt snabbtänkt, komplicerad och begåvad på många olika sätt – varav en del mindre trevliga.
 e. För att PRO hålla rätt kurs på natten borde det ha varit viktigt för dem att [PRO1] veta vilka stjärnor som låg på himmelsekvatorn /.../

Mönstret med indirekt kontroll via det egentliga subjektet dominerar här lika klart som subjektsskontroll dominerar bland fria adverbial i allmänhet. Ett fåtal undantag förekommer (9:22a–b), men i huvudsak förekommer andra kontrollörer främst när egentligt subjekt saknas (9:22c) eller inte innehåller något nominal (9:22d).¹

- (9:22) a. För att PRO slippa olika tolkningar hade det dock varit bättre om alla som är offside blir avblåsta.
 b. För att PRO lyckas med det är det nödvändigt att nya Saab 9-5 blir en succé.
 c. Efter att PRO ha läst den dröjer det länge innan man kan läsa något annat.
 d. För att PRO bli tvåa var det nog med 5-4.

Notera vidare att denna form av kontroll via PRO i ett egentligt subjekt väsentligen skiljer sig från fall som (9:23a), där det egentliga subjektet är adverbiallets matrissats. Visserligen är subjektinfinitivens tankesubjekt kontrollör även här, men kopplingen är inte indirekt utan i grunden vanlig subjektsskontroll. Mer komplicerade är meningar som (9:23b), som jag uppfattar som ett fall av objektskontroll inom subjektinfiniteten men där adverbiallet också kan tolkas som ett led i huvudsatsen (då med ett annat kontrollmönster).

- (9:23) a. Det är bättre att [PRO1] låta tillvaron ha sin gång, utan att PRO grubbla över den.
 b. Staten anser att det är angeläget att [PRO1] få in utländska banker för att PRO öka konkurrensen /.../

¹ Intressant nog har jag också hittat ett fall av vanlig subjektsskontroll där icke-referentiellt *det* kontrollerar PRO. Det är dock inte fråga om ett formellt subjekt i egentlig mening:

- (i) Från att PRO ha gällt en "hård kärna" rör det sig nu om upp till elva länder, däribland alla sydeuropeiska EU-länder utom Grekland.

I passiva satser ligger det nära till hands med agentkontroll, som i (9:24a–b), men inte i så hög grad att det kan sägas vara normalmönstret här. Dels är även subjektsskontroll fullt brukligt (9:24c–d), särskilt i efterställda adverbial där det faktiskt överväger, dels förekommer även andra kontrollörer än subjekt och agent (9:24e–g).

- (9:24) a. För att PRO prova skyddsförmågan hos pulverfärgerna jämförs de med de lösningsburna färgerna /.../
 b. Pengarna ska användas för att PRO informera på arbetsplatserna och få igång debatten där.
 c. För att PRO reflektera ljuset används de bästa speglar som någonsin konstruerats.
 d. Han är som Frankenstein, ett odemokratiskt monster som skapats för att PRO förgöra oss /.../
 e. För att PRO komma in på Handelshögskolan krävs toppbetyg /.../
 f. För att PRO hushålla med energi är igelkottens ämnesomsättning satt på sparlåga.
 g. En krigsförbrytelse skulle alltså accepteras för att PRO lindra effekterna av en annan.

I (9:24e) är kontrollören varken subjekt eller agent utan fyller en tredje verbroll, varken den krävande eller det krävda, utan den avkrävda. Detta kontrollmönster förekommer bara vid vissa verb, som t.ex. *fordras* och *behövas*. I (9:24f) är kontrollören ett genitivattribut till subjektet. I (9:24g) associerar jag PRO till hela predikationen snarare än till någon av dess aktanter; det är själva akten att acceptera som ska *lindra*. Det ska dock medges att också agentkontroll är en möjlig tolkning här, i rätt kontext t.o.m. subjektsskontroll.

Vidare förekommer intressant nog konstruktion med lucka (jfr avsnitt 7.2 och 8.1) även bland adverbialen, vilket här kan gynna agentkontroll (9:25a) lika väl som subjektsskontroll (9:25b).

- (9:25) a. De hade köpts för att PRO växa i ___ och tåhättan vek sig när hon gick.
 b. /.../ och en trästock /.../ hade lyfts bort ur en öppning som den satts för att PRO täppa för ___.

Förvånansvärt vanliga är också konstruktioner där både subjekt- och agentkontroll är möjliga tolkningar. Detta verkar följa av en systematisk ambiguitet, där infinitivfrasens subjektssfunktion (dvs. PRO) kan motsvara två olika semantiska roller: oftast agent och instrument. Skillnaden leder dock inte till någon egentlig tvetydighet. Om subjektet förknippas med instrumentrollen och agenten med agentrollen, gör det oavsett vilken av dessa man uppfattar som tankesubjekt. Några typiska exempel presenteras i (9:26):

- (9:26) a. För att PRO beskriva dessa tankar med matematik behövs s.k. icke-linjära differentialekvationer.
 b. Plantorna måste hela tiden flyttas för att PRO bereda plats åt andra.
 c. /.../ att stadsdelsnämnderna ska införas för att PRO fördjupa demokratin /.../
 d. DNA från presidentens hårstrån ska undersökas för att PRO ge svar på frågan.
 e. Kanske har artikeln skrivits för att PRO testa den vetenskapliga processen /.../
 f. De har analyserat hur kontrakt och institutioner kan utformas för att PRO hantera olika styrproblem /.../

I vissa av dessa fall ligger subjektsskontroll närmare till hands, i andra agentkontroll. Det är fullt möjligt, för att inte säga troligt, att olika talare skulle göra olika bedömningar. Med utgångspunkt från subjektssregeln kan alltså exemplen lika gärna vara regelrätta som regelbrott. Vidare kan konstruktionen lika gärna vara väldigt tydlig – det är två roller som framgår – som väldigt vag. Den kan mycket väl användas för att undertrycka information, t.ex. i (9:26c) där det är oklart vilka som ansvarar för att *fördjupa demokratin* (jfr Karlgren 1974).

Samma sorts ambiguitet är för övrigt möjlig även i aktiva meningar:

- (9:27) a. För att PRO eliminera lukten beslöt FFNS att [PRO1] hålla igång fläktsystemet nattetid /.../
 b. För att PRO överbrygga de motsättningar som kan finnas mellan dem som stannade kvar och kämpade för friheten och dem som flydde ingår lika många från varje sida.

9.3.2.1. Rätt eller fel?

Vad jag här har kallat pragmatisk kontroll bryter som sagt mot den normativa subjektssregeln, som är en starkt etablerad normföreställning i svensk grammatiktradition. Det kan därför vara värt att relatera datagenomgången ovan till frågan om rätt och fel (även om undersökningen egentligen är inriktad på tolkning och inte på grammatikalitet). Är exemplen på pragmatisk kontroll ogrammatiska?

Vad gäller subjektssregelns deskriptiva adekvans kan konstateras dels att normföreställningen motsvarar ett normalmönster, dels att detta mönster inte är helt obligatoriskt. Båda dessa kriterier är närmast förutsättningar för en något snär livaktig normföreställning (Teleman 1991). Det förekommer inga fria avvikelser från mönstret, utan samtliga regelbrott i materialet är pragmatiskt, semantiskt och/eller syntaktiskt motiverade genom t.ex. spetsställning och diskrepanser i agentivitet. Samtidigt är det förstås en svaghet att regeln inte står pall

för sådana faktorer. Jämför t.ex. med objektsinfinitiver, där kontrollmönstret är obligatoriskt även om det strider mot semantisk rimlighet, som i (9:28).

(9:28) Olle övertalade bollen att PRO sparka Roger. #

Vidare är det intressant att normföreställningen inte omfattar alla fria adverbial. Talaktsadverbial faller utanför, och objektskontroll anses inte som regelbrott. Finns det fler undantagna strukturer?

Här framstår konstruktion med formellt subjekt som en stark kandidat. Formella subjekt är ju genomgående omöjliga som kontrollörer, och detta är inte "bara" pragmatik utan hänger samman med syntaktiska drag. Å andra sidan kan man se det som att det egentliga subjektet fyller subjektets kontrollerande funktion här, om än oftast indirekt. Det skulle då vara ett brott mot subjeksregeln först när ett annat led än det egentliga subjektet (eller dess subjekt) kontrollerar PRO. Vad som fortfarande faller utanför blir då satser där egentligt subjekt saknas.

Några andra tänkbara undantag kan jag inte se. Varken passivering eller spetsställning sätter generellt regeln ur spel.

Om då regeln gäller – eller åtminstone är tillämplig på – övriga fria adverbial, återstår ett stort antal fall som bryter mot den. Är då regelbrotten ogrammatiska? Det går inte att avfärda samtliga som misstag; pragmatisk kontroll är alldeles för vanligt för det. Dessutom är flertalet fall åtminstone enligt mitt språköra fullt acceptabla.

Samtidigt förekommer förstås också ogrammatiska fall. Några typiska exempel på vad som – även enligt min avtrubbade intuition – får betraktas som icke välformade meningar presenteras i (9:29):¹

- (9:29) a. Målet har varit att [PRO1] producera en betongfärg med god vidhäftning till underlaget och kort torktid utan att PRO för den skall torka i burken.
 b. Genom att PRO inte vara mer precis blir det svårare att [PRO1] bemöta hans påstående.
 c. Genom att PRO tillåta flera tolkningar av annonsens slogan och bild kan flera typer av kvinnor tilltalas av annonsen.

Frågan är dock om det verkligen är subjeksregeln som brister i de här meningarna. I (9:29a) är det snarare bristande symmetri som stör, och det kan diskuteras om meningen ens bryter mot subjeksregeln. Om vi tolkar den avslutande satsförkortningen som ett fritt adverbial i den

¹ Meningarna i (9:29) är autentiska exempel, men de är inte hämtade ur Parole utan ur studenttexter.

överordnade infinitivfrasen gör den visserligen det, men man kan lika gärna se den som en del av det samordnade prepositionsattributet till *betongfärg* – antingen direkt samordnad eller som en bestämning till *kort (torktid)*. Därmed vore tolkningen av PRO helt regelrätt.

I (9:29b) är det dock en klar diskrepans mellan adverbialets PRO och det egentliga subjektets PRO1, men jag tycker också att det glappar mellan adverbial och huvudsats som helhet. Problemet verkar alltså vara en mer allmän sammanhangsbrist.

Något liknande gäller i (9:29c), även om oklarheten nog här i alla fall är begränsad till PRO. Är det reklammakarna eller läsarna som tillåter flera tolkningar? Det senare inkluderar för övrigt subjektet, vilket ger subjektskontroll och eliminerar regelbrottet. Är det rentav annonsen själv som låter sig tolkas på flera sätt? I så fall hade man dock kanske väntat sig reflexivformen *sin slogan*. Annars är ingen av tolkningarna så illa i sig, utan det är nog snarast otydligheten som stör.

Därmed är det primärt inte brottet mot subjektsregeln som någon av meningarna stupar på. Närmast kommer (9:29c), men det är också den av meningarna som jag finner mest acceptabel. Den sämsta är (9:29a), som inte ens bryter mot regeln.

Detta gäller alla de tveksamma fall jag har träffat på. Om meningen retar språkkänslan (eller kanske bara stilkänslan) är det genomgående något mer än subjektsregeln som brister. Så givet att regelbrottet är semantiskt/pragmatiskt motiverat – vilket samtliga fall förefaller vara – och att meningen i övrigt är välformad, verkar det inte som om ett brott mot subjektsregeln skulle göra en mening ogrammatisk.

10. Subjekt

Infinitivfraser som utgör subjekt, inklusive egentliga subjekt, kontrolleras inte syntaktiskt, utan tar som regel s.k. arbiträr kontroll. Detta kontrollmönster diskuteras närmare i avsnitt 10.1, men först kommenteras subjektinfinitivernas distribution, bl.a. för att motivera varför egentliga subjekt behandlas just som subjekt och inte som exempelvis objekt (jfr t.ex. Malmgren 1987b).

Infinitivfraser som subjekt förekommer dels initialt (10:1a–b), dels på objektets vanliga position (10:1c–f). Nakna infinitiver som subjekt förekommer enbart initialt (Holmberg 1990) och är att döma av materialet ovanliga (10:1b). Vid icke-initiala subjekt konstrueras satsen ofta med expletivt *det* i subjektsposition (10:1c–e), s.k. formellt subjekt, och infinitivfrasen utgör då extraponerat eller egentligt subjekt.

- (10:1) a. Att PRO digitalisera det svenska marknätet beräknas kosta 10-20 miljarder kronor.
 b. PRO Bryta ny mark var slitsamt och tungt men samtidigt friskt och stimulerande.
 c. Det kunde inte skada att PRO prata om det i alla fall.
 d. Därför är det rent beklämmande att PRO höra regeringsledamöter uttala offentligt att 'pengarna är slut'.
 e. Kommer du ihåg hur det kändes att PRO börja skolan?
 f. I hans domaruppgift ingick att PRO göra nedsläpp efter varje mål.

Subjektinfinitiver kan dock inte stå på subjektspositionen, dvs. där subjektet annars står när det inte utgör fundament, vilket illustreras i (10:2). De kan varken ta positionen närmast efter det finita verbet i huvudsatser (10:2d) eller stå före det i bisatser (10:2e). Vid sammansatt tempus kan de alltså inte stå mellan hjälp- och huvudverb (10:2f), utan måste stå efter båda (10:2f'). Däremot är subjektsposition möjligt om man konstruerar infinitivfrasen med framförställt *det*, och på så vis bildar en nominalfras (10:2f'').

- (10:2) d. *Därför är att PRO höra regeringsledamöter uttala offentligt att 'pengarna är slut' rent beklämmande. #
 e. *Kommer du ihåg hur att PRO börja skolan kändes? #

- f. *I hans domaruppgift skulle att PRO göra nedsläpp efter varje mål ingå. #
 f'. I hans domaruppgift skulle ingå att PRO göra nedsläpp efter varje mål. #
 f''. I hans domaruppgift skulle det att PRO göra nedsläpp efter varje mål ingå. #

Detta att egentliga subjekt inte kan stå på subjektplats kan betraktas som ett argument för att de egentligen inte är subjekt utan snarare ett slags objekt (Malmgren 1987b). Ett annat argument är utebliven kongruens: *Några älgar blev skjutna* men *Det blev skjutet några älgar*.

Å andra sidan verkar kongruensargumentet handla om ordningsföljd snarare än om egentliga subjekt. Vid en annan ordningsföljd får vi nämligen subjektkongruens med det egentliga subjektet: *Här blir (det) inga barn gjorda*. Vidare verkar positionsargumentet gälla infinitivfraser (och bisatser) snarare än egentliga subjekt, eftersom (10:2f) är ogrammatisk trots att den inte har något formellt subjekt – och eftersom subjektspositionen är fullt tillgänglig vid omskrivning med *det* (10:2f'). *Det att*-konstruktioner fungerar nämligen inte som infinitivfraser utan som nominalfraser.

En intressant konsekvens av detta är att vi får fall där konstruktion med vanligt subjekt inte är möjlig. När fundamentalspositionen inte finns tillgänglig är egentligt subjekt den enda möjligheten att använda subjektinformativ. Jämför t.ex. meningsparen i (10:3):

- (10:3) a. Det var inte hälften så farligt att PRO vara direkt i vintern som att [PRO1] betrakta den innanför ett skyddande fönster.
 a'. Att PRO vara direkt i vintern var inte hälften så farligt som att [PRO1] betrakta den innanför ett skyddande fönster. #
- b. Men nu var det lika ljuvligt att PRO trampa sakta som nyss att [PRO1] trampa fort.
 b'. *Men nu var att PRO trampa sakta lika ljuvligt som nyss att [PRO1] trampa fort. #
- c. /.../ fastän mor och jag var överens om att det var vansinnigt av henne att PRO vilja ha flera barn.
 c'. *Fastän mor och jag var överens om att (att) PRO vilja ha flera barn var vansinnigt av henne. #
- d. I Handelstidningen förklarade Ivar Harrie att det hör till allmänbildningen att PRO kunna skriva essäer.
 d'. ??I Handelstidningen förklarade Ivar Harrie att (*att) PRO kunna skriva essäer hör till allmänbildningen. #
 d''. I Handelstidningen förklarade Ivar Harrie att det att PRO kunna skriva essäer hör till allmänbildningen. #

En jämförelsekonstruktion som (10:3a) kan lika gärna parafrastras med subjekt i fundamentet (10:3a'), även om det senare verkar vara mindre vanligt. Om fundamentet är upptaget av t.ex. spetsställt adverbial (10:3b) finns däremot inga alternativ till egentligt subjekt. Inte heller i bisatser kan vi normalt använda subjektsinfinitiver annat än som egentligt subjekt (10:3c). Visserligen är det tänkbart i komplement till meddelarverb, men dessa liknar då mer huvudsatser än bisatser (10:3d'). Jag tror också att sådana fall är tämligen marginellt förekommande, och då endast med nakna infinitiver. Det normala i dessa fall torde annars vara lösningen med *det*-omskrivning (10:3d'').

Även när subjektet är samordnat med ett elliptiskt led, t.ex. i en jämförelsekonstruktion, krävs egentligt subjekt – t.o.m. när fundamentspositionen är tillgänglig (10:4). Eller, kanske bättre uttryckt: Ellipsis är bara möjlig när det jämförda subjektsledet står som egentligt subjekt.

- (10:4) a. Det duger lika litet att PRO komma försent till Guds hus som till Zeinwoldts.
 a'. *Att PRO komma försent till Guds hus duger lika litet som till Zeinwoldts. #

Sett från kontrollperspektiv betar sig i alla händelser de egentliga subjekten som vanliga subjekt – och absolut inte som objekt (jfr kapitel 6). Dels är de lika tillgängliga som kontrollörer, dvs. att t.ex. PRO i adverbial gärna associerar till det egentliga subjektet – eller, om detta är en bisats eller satsförkortning, till dess (tanke-) subjekt. Dels tar de samma kontrollmönster som övriga subjekt: arbiträr kontroll (se vidare 10.1). I föreliggande arbete är det därför naturligt att behandla dem som subjekt.

Det kan i sammanhanget nämnas att vi också har en motsvarande objektskonstruktion, där man kan tala om formellt och egentligt objekt. Emellertid gäller detta en sorts lyftningskonstruktion, s.k. småsatser (se avsnitt 2.1.2), där vad som ser ut att vara matrissatsens objekt snarare fungerar som subjekt i småsatsen (10:5).

- (10:5) a. Hon gjorde dem osäkra /.../
 b. Hon gjorde så att de blev osäkra. #

När det led som uppbär denna ”dubbla” funktion är en infinitivfras är objektspositionen lika ogästvänlig som subjektspositionen.¹ Därför blir expletivt *det* obligatoriskt i dessa fall, såsom illustreras i (10:6).

¹ Enligt småsatsanalysen är det egentligen inte fråga om objektsposition (i matrissatsen), utan om subjektsposition i småsatsen. Det är småsatsen som helhet som utgör objekt.

- (10:6) a. Forskningsgruppen anser det angeläget att PRO försöka finna fler växter med högackumulerande egenskaper.
 a'. *Forskningsgruppen anser att PRO försöka finna fler växter med högackumulerande egenskaper angeläget. #
- b. Är det inte en ruskig tanke – att forskare börjar finna det adekvatere att PRO studera strategi än kultur?
 b'. *Är det inte en ruskig tanke – att forskare börjar finna att PRO studera strategi adekvatere än (att PRO studera) kultur? #
- c. Konstbevattningen gjorde det möjligt att PRO i stället få ut tre risskördar varje år.
 c'. *Konstbevattningen gjorde att PRO i stället få ut tre risskördar varje år möjligt. #

Huruvida dessa infinitivfraser ska betraktas som egentliga subjekt eller egentliga objekt är en perspektivfråga – utgår vi från småsatsen eller matrissatsen? Vad gäller kontroll verkar (10:6a–b) vara fall av optionell kontroll; subjektskontroll ligger nära till hands, men även en tolkning med arbiträr kontroll är möjlig. (10:6c) kännetecknas främst av låg agentivitet i huvudsatsen, och utgör ett tydligt fall av arbiträr kontroll.

Det relativa oberoendet av matrissatsen tyder på att småsatserna fungerar som syntaktiska öar (se avsnitt 2.4.1) med avseende på kontroll, och exemplen i (10:6) kan ses som en parallell till subjektsinfinitiver i bisatser. Därmed skulle (lokal) arbiträr kontroll råda syntaktiskt sett och preferensen för subjektskontroll vara pragmatiskt motiverad (se vidare 10.2).

10.1. Arbiträr kontroll

Det normala kontrollmönstret i subjektsinfinitiver (och en del andra konstruktioner, t.ex. relativattribut (avsnitt 7.2) och adjektivbestämningar med objektslucka (avsnitt 8.1)) är s.k. arbiträr kontroll. Detta kan innebära att kontrollören är generisk (10:7a–b), sammanfaller med talaren (10:7c–d) eller på annat sätt framgår av kontexten (10:7e–f), men också att det kan vara svårt att skönja någon kontrollör över huvud taget (10:7g–h).

- (10:7) a. Att PRO dricka sig berusad ökar risken för slaganfall.
 b. Speciellt svårt är det att PRO bli placerad i någon av de populära skolorna.
 c. Att PRO sjunga på svenska är en självklarhet.
 d. Särskilt beklämmande var det att PRO se de stolta maorierna i denna omgivning.
 e. Att i det läget PRO sälja sin cykel vore dårskap.

- f. Sex år tog det att PRO skriva den roman som nu föreligger i en mycket bra svenska översättning av Rose-Marie Nielsen.
- g. Att PRO tvätta tar upp till 40 procent av hushållselen.
- h. Jaha, i teorin vet jag hur det går till att PRO byta däck, fortsatte hon.

Tolkningen är här helt kontextberoende, och det är inte svårt att t.ex. tänka sig sammanhang där talaren är kontrollör i (10:7e) eller där någon annan än talaren är kontrollör i (10:7c). Kontrollören kan dock inte vara vem eller vad som helst, utan följer av satsens innehåll och kontext. Arbiträr kontroll betyder alltså inte att tolkningen är godtycklig. Det arbiträra i sammanhanget är bara att det inte finns någon grammatisk princip som anger kontrollören.

I vissa fall anges kontrollören explicit, som i (10:8) nedan. Detta är dock tämligen ovanligt och förekommer bara i en bråkdel av beläggen i materialet. När en sådan kontrollör anges är ingen annan tolkning möjlig, men pga. den låga relativa frekvensen ser jag detta som ett specialfall av att kontrollören framgår av kontexten.

- (10:8) a. För dem är det alltför energikrävande att PRO slåss hela tiden /.../
- b. Det åligger byggnadsnämnden att PRO se till att de aviserade åtgärderna är konkreta och tidsbestämda /.../
- c. Det roade henne att PRO se hur den lille mannen spände ut bröstet och anlade en falskt blygsam min /.../
- d. I en boxares själ ligger det att PRO kunna ta emot varje slag och lida nederlag.
- e. Att PRO resa de 200 kilometerna till Izjevsk skulle kosta halva hennes pension på 360 000 rubel (omkring 440 kronor).

Materialet uppvisar en ganska påtaglig samvariation mellan specificitet och tempus. Satsers med preteritum tenderar att ta specifik kontrollör medan presens ofta drar åt en mer allmän tolkning. Detta är i grunden inte ett kontrollfenomen, utan följer av att det man uttrycker i preteritum vanligen är specifika händelser medan allmängiltiga tillstånd företrädesvis uttrycks i presens. Inte desto mindre är det intressant att denna allmänna tendens ser ut att gälla även kontroll. Jämför t.ex. nedanstående minimala par:

- (10:9) a. Det går inte att PRO använda aspirin mot benbrott.
- a'. Det gick inte att PRO använda aspirin mot benbrott. #
- b. Två år tog det att PRO skrapa ihop en tillräcklig budget /.../
- b'. Två år tar det att PRO skrapa ihop en tillräcklig budget. #

(10:9a) är en generell utsaga med generisk kontroll, men om man byter ut presens mot preteritum som i (10:9a') syftar meningen på en specifik händelse med specifik kontrollör. Omvänt blir den specifika

utsagan i (10:9b) mer generell om man byter ut preteritum mot presens som i (10:9b').

Ofta, kanske t.o.m. oftast, verkar dock PRO i subjekt ha drag av **både** specifik och generisk syftning. Perspektivet – eller empatin (Hellberg 1985) – utgår från en specifik referent, vanligen talaren, och PRO associeras med empatibäraren. Samtidigt ger uttrycks sättet, genom den operonliga konstruktionen utan explicit kontrollör, ett mer generellt intryck, som i (10:10) nedan. Detta ger en sorts systematisk vaghet mellan specifik och generell tolkning, ungefär som hos det operonliga pronomenet *man*.

- (10:10) a. Att bara PRO *titta* på fotboll är inte kul.
 b. Att PRO *turnera* i Norge är ganska jobbigt.
 c. Det gick inte att PRO *göra nånting* åt det.
 d. Han *skyller* på att han *nyss ätit*, att det inte är nyttigt att PRO *springa så fort* då.

Meningar som (10:10a–b) uttrycker talarens personliga uppfattning, men framställs som mer allmängiltiga förhållanden. (10:10c) syftar på en specifik händelse där PRO har specifik referens, men ger sken av att samma sak skulle gälla oavsett vem som skulle befinna sig i motsvarande situation. Den avslutande bisatsen i (10:10d) är en generell utsaga, men tillämpas på en specifik situation.

Denna spänning mellan generellt och specifikt är oftast implicit, men kan signaleras uttryckligen som t.ex. i (10:11; min kursivering):

- (10:11) a. Att PRO vara verksam som praktiserande psykolog har *i mitt fall* inneburit att jag hörsammat olika människors önskan om stöd eller hjälp /.../
 b. Att PRO hitta tak över huvudet verkar vara en omöjlighet, *i alla fall för studenter*.

SAG hanterar tolkningen av subjektsinfinitiver utan begreppet *arbiträr kontroll*. I stället redovisas som normalmönster att kontrollören är "den referent som upplever eller har nytta/skada av det som anges av infinitivfrasen" (vol. 3:610). Perspektivet blir därmed närmast det motsatta: SAG betonar (den semantiska) systematiken i tolkningen, där termen *arbiträr kontroll* tvärtom fokuserar frånvaron av grammatisk systematik.

Båda perspektiven har sina förtjänster, men är också i någon mån missvisande. Subjektens kontrollbeteende är som sagt inte godtyckligt, som *arbiträr* antyder, men inte heller så enhetligt som det framställs i SAG. Enligt min mening kommer *arbiträr kontroll* närmare den flexibilitet subjektsinfinitiverna uppvisar. Det är också en inarbetad

term för ett välkänt begrepp (medan SAG inte föreslår någon term alls) – och har dessutom fördelen att kunna tillämpas på motsvarande mönster i andra konstruktioner, såsom relativattribut och adjektivbestämningar med lucka (12:12a resp. b):

- (10:12) a. *!...!* sist men inte minst byggdes bygdegårdar att PRO ha roligt i ____ .
 b. Han var otäck att PRO skåda ____ också i den växlande brasbelysningen *!...!*

10.2. Subjekt i bisatser

Notera vidare att *arbiträr kontroll* i praktiken ofta avser ett lokalt förhållande. Subjektsinfinitiver tar normalt arbiträr kontroll, men när det gäller subjektsinfinitiver i bisatser kan ofta den överordnade matrisatsen innehålla en kontrollör. I (10:13a) ovan kontrolleras PRO av huvudsatsens subjekt *jag*, men om den sats där infinitivfrasen utgör subjekt står som huvudsats i stället för som bisats råder arbiträr kontroll (10:13b).

- (10:13) a. Jag tror att det är lika bra att PRO gå ner och hänga sig i pannrummet *!...!*
 b. Det är lika bra att PRO gå ner och hänga sig i pannrummet. #

Konstruktioner som (10:13a) kallas *super equi* (se avsnitt 2.4.1 och 4.1). *Super equi* kan ses som ett syntaktiskt kontrollmönster, men också som bara ett särfall av arbiträr kontroll. Vad som talar för den förstnämnda analysen är klara fall som (10:13a). Vad som talar för den senare är att många fall inte är så klara.

- (10:14) a. Lillemor var hemmastadd i omgivningar där det var kutym att PRO ge mer eller mindre hysteriska svar på andras känslouttryck *!...!*
 b. Ändå visste man nog att det inte skulle gå så lätt att PRO bota de sår som ännu varade.
 c. Det beror dels på *!...!* dels på att det bland amerikanska recensenter anses karriärbefrämjande att PRO synas i annonser.
 d. Stockholms studentkår anser att det är omöjligt för andra att PRO bedöma om en utbildning är värdefull eller ej.

I exempelvis (10:14a) kontrolleras PRO inte av huvudsatsens subjekt Lillemor, utan tar (generisk) arbiträr kontroll. I (10:14b) är det möjligt att PRO är koreferent med subjektet *man*, men det kan lika gärna ha helt annan referens. Detta tyder på att kontrollören inte bestäms syntaktiskt utan pragmatiskt.

Frånvaron av syntaktiskt styrd kontroll indikeras inte minst av fall där kontrollören anges i t.ex. en prepositionsfras, som i (c-d), efter samma mönster som vanliga subjektsinfinitiver. Detta skulle inte behövas om en syntaktisk kontrollrelation rådde. Med andra ord kan den finita bisatsen sägas fungera som en syntaktisk ö med avseende på kontroll (se avsnitt 2.4.1 samt 16.6).

Lägg särskilt märke till (10:14d), där det finns en potentiell kontrollör på en syntaktiskt prominent och tillgänglig position. Trots att huvudsatsens subjekt, *Stockholms studentkår*, mycket väl skulle kunna kontrollera PRO – och skulle förväntas göra det om ordinära syntaktiska relationer som t.ex. c-kommendering var avgörande här – uppfattar vi ändå *andra* som kontrollör. Detta tyder på att det här, liksom i vanliga subjektsinfinitiver, inte finns något syntaktiskt kontrollmönster att ta hänsyn till, utan kontrollören bestäms pragmatiskt.

Ett förhållande som är relativt vanligt här är s.k. optionell kontroll, tvetydiga fall där PRO antingen kan tolkas arbiträrt eller uppfattas som koreferent med ett överordnat led. Ett typiskt exempel är (10:15a) där PRO dels kan kontrolleras av huvudsatsens subjekt *Ingvar Karlsson*, dels tolkas arbiträrt i analogi med (10:15b). Som nämndes i avsnitt 2.4.1, ser jag dock inte sådana fenomen i *super equi* som optionell kontroll i egentlig mening, utan som särfall av arbiträr kontroll. I praktiken gäller här samma sorts systematiska vaghet som noterades i samband med (10:10–11) ovan. Propositionen gäller både *Ingvar Karlsson* och generellt.

- (10:15) a. Ingvar Karlsson framhöll att det inte alltid är så lyckat att PRO tvingas besvara frågor på väg till flygplan eller i andra störande situationer.
 b. Det är inte alltid så lyckat att PRO tvingas besvara frågor på väg till flygplan eller i andra störande situationer. #

Följaktligen tolkas subjektsinfinitiver i bisatser friare än inte bara objekt utan också adverbial (jfr avsnitt 9.3.2), sannolikt pga. att finita satser ur kontrollsynpunkt fungerar som syntaktiska öar. Därför betraktar jag inte *super equi* som ett kontrollmönster i paritet med övriga, utan ser relationen som ett särfall av att kontrollören framgår av kontexten – dvs. arbiträr kontroll.

Vidare är det även i andra sammanhang vanligt att arbiträr kontroll råder lokalt, även om en specifik kontrollör går att utläsa ur en vidare kontext. Det kan t.ex. gälla relativattribut (se avsnitt 7.2) eller adjektivbestämningar med objektslucka (avsnitt 8.1). Jag återkommer till detta i OT-analysen (kapitel 16) samt i avsnitt 17.1.

11. Infinitivfraser utan tydlig satsdelsstatus

I kapitel 6–10 redovisas kontrollstrukturer utifrån infinitivfrasens syntaktiska funktion, i termer av traditionella satsdelar. Emellertid finns i materialet en del konstruktioner som inte enkelt låter sig klassificeras enligt de etablerade satsdelskategorierna. Dessa konstruktioner redovisas i detta kapitel.

I avsnitt 11.1 presenteras självständiga infinitivfraser, vilka inte ingår i någon överordnad sats och följaktligen inte har någon satsdelsfunktion. Avsnitt 11.2 behandlar bestämmningar till prepositionsfraser. Bestämningar till preposition särskiljs annars inte, utan infinitiver som rektion behandlas analogt med motsvarande infinitivbestämning utan preposition, men här handlar det om bestämmningar till utbyggda prepositionsfraser. Slutligen kommenteras i avsnitt 11.3 en svårklassificerad typ av extraktion ur infinitivargument till vissa intransitiva verb.

11.1. Självständiga infinitivfraser

Att en infinitivfras utgör en egen mening, eller t.o.m. ett eget yttrande, behöver inte betyda att den är syntaktiskt självständig. De allra flesta sådana fall utgör meningsfragment, där infinitivfrasen fyller en satsdelsfunktion i en tidigare mening eller ett tidigare yttrande. Genomgående kontrolleras då PRO därefter:

- (11:1) a. Från början ville hon bli polis. För att PRO få bestämma.
 b. Man tycker ju att t ex oljebolagen skulle kunna bidra, säger NN. För att PRO bättra på sitt dåliga rykte.
 c. Nej, men vi ska låna en [sommarstuga]. Att PRO fira jul i ___ !
 d. Och vad är det för frihet? Att PRO flytta första oktober?
 e. I skolan fick han bara lära sig en sak, berättar han. Att PRO hata tyskar.
 f. Men det gäller att skapa ett krismedvetande. Att PRO få folk att förstå hur hårt företagsklimatet är.

De adverbiala meningsfragmenten i (11:1a–b) kontrolleras som väntat av subjekten i sina matrissatser. Notera dock att adverbialiet i (11:1b)

är knutet till bisatsen, inte huvudsatsen. Meningsfragmentet i (11:1c) fungerar som relativattribut och tar följaktligen possessivkontroll, och det i (11:1d) utgör egentligt subjekt med arbiträr kontroll.

Även i (11:1e) och (f) fyller meningfragmenten en satsdelsfunktion i föregående sats, om än mer indirekt. De utgör specificeringar av objekt respektive egentligt subjekt i föregående satser, och kontrolleras efter samma mönster. Möjligen kan man betrakta dem som elliptiska satser, där endast infinitivfrasen utgör ny information och resten underförstått. Resultatet blir detsamma.

Det finns dock ett fåtal infinitivfraser som inte utgör satsdelar i föregående sats utan verkligen är syntaktiskt självständiga.¹ Sådana förekommer dels i rubrikstil (11:2a–b), dels som självständiga yttranden (11:2c–d):² Infinitiverna kan antingen vara fristående (11:2a, c) eller ingå i infinita frågesatser (11:2b, d).

- (11:2) a. Att PRO hitta felet
 b. Hur PRO komma till rätta med våldet i Sverige?
 c. Att PRO bete dig på ett sätt som detta – du borde skämmas!
 d. Varför PRO forska om sådana självklarheter?

I samtliga typer är normalmönstret arbiträr kontroll. En specifik kontrollör kan ofta framgå av den vidare kontexten och uttrycks ibland inom satsen – t.ex. genom ett reflexivt pronomen som i (12:2c). Ur kontrollsynpunkt gäller alltså samma sak för självständiga infinitivfraser som för subjektinfinitever.

Konstruktionerna i (11:2) sorterar i SAG (vol. 4:806ff.) under 'icke satsformade meningar' och betecknas *huvudsatsekvivalenter*. Några andra typer av huvudsatsekvivalenter exemplifieras i (11:3):

- (11:3) a. Nödutgång
 b. Vilken våning?
 c. Så utmärkt! (SAG, vol. 4:806)
 d. Och Pelle ut med detsamma.
 e. Tre öl till nummer sexton!
 f. Varför allt detta oväsen?
 g. Jag gifta mig? (SAG, vol. 4:818)

¹ Flertalet träffar på självständiga infinitiver härrör från sökningar efter (initiala) subjektinfinitever (se kapitel 10). Jag har dock kompletterat med sökningar på <intitialt frågeord + infinitiv>, motsvarande (11:2b, d).

² Rubrikstil behöver inte innebära fristående infinitiver. Typiska är också rubriker med utelämnad kopula men i övrigt kompletta satser, t.ex. *Flytta jobben ingen lösning*. Här fungerar infinitivfrasen förstas som subjekt.

Som synes förekommer huvudsatsekvalenter av vitt skilda slag, och det enda de alla har gemensamt är egentligen att de inte är satsformade men ändå fungerar som självständiga meningar. De påminner i det avseendet om satsförkortningar, men skiljer sig från vad man brukar räkna som sådana i två avseenden: Dels förknippas inte huvudsatsekvalenter med några särskilda frastyper, dels utgör (vanliga) satsförkortningar som regel satsdelar snarare än egna yttranden (jfr avsnitt 2.1).

Av särskilt intresse är här konstruktionen i (11:3g).¹ Givet att icke-finita satser inte tar explicita subjekt i svenskan, är det förstås anmärkningsvärt med konstruktionen subjekt+infinitiv. Emellertid utgörs småsatser ofta av infinitivfraser med explicita subjekt, som i (11:4a), och jag tror att även (11:3g) är att betrakta som en annorlunda struktur snarare än som ett undantag.

Frågan är då vad för struktur det är fråga om. Är (11:3g) en motsvarighet till småsatser – fast med huvudsatsfunktion och subjekt i nominativ – eller är den en elliptisk variant av (11:4b)? I alla händelser skiljer den sig från den snarlika (11:4c), som snarast består av två efterföljande huvudsatsekvalenter. De båda exemplen har inte riktigt samma intonation, och framför allt innehåller (11:4c) en paus.

- (11:4) a. Tänk er mig gifta mig! #
 b. Skulle jag gifta mig? #
 c. Jag? Gifta mig? #

Vad som talar för en småsatsanalys av (11:3g) är att konstruktionen inte är begränsad till infinitiver, utan subjektet kan också kombineras med t.ex. adjektiv (*Jag snäll?*), substantiv (*Han polis!*) eller prepositionsfraser (*Hon utan sin handväska?*). Troligtvis är det i dessa fall fråga om samma grundläggande fenomen som i (11:3g), och de påminner alla starkt om (vanliga) småsatser.²

Vad som talar mot småsatsanalysen är kanske främst att subjektet står i nominativ – till skillnad från akkusativformen i *Jag såg henne komma*. Småsatser kallas ju också ECM-konstruktioner (*Exceptional Case Marking*, jfr avsnitt 2.2.1), och *Jag gifta mig* skulle alltså bli en ECM-struktur utan ECM. Däremot används vanligen akkusativ i mot-

¹ Trots särskilda sökningar hittade jag inga belägg av typen *Jag gifta mig* i Parole (däremot på flera andra typer av huvudsatsekvalenter) och utgår därför från SAG:s exempel.

² Flertalet typer av huvudsatsekvalenter verkar dock inte ha något med småsatser att göra; jfr de andra exemplen i (11:3).

svarande konstruktion i engelskan (11:5a), och här är en ellipsanalys o-tänkbar, eftersom motsvarande fullständiga sats tar nominativ (11:5b).¹

- (11:5) a. What – me worry? (Alfred E. Neuman)²
 b. Would I worry? #

Emellertid är detta inget övertygande argument för en ECM-analys, eftersom akkusativ är omarkerat i engelskan och nominativ i svenskan (jfr *Det är jag / It's me*). Det är alltså inte fråga om *Exceptional Case Marking* i (11:5a) heller. I alla händelser verkar (11:5a) och (11:3g) vara instanser av väsentligen samma fenomen, och jag uppfattar (11:5a) som ett indicium på att strukturen i (11:3g) skiljer sig från den i icke-finita satser.³

Frågan om vilken struktur konstruktionen har är dock primärt uttrycksorienterad. Från ett tolkningsperspektiv räcker det att konstatera att (11:3g) inte är en kontrollinformativ, eftersom den innehåller ett explicit subjekt.

11.2. Bestämningar till prepositionsfraser

I övriga avsnitt har infinitivfraser klassificerats oberoende av om de föregås av preposition eller inte. De betraktas som attribut, adverbial osv., även om de i strikt mening utgör rektion i prepositionsfraser som då är de egentliga attributen eller adverbialen. Detta därför att infinitivbestämningar vanligen fyller samma funktion med preposition som utan. Prepositionerna verkar mestadels fungera som (ofta optionella) inledare snarare än som huvudord till vilka infinitiverna utgör bestämningar.

Emellertid förekommer även fall där infinitiver mer påtagligt utgör bestämningar till hela prepositionsfraser, i synnerhet *med*-fraser som i (11:6b–c) nedan.

¹ Även nominativ kan dock förekomma. Jespersen (1937:92) ger exemplet *She talk to him!* tillsammans med det danska *Han gifte sig med hende!* Han tar upp typen under "amorfa" meningar (vilket verkar motsvara SAG:s icke satsformade meningar) som ett uttryck för avståndstagande, men går inte närmare in på strukturen.

² Konstruktionen i (11:5a) kallas ibland *MAD Magazine Sentence*.

³ Jfr även den speciella engelska strukturen *for me to worry*, vars status som icke-finit sats i hög grad tillskrivs infinitivmärket *to*.

- (11:6) a. Jag är i full färd med att PRO upptäcka nya tankegångar.
 b. När man ser Claes Malmberg sitta i foajén på China med nyfärgat hår för att PRO bättre passa som den sadistiske tandläkaren Orin [...]
 c. Den skulle ske vid Taraza och med minsta möjliga mottagningsdelegation för att PRO minska riskerna att någon skulle läcka till militären.

Här sammanfaller kontrollören som regel med prepositionsfrasens predikationsbas, efter samma mönster som adjektivfraser utan lucka (se avsnitt 8.2). Där prepositionsfrasen utgör predikativ, som i (11:6a), kontrolleras PRO av subjektet. Där den utgör adverbial, som i (11:6b–c), kontrolleras även infinitivfrasen som ett adverbial, vilket alltså innebär att det avgörande är till vilket led i satsen prepositionsfrasen adjungeras. I likhet med t.ex. participfraser kan också prepositionsfraserna i (11:6) betraktas som satsförkortningar med egna tankesubjekt.¹

I andra fall kan det diskuteras huruvida infinitivfrasen bestämmer hela prepositionsfrasen eller primärt ett led i den. Är t.ex. *för att*-infinitiven i (11:7) en bestämning till *med höga insatser* eller primärt bara till adjektivet *höga*?

- (11:7) Vi talade om längtan att [PRO1] tjäna landet med djärvhet och mod, med dristighet i nya företag och med höga insatser för att PRO nå svindlande mål.

Det är egentligen ingenting speciellt med prepositionsfraserna i (11:6–7). Preposition och nominal bildar en prepositionsfras på samma sätt som preposition och infinitivfras i övriga exempel. Skillnaden är bara att de tar ytterligare en bestämning, som knyts till frasen som helhet. Det verkar dock främst vara *med*-fraser samt vissa fasta fraser som *i full färd* (11:6a) och *i begrepp att* (exempel (9:3c) i kapitel 9) som tar infinitivbestämningar på det här viset.

En annan typ av prepositionsfraser som bör kommenteras särskilt är samordningar. Här kontrolleras naturligt nog det senare ledet på samma sätt som det förra.

Detta syns tydligast när de samordnade leden är likvärdiga till både form och funktion, som i (11:8a): båda PRO tar samma kontrollör. Vid syftningar gäller samma sak fast för antecedenten (11:8b), och vid

¹ Jämför med diskussionen i anslutning till (8:13a) i avsnitt 8.2. Notera också att *med*-fraser – dock primärt spetsställda sådana – hör till de konstruktioner som ofta hänförs till subjektregeln (jfr kapitel 3).

avledningar räcker det att avledningen motsvarar en likvärdig form, som *rädsla* $\approx$ att *PRO* vara rädd i (11:8c).

- (11:8) a. Han föredrar att [PRO1] vara ensam och oförstådd framför att *PRO* vara förstådd och utmanad.
 b. Jag tycker om att [PRO1] se på tavlor. Men därifrån till att *PRO* bedöma konst är steget långt.
 c. Detta är alltså den stora omprövningen som måste till: från rädslan för den inre konflikten till att *PRO* vilja ta kontakt med den.

Har leden olika form, så att endast det senare innehåller *PRO*, kontrolleras det ändå efter sin syntaktiska status. Alltså tar objektsinfinitiven i (11:9a) subjektsskontroll, medan subjektsinfinitiven i (11:9b) tar arbiträr kontroll, i enlighet med normalmönstren.

- (11:9) a. Intresset för sommarstugan är så stort att han prioriterar detta framför att *PRO* träffa finansministerkollegor i Europa.
 b. Ty vad vägde en familj mot att *PRO* skriva en bok!

11.3. Extraktioner

Infinitivargument till intransitiva verb utgör som regel subjekt (11:10a), oftast egentliga sådana (11:10b). Emellertid kan också i stället ett extraherat led ur sådana infinitiver stå som subjekt, som i (11:11) nedan. Fenomenet påminner om lyftning (jfr avsnitt 2.2.1) förutom att det extraherade ledet utgör objekt i infinitivfrasen – medan *lyftning* vanligen endast tillämpas på subjekt.¹

- (11:10) a. Att *PRO* dansa salsa gick faktiskt riktigt bra. #
 b. Det ska inte gå att *PRO* värja sig mot språket.
 (11:11) a. *Tuggummit* gick inte att *PRO* peta bort ___ /.../
 b. *Norska damer* går däremot att *PRO* besegra ___.
 c. *Ilskan* bara bubblade upp och gick inte att *PRO* hejda ___.
 d. *Jannes huvud* gick nästan att *PRO* vrida ___ ett helt varv.

Infinitiverna i (11:11) är inte verbkomplement – *gå* är ett intransitivt verb – och kontrolleras heller inte som sådana.² Här är subjektsskontroll av *PRO* utesluten, eftersom satssubjekten motsvarar infinitivernas

¹ I NRG (s. 1029ff.) räknas dock även konstruktioner som de i (11:11) som (objekts-) lyftning. Normalt avser annars termen *objektslyftning* att satsförkortningens subjekt lyfts till objektsposition i matrissatsen (objekt med infinitiv), medan *subjektslyftning* motsvarar subjekt med infinitiv (jfr avsnitt 2.2.1).

² Notera vidare att *gå* här används i den ganska speciella betydelsen 'vara möjlig'. Konstruktionen i (11:11) är inte möjlig med *gå* som rörelseverb.

objekt. I stället tar exemplen arbiträr kontroll, som i subjektsinfinitiver. Även strukturellt är likheten med subjekt slående, vilket illustreras i (11:12).

- (11:12) a. Tuggummit gick inte att PRO peta bort /.../
 b. Det gick inte att PRO peta bort tuggummit. #
 c. Att PRO peta bort tuggummit gick inte. #

Ändå vill jag ogärna betrakta infinitivfraserna i (11:11) som egentliga subjekt. Sett utifrån den manifesta strukturen betar sig de spetsställda satssubjekten som typiska subjekt.¹ Och resten av satserna – inklusive infinitiverna – fungerar likaledes väl som predikat. Satsdelsstrukturen sammanfaller alltså inte med argumentstrukturen här.

Ett liknande problem gäller förhållandet mellan egentliga subjekt och adjektivbestämningar, som i (11:13) nedan (jfr avsnitt 8.1).

- (11:13) a. Tuggummit var omöjligt att PRO peta bort ____ . #
 b. Det var omöjligt att PRO peta bort tuggummit. #

Konstruktionen i (11:11) förefaller vara lexikalt betingad. Om vi byter ut verbet *gå* mot t.ex. *lyckas* ger parafrasen i (11:14a) helt enkelt en satsfläta med spetsställt objekt, och kontrollmönstret är detsamma som för vanliga verbkomplement. Då fordras emellertid ett subjektsargument (*jag*) om inte meningen ska bli ogrammatisk (11:14c).

- (11:14) a. Tuggummit lyckades jag inte PRO peta bort ____ . #
 b. Jag lyckades inte peta bort tuggummit. #
 c. *Tuggummit lyckades inte PRO peta bort. #

Emellertid är extraktionstypen inte helt begränsad till *gå* eller ens till intransitiva verb, utan förekommer även vid predikat som *ta tid* (11:15). Även här är det ett led ur subjektsargumentet som extraheras (jfr 11:15a'), och den största skillnaden gentemot (11:11) är att konstruktionen innehåller ett objektsargument (*tid*). Det senare ska man kanske för övrigt inte fästa för stor vikt vid eftersom förbindelsen *ta tid* är lexikaliserad och närmast liknar ett partikelverb.

- (11:15) a. Det här tar tid att PRO smälta ____ /.../
 a'. Att PRO smälta det här tar tid. #
 b. /.../ men sviterna efter sjukdomen tar tid att PRO läka ____ .
 c. Ny miljöanpassad energiteknik tar tid att PRO utveckla ____ .
 d. Den här pajen tar lite tid att PRO göra ____ /.../

¹ Lägg särskilt märke till samordningen i (11:11c). Rimligtvis är *ilskan* här subjekt till både *bubblade upp* och *gick*.

I båda fallen (*gå* resp. *ta tid*) påminner infinitivfrasen om ett egentligt subjekt. Den står på samma position, och konstruktionen kan lätt parafraseras med formellt subjekt, som i (11:16). Emellertid utgör då det spetsställda ledet inte längre subjekt, eftersom den funktionen fylls av det expletiva *det*. Konstruktionen i (11:16) är alltså en alldeles vanlig satsfläta.

- (11:16) a. Tuggummit gick det inte att PRO peta bort ____ . #
 b. Den här pajen tar det lite tid att PRO göra ____ . #

På det hela taget är det ett ganska vanligt fenomen att ett spetsställt led motsvarar en lucka i en infinitivfras. Det är också vanligt att det är subjektet i matrissatsen som motsvarar luckan, t.ex. i adjektivbestämningar (11:13a) och relativattribut. Ändå är dessa konstruktioner med *gå* och *ta tid* speciella.

Vad som utmärker dem är att infinitivfrasen och det extraherade ledet utgör (syntaktiska) argument till samma huvudord, där det ena är subjektsargument men det andra står som subjekt.¹ I övriga konstruktioner med lucka är antingen det spetsställda ledet inte subjekt, som i (11:16), eller också är infinitivfrasen inte argument till verbet utan till ett adjektiv eller nominal.

Jag känner inte till någon tidigare redogörelse för den här typen av extraktion, vilket väcker både empiriska och teoretiska frågor. Empiriskt undrar jag dels hur utbredd konstruktionen är i svenskan,² dels i vilken mån den förekommer i andra språk.³ Teoretiskt kan man t.ex.

¹ Lägg märke till att det inte kan vara så enkelt som att konstruktionen i (11:11) och (11:15) innehåller ett implicit *det* motsvarande (11:16), utan det spetsställda ledet är verkligen subjekt. Detta framgår av (11:11c), där extraktionen är samordnad med en ordinär sats och båda tar samma subjekt.

² Ytterligare ett verb som kan ta den här sortens infinitivkomplement är *tåla*, som i (i). Här är dock även en snarlik konstruktion utan lucka möjlig, både i aktiv (ii) och passiv (iii).

(i) Det_i tål att PRO tänka på _____i .
 (ii) Nu vann han senast, och han_i tål att PRO_i gå hela vägen.
 (iii) Det är en modell_i som tål att PRO_i diskuteras.

Särskilt intressant är här passivkonstruktionen, som syntaktiskt liknar (ii) men semantiskt snarare korresponderar med argumentstrukturen i (i); jfr diskussionen om passiva adjektivbestämningar i avsnitt 8.3.2–3.

³ Konstruktionen med *ta (lång) tid* är möjlig i de övriga nordiska språken (jag har dock inte kollat färöiska), även om mina norska och danska informanter föredrar den mindre speciella strukturen med formellt *det*. Inget av dem tillåter dock konstruktionen med *gå*. Visserligen förekommer den modala betydelsen 'vara möjlig' även hos danskans, isländskans och norskans motsvarigheter till *gå*, men mycket mer restriktivt än i svenskan.

fråga sig huruvida detta är en variant av *tough movement* (se avsnitt 8.1) eller något helt annat. Men detta är frågor om distribution och struktur. Tolkningsmässigt beter sig konstruktionen likadant som övriga kontrollinfinitiver med objektslucka. Det led som motsvarar luckan kontrollerar inte PRO. I stället tar meningarna oftast arbiträr kontroll.

Ett annat (vanligen) intransitivt verb som kan ta en kompletterande infinitivbestämning är *duga*, som i (11:17). Här är det dock inte fråga om en extraktion ur subjektsargumentet, även om subjektet motsvarar en lucka i infinitivfrasen. Detta framgår t.ex. av att exemplen i (11:17) inte betyder samma sak som parafraserna i (11:18).

- (11:17) a. De duger inte att PRO ha ___ till någonting.
b. Den dög inte att PRO mäta med ___.

- (11:18) a. Att PRO ha dem till någonting dög inte. #
b. Att PRO mäta med den dög inte. #

Infinitivfraserna i (11:17) har drag av (avseende-) adverbial, och det är lätt att tänka sig samma konstruktioner med prepositionen *till* före *att*. Visserligen ser de inte riktigt ut som vare sig bundna (11:19a) eller fria (11:19b) adverbial, trots att båda dessa typer kan förekomma utan föregående preposition – men jag har svårt att se vad de annars skulle kunna vara.

- (11:19) a. /.../ hela Ortelga längtar bara att PRO få tjäna honom.
b. Han gick därför att PRO hämta dem.

Alltså får infinitiverna i (11:17) räknas som adverbial. Frågan är då huruvida de är bundna eller fria. Å ena sidan fyller de en semantisk roll i förhållande till matrisverbet och är onekligen starkt knutna till det. Å andra sidan skulle inte *duga* vara ett intransitivt verb om infinitivfraserna vore bundna komplement.

I alla händelser tolkas konstruktionen likadant som alla andra infinitiver med objektslucka. Kontrollören är vad som helst utom subjektet (som motsvarar luckan), vilket oftast innebär arbiträr kontroll.

12. Diskussion av del II

I korpusgenomgången ovan har de olika kontrollkonstruktionerna behandlats en i taget. Nedan ska jag i stället försöka ge en samlad bild av materialet. De generella dragen diskuteras från ett huvudsakligen deskriptivt perspektiv i 12.1, medan mer teoretiska synpunkter tas upp i 12.2.¹ Som utgångspunkt summeras resultaten fräsvis i tabell 12:1.

TABELL 12:1. *Dominerande kontrollmönster, översikt.*

	Huvudmönster	Ev. bimönster
<i>Verbkomplement</i>		
I. monotransitiva k.	subjektskontroll	–
II. bitransitiva k.	objektskontroll	subjektskontroll
III. predikativ	indirekt kontroll	–
<i>Attribut, generellt</i>	possessiv kontroll (subjektskontroll)	(arbiträr kontroll, objektskontroll)
IV. relativa		
V. identifierande	motsvarande predikativ	–
VI. fyllnadsattribut	motsvarande objekt	–
<i>Adjektivbestämningar</i>		
VII. med lucka	arbiträr kontroll	–
VIII. utan lucka	AP:s predikationsbas (subjektskontroll)	(objektskontroll)
IX. <i>Adverbial</i>	subjektskontroll	objektskontroll indirekt kontroll pragmatisk kontroll
X. <i>Subjekt</i>	arbiträr kontroll	–
XI. <i>Självständiga fraser</i>	arbiträr kontroll	–
XII. <i>Extraktioner</i>	arbiträr kontroll	–

Kontrollmönster inom parentes i tabellen avviker inte från grundmönstret utan är bara typiska syntaktiska speglingar av semantiska kontrollmönster. Bland exemplen nedan markeras huvudmönstret (a) och eventuella bimönster (b–d).

¹ För en diskussion av metoden som sådan, se avsnitt 5.2. Vidare kommenteras korpusundersökningen i relation till den mer teoretiska OT-analysen (del III) i avsnitt 17.1.

- I. Jag avskyr att PRO yttra mig offentligt.
- II. a. Hon bad honom PRO ta ledigt en dag.
b. Serbien lovar USA att PRO inte bruka våld.
- III. Vår uppgift blev att PRO tjänstgöra som effektskådespelare.
- IV. a. Han har ju inget arbete att PRO stiga upp till ____ .
b. Det är så många praktiska problem att PRO lösa ____ .
c. /.../ tacksam mot chefen som gav henne så mycket övertid att PRO tjäna extra pengar på ____ .
- V. Fackföreningsrörelsens filosofi att PRO acceptera arbetet som en påtvingad plåga /.../
- VI. Agent 007 med rätt att PRO döda.
- VII. Ett vapen är inte så dumt att PRO ha ____ .
- VIII. a. Men jag är alltid dålig på att PRO föreläsa.
b. Hennes finmotorik gör henne lämpad att PRO brodera, virka och plocka bär.
- IX. a. Adjunkten försvann ut i nästa rum för att PRO ordna argumenten /.../
b. Men först sände han; iväg budbärare; till Siwa-oasen för att PRO_j fråga oraklet om han hade rätt att dyrka Hefaiston som odödlig hjälte /.../
c. För att PRO klara sig i Nixons Washington var det nödvändigt att [PRO₁] vara ovanligt snabbtänkt, komplicerad och begåvad på många olika sätt – varav en del mindre trevliga.
d. Genom att PRO byta ut en enda byggesten kan ett proteins egenskaper drastiskt förändras.
- X. Att PRO bli berusad är faktiskt krångligare än det låter.
- XI. Varför PRO forska om sådana självklarheter?
- XII. Något vansinnigare än det här går inte att PRO föreställa sig ____ .

Av översikten i tabell 12:1 kan först och främst konstateras två saker: dels att kontrollmönstren varierar mellan olika syntaktiska funktioner, dels att det ändå är ett fåtal mönster som återkommer. Det framgår också att kontroll beror på både syntax, semantik och pragmatik.

Sett från ett syntaktiskt perspektiv dominerar subjektskontroll och arbiträr kontroll, med objektskontroll och indirekt kontroll som sekundära mönster. Semantiska kontrollmönster anges explicit endast för attribut och adjektivbestämningar utan lucka, men semantiken har stor betydelse även i övriga konstruktioner. Jag återkommer till detta i avsnitt 12.1 och 12.2. Pragmatiken spelar däremot en underordnad roll och blir avgörande först när syntax och semantik inte räcker till.

De två pragmatiskt styrda kontrollmönster som förekommer är arbiträr kontroll och pragmatisk kontroll. Vad som skiljer dem åt är

främst förhållandet till andra kontrollmönster. Arbiträr kontroll byggs på avsaknaden av grammatiskt styrd kontroll, men pragmatisk kontroll uppträder där det finns ett grundmönster (subjektskontroll) som av någon anledning inte följs.

Om vi tänker oss en skala från obligatorisk kontroll till fri tolkning går det alltså att urskilja tre lägen: I de flesta konstruktioner är kontrollören given av grammatiken. Även inom de kategorier där flera kontrollmönster alternerar är distributionen komplementär, och det är aldrig någon tvekan om vilken som är den grammatiska tolkningen av PRO. I andra änden av skalan finner vi de strukturer som tar arbiträr kontroll, där tolkningen inte är syntaktiskt styrd utan följer av kontexten.

Däremellan befinner sig de fria adverbialen, där kontrollmönstret varken är fritt eller obligatoriskt. Alterneringen mellan subjektskontroll, objektskontroll och indirekt kontroll förefaller lika regelbunden som de obligatoriska kontrollmönstren, men växlingen med pragmatisk kontroll avviker. Här är subjektskontroll ett prefererat men inte obligatoriskt mönster, och det verkar finnas en syntaktisk princip som vi oftast men inte alltid följer. Inte ens när vi avviker från grundmönstret är det helt satt ur spel, utan ofta finns associationen till subjektet kvar även när tolkningen uppenbart är en annan:

(12:1) Efter att ha satt sig i vagnen föll hästen åter i sken. (Wellander 1973:251)

Det är i detta mellanläge det finns utrymme för normativ grammatik. Här förekommer skillnader i acceptans, oenighet om vad som är grammatisk svenska. I dessa fall är grammatiken varken tillräcklig eller irrelevant. Den grammatiska frågan om vilka meningar som är välformade övergår till den mer stilistiska frågan om vad som är god form. Märkligt nog är det vanligen just i dessa fall som lekmannen verkar bli medveten om grammatik.

Deskriptiv och teoretisk grammatik ägnas däremot företrädesvis åt att beskriva respektive förklara de grammatiskt givna mönstren och strukturerna.

12.1. Generella drag

Sett till hela materialet är det som sagt två syntaktiska mönster som dominerar: subjektskontroll och arbiträr kontroll. De förekommer i flest belägg och i flest typer av konstruktioner. Även där andra kontrollmönster konstateras lokalt (utifrån t.ex. adjektivets predikations-

bas) faller dessa ofta tillbaka på något av dessa två, sett till en större kontext.

Arbiträr kontroll är det naturliga i operonliga konstruktioner, där infinitivuttrycket blir ett sätt att undertrycka information eller ge utsagan generalitet (se avsnitt 10.1). Även arbiträr kontroll är dock ofta ett lokalt mönster, inte minst då det kan motsvara en specifik kontrollör i den pragmatiska kontexten.

Subjektskontroll är tvärtom det vanligaste där referensen hos PRO är känd, entydig och specifik, dvs. där kontrollören är explicit. Detta är i och för sig föga förvånande. Att predikationsbasen för en sats (= subjekt) också är predikationsbas för underordnade satsförkortningar (= PRO) innebär ju helt enkelt att satsen och dess bestämning handlar om samma sak.

Detta gäller på sätt och vis även indirekt kontroll, som vanligen är ett specialfall av subjektskontroll. Kontrollören är då inte subjektet som helhet utan en del av det. Den kan vara explicit, som subjektet i en bisats eller en genitivbestämning till ett nominal – eller implicit, som tankesubjektet i en infinitivfras eller ett underförstått argument till ett nominal.

12.1.1. Subjektskontroll kontra c-kommendering

Den vitt utbredda preferensen för subjektskontroll är dock inte någon god grund för en allmän generalisering. Inte heller har den genererat någon sådan normföreställning; den s.k. subjektsregeln har betydligt snävare räckvidd (se kapitel 3, samt Lyngfelt 2001c).

Visserligen är subjektet den vanligaste kontrollören i många olika konstruktioner, men det är det av olika skäl. I t.ex. adjektivbestämningar (utan lucka) kontrolleras PRO av adjektivets predikationsbas. Den predikationsbasen sammanfaller ofta med satssubjektet, men detta är inte en primärt en fråga om kontroll utan följer av adjektivfrasens syntaktiska funktion (vanligen predikativ). Prediceras adjektivfrasen om ett annat led än subjektet, så är detta led kontrollören.

En i flera avseenden mer träffsäker generalisering följer av principen om c-kommendering. Förutom i spetsställda satsförkortningar c-kommenderar subjektet alltid PRO, och där vi har subjektskontroll är subjektet i de flesta fall dessutom närmsta c-kommenderande led.¹

¹ Där subjektet inte är närmsta c-kommenderande led uppträder subjektskontroll endast där närmare tänkbara kontrollörer är uteslutna av semantiska skäl; se vidare 12.1.3.

Genom att utgå från c-kommendering fångar vi inte bara detta utan täcker också in objektskontroll, som är ett mindre vanligt men fullt grammatiskt alternativ vid attribut, adjektivbestämningar och adverbial samt normalmönstret i bitransitiva objektskonstruktioner.

De enda fall där subjektskontroll träffar rätt och c-kommendering fel är spetsställda satsförkortningar med subjektskontroll. Samtidigt kan dock c-kommendering förklara varför icke-subjektskontroll är mer tillgänglig vid spetsställning än annars.

Den stora nackdelen med c-kommendering är att principen är beroende av antaganden om frasstruktur. Visserligen är även subjektsrollen i grunden en teoretisk konstrukt, även om begreppet är så väletablerat att man oftast bortser från detta, men det är avsevärt mindre teori-beroende än c-kommendering (se vidare avsnitt 12.2). I alla händelser kan konstateras att varken subjektskontroll eller c-kommendering är någon heltäckande generalisering – och ingen annan syntaktisk princip heller, såvitt jag kan se.

12.1.2. Komplement kontra adjunkter

Ett mycket intressant återkommande drag i materialet är ett kontinuum från bundna komplement till fria adjunkter, som vi kan kalla **bundenhets-skalan**. Detta slags kontinuum har uppmärksammats mycket för verbfrasernas del, där skalan från objekt via bundna adverbial (prepositions-komplement) till fria adverbial är ett ständigt återkommande problem för grammatiker. Vad som är intressant är att samma gradvisa övergång från bundna till fria bestämningar uppträder även bland adjektivbestämningar (utan lucka) och fyllnadsattribut. Vi finner alltså samma mönster i verb-, nominal- och adjektivfraser

Parallellen återspeglas dock inte till fullo i kontrollbeteendet. I verbfraserna skiljer sig kontrollmönstren i komplement och adjunkter, särskilt i bitransitiva konstruktioner (i de montransitiva dominerar subjektskontroll hela vägen). Med något enstaka lexikalt undantag (*lova*) tar verbkomplement i bitransitiva strukturer genomgående objektskontroll, medan adjunkterna – dvs. fria adverbial – uppvisar så mycket som fyra olika kontrollmönster: subjektskontroll, objektskontroll, indirekt kontroll och pragmatisk kontroll.

Någon motsvarande skillnad mellan komplement och adjunkter uppträder inte i vare sig nominal- eller adjektivfraser.¹ I stället förblir

¹ Däremot betar sig relativattribut, identifierande attribut och adjektivbestämningar med lucka annorlunda, men detta har inte med distinktionen komplement-adjunkt att göra.

kontrollmönstret homogent utmed hela skalan: possessiv kontroll i attributen och kontroll av adjektivets predikationsbas i adjektivbestämningarna. Trots att de fria bestämningarna i båda fallen har mycket gemensamt med adverbial (se avsnitt 7.4 resp. 8.2), beter de sig i kontrollhänseende som sina bundna motsvarigheter (attribut resp. adjektivbestämningar), inte som andra fria led. Detta, liksom växlingen mellan subjekts- och objektskontroll i adverbialen, tyder på att det spelar större roll vilket led en fri satsförkortning bestämmer än hur den modifierar detta.

Vidare är det anmärkningsvärt att de kontrollmönster som urskiljs i både nominal- och adjektivfraser primärt är semantiska. Kontrollören är nominalets possessor eller adjektivets predikationsbas och verkar i princip inte behöva stå i någon särskild syntaktisk relation till någondera. Ett sådant semantiskt beroende av sitt huvudord är vad man väntar sig hos komplement men inte hos adjunkter.

Sammantaget skulle detta kunna indikera att skillnaden mellan komplement och adjunkter spelar mindre roll i nominal- och adjektivfraser än i verbfraser, åtminstone med avseende på kontroll. Det verkar också tyda på att fria bestämningar till nominal och adjektiv är semantiskt mer beroende av sitt huvudord än vad man (med utgångspunkt från adverbial) brukar anta att fria adjunkter är. Men förklaringen kan också vara en helt annan. En alternativ hypotes är att de semantiska relationerna och kontrollmönstren inte direkt orsakar varandra, utan helt enkelt beror på likartade faktorer. Jag återkommer till frågan i avsnitt 12.2.2.

12.1.3. *Semantikens betydelse*

Materialgenomgången i de föregående kapitlet har utgått från ett primärt syntaktiskt perspektiv. Därmed har de semantiska aspekterna kommit att spela en underordnad roll i redogörelsen. Det verkar de däremot inte göra i praktiken.

Mest påtagligt är förstås att vissa kontrollmönster är semantiskt givna av infinitivernas matrishuvuden. Detta förekommer både bland verbkomplement, attribut och adjektivbestämningar.

Emellertid lägger även satsförkortningarna själva vissa semantiska restriktioner på sina tankesubjekt. Generellt sett kan inte gärna verb, adjektiv eller expletiver kontrollera PRO. Därtill kommer mer specifika begränsningar. Om t.ex. infinitivfrasens verb kräver en animat agent som subjektsargument kan inte kontrollören vara inanimat.

Sådana selektionsrestriktioner kan förklara de flesta fall av pragmatisk kontroll. De lägger också begränsningar på s.k. arbiträr kontroll; hur ospecifik kontrollören än är, utesluts ändå alla referenter som inte motsvarar selektionsrestriktionerna.

En tredje faktor är den s.k. princip B (se vidare avsnitt 14.1.2), enligt vilken samma led inte kan vara både subjekt och komplement till samma verb (såvida inte koreferensen markeras genom t.ex. reflexiv).¹ Den är avgörande för kontrollmönstret i alla infinitivfraser med objektslucka (eller rektionslucka), vilket avser relativattribut, adjektivbestämningar, extraktioner ur verbargument (se avsnitt 11.3) samt vissa adverbial (se exempel (9:25) i avsnitt 9.3.2). I samtliga fall gäller att det led som motsvarar luckan är uteslutet som kontrollör.

Detta medför att kontrollmönstret kastas om i de fall där luckans referent fyller samma position/funktion som kontrollören skulle ha i motsvarande konstruktion utan lucka. I exempelvis adjektivfraser kontrolleras PRO av adjektivets predikationsbas i fraser utan lucka, men i fraser med lucka kan kontrollören vara vad som helst **utom** predikationsbasen. På så vis sätter Princip B inte bara syntaktiska principer ur spel utan även det semantiska mönstret med predikationsbas som kontrollör.²

Dessa faktorer är så grundläggande att de ofta inte uppmärksammas i kontrollsammanhang (förutom *lova/övertala*-problematiken). Men det är ändå dessa semantiska villkor som sätter ramarna för de syntaktiska och pragmatiska kontrollmönstren. De senare gäller endast när semantiken så tillåter. Se vidare 12.2.1.

12.2. Teoretiska reflexioner

Parole-undersökningen är primärt deskriptivt orienterad och handlar alltså mer om empiri än om teori. Jag har därför huvudsakligen försökt att i denna del redovisa resultaten utan att alltför mycket binda upp dem vid teoretiska antaganden (även om presentationen av vissa mönster krävt en del teoretisk apparatur). Flera av iakttagelserna är dock teoretiskt intressanta, varför jag har valt att samla några teoretiska kommentarer i ett eget avsnitt här. Resonemanget koncentreras

¹ Princip B kan förvisso ses som en syntaktisk lika väl som en semantisk princip. Själv ser jag den som en i grunden semantisk princip som yttrar sig syntaktiskt.

² I relativattribut ser mönstret med possessiv kontroll ut att vara en konsekvens av princip B. Relativa infinitiver utan lucka är ovanliga i svenskan, men där de förekommer är kontrollören NP:n i sig, inte dess possessor (jfr *rätt person att PRO svara på det med rätt person att PRO fråga ___ om det*).

kring samspelet mellan syntax, semantik och pragmatik (12.2.1) samt förhållandet mellan komplement och adjunkter (12.2.2).

12.2.1. Samspelet mellan syntax, semantik och pragmatik

Resultaten ovan låter sig svårligen förklaras med någon enskild princip, utan det framgår tämligen tydligt att kontroll beror på flera olika faktorer. Syntaktisk frasstruktur samverkar bl.a. med semantiska selektionsrestriktioner och pragmatisk empati, så en samlad kontrollbeskrivning ryms inte inom någon av de traditionella domänerna syntax, semantisk och pragmatik. Tvärtom kan kontroll tjäna som en illustration av hur dessa tre perspektiv på språk samverkar.

Vidare förefaller de tre perspektiven inte lika viktiga. Semantiken är mest grundläggande, då syntaktiskt och pragmatiskt framträdande led endast kan komma ifråga om de är semantiskt lämpliga. Dels styr huvudord hur deras komplement tolkas (i nominal- och adjektivfraser kanske även adjunkter, se 12.2.2), dels sätter infinitivfrasens verbvalens restriktioner på vad som kan fylla subjektrollen. Först när dessa villkor är uppfyllda avgör syntaxen, troligen främst c-kommendering, vilket led som kontrollerar PRO.

Sedan verkar syntax i sin tur vara viktigare än pragmatik. Pragmatiska kontrollmönster träder främst in när syntax och semantik inte räcker till. Här är särskilt kontrasten mellan spetsställda och efterställda adverbial ett tydligt tecken. Vid efterställning, dvs. när subjektet c-kommenderar PRO, förekommer pragmatisk kontroll endast när subjektet är uteslutet av semantiska skäl. Spetsställda adverbial är däremot mer mottagliga för pragmatiska faktorer, vilket kan bero på att det inte finns någon syntaktiskt angiven (dvs. c-kommenderande) kontrollör. Detta skulle då innebära att subjektiskontroll vid spetsställning inte beror på den syntaktiska subjektfunktionen i sig, utan på att subjektet är pragmatiskt framträdande (se vidare avsnitt 14.1.3, 16.4 och 17.3).

Å andra sidan bör man hålla i minnet att detta resonemang utgår från ett strikt tolkningsperspektiv. Det är fullt möjligt att pragmatiken spelar större roll för valet av uttryckssätt, dvs. att talare/skribent väljer syntaktiska strukturer som speglar det pragmatiska (och semantiska) innehållet. Rimligen finns det pragmatiska skäl till att någon t.ex. väljer att spetsställa ett adverbial i stället för att realisera det *in situ* osv. Den sidan av saken täcks dock inte av undersökningen.

De faktorer som inverkar på tolkningen ser alltså ut att vara ordnade hierarkiskt. I första hand rättar vi oss efter semantiken; finns flera semantiska möjliga kandidater får syntaxen styra – och räcker inte det heller tar vi till pragmatik. Därmed torde det vara fruktbart att analysera kontroll från ett optimalitetsteoretiskt perspektiv. Optimalitetsteori (OT) bygger just på idén om samverkan mellan flera konkurrerande principer som är ordnade i en strikt hierarki. En sådan analys presenteras i avhandlingens del III.

En annan intressant sida av förhållandet mellan syntax och semantik kommer till synes i kontrollväxling (avsnitt 6.2.1) och den systematiska tvetydigheten hos vissa adverbial (avsnitt 9.3.2). Jämför till att börja med meningarna i (12:2), där PRO kontrolleras av objektet i (12:2a) men av subjektet i (12:2b).

- (12:2) a. Aktieägarföreningen har bett företaget Fermenta att PRO ställa upp med bankgarantin.
 b. Aktieägarföreningen har bett företaget Fermenta att PRO få ställa upp med bankgarantin. #

I (12:2b) kastas kontrollmönstret om genom kontrollväxling; ordet *få* leder till subjektskontroll, där det bitransitiva *be* normalt ger objektskontroll. Däremot förblir agenten densamma i båda exemplen. I (12:2a) är objektet *Fermenta* både tankesubjekt och agent i infinitivfrasen. I (12:2b) är subjektet *Aktieägarföreningen* tankesubjekt, men även här är *Fermenta* agent. Subjektet till *få* är nämligen inte agent utan upplevare. Kontrollväxlingen kastar alltså om subjektfunktionen men inte agentrollen.

Ett besläktat fenomen uppträder hos vissa adverbial:

- (12:3) DNA från presidentens hårstrån ska undersökas för att PRO ge svar på frågan.

Exemplet i (12:3) är i princip tvetydigt, då både subjektskontroll och pragmatisk kontroll (med huvudsatsens agent som kontrollör) är möjliga tolkningar. Infinitivfrasens subjektfunktion kan nämligen lika gärna fylla instrumentrollen som agentrollen. Antingen kontrolleras PRO av satssubjektet *DNA* och är då instrument i satsförkortningen ('DNA ska ge svar'), eller också är det koreferent med huvudsatsens agent som samtidigt utgör agent i infinitivfrasen ('Vi ska ge svar med hjälp av DNA').

Emellertid är de semantiska rollerna desamma i båda tolkningarna. Matrissubjektet är instrument och matrisagenten är agent i infinitivfrasen, oavsett vilken av referenterna som motsvarar subjektfunk-

tionen. Ambiguiteten vad gäller subjektsargumentet spelar här ingen roll för den semantiska tolkningen, eftersom det är samma skeende som skildras i båda fallen. Båda tolkningarna betyder i realiteten samma sak.

Om vi nu jämför (12:2) med (12:3) framträder en slående likhet och en ännu mer slående skillnad. I båda fallen skiftar subjektsfunktionen medan agentrollen förblir opåverkad. Skillnaden är att i (12:2) innebär kontrollväxlingen att satsförkortningen ändrar betydelse radikalt, men i (12:3) spelar den tvetydiga tolkningen av PRO ingen som helst roll för tolkningen av infinitivfrasen som helhet.¹

Nu är förstas inte de båda exemplen helt parallella (alldeles fränsett att det är fråga om ett bundet objekt i (12:2) och ett fritt adverbial i (12:3)). I (12:2) är det ur kontrollsynpunkt relevanta verbet *ställa upp* i (a) men *få* i (b). I båda fallen är agenten koreferent med matris-satsens objekt. Däremot är det inte samma agent i de båda instanserna av *ställa upp*. I (12:2b) är matrissubjektet subjekt (och upplevare) till *få* och därmed är det också subjekt – och agent – till *ställa upp*. Med andra ord är det inte samma referent som ska *ställa upp* i (12:2a) respektive (b). Till skillnad från (12:3) är alltså inte den semantiska rolluppsättningen likadan i båda fallen.

Vad detta säger om förhållandet mellan syntaktiska funktioner och semantiska roller är inte alldeles självklart. Å ena sidan framgår ganska tydligt att de är olika saker; kontroll handlar om subjektsfunktionen och kan inte reduceras till en fråga om semantiska roller. I den mån PRO är knutet till en viss semantisk roll följer detta av satsförkortningens selektionsrestriktioner, inte av något visst kontrollmönster. Å andra sidan visar (12:3) att det tolkningsmönster som specificeras av huvudsatsens verb avser komplementets agent, inte dess subjekt.

En möjlig tolkning av ovanstående är att de semantiska förutsättningarna för kontroll bygger på ett samspel mellan huvudsatsens och infinitivfrasens verb: I den mån huvudverbets betydelse styr tolkningen av infinitivfrasen är det agentrollen som specificeras (detta torde gälla endast komplement, jfr dock 12.2.2). Vilken roll som antar subjektsfunktionen – dvs. PRO – följer av infinitivfrasens verbvalens (mer specifikt, verbets selektionsrestriktioner). Ofta sammanfaller subjekt och agent, men vid verb som *få* gör de det inte. Såvida ingen unik kontrollör därmed är utsedd ges tolkningen av PRO av det syntaktiska (eventuellt även det pragmatiska) sammanhanget.

¹ Möjligen kan det, sett från ett normativt perspektiv, vara relevant huruvida (12:3) bryter mot subjektsregeln eller inte.

Tvetydigheten hos (12:3) skulle därmed följa av två saker: dels specificeras inte tolkningen av matris verbet (eftersom fria adverbial inte är bundna komplement), dels är både instrument och agent möjliga som subjekt till ett verb som *ge*. I (12:2) pekas infinitivfrasens agent ut av huvud verbet *be*, och kontrollväxlingen följer av skillnaden i valens hos *ställa upp* respektive *få*.

Även den här sortens samspel rimmar väl med en optimalitetsteoretisk beskrivning, se vidare del III.

12.2.2. Komplement kontra adjunkter

Förhållandet mellan bundna komplement och fria adjunkter är ett ständigt återkommande problem inom språkvetenskapen. Frågan är stor och svår, varför jag här begränsar mig till de frågor som direkt rör kontroll. Därmed bortser jag i viss mån från de svåra gränsdragningsproblem distinktionen medför, och tillämpar begreppen under premissen att dessa problem är lösta.

Ett vanligt antagande är att komplementkontroll är lexikalt styrd, dvs. att huvudordets semantik pekar ut infinitivkomplementets tanke-subjekt (se t.ex. Pollard & Sag 1994) – medan fria adjunkter är just fria, dvs. att kontrollören inte är given av huvudordet utan följer av den syntaktiska (och pragmatiska) kontexten. Detta antagande har främst tillämpats på verbfraser/satser, vilket i praktiken inneburit att man ställt objekt och bundna adverbial å ena sidan mot fria adverbial å den andra.

Sett till materialet här stämmer modellen bra just på verbfraser, men kanske sämre på nominal- och adjektivfraser. Dessa båda fras-typer uppvisar ingen större skillnad i kontrollbeteende mellan komplement och adjunkter. Possessiv kontroll gäller bundna och fria attribut i lika hög grad, och både bundna och fria adjektivbestämningar (utan lucka) kontrolleras av adjektivets predikationsbas. Är då dessa adjunkter mer beroende av sina huvudord än vad adverbial är? Nja, jämför adverbial, attributet och adjektivbestämningen i (12:4a–c):

- (12:4) a. Många av skogslänen har tagit ut en hög kommunalskatt för att PRO klara sin verksamhet.
 b. I november förra året beslutades om ett extra anslag för att PRO utreda problemen i skolan.
 c. /.../ medan teamet gjorde honom klar för att PRO få syresatt blod via maskinen.

De tre *för att*-infinitiverna i (12:4) bestämmer visserligen olika typer av huvudord, men modifierar dessa huvudord på väsentligen samma sätt. Jag har svårt att se något som tyder på att attributet eller adjektivbestämningen (12:4b resp. c) skulle vara mer beroende av sina huvudord än vad adverbialiet (12:4a) är. Alla tre är typiska fria adjunkter.

Ändå tar de olika kontrollmönster. Adverbialiet i (12:4a) tar subjektiskontroll – medan attributet i (12:4b) kontrolleras av nominalets possessor, som för övrigt är implicit. I (12:4c) kontrolleras PRO av adjektivets predikationsbas, som utgör objekt i matrissatsen.

Denna skillnad torde då inte bero på att det är fråga om olika typer av infinitivbestämningar, utan på att de är adjungerade till olika fraser. Beroendet av huvudordet är då inte semantiskt, som är fallet med komplement, utan syntaktiskt. Så långt passar alla tre typerna in på standardantagandena om fria adjunkter.

Emellertid är det bara adverbialen som ansluter sig till ett rent syntaktiskt kontrollmönster. Attribut och adjektivbestämningar kontrolleras inte nödvändigtvis av närmsta c-kommenderande led, utan av huvudordets possessor respektive predikationsbas – dvs. via en semantisk relation. Det förväntade är att adjunkter associeras uppåt i frashierarkin tills en tillfredställande länk har etablerats – kortast möjliga väg. Att adjunkten först "känner igen" sitt huvudord och därefter följer en viss typ av semantisk förbindelse, beroende på vilken sorts huvudord det är fråga om, ett sådant beteende förefaller minst sagt otypiskt.

Jag kan se två vägar att redogöra för dessa iakttagelser på ett teoretiskt konsistent sätt. Det ena är att betrakta samtliga adjunkter – även adverbialen – som semantiskt beroende av huvudordet. En tänkbar generalisering är då att adjunkterna kontrolleras av huvudets externa argument: subjektet i verbfraser, possessorn i nominalfraser och predikationsbasen i adjektivfraser.

Förutsättningen är att man utgår från semantiska argument och inte syntaktiska konstituenten, eftersom särskilt possessorn ofta är implicit eller står i en annan position än som specificerare i nominalfrasen. Det är då inget trivialt problem hur den semantiska relation som motsvarar externt argument definieras. Vidare utgör de adverbial som tar objektiskontroll ett besvärligt undantag, som svårligen låter sig förklaras inom samma semantiska domän. Detta gäller särskilt som vissa adverbial är ambigösa med avseende på subjekt-/objektiskontroll (se exempel (9:9) i avsnitt 9.1), vilket innebär att inget semantiskt utesluter någöndera tolkningen.

Den andra vägen går i motsatt riktning. Om vi i stället tonar ned semantiken och utgår från syntaktiska drag, kan c-kommendering betraktas som den grundläggande principen för adjunktiskontroll. Detta synsätt är redan väl etablerat för adverbialens del, och även bland attribut och adjektivbestämningar är kontrollören vanligtvis ett närliggande c-kommenderande led. Undantagen från detta kan som regel lätt motiveras, t.ex. genom selektionsrestriktioner eller princip B.

Därmed skulle mönstren med possessivkontroll i nominalfraser och predikationsbasen som kontrollör i adjektivfraser i grunden vara s.k. epifenomen. Med detta menas att de inte är de egentligt styrande principerna utan bara ytstrukturella drag som samvarierar med dessa. Den vägen leder till en analys där endast komplement är semantiskt beroende av sina huvuden, och adjunkter främst kontrolleras syntaktiskt. Detta synsätt tillämpas i OT-analysen i del III.

Tillförlitligheten hos de båda angreppssätten är i någon mån testbar. I en kontext där minst två distinkta led uppfyller selektionsrestriktioner, princip B osv. – varav närmsta c-kommenderande led inte sammanfaller med possessor/predikationsbas – borde det gå att avgöra vilket av mönstren som styr den faktiska tolkningen.

Ett sådant test är möjligt åtminstone för attributens del, och talar där för syntaxen. Relativa infinitiver utan lucka är ovanliga i svenskan, men där de förekommer är kontrollören NP:n i sig, inte dess possessor (jfr *rätt person att PRO svara på det* med *rätt person att PRO fråga ___ om det*). Detta tyder på att mönstret med possessiv kontroll i relativattribut är en konsekvens av princip B snarare än en grundläggande semantisk princip.

Vad gäller adjektivbestämningarna har jag dock varken funnit eller lyckats konstruera några kritiska testmeningar. Där andra faktorer är likvärdiga sammanfaller alltid predikationsbasen och närmaste c-kommenderande led. Detta skulle helt enkelt kunna tyda på att kontrollören och adjektivets predikationsbas tolkas utifrån samma principer, och att det är därför de som regel sammanfaller.

I alla händelser förefaller det som om frasstrukturen i stort har större betydelse än distinktionen mellan komplement och adjunkter, då även de fria primärt är beroende av sina huvudord. Skillnaden mellan bundna och fria led verkar ha viss betydelse i så måtto att de bundna är hårdare styrda av huvudordet, men det avgörande är vilket led infinitivfrasen bestämmer – inte hur hårt knuten den är till detta led.

15. Juni 1968

DEL III:
OPTIMAL KONTROLL

13. Introduktion till optimalitetsteori (OT)

Optimalitetsteori (OT) bygger på tanken att språk i grunden bestäms av en uppsättning enkla, generella och universella villkor (eng. *constraints*), vilka regelmässigt kommer i konflikt med varandra. Villkoren är hierarkiskt ordnade, och när de råkar i konflikt vinner det villkor som är högst rankat. Alla språk har samma uppsättning villkor, men rankar dem inte likadant. Skillnader mellan olika språk antas alltså bero på skillnader i ranking. Teorin utvecklades först inom fonologi (Prince & Smolensky 1993) och överfördes till syntax av Grimshaw (1997).¹

Systemet kan illustreras med frågan om expletiva subjekt (formellt *det* i svenskan), vilka förekommer i vissa språk men inte i andra. I de senare tillämpas i stället s.k. *pro*-drop (se avsnitt 2.2.3). Några exempel ges i (13:1) nedan.

- (13:1) a. It rains (Engelska)
 b. Il pleut (Franska)
 c. Det regnar (Svenska)
 d. *pro* Piove (Italienska)
 e. *pro* Llueve (Spanska)

Grovt förenklat kan skillnaden mellan å ena sidan engelska, franska och svenska och å andra sidan italienska och spanska förklaras genom samverkan mellan följande två villkor (definierade enligt Grimshaw 1997:374):²

SUBJECT: Clauses have subjects.

FULLINT: Full Interpretation. Lexical conceptual structure is parsed.

¹ För en allmän introduktion till OT, med fokus på OT-fonologi, se Archangeli (1997), Börjars (1999) eller Kager (1999). För en särskild introduktion till OT-syntax, se Legendre (2001). Med undantag för Kager, som är en lärobok, utgörs samtliga av ganska korta artiklar.

² Ibland åberopas i stället en morfologisk förklaring, som går ut på att *pro*-drop motiveras av att subjektet framgår genom verbkongruens. Ett argument mot den lösningen är att bl.a. franska och i viss mån engelska har både verbkongruens och expletivt subjekt.

SUBJECT kräver en subjektstituent, dvs. det räcker inte att subjektet framgår av morfologi eller kontext.¹ Ett sådant subjektstvång förekommer i många språk, men som synes inte i alla eftersom *pro*-drop bryter mot villkoret.

FULLINT(erpretation) innebär helt enkelt att ord normalt ska betyda något. Villkoret förefaller naturligt, men är inte undantagslöst. Förutom expletiva subjekt förekommer även platshållare som engelskans *do* (*Why do you ask?*) och svenskans *göra* (*Sjunger gör jag helst inte*).

Dessa båda villkor krockar i (13:1), eftersom *regna* och dess motsvarigheter i andra språk saknar (semantiskt) subjektargument. Ett expletivt subjekt tillfredsställer SUBJECT men bryter mot FULLINT, medan *pro*-drop gör tvärtom. En regelbaserad grammatik skulle t.ex. kunna hantera skillnaden utifrån en språkspecifik regel om subjektstvång (och/eller en om *pro*-drop), som antas gälla i vissa språk men inte i andra. Inom OT ser man det i stället som att samma villkor värderas olika högt i olika språk.

Med andra ord antas subjektstvång bero på att SUBJECT **dominerar** (rankas högre än) FULLINT, medan *pro*-drop följer av att det omvända förhållandet råder. Givet en viss input, i det här fallet den semantiska struktur som motsvarar 'det regnar', värderas alternativa uttrycksformer gentemot villkoren. Den kandidat som bäst tillfredsställer de högst rankade villkoren är optimal, dvs. grammatisk.

Denna optimering, dvs. utgallringen av alla kandidater utom den grammatiska, illustreras i tablå T13:1–2 (>> indikerar dominans):²

Tablå T13:1. SUBJECT >> FULLINT → expletivt subjekt i franskan.

Input: 'Det regnar'	SUBJECT	FULLINT
a. Pleut	*!	
☞ b. Il pleut		*

* = brott mot ett villkor; ! = brottet är fatalt; ☞ = den optimala kandidaten; skuggning markerar att eventuella brott inte påverkar valet av optimal output.

¹ En mer precis definition av SUBJECT är: "The highest A-specifier of an extended projection must be filled" (Grimshaw & Samek-Lodovici 1998:194, Legendre 2001:5). Villkoret motsvarar Chomskys (1981) Extended Projection Principle (EPP).

² Den konventionella formen för redovisning av OT-analyser kallas *tablå* (fr./eng. *tableau*), till skillnad från *tabell* eller *figur*. Även notationellt följer jag OT-standard.

Tablå T13:2. FULLINT >> SUBJECT → *pro*-drop i italienskan.

Input: 'Det regnar'	FULLINT	SUBJECT
☞ a. Piove		*
b. EXPL piove	*!	

I franskan (T13:1) är det viktigare att tillfredsställa SUBJECT än FULLINT, varför strukturen med expletivt *il* är optimal. I italienskan (T13:2) förhåller det sig tvärtom, och subjektslöst *Piove* vinner.¹

Även om villkor på detta sätt kan övertrufas av andra, så innebär inte det att de upphör att gälla: "Constraints are never switched off" (Vikner 2001b:454). Trots att FULLINT får stryka på foten inför expletiva subjekt i svenskan kan det dels slå igenom i andra sammanhang (t.ex. motverka en svensk motsvarighet till *do*-omskrivning), dels spela en roll för vilka element som blir expletiver. Att det är just *det* och inget annat ord som utgör expletivt subjekt är sannolikt ingen slump, utan torde bero på att *det* har mindre specifik betydelse än alla andra nominal i svenskan. Jämför t.ex. kandidat (b) och (c) i tablå T13:3:

Tablå T13:3. SUBJECT >> FULLINT → expletivt subjekt i svenskan.

Input: 'Det regnar'	SUBJECT	FULLINT
a. Regnar	*!	
☞ b. Det regnar		*
c. Han regnar		**!

Som framgår av T13:3 är ett alternativ som *Han regnar* uteslutet därför att *han* betyder mer än *det*, dvs. innehåller mer "lexical conceptual structure" som saknar tolkning. Kandidat (c) innebär därmed ett grövre brott mot FULLINT än vad (b) gör. I franskan, som saknar en direkt motsvarighet till *det*, säger man i stället *Il pleut* (*il* ≈ 'han'), eftersom *il* är mindre specifikt än det feminina *elle*. Samma resonemang är också tillämpligt på varför just *göra* är platshållarverb i svenskan, och *do* i engelskan.²

¹ Detta är som sagt en förenkling. För en mer nyanserad OT-analys av *pro*-drop, se Grimshaw & Samek-Lodovici (1995, 1998).

² Notera dock att expletivt *göra* och *do*-omskrivning inte är fullt motsvarande fenomen. Svenskans platshållarverb förekommer endast vid topikalisering av verb/verbfraser (*Skrattar gör han sällan*) medan *do*-omskrivning har betydligt vidare tillämpning (*I don't agree with this analysis. I do, however, like its general direction. Do you agree?*).

Failure to parse [...] *do* results in a less severe violation of FULL-INT than failure to parse [...] any other verb in the language. (Grimshaw 1997: 386f.)

Det är grundläggande för OT att villkoren är generella och att samma ranking gäller genom hela språksystemet. I språk där FULLINT rankas högt – som italienskan – finns få eller inga expletiva element. Däremot förekommer både *do*-omskrivning och formellt subjekt i engelskan, där villkoret är lägre rankat. FULLINT gäller dock även där, annars skulle engelskan vara full av expletiver.

Efter ovanstående illustration av OT ges i följande avsnitt en utförligare presentation av teorin. Det övergripande ramverket presenteras i 13.1, följt av en särskild genomgång av villkor i OT (13.2). Fall med flera eller ingen vinnare diskuteras i 13.3, och valet av OT som analysredskap i avhandlingen motiveras i 13.4.

13.1. Det övergripande ramverket

OT utvecklades först inom fonologi (Prince & Smolensky 1993) och är numera ledande inom det fältet; "[...] in six years, OT has gone from two unpublished manuscripts to being the biggest theory around in phonology [...]" (Börjars 1999:103). Idéerna har sedermera spritt sig till syntax (Grimshaw 1997, Bresnan 2000b) och semantik (Hendriks & de Hoop 2001), där teorin fortfarande är under framväxt.¹

Inom alla tre områdena tillämpas samma grundläggande modell:

INPUT → GEN → CON/EVAL → OUTPUT

FIGUR 13:1. *OT:s grundmodell.*

Processen från input till output kallas optimering. För varje given input till det grammatiska systemet genereras ett antal möjliga outputs – kandidater – vilka värderas mot villkoren. Den kandidat som bäst tillfredsställer de högst rankade villkoren – den optimala kandidaten – realiseras som faktisk output. Systemet består av två grundfunk-

¹ Referensernas publiceringsår ger en något missvisande bild av OT:s kronologiska utveckling. Prince & Smolensky (1993) lär ha cirkulerat i olika form sedan 1990. Ett tidigt utkast till Grimshaw (1997) fanns tillgängligt på Internet 1993 och en redigerad version 1995. Manuskriptet till Bresnan (2000b) publicerades On-line 1997, medan en förlaga till Hendriks & de Hoop (2001) fanns som forskningsrapport 1998 och på Internet 1999.

tioner: en generator (GEN) som ger de tänkbara kandidaterna och en evaluator (EVAL) som värderar dem gentemot villkorshierarkin (eng. *Constraint Hierarchy*, CON).

Av de två grundfunktionerna kan GEN sägas avgränsa vad som alls är möjligt i mänskliga språk. Kandidater som strider mot GEN kan aldrig komma i fråga i något språk, helt enkelt därför att inga sådana kandidater genereras. I EVAL definieras vilka möjliga system som faktiskt realiseras, genom att villkorshierarkin för respektive språk sållar fram de optimala kandidaterna och utesluter de icke-optimala.

OT är outputorienterat (Riad 1999), vilket i praktiken innebär att de flesta arbeten inom OT fokuserar EVAL snarare än GEN. Man har helt enkelt varit mer intresserad av att hitta ett system som pekar ut rätt vinnare än av att exakt avgränsa mängden förlorare. Analysuppgiften handlar därmed dels om att identifiera vilka villkor som styr de studerade fenomenen, dels om att komma fram till rätt ranking för respektive språk.

Vad som skiljer fonologi, syntax och semantik åt är främst att de har olika input och output. Inom semantik kan t.ex. input vara ett givet uttryck, output-kandidaterna är möjliga tolkningar av uttrycket och faktisk output är den optimala tolkningen. Input till syntax kan vara en semantisk struktur och output ett uttryck eller en syntaktisk struktur.¹ Vidare tillämpas delvis olika villkor inom de tre fälten, men det är inget som i sig eftersträvas – snarare tvärtom.

Grundidén med OT kan summeras i följande fyra punkter (citerade ur Vikner 2001a:127, 2001b:428; jfr Grimshaw 1997:373):

- a. **Constraints may be violated**
- b. **Constraints are ordered in a hierarchy**
A grammar is a particular ordering of constraints.
- c. **Constraints are universal**
In all languages, the same constraints apply, except that they are ordered differently from language to language. Language variation is variation in the constraint hierarchy.
- d. **Only the optimal candidate is grammatical**
All non-optimal candidates are ungrammatical. The optimal candidate of two is the one with the smallest violation of the highest constraint on which the two candidates differ.

---

¹ Förhållandet mellan syntax och semantik i OT, och vad som är input och output i respektive domän behandlas i kapitel 15.

Punkt (a) är inte så trivial som den kanske ser ut. OT-villkor är mjuka, dvs. man kan bryta mot dem, men bara om man därmed tillfredsställer högre rankade villkor.

Under punkt (b) anges att grammatiken för ett visst språk i teknisk mening är detsamma som en viss ranking. Detta innebär i sin tur att samma villkorshierarki gäller hela det språket. Villkorens inbördes ranking kan variera mellan olika språk, men inte mellan olika konstruktioner inom samma språksystem.

Implicit i punkt (c) är OT:s utpräglat typologiska inriktning. Teorin är utformad som ett redskap för att systematiskt hantera likheter och skillnader mellan olika språk, där mellanspråklig variation antas bero på olika ranking av samma villkor.

Punkt (d) förutspår att det för varje given input finns en och endast en optimal output. Detta verkar vara en naturlig konsekvens av de övriga punkterna, men är inte desto mindre ett mycket starkt antagande. Det leder till problem särskilt med hanteringen av fri variation (t.ex. optionellt att i *Jag vägrar (att) finna mig i detta*). Problemet är dock utförligt behandlat i OT-litteraturen, och flera olika lösningar har föreslagits (se vidare 13.3).

13.1.1. OT – en metateori

Tillsammans ger de fyra punkterna ovan en tämligen stark teori om mänskligt språk. Alla språk antas bygga på samma villkor och skiljer sig åt endast med avseende på den inbördes värderingen av villkoren. Inom respektive språk antas en och samma ranking gälla hela språksystemet och för varje given optimering förväntas en och endast en vinnare. Systemet genererar testbara prediktioner som ska ge rätt output inom alla relevanta konstruktioner.

Ändå är inte OT-modellen ovan en fullödlig lingvistisk teori, utan snarare en metateori (Börjars 1999:104). Den behöver kompletteras med information om GEN, format för input och output och inte minst en uppsättning villkor. Här utgår man som regel från ett annat syntaktiskt ramverk. Grimshaw (1997) m.fl. bygger på Government & Binding (GB), medan Speas (1997, 2001) och Müller (2001) är influerade av minimalistprogrammet (MP). Dessa varianter är ganska lika, och kan kallas P&P-OT. Bresnan (2000b) och Sells (2001) bygger på LFG (*Lexical-Functional Grammar*) och tillämpar LFG-OT.

De långgivande ramverken präglar i synnerhet representationen av syntaktiska strukturer. Grimshaw (1997) anger t.ex. X-bar-systemet

och (indirekt) θ -kriteriet som villkor på GEN, och de kandidater som behandlas har samma format som GB-strukturer. Inga andra typer av strukturer tillåts därmed. Bresnans (2000b) motsvarighet genererar i stället s.k. c- och f-strukturer enligt LFG-mönster. Skillnaden är dock delvis principiell, och i praktiken tillämpas oftast förenklade representationer av kandidaterna.

Bland villkoren återfinns motsvarande skillnader, om än i mindre grad. P&P-OT har t.ex. villkor som rör flyttning, och LFG-OT har villkor som motsvarar s.k. korrespondensregler – företeelser som är specifika för P&P respektive LFG. Likhetera är dock större än skillnaderna. Flera villkor tillämpas inom båda ramverken, medan andra villkor fyller väsentligen samma funktion även om de formuleras olika (jfr Grimshaw 1997 och Bresnan 2000b).

En förklaring är att de inlånade villkoren inte längre är GB-, MP- eller LFG-principer, då dessa som regel är hårda, dvs. utformade för att aldrig kunna brytas mot. OT bygger i stället på mjuka villkor, vilka därmed formuleras annorlunda, och den anpassningen görs i enlighet med andra arbeten inom OT. Än så länge är litteraturen inom OT-syntax inte mer omfattande än att det går att överblicka de ledande arbetena. Därmed håller det på att utvecklas en gemensam tradition för OT-villkor (se vidare 13.2).

Ett annat skäl är att OT-villkor alltid avser output. Kandidaterna är inget mellanled i processen, utan potentiella outputs varav en faktiskt realiseras. Därför är OT-villkor relativt ytnära, och skillnader i bakomliggande antaganden tenderar att bli mindre markanta. Följaktligen är den ömsesidiga förståelsen och jämförbarheten mycket större mellan P&P-OT och LFG-OT än mellan P&P och LFG.

OT:s relativa ytnärhet, jämfört med exempelvis MP, anförs ibland som argument för att det ena eller andra ramverket är att föredra, ibland som argument för att de kan kombineras:

The very reason why OT syntax and the Minimalist Program are considered to be competitors may be invoked to reconcile the two approaches to syntax: OT deals with outputs, with representations, while the Minimalist Program is mainly concerned with derivations. (Broekhuis & Dekkers 2000:386)

Vad Broekhuis & Dekkers, liksom Pesetsky (1997, 1998), förespråkar är dock inte MP-OT, dvs. den integrering av OT och MP som bl.a. Müller och Speas praktiserar. I stället ser de MP som det egentliga ramverket och menar att OT kan tillämpas på det som faller utanför.

Det bör därför betonas att OT som helhet inte enbart handlar om output bara för att villkoren opererar på outputs. OT är en output-

orienterad teori (Riad 1999) – men inte outputspezifisk. GEN är en lika viktig komponent som EVAL. Om man ersätter GEN med exempelvis MP är det inte längre OT, eftersom MP enligt de egna premisserna ska generera endast grammatiska satser. Under sådana förutsättningar kan inte typologisk variation hanteras i EVAL, eftersom inga konkurrerande alternativ genereras.

Att OT kombineras med andra ramverk betyder alltså inte att man lägger OT ovanpå en annan teori. De element som lånas in måste anpassas efter OT:s förutsättningar.

Den OT-analys av kontroll som presenteras i de följande kapitlen är som sagt tolkningsorienterad. Den utgör därmed OT-semantik enligt Hendriks & de Hoop (2001) – eller interpretativ OT-syntax i Wilsons (2001) terminologi. Analysen faller alltså varken inom P&P-OT eller LFG-OT (även om den nog mest liknar P&P-OT). Däremot har jag försökt göra den kompatibel med båda. Se vidare kapitel 15.

13.2. Villkor i OT

Själva hjärtat i OT är dess villkor (eng. *constraints*). Dessa är generella och universella – i bjärt kontrast mot regler, vilka ofta är både konstruktionsspecifika och språkspecifika. OT-villkor är dessutom mjuka, vilket innebär att man kan bryta mot dem om man därigenom tillfredsställer ett högre rankat villkor.

En regelbaserad grammatik kan t.ex. inkludera den svenska s.k. BIFF-regeln (i Bisats kommer *Inte* Före det Finita verbet) som är både språk- och konstruktionsspecifik. Sett från ett OT-perspektiv följer i stället samma fenomen av samverkan mellan flera olika villkor, vilka vart och ett också är relevanta i andra konstruktioner och i andra språk.

Nedan presenteras olika typer av OT-villkor i 13.2.1, varefter OT:s mjuka villkor jämförs med hårda MP-principer i 13.2.2.

13.2.1. Trohetsvillkor och strukturella villkor

Det finns två huvudtyper av villkor i OT: trohetsvillkor och strukturella villkor. Trohetsvillkoren (eng. *faithfulness constraints*) går ut på att output ska stämma överens med input. Ett typiskt exempel är FULLINT, som kräver att ett uttryckselement i output ska motsvara ett betydelseelement i input. De strukturella villkoren (eng. *markedness constraints*) avser det grammatiska systemet som sådant och främjar

enkla och omarkerade strukturer framför komplexa och markerade. SUBJECT är ett strukturellt villkor.

Det ligger en naturlig motsättning mellan trohetsvillkor och strukturella villkor såtillvida att trohetsvillkoren oftast bevarar kontraster, medan de strukturella villkor eliminera dem. Kasusmorfologi bryter t.ex. mot strukturella villkor om att undvika morfologisk komplexitet, men är i stället trogen input genom att realisera information om kasus.

Vidare råkar ofta strukturella villkor i konflikt sinsemellan. Jämför t.ex. principen att undvika komplex morfologi (*MORF) och den om att undvika utbyggd frasstruktur (*PS), vilka båda främjar så enkla strukturer som möjligt. Dessa konkurrerar dels med ett trohetsvillkor FAITHX (där X står för någon typ av semantisk information i input, t.ex. aspekt), dels med varandra. Om FAITHX är högre rankat än *MORF och/eller *PS kommer funktionen X att realiseras, annars inte. Om det realiseras, förväntas X uttryckas syntaktiskt i språk där *MORF dominerar *PS och morfologiskt i språk med omvänd ranking. Resonemanget gäller under förutsättning att inga andra villkor komplicerar situationen och kan formaliseras enligt följande:

FAITHX, *MORF	>>	*PS	→	X uttrycks syntaktiskt
FAITHX, *PS	>>	*MORF	→	X uttrycks morfologiskt
*MORF, *PS	>>	FAITHX	→	Ø

I princip är det så här skillnaden mellan syntetiska och analytiska språk hanteras i OT. Att de allra flesta språk varken är helt analytiska eller helt syntetiska beror främst på att det är flera villkor än dessa involverade.

Strukturella villkor kan också vara varandras direkta motsatser. Det gäller i synnerhet s.k. *alignment constraints*, vilka reglerar den relativa positionen hos element inom en struktur. Villkoret HEAD-LEFT kräver t.ex. att ett huvud ska stå till vänster, medan HEAD-RIGHT kräver att det ska stå till höger. Följaktligen bryter alla strukturer mot minst ett av villkoren minst en gång. Med hjälp av sådana villkor hanteras bl.a. skillnaden mellan s.k. vänster- och högerförgrenande språk (typiskt SVO/VSO respektive SOV).

I språk där huvudet kommer näst längst till vänster – som svenskan – är HEAD-LEFT rankat över HEAD-RIGHT men under SPEC-LEFT, som kräver att en specifierare ska stå till vänster (se Grimshaw 1997 för en sådan analys av engelskan). En V2-sats innebär då ett brott mot HEAD-LEFT och massor av brott mot HEAD-RIGHT.

På grund av sådana motsatta villkor kan ingen struktur tillfredsställa dem alla, utan alla konstruktioner bryter mot något villkor. Det finns alltså ingen helt harmonisk ranking. Följaktligen är inget språk mer optimalt än något annat (annat än möjligen slumpmässigt och marginellt), utan alla språk är kompromisser mellan motstridiga villkor. Optimalitet råder endast i förhållande till en viss ranking.

13.2.2. *Mjuka kontra hårda principer*

Centralt inom OT är en strävan efter så enkla och generella villkor som möjligt. Den ambitionen gäller förvisso även andra ramverk men OT har här en fördel genom att villkoren är mjuka principer.

I en hård princip, dvs. en princip man inte kan bryta mot, måste alla undantag och restriktioner ingå i definitionen. En mjuk princip behöver däremot bara fånga den generella innebörden, eftersom undantagen följer av andra principer. Egentligen ses de då inte alls som undantag, utan som principenliga konsekvenser av systemet.

Speas (1997) jämför OT med minimalistprogrammet (MP) och visar hur MP:s hårda principer genomgående är beroende av olika förbehåll, såsom illustreras i tabell 13.1. Jämförelsen i tabellen är ganska tillspetsad och lyfter ut principerna ur deras respektive sammanhang. Det bör därför noteras att Speas ingalunda förkastar de berörda MP-principerna; tvärtom anammar hon dem, i förenklad form, som mjuka OT-villkor.

Avsikten med tabell 13.1 är att visa hur undantagslösheten hos hårda principer ofta bygger på olika förbehåll i definitionerna. Hur exempelvis Full Interpretation och EPP (motsvarar OT-villkoret SUBJECT) kan råka i konflikt illustrerades i tablå T13:1–2 ovan. Dessa principer genererar varandras undantag.

I ett system av hårda principer måste vid sådana konflikter en överordnad princip på något vis inkluderas i definitionen av varje annan princip där den slår igenom. Om olika faktorer slår igenom i olika språk måste man gardera sig genom dubbelbokföring av konflikter (effekterna av princip X inkluderas som undantag i definitionen av princip Y, och tvärtom). I ett system av mjuka villkor är inte detta nödvändigt. Man kan givetvis inte bortse från undantagen, men de behöver inte inkorporeras i definitionen av varje enskilt villkor. I stället identifierar man de konkurrerande villkor som motiverar undantagen och definierar dessa för sig.

TABELL 13.1. *Inviolable principles and their hedges* (Speas 1997: 184).¹

<i>Principle</i>	<i>Essence</i>	<i>Hedge</i>
Full Interpretation	There can be no superfluous symbols in a representation...	...except symbols which delete before interface level.
Extended Projection Principle (EPP)	All clauses must have a subject...	...except for languages which lack overt expletives.
Case Filter	An NP must have Case...	...unless it is null.
Binding Principle A	An anaphor must be bound in its governing category...	...unless it is one of a special kind of anaphors which need not be bound.
Binding Principle B	A pronoun must be free in its governing category...	...unless it occurs in an idiom like <i>lose her temper</i> .
Binding Principle C	A name must be free...	...unless it is an epithet.
X-bar Principles	Every category has a head, a specifier, and a complement...	...unless a given head takes no complement or has no features to check with its specifier.
Theta Criterion	All thematic roles must be assigned to an argument position, and all argument positions must receive a thematic role...	...except that the agent of a passive may be absorbed by the verb, and the thematic roles of nouns need not be syntactically realized.

Det är i samverkan mellan villkor den egentliga analysen ligger. På den nivån är OT-systemet synnerligen strikt. Även om det går att bryta mot enskilda villkor, ska villkorshierarkin i varje språk vara undantagslös. Därtill ska samma ranking gälla hela språket. Det går därför inte att anta högt rankade villkor pga. perifera undantag utan hänsyn till grammatiken i övrigt. Om villkor A antas dominera villkor B får detta konsekvenser för alla strukturer i ett språk där båda villkoren är relevanta. Och med den höga generalitet som eftersträvas hos OT-villkor följer också en bred tillämplighet.

Därigenom genererar varje OT-analys testbara prediktioner, ofta också om fenomen utanför det aktuella studieobjektet, och en föreslag-

¹ Speas (1997:184) tabell innehåller fler principer, men jag har bara tagit med dem som behandlas på annat håll i texten eller som går att förstå utan närmare kännedom om minimalistprogrammet.

en ranking måste ge rätt utfall för alla optimeringar där den är relevant. Denna testbarhet framtvingar i förlängningen hög precision även i definitionen av enskilda villkor.

13.3. Flera eller ingen optimal output

En grundtanke i OT är att varje optimering ger en och endast en optimal output. Den optimala kandidaten är grammatisk och alla alternativ är ogrammatiska i det aktuella språket. Följaktligen är fri variation ett problem inom OT, eftersom det då verkar finnas flera vinnare. Ett typiskt exempel är optionellt *som* i svenskan:

- (13:2) a. Det där var sista gången som jag lånade ut pengar till honom.
 b. Det där var sista gången jag lånade ut pengar till honom.

Båda varianterna i (13:2) ser ut att uttrycka samma innehåll, dvs. att de är alternativa realiseringar av samma input. Både (13:2a) och (13:2b) är grammatiska i svenskan, vilket tyder på att det här finns två optimala kandidater: en med komplementerare/subjunktion och en utan.¹

Det omvända problemet gäller icke-realiserbarhet (eng. *ineffability* eller *absolute ungrammaticality*), dvs. fenomen där vissa språk ser ut att sakna optimal output. Ett ofta anfört exempel är dubbla frågekonstruktioner – *Vem gjorde vad?* – som saknas i italienskan.² Den generella förklaringen till icke-realiserbarhet är att det trohetsvillkor som främjar realiseringen av ett visst element domineras av ett strukturellt villkor som motverkar sådana konstruktioner (jfr analysen av utebliven kasusmarkering i avsnitt 13.2.1 ovan).³

Frågan om optionalitet/fri variation verkar mer komplex. Till att börja med visar sig den fria variationen ofta inte vara så fri när allt kommer omkring, utan av två varianter kan en vara obligatorisk i vissa

¹ Notera att optionaliteten hos *som* inte är generell utan beror på den syntaktiska kontexten. Det finns också strukturer där komplementerare är obligatoriskt (Jag undrar vem som vann) respektive förbjudet (Jag undrade vem (*som) du pratade med). För en OT-analys av *som* i norskan, se Keer (1999).

² Givetvis kan man även i italienskan fråga både vem som gjorde något och vad vederbörande gjorde, fast inte i samma enkla sats.

³ Icke-realiserbarhet förblir dock ett problem inom OT och väcker principiellt viktiga frågor om ramverkets övergripande utformning (se t.ex. Legendre et al. 1998:254ff., Kuhn 2001:43ff. samt avsnitt 15.1 nedan).

sammanhang och en annan i andra. Jämför t.ex. följande engelska meningar:

- (13:3) a. *The orange socks cost two dollars to/for Linda.
 b. The orange socks cost Linda two dollars.
 c. I donated money to charity.
 d. *I donated charity money.
 (Müller 1999:4)

Även om engelskan tillåter både konstruktion med indirekt objekt och konstruktion med prepositionsobjekt tillåts inte båda i samma kontexter. Här är det alltså inte fråga om fri variation, utan om vad Müller (1999) kallar pseudo-optionalitet. Uppgiften för en OT-analys blir då inte att förklara optionalitet utan att förklara vad skillnaden beror på.

All variation kan dock inte avfärdas som pseudo-optionalitet. För resterande fall har flera olika lösningar föreslagits, vilka kan indelas i tre grupper: (I) oavgjort resultat, (II) neutralisering och (III) graduell inläring. För en översikt av olika tillämpningar av (I) och (II), se Müller (1999).

I: Med oavgjort menas att två kandidater värderas lika i EVAL. Antingen har de samma profil, med vilket menas att det inte finns några villkor som skiljer dem åt – eller också är själva rankingen oavgjord, dvs. de särskiljande villkoren värderas lika högt.

I praktiken är oavgjorda lösningar ofta tilltalande, men båda varianterna har samma svaghet: Hur kan man vara säker på att det inte finns ytterligare något villkor, om än aldrig så lågt rankat, som skiljer kandidaterna åt? Om vi tar exemplet med optionellt *som* i (13:2) torde det åtminstone finnas någon ekonomiprincip som missgynnar komplementerare, liksom man kan tänka sig något villkor om markering av satsgräns som gynnar dem.

Varianten **samma profil** kan ibland motsvara underspecificering, dvs. att optionalitet råder med hänsyn till de faktorer som beaktas men kan upphävas av andra faktorer. Detta kan t.ex. vara fallet i en strikt grammatisk analys där man bortser från pragmatiska faktorer. Självtillämpar jag denna lösning på ambiguitet, den tolkningsorienterade motsvarigheten till optionalitet (se avsnitt 2.3.4 och 16.4).

Ett argument för varianten **oavgjord ranking** är språkförändring, som i OT-termer innebär att rankingen mellan två eller flera villkor förändras. Att t.ex. pluralböjning av verb försvann i svenskan kan beskrivas som att den inbördes rankingen mellan ett villkor A som gynnar kongruens och ett villkor B som motverkar verbmorfologi kastades om. Före förändringen gällde $A \gg B$, efteråt råder i stället B

>> A. Någonstans däremellan torde då de båda villkoren ha legat jäm-sides.

För optionalitet som beror på språkförändring förefaller därför oavgjord ranking vara en rimlig förklaring. Det är dock mer problematiskt att anta oavgjord ranking för sådan optionalitet som förekommer över lång tid och i flera språk, vilket t.ex. är fallet med optionell komplementerare.

II: Neutralisering går ut på att optionaliteten egentligen är pseudo-optionalitet. Man antar då att varianterna med och utan *som* i (13:2) har olika input. Även om vi inte kan urskilja någon semantisk eller pragmatisk skillnad finns det ändå någonting som skiljer dem åt.

Baković & Keer (2001, jfr Keer & Baković 1997) antar särdraget [+/-COMP] som specificerar bisatser antingen som CP eller IP (motsvarande bisatser med respektive utan komplementerare) i input. Villkoret FAITH[COMP] kräver då att output ska motsvara värdet på [+/-COMP] och interagerar med de strukturella villkor som gynnar eller motverkar komplementerare (vi kan kalla dem CP respektive *CP).

Enligt Baković & Keer råder optionalitet där FAITH[COMP] dominerar både CP och *CP. I (13:2a) råder då trohet mot en input med [+COMP], medan (13:2b) är trogen en input markerad [-COMP]. Detta illustreras i tablå T13:4:

Tablå T13:4. FAITH[COMP] >> CP, *CP → optionalitet.

Input: [+COMP]	FAITH	CP	*CP
a. CP			*
b. IP	*!	*	
Input: [-COMP]	FAITH	CP	*CP
a. CP	*!		*
b. IP		*	

Streckad linje markerar att den inbördes rankingen mellan två villkor inte framgår.

Om något relevant strukturellt villkor dominerar FAITH[COMP] spelar dock värdet på [+/-COMP] ingen roll. Komplementerare blir då obligatoriskt där villkor som gynnar CP rankas högst, men förbjudet där de som motverkar utbyggd frasstruktur (*CP) dominerar. En sådan analys av obligatorisk komplementerare ges i tablå T13:5:

Tablå T13:5. CP >> FAITH[COMP], *CP → obligatorium.

Input: [+COMP]	CP	FAITH	*CP
a. CP			*
b. IP	*!	*	
Input: [-COMP]	CP	FAITH	*CP
a. CP		*	*
b. IP	*!		

Neutralisering bygger på tanken att en skillnad i uttryck på något sätt beror på en skillnad i innehåll, även om vi inte kan sätta fingret på vad. I så måtto är strategin inte orimlig. Det ligger dock en metodologisk fara i att anta en osynlig operator som förklaring om man inte kan redovisa oberoende stöd för operators relevans.

III: Graduell inläring är, som namnet antyder, i första hand ett sätt att se på språkinläring. Synsättet är dock relevant även för resultatet av inläringen, dvs. den inlärd grammatiken. Det förklarar inte bara förekomsten av fri variation utan också proportionalitet. Med det sistnämnda avses det faktum att fri variation sällan motsvarar en 50/50-fördelning mellan alternativen, utan förhållandet kan lika gärna vara t.ex. 70/30 eller 85/15.

Graduell inläring som förklaring av optionalitet och probabilitet inom OT har utvecklats av Boersma (1997, 1998).¹ Modellen bygger på antagandet att OT-ranking inte bara handlar om inbördes ordning utan att villkoren är ordnade utmed en gradvis fallande skala. Att ett villkor dominerar ett annat kan då i vissa fall motsvara en differens på kanske 15 enheter, men i andra fall bara 3.

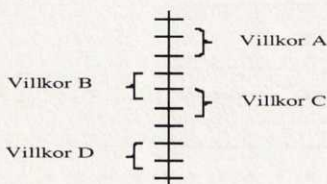
Vidare tänker sig Boersma att positionerna inte är helt fixerade, utan att villkorens värden bl.a. vid störningar varierar en aning. Ett villkor kanske då har normalpositionen 47, med en standardavvikelse på 2. För enkelhets skull kan vi beskriva fördelningen som 47+/-2, dvs. att villkoret (mestadels) befinner sig inom intervallet 45-49.²

Vid större avstånd mellan villkor får denna rörlighet aldrig någon inverkan på villkorens inbördes ordning. Vid små skillnader kan den däremot innebära att ett normalt lägre rankat villkor (t.ex. i intervallet

¹ Boersma (1997) motsvarar kapitel 15 i Boersma (1998).

² Förenklingen ovan är också en förvanskning. En standardavvikelse på 2 innebär att även förekomster som avviker mer än 2 från normalvärdet kan förekomma, men att sannolikheten minskar ju längre bort man kommer. De egentliga formlerna för villkorens fördelning på rankingskalan ges i Boersma (1997, 1998).

(55–57) tillfälligtvis rankas högre än ett näraliggande villkor (56–60). Principen illustreras i figur 13:2:

FIGUR 13:2. Villkor fördelade på en skala.

Villkoren i figur 13:2 rankas oftast enligt $A \gg B \gg C \gg D$. Deras värden har dock en viss spridning, indikerade av klamrarna i figuren.¹ Vid vissa tillfällen – när B är som lägst och C som högst – råder en delvis annorlunda inbördes ordning, där $C \gg B$. Den förändrade rankingen kan då ge en annan optimal output än annars. I de flesta lägen gäller dock den normala rankingen, eftersom de flesta instanserna av B ligger högre än de flesta instanserna av C. Rankingens av A och D berörs aldrig, eftersom deras fördelning aldrig överlappar något annat villkor.

När spridningen av två villkors värden överlappar varandra varierar deras inbördes ranking, vilket också ger variation i språket. Ju större överlappning, desto större sannolikhet för att den inbördes ordningen kastas om. På så vis förklaras inte bara förekomsten av variation utan också dess proportioner. Ju större sannolikhet för omkastning, desto jämnare fördelning mellan varianterna. Vid större avstånd mellan villkor uppstår ingen överlappning och variationen går mot noll, dvs. att i stället för optionalitet råder obligatorium.

Ovanstående är snarast en beskrivning av graduell ranking, men som nämndes ovan är det primärt en teori om graduell språkinläring. Grovt förenklat kan grundtanken beskrivas enligt följande: För varje belägg ur målgrammatiken som bryter mot en inlärares utgångsrangning gör inlärares en smärre justering (vi kan säga 0.01) av de felande villkorens position på rankingskalan. Många sådana belägg leder till en ny ranking.

¹ Illustrationen är grovt förenklad. Enligt Boersmas modell råder inte jämn spridning över ett intervall, som enligt figur 13:2. I stället fördelar sig förekomsterna slumpvis runt ett normalvärde, och sannolikheten för ett visst värde minskar ju längre bort från normalvärdet det befinner sig. Följaktligen är inte heller överlappning ett så distinkt fenomen som figur 13:2 indikerar, utan överlappningen är omvänt proportionerlig mot avståndet mellan två villkors normalvärden.

Vid variation leder de alternativa förekomsterna till justeringar i motsatt riktning. Så småningom landar inläraren vid ett intervall som ger samma proportionerliga fördelning mellan varianterna som i målgrammatiken. Fortsatta justeringar går då lika ofta uppåt som nedåt och tar i förlängningen ut varandra.

Thus, optionality follows directly from the robustness requirement of learnability. (Boersma 1998:335)

Av dessa tre sätt att hantera optionalitet inom OT är oavgjort resultat och neutralisering väl beprövade och fungerar olika bra på olika typer av fenomen. Båda har dock varsin stor svaghet: oavgjorda resultat kan upphävas av lägre rankade villkor, medan neutralisering bygger på icke påvisade faktorer. Graduell inläring är en ny teori som mig veterligt ännu inte prövats utanför fonologins domäner och endast i begränsad utsträckning inom dem.

13.4. Varför OT?

OT är mest känt som ett typologiskt analysredskap. Ramverkets utformning är ett direkt svar på typologins två grundfrågor: hur språk liknar varandra och hur de skiljer sig åt. Likheterna antas som sagt bero på att samma villkor gäller i alla språk och skillnaderna på att de värderas olika. Bland ramverkets typologiska förtjänster brukar t.ex. nämnas dess tillämplighet på universella tendenser:

It [OT; min anm.] resolves the "nonuniversality of universals" problem. (Archangeli 1997:27)

Antagandet att språkliga villkor å ena sidan är universella men å andra sidan konkurrerar med andra universella villkor, passar som hand i handske med det vanliga förhållandet att principer yttrar sig i många språk men inte slår igenom överallt.

Likaså rimmar ett OT-tänkande väl med s.k. typologiska kluster. Exempelvis har språk med VSO-ordföljd oftast prepositioner, medan SOV-språk vanligen har postpositioner.¹ Denna typ av samvariation

¹ SVO-språk kan ha antingen eller, även om prepositioner dominerar. Även det förhållandet att de typologiska mönstren hos SVO-språk ofta är mindre tydliga verkar svara mot en viss typ av ranking (exempelvis antas just SVO-ordföljden bero på att SPECLEFT >> HEADLEFT >> HEADRIGHT; denna ranking är också konsistent med övervikt för prepositioner).

stämmer väl överens med tanken att samma ranking gäller hela språk-systemet igenom. De båda nämnda mönstren tyder i OT-termer på att HEADLEFT dominerar HEADRIGHT (se 13:2 ovan) i det förra fallet och tvärtom i det andra.

Men varför tillämpa OT i en avhandling som endast behandlar svenskan? Här finns ingen typologisk variation att förklara. Däremot verkar kontroll bero på samverkan mellan flera konkurrerande principer. Det är talande att jag gjorde en ansats till konfliktorienterad analys av kontroll redan innan jag kände till OT:s existens (Lyngfelt 1997).

Vidare är det inte alls ovanligt med enspråkiga tillämpningar av OT. Den första och fortfarande mest välkända artikeln om OT-syntax (Grimshaw 1997) behandlar enbart engelskan. Detsamma gör Bresnan (2000b). Sells (2001) ägnar en hel bok åt en OT-analys av svensk led-följd. Även en enspråkig studie är ofta typologiskt relevant, då den tillåter en mer detaljerad analys än vad en bred genomgång av flera språk gör. Därmed kan den generera mer specifika hypoteser – som sedan kan testas på andra språk.

Enspråkiga OT-analyser behandlar ofta fenomen som dyker upp i vitt skilda kontexter – men saknas i andra, kanske mer likartade sammanhang. Det kan t.ex. gälla varför det är obligatoriskt med komplementerare i vissa bisatser, optionellt i andra och förbjudet i ytterligare andra. Sådana fenomen verkar bero på mer än en faktor, vilket talar för att de med fördel kan hanteras inom ramverk som bygger på samverkan mellan faktorer – som OT.

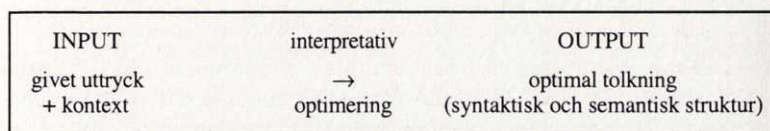
Föreliggande arbete behandlar ett fenomen (kontroll) där såväl semantiska och pragmatiska som syntaktiska förklaringar föreslagits med varierande framgång i olika kontexter. Förklaringarna bygger på faktorer som vid en jämförelse ofta är sinsemellan motstridiga och av vilka vissa faktorer verkar vara viktigare än andra.

Data uppvisar alltså en slående likhet med OT:s grundantaganden om konkurrens mellan hierarkiskt ordnade villkor. Därmed förefaller ramverket synnerligen väl lämpat för en analys av nämnda data. Om inte annat är det åtminstone värt att prova, vilket är vad jag gör i de följande kapitlen.

14. Analysmodellen

Nedan presenteras en modell för OT-analys av kontroll (baserad på tidigare presenterade versioner i Lyngfelt 1999, 2000a, 2001a). Själva analysen presenteras i kapitel 16, där modellen tillämpas på resultaten från avhandlingens del II.

Som nämnts tidigare är hela analysen tolkningsorienterad. Input är således ett givet uttryck och output den optimala tolkningen av det samma, enligt figur 14:1 nedan.

FIGUR 14:1. *Tolkningsorienterad OT-modell.*

Detta är OT-semantik enligt Hendriks & de Hoop (2001) och Lyngfelt (2000a), men kan också ses som interpretativ OT-syntax (jfr Wilson 2001). Jag återkommer till förhållandet mellan produktion/tolkning och syntax/semantik i kapitel 15 (input till analysen kommenteras särskilt i 15.3–4).

Lägg märke till att syntaktisk struktur inte tas för given i input utan etableras som en del av tolkningen. Alltså kan kandidater med olika syntaktisk struktur genereras som konkurrerande tolkningar. Input är helt enkelt en sträng ord, det tolkaren ser eller hör, plus kontext (se vidare avsnitt 15.3). Vidare bör poängteras att de ordsträngar som utgör input till analysen inte nödvändigtvis behöver utgöra grammatiskt välformade uttryck. Även ogrammatiska yttranden kan vara tolkningsbara, och i den mån de är det ska modellen generera rätt tolkning.¹

¹ I praktiken gäller detta främst pragmatisk kontroll i adverbiala infinitiver. Vissa sådana fall anses inte grammatiska av alla talare, då de bryter mot den normativa subjektregeln. Här tar jag dock inte ställning i den frågan, utan behandlar alla sådana fall som legitim input till analysen. Oavsett om exemplen är välformade eller inte, så är de tolkningsbara och analysen bör kunna hantera dem. Däremot faller givetvis icke tolkningsbara fall utanför, men några sådana fall har jag inte stött på.

Eftersom syntaktisk struktur inte ingår i input gör inte heller PRO det. Kontrollinfinitever saknar subjekt, och det att vi läser in ett tanke-subjekt i dem är en del av tolkningen. Frågan är då varifrån detta tankesubjekt kommer, dvs. varför kandidater med PRO genereras. Här antar jag den vanliga motiveringen att kandidater utan PRO bryter mot det s.k. θ -kriteriet:

Each argument bears one and only one θ -role, and each θ -role is assigned to one and only one argument. (Chomsky 1981:36, Grimshaw 1997:387)

Kandidater med PRO genereras när verbets valensram kräver att en semantisk roll fylls av subjektsargumentet men satsförkortningen inte har något subjekt att tilldela den rollen. Följaktligen förekommer inga kontrollstrukturer med expletivt PRO:

- (14:1) a. *Det är svårt att PRO regna.
b. Det_i är svårt att PRO*_i spela fiol.

Kontrollstrukturer som (14:1a) kan inte förekomma alls, eftersom verbet *regna* inte delar ut någon semantisk roll till sitt subjekt. Där-
emot är (14:1b) en möjlig mening, men PRO kan inte kontrolleras av subjektet *det* eftersom verbet *spela* kräver en animat agent som subjekt. Expletiver kan inte fylla någon semantisk roll över huvud taget.

Chomsky (1981) introducerade θ -kriteriet som en hård princip, och Grimshaw (1997:387) tar upp möjligheten att den kan vara det även sett från ett OT-perspektiv. Principen ingår i så fall i GEN, vilket innebär att inga kandidater som bryter mot θ -kriteriet kan genereras. Därmed skulle icke-finita satser utan PRO inte vara möjliga i något språk.

Men är principen verkligen undantagslös? Här utgör passivering ett problem (jfr Speas 1997:184, tabell 13:1 ovan). Exempelvis kanske (14:2b) nedan kan anses bryta mot θ -kriteriet – även om flera lösningar på det problemet har föreslagits, t.ex. existensiell kvantifiering inom formell semantik (Dowty 1989:88ff.) eller s.k. absorbering inom GB (Chomsky 1981:129ff.).

- (14:2) a. Jag skickade intyget i förra veckan.
b. Intyget skickades i förra veckan.

Om θ -kriteriet är en mjuk princip, så är den emellertid mycket högt rankad i svenskan och besläktade språk. Principen dominerar alla övriga villkor som tillämpas i analysen nedan. Därför kommer kandidater utan PRO för enkelhets skull inte att redovisas.

De antagna principerna och deras inbördes ranking presenteras och motiveras i 14.1. Därefter behandlas ett alternativt angreppssätt (Speas 1995, 1997, 2001) i 14.2.

14.1. Villkoren

Eftersom data tyder på att kontroll beror på både syntaktiska, semantiska och pragmatiska faktorer, kommer villkor av alla tre typerna att tillämpas i analysen. Jag introducerar dem några i taget – i stort sett efter den tredelningen, även om perspektiven griper in i varandra och särskilt syntax har med de flesta villkoren att göra. Först introduceras renodlat syntaktiska faktorer, i form av frasstrukturella villkor, i 14.1.1. Därefter behandlas semantik i 14.1.2 och pragmatik i 14.1.3.

Några av villkoren är inte fullständigt definierade. Det gäller principer som berör långt fler strukturer än kontrollinfiniterver och där ytterligare specificering av villkoren förutsätter antaganden om fenomen utanför undersökningens räckvidd. Jag nöjer mig i dessa fall med att definiera villkoren så långt som krävs för att göra rätt prediktioner om kontroll. Därutöver förhåller jag mig så neutral som möjligt för att främja kompatibilitet med andra OT-analyser.

Där ett villkor på detta vis är underspecificerat, markeras detta med ordet *här* i definitionen av villkoret.

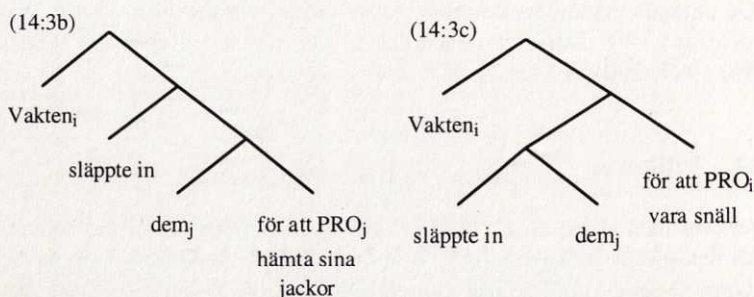
14.1.1. Frasstrukturella villkor

De frasstrukturella aspekterna på kontroll kan illustreras utifrån några adverbial:

- (14:3) a. Tjuven_i har tagit sig in genom att PRO_i krossa ett fönster.
 b. Säkerhetsvakten_i släppte in dem_j för att PRO_j hämta sina jackor.
 c. Säkerhetsvakten_i släppte in dem_j för att PRO_i vara snäll.

Normalmönstret i adverbiella infinitiver är subjektskontroll, som t.ex. i (14:3a). Om matrissatsen innehåller ett objekt förekommer ibland objektskontroll (14:3b), men det vanligaste är subjektskontroll även då (14:3c). Kontrasten mellan (14:3b) och (c) brukar tillskrivas skillnader i frasstruktur, där adverbiallet adjungeras inom VP i (14:3b), men direkt ovanför VP i (14:3c). Grovt förenklat kan de båda strukturerna representeras som i figur 14:2:

FIGUR 14:2. Frasstrukturen i (14:3b) och (c).

Utifrån strukturerna i figur 14:2 brukar de skilda kontrollmönstren förklaras med att både subjekt och objekt c-kommerar PRO i (14:3b) men bara subjektet i (14:3c). Den allmänna generaliseringen är då att kontrollören c-kommerar PRO. Valet av objektskontroll i (14:3b) motiveras vidare av att objektet ligger närmare PRO än vad subjektet gör, i enlighet med MDP (*Minimal Distance Principle*; Rosenbaum 1967).

Om vi antar villkoren C-KOM(mending) och MDP, enligt nedan, följer då kontrollrelationerna i (14:3) av att C-KOM >> MDP. En sådan analys av (14:3b) och (c) redovisas i tablå T14:1 respektive T14:2.

C-KOM Här: kontrollören c-kommerar PRO.

MDP Här: undvik mellanliggande NP-noder.

Tablå T14:1. Objektskontroll i en adverbial infinitivfras.

Input: Säkerhetsvakten släppte in dem för att hämta sina jackor. (14:3b)		
	C-KOM	MDP
a. PRO _{subjekt(i)} hämta		*!
~~☞~~ b. PRO _{objekt(j)} hämta		

* = brott mot ett villkor, ! = brottet är fatalt, ~~☞~~ = den optimala tolkningen, skuggade fält är irrelevanta för valet av optimal output.

I (14:3c) får vi subjektskontroll eftersom objektskontroll skulle bryta mot C-KOM, enligt T14:2. Där mer än en kandidat c-kommerar PRO väljer vi normalt den närmaste, objektet i (14:3b) och T14:1, för att tillfredsställa MDP.

Tablå T14:2. Subjektskontroll i en adverbial infinitivfras.

Input: Säkerhetsvakten släppte in dem för att vara snäll. (14:3c)		
	C-KOM	MDP
a. PRO _{subjekt(i)} vara		
b. PRO _{objekt(j)} vara	*!	

Lägg märke till definitionen av MDP ovan. Den traditionella formuleringen om "närmaste möjliga kontrollör" är inte möjlig inom OT, eftersom *närmaste* förutsätter en jämförelse mellan olika kandidater. Enskilda villkor kan inte jämföra kandidater sinsemellan, utan för varje kandidat registreras eventuella brott mot villkoren oberoende av de andra kandidaterna. Jämförelsen utförs av grammatiken som helhet i EVAL (Wilson 2001).

Däremot kan själva effekten 'närmaste möjliga kontrollör' genereras i OT. Om varje mellanliggande nod innebär ett brott mot MDP, så har den närmaste kandidaten färre brott än alla andra och är därmed den kandidat som bäst tillfredsställer MDP. Begränsningen till NP-noder är bara en notationell förenkling, som motiveras av att icke-NP är uteslutna av semantiska skäl (se 14.1.2 nedan).

Notera vidare att MDP förutsätter C-KOM, dvs. är bara tillämpligt på c-kommenderande kandidater. Där ett villkor inte är tillämpligt förekommer heller inga brott mot det, vilket i OT-termer innebär att villkoret tillfredsställs vakuöst (eng. *vacuously*).

De båda principerna C-KOM och MDP, med nämnd ranking, täcker de frasstrukturella aspekterna på kontroll. Ett tänkbart alternativ kunde ha varit att i stället utgå från subjeksregeln, eftersom subjektskontroll är det vanligaste mönstret om man utgår från kontrollörens syntaktiska funktion (se del II).¹ C-kommendering verkar dock vara den syntaktiska princip som har bäst täckning i kontrollsammanhang.

Dominansen för subjektskontroll i objekt och adverbial, övervikten för objektskontroll i bitransitiva strukturer, instanserna av objektskontroll i adverbial samt flertalet kontrollinfinitiver som bestämmer nominal och adjektiv – samtliga dessa strukturer följer mönstret att kontrollören c-kommenderar PRO.

¹ Ett villkor som redan föreslagits i OT-litteraturen och som i stort sett täcker effekterna av subjeksregeln är PAR(allelism), som definieras: "As the antecedent of an anaphoric expression, choose a parallel element from the preceding clause" (Hendriks & de Hoop 2001:20). Eftersom PRO utgör ett anaforskt subjekt, innebär PAR att det ska kontrolleras av subjektet i föregående sats (därmed faller dock spetsställda adverbial utanför). Jag återkommer till detta i avsnitt 16.7.1.

En stor del av dessa fall innebär också subjektskontroll, men subjektsregeln missar de fall där adverbial, attribut, bestämmingar till adjektiv och i synnerhet objekt till bitransitiva verb tar objektskontroll. C-kommendering är alltså en bättre generalisering, givet att man accepterar de antaganden om frasstruktur som principen bygger på.

Vidare kompletteras C-KOM naturligt av MDP, medan det är svårare att se vilken syntaktisk princip som i samspel med subjektsregeln skulle ge objektskontroll i de uppräknade fallen ovan. Frasstruktur verkar mer relevant än syntaktisk funktion här.

14.1.2. Semantiska villkor

Liksom MDP förutsätter C-KOM, förutsätter båda dessa villkor att kontexten innehåller en kontrollör. Så är emellertid inte alltid fallet, eftersom s.k. arbiträr kontroll förekommer. Detta tyder i sin tur på att inte vilket led som helst kan vara kontrollör; annars skulle vi alltid kunna hämta en kontrollör ur kontexten.

Som nämndes i definitionen av MDP ovan är icke-NP uteslutna som kontrollörer av semantiska skäl. Likaså är expletiver uteslutna (se exempel (14:1) ovan), eftersom de inte kan fylla någon semantisk roll. Kontrollören måste alltså vara en NP som kan fylla en semantisk roll, närmare bestämt den roll som infinitivfrasens verb tilldelar sitt subjektsargument. Därmed utesluts inte bara icke-NP och expletiver, vilket illustreras i (14:4):

- (14:4) a. Konstbevattningen gjorde det möjligt att PRO i stället få ut tre risskörden varje år.
 b. Metoden innebär att virket först vakuumbehandlas för att PRO avlägsna luften i håligheter.

Trots att båda meningarna i (14:4) innehåller flera referentiella NP, så fungerar ingen av dessa som kontrollör. I (14:4a) är den enda möjliga tolkningen arbiträr kontroll, eftersom varken *konstbevattningen* eller *risskörden* kan utgöra subjektsargument till *få ut*. I (14:4b) kräver *avlägsna* en animat agent som subjekt, vilket utesluter *metoden*, *virket* och *luften i håligheter*.¹ Här är däremot kontrollören inte arbiträr, utan PRO kontrolleras av den implicita agenten till *vakuumbehandlas*.

Exemplen i (14:4) ska belysa främst två saker. För det första måste kontrollören tillfredsställa det infinita verbets selektionsrestriktioner.

¹ *Risskörden* i (14:4a) och *luften i håligheter* i (14:4b) bryter dessutom mot den s.k. Princip B (se nedan).

För det andra kan kontrollören ingå i kontexten utan att realiseras som syntaktisk konstituent. Följaktligen kan kravet på kontrollör respektive det att den ska fylla den semantiska roll som tilldelas PRO formuleras enligt följande:

ANT Här: PRO kräver en kontrollerande antecedent ($\approx$ undvik arbiträr kontroll).¹

SELECT Argument måste svara mot huvudets selektionsrestriktioner.

I definitionen av ANT görs ingen skillnad mellan explicita och implicita antecedenter, så länge de finns tillgängliga i den relevanta kontexten. Villkorets domän varierar således med kontexten, liksom tolkning generellt verkar vara kontextberoende. En och samma mening kan ta arbiträr kontroll sedd i isolering, men tolkas mer specifikt utifrån en större kontext.

SELECT står nog snarast för en familj av villkor, därav den allmänna formuleringen. Här tillämpas framför allt restriktionen att PRO måste fylla en viss semantisk roll. I andra sammanhang blir andra selektionskriterier väsentliga. I en analys av frågebisatser antar Legendre et al. (1998) ett villkor SELECTION, men definierar det inte, utan skriver:

Pending development of a proper OT theory of selection, we make the following provisional assumptions: [...] (Legendre et al. 1998:260)

Därpå räknar de helt enkelt upp olika typer av verb som tar olika typer av komplement. Jag ser inte deras och mitt bruk av SELECTION som motstridiga; de båda tillämpningarna fokuserar helt enkelt olika selektionsrestriktioner.

Både ANT och SELECT dominerar C-KOM (och MDP). ANT gör det per definition, eftersom alla kandidater som tillfredsställer C-KOM också tillfredsställer ANT. Att SELECT dominerar inte bara C-KOM utan också ANT framgår av (14:4) ovan, såsom illustreras i tablå T14:3 och T14:4 nedan:

¹ Antagligen är ANT i stort sett likvärdigt med villkoret DOAP som föreslås av Hendriks & de Hoop (2001:15; baserat på Williams 1997): "Don't Overlook Anaphoric Possibilities. Opportunities to anaphorize text must be seized."

Tablå T14:3. SELECTION >> ANTECEDENT.

Input: Konstbevattningen gjorde det möjligt att i stället få ut tre risskördar varje år. (14:4a)				
	SELECT	ANT	C-KOM	MDP
a. PRO _{konstbev.} få ut	*!			*
b. PRO _{det} få ut	*!			
c. PRO _{risskördar} få ut	*!		*	
☞ d. PRO _{arbiträr} få ut		*	*	

Tablå T14:4. SELECTION >> C-KOMMENDERING.

Input: Metoden innebär att virket först vakuumbehandlas för att avlägsna luften i håligheter. (14:4b)				
	SELECT	ANT	C-KOM	MDP
a. PRO _{virket} avlägsna	*!			
b. PRO _{metod} avlägsna	*!			*
c. PRO _{luften} avlägsna	*(!)		*	
d. PRO _{arb.} avlägsna		*!	*	
☞ e. PRO _{agent} avlägsna			*	

I (14:4a) råder arbiträr kontroll eftersom befintliga nominal är semantiskt orimliga.¹ Detta visar att SELECT dominerar ANT, i enlighet med analysen i T14:3.

Följaktligen ska SELECT också dominera C-KOM. Att så är fallet framgår av (14:4b) och T14:4. Kontrollören i (14:4b) är en implicit agent (kandidat e) och inte det c-kommenderande subjektet *virket* (kandidat a), vilket visar att det är viktigare att tillfredsställa SELECT än C-KOM.

I både T14:3 och T14:4 bryter (c)-kandidaterna också mot ytterligare ett villkor: PRINCIP B, som går ut på att samma referent normalt inte är både subjekt och objekt till samma verb.

PRIN B Tolka syntaktiskt distinkta argument till samma huvud såsom varande även referentiellt distinkta.²

¹ Notera att det är partikel verbet *få ut* som utgör det lexikala huvudet i infinitivfrasen, inte bara *få*.

² Jag har för enkelhets valt att formulera PRINCIP B som ett rent tolkningsvillkor. En mer riktighetsneutral formulering kunde gå ut på att syntaktiskt distinkta argument till samma huvud **motsvarar** semantiskt distinkta referenter, men jag avstår från att här specificera villkorets roll i en uttrycksoptimering.

Exemplen i (14:4) går att tolka även utan hjälp av PRINCIP B, men det finns andra fall där villkoret är direkt avgörande. Det gäller t.ex. relativa infinitivattribut som (14:5a) och adjektivbestämningar med lucka som (14:5b):

- (14:5) a. Det finns ingen personal; att PRO fråga ___i.
 b. Dom; är inte värda att PRO hänga sig för ___i .

Båda exemplen i (14:5) innehåller en kandidat som tillfredsställer SELECT, ANT, C-KOM och MDP, men som ändå inte kan kontrollera PRO. Detta beror på att dessa kandidater är koreferenta med en lucka i respektive infinitivfras; i (14:5a) fungerar *personal* som objekt till *fråga*, och i (14:5b) motsvarar *dom* rektionen till *för*. Om de också kontrollerade PRO skulle detta innebära brott mot PRINCIP B. I stället får vi arbiträr kontroll i båda fallen, vilket visar att PRINCIP B >> ANT.

PRINCIP B är dock tydligt ett mjukt villkor, eftersom både reflexiva och reciproka element bryter mot det. Jag ser dessa undantag som konsekvenser av ett annat, högre rankat villkor (jfr Princip A nedan). I detta avviker jag från Hendriks och de Hoop (2001), som i sin definition av villkoret inkluderar ett förbehåll som täcker in även undantagen:

Principle B: If two arguments of the same semantic relation are not marked as being identical, interpret them as being distinct. (Hendriks & de Hoop 2001:16)

OT-villkoret PRINCIP B bygger på GB:s bindningsprincip B (Chomsky 1981, se avsnitt 4.2.1 ovan), men är mer generellt än denna. Skillnaden består främst i att GB:s tre bindningsprinciper är knutna till specifika element: anaforer, pronomen respektive andra nominal.

Binding Theory

- (A) An anaphor is bound in its governing category
 (B) A pronominal is free in its governing category
 (C) An R-expression is free (Chomsky 1981:183)

Enligt GB:s bindningsteori är anaforer lokalt bundna (princip A), pronomen lokalt fria (princip B) och övriga nominal helt fria (princip C). OT-villkoret PRINCIP B är inte på detta vis knutet till en viss typ av nominal, utan är något av en syntes mellan GB:s princip B och C. För-

behållet i Hendriks & de Hoops definition fångar även in princip A, så deras version av villkoret kan sägas motsvara hela bindningsteorin.¹

Ytterligare ett semantiskt villkor behövs för att täcka den omskrivna kontrasten mellan *lova* och *övertala*, som i (14:6):

- (14:6) a. Hon_i lovade honom_j att PRO_i komma.
b. Hon_i övertalade honom_j att PRO_j komma.

Både subjeks- och objektskontroll i exemplen tillfredsställer PRIN B, SELECT, ANT och C-KOM. Subjektskontroll bryter mot MDP, men är ändå den optimala tolkningen i (14:6a). Eftersom kontrasten mellan (14:6a) och (14:6b) verkar följa av matrisverbets betydelse (se avsnitt 4.3 och 6.2), torde den relevanta faktorn vara ett lexikalt villkor.

I enlighet med bl.a. Comrie (1984, 1985) och Sag & Pollard (1991, Pollard & Sag 1994), vilka menar att olika verbklasser är orienterade mot subjektet eller objektet (se 4.3.1), antar jag följande villkor:

ORIENT Implicita semantiska element i komplementsatser tolkas i enlighet med matrishuvudets orientering.

Notera att det står *semantiska* element, inte *syntaktiska*. Vad ORIENT primärt specificerar är inte PRO utan exempelvis agentrollen i komplementet. Om denna roll tilldelas infinitivfrasens subjektsargument motsvarar den PRO, men vid exempelvis passiver eller *få* fyller PRO en annan semantisk roll och tar därmed en annan kontrollör, som i (14:7) nedan (där PRO utgör patient till *få*, inte agent till *komma*):

- (14:7) a. Hon_i lovade honom_j att PRO_j få komma.
b. Hon_i övertalade honom_j att PRO_i få komma.

ORIENT specificerar alltså tolkningen av vissa semantiska element (jag återkommer till vad detta innebär nedan), men inte vilka syntaktiska argument dessa motsvarar. Detta beror i stället främst på SELECT.

Vad gäller ranking är ORIENT högt rankat, t.o.m. högre än SELECT, vilket framgår av (14:8):

- (14:8) Roger_i tvingade bollen_j att PRO_j sparka Olle.

¹ Begreppen är dock inte helt ekvivalenta, bl.a. därför att de har delvis olika syften. OT-villkoret PRINCIP B tillämpas främst som en tolkningsprincip, medan GB:s bindningsteori primärt är ett sätt att redogöra för distributionen av olika typer av nominala uttryck.

Den grammatiska tolkningen av (14:8) är att objektet *bollen* kontrollerar PRO, hur orimligt detta än må vara. Därmed bryter (14:8) mot SELECT eftersom *sparka* kräver en animat agent som subjekt. Däremot tillfredsställer meningen ORIENT, eftersom *tvinga* är objektsorienterat och alltså ger objektskontroll i agentiva komplement. Detta visar att det är viktigare att tillfredsställa ORIENT än SELECT, enligt tablå T14:5:

Tablå T14:5. ORIENT >> SELECT.

Input: Roger tvingade bollen att sparka Olle. (14:8)						
	ORIENT	PRIN B	SELECT	ANT	C-KOM	MDP
a. PRO _{roger} sparka	*!					*
b. PRO _{bollen} sparka			*			
c. PRO _{olle} sparka	*!	*			*	

Analysen i T14:5 visar att ORIENT dominerar SELECT, men hierarkin är oklar på en punkt: var PRINCIP B passar in. Att villkoret rankas högre än ANT framgår av exempel (14:5) ovan, men jag har inte kunnat avgöra hur det förhåller sig till ORIENT och SELECT. Hellre än att anta en för hög ranking riskerar jag att anta en för låg och placerar PRINCIP B i nivå med SELECT. Den streckade linjen i T14:5 indikerar att rankingen dem emellan inte kunnat fastställas.

De antagna principerna ordnar sig alltså efter följande ranking:

ORIENT >> PRIN B, SELECT >> ANT >> C-KOM >> MDP

Definitionen av ORIENT ovan är medvetet vagt hållen. Exakt vilka semantiska element som beror på ORIENT är jag inte helt klar över. Valensforskningen har kommit långt när det gäller direkta argument, men vi vet ännu ganska lite om i vilken mån huvudord även specificerar led som ingår i argumenten – och ännu mindre om hur.¹ Själva påverkan förefaller vara främst semantisk, men har endast kunnat påvisas genom eventuella syntaktiska effekter.

Kanske bestämmer ORIENT endast komplementets högsta semantiska roll, dvs. den som normalt fylls av subjektsargumentet, enligt någon rollhierarki (t.ex. Agent > Upplevare > Patient osv.). Kanske beror alla tillämpliga semantiska roller på ORIENT (jfr Růžička 1983).

¹ Notera här att det inte är självklart huruvida all komplementkontroll bestäms lexikalt (beror på ORIENT) eller om det bara är vissa huvuden som är specificerade för orientering. Frågan är teoretiskt kontroversiell, och jag återkommer till den i avsnitt 16.1 (i samband med den praktiska analysen) och 17.4.

Kanske är de berörda elementen inte knutna till semantiska roller utan till någon annan faktor, t.ex. RESP (Farkas 1988, se 4.3.1 ovan).

Kanske är ORIENT inte begränsat till implicita element. Även i finita komplementsatser kan innehållet bero på ett led i matrissatsen. Jämför t.ex. (14:9) nedan med (14:6a) och (14:7a).

(14:9) Doktoranden lovade handledaren att kapitlet skulle vara klart inom en vecka.

Trots att det är fråga om subjektskontroll i (14:6a), objektskontroll i (14:7a) och ingen kontroll alls i (14:9) ligger ansvaret för komplementets proposition i alla tre fallen hos matrissatsens subjekt. Och i alla tre fallen ser detta ut att följa av betydelsen hos *lova*. Om ORIENT på så vis generellt specificerar tolkningen av komplementsatser måste villkoret domineras av något villkor om trohet mot explicit lexikal information, eftersom tolkningen av fulla (finita) bisatser är mindre beroende av matrissatsen än tolkningen av satsförkortningar.

Även om jag inte kan svara på exakt hur, förefaller det tämligen klart att komplementsatsers semantik i någon mån beror på huvudordet i matrissatsen. Denna ännu inte fullt utredda påverkan har jag valt att hänföra till ORIENT. Där huvudordet inte har någon särskild orientering, exempelvis vid adjunktion, tillfredsställs ORIENT vakuöst av alla kandidater.

Ett alternativt angreppssätt kunde vara att utforma ORIENT, eller något liknande, som ett villkor med syntaktiska effekter, dvs. anta att matrishuvudet specificerar tolkningen av PRO direkt. ORIENT skulle då gynna subjektskontroll efter *lova* och objektskontroll efter *övertala* osv. Med en sådan lösning tvingas man dock att dessutom anta ett villkor som motiverar kontrollväxling. Detta villkor måste vara synnerligen högt rankat för att dominera ORIENT som ju dominerar t.o.m. SELECT. Men dels vet jag inte vilket detta villkor skulle vara, dels bör man om möjligt undvika att anta ett så högt rankat villkor som slår igenom så sällan.

Att se ORIENT som ett rent semantiskt villkor är alltså metodologiskt sundare. Dessutom uppfattar jag det intuitivt som mer troligt. Eftersom ORIENT utgår från huvudets betydelse kan man vänta sig att villkoret även från komplementsatsens perspektiv rör betydelse snarare än form.

14.1.3. Pragmatiska faktorer

De villkor som introducerats hittills är tillräckliga om analysen begränsas till grammatiskt styrd kontroll. De täcker dock inte pragmatisk kontroll, som därmed i praktiken likställs med arbiträr kontroll – nästan.

Emellertid föreligger en skillnad i så måtto att en pragmatisk kontrollör ingår i kontexten och därmed inte bryter mot ANT. Följaktligen analyseras inte meningarna i (14:4) likadant, utan (14:4a) betraktas som ett fall av arbiträr kontroll (enligt tablå T14:3 ovan) – medan analysen av (14:4b) pekar ut den implicita agenten som kontrollör (tablå T14:4).

- (14:4) a. Konstbevatningen gjorde det möjligt att PRO i stället få ut tre ris-skördar varje år.
 b. Metoden innebär att virket först vakuumbehandlas för att PRO avlägsna luften i håligheterna.

Vad denna analys inte visar är vad som pekar ut just agenten som kontrollör i (14:4b). Den visar genom uteslutningsmetoden att andra kandidater döms ut därför att de bryter mot exempelvis SELECT eller PRIN B, men vad händer om kontexten innehåller mer än en semantiskt möjlig kandidat?

För att täcka detta behövs ytterligare ett villkor, som vi kan kalla PRAG(matisk saliens):

PRAG Implicita led associeras till en referent som är pragmatiskt salient i den aktuella kontexten.

Begreppet saliens (eng. *saliency*) kan ses som en kontextbunden och delvis subjektiv motsvarighet till den mer objektiva egenskapen prominens. Exempelvis är subjektfunktionen alltid syntaktiskt prominent, men subjektet är inte alltid pragmatiskt salient med avseende på kontroll.¹

Agenten i (14:4b) är pragmatiskt salient i egenskap av empatibärare. Meningen ingår i en metodbeskrivning, och berättarperspektivet – empatin – utgår från den som ska tillämpa metoden. Som nämndes i

¹ Lyons (1977:247f.) definierar *saliency* som en (biologisk, kulturell eller psykologisk) predisposition att lägga märke till vissa aspekter snarare än andra. Begreppet används t.ex. inom språksociologin om språkdrag som är påtagliga i så måtto att språkbrukarna är medvetna om dem, i princip oberoende av huruvida dragen är strukturellt eller frekvensmässigt prominenta (jfr t.ex. Trudgill 1986:11).

avsnitt 2.4.2 är en pragmatiskt utsedd kontrollör antingen empatibärare som i (14:4b) ovan, eller tema som i (14:10) nedan:

- (14:10) Tiger Woods_i var i praktiken borträknad från segerstriden, efter två "mänskliga" inledningsronder. Men efter att PRO_j igår ha tangerat banrekordet vågar ingen_j räkna bort golfens nye "Golden Boy"_i.

I (14:10) tolkar vi PRO som korefent med *Tiger Woods* snarare än med subjektet *ingen* av pragmatiska skäl. Båda kandidaterna är semantiskt möjliga, och ingen av dem gynnas av syntaktiska villkor. Analysen ges i tablå T14:6:

Tablå T14:6. Pragmatisk kontroll.

Input: Men efter att igår ha tangerat banrekordet vågar ingen räkna bort golfens nye "Golden Boy". (14:10)							
	ORIENT	PRIN B	SELECT	ANT	C-KOM	MDP	PRAG
a. PRO _{Tiger} tang.					*		
b. PRO _{ingen} tang.					*		*
c. PRO _{banrek} tang.		* (!)	* (!)		*		*
d. PRO _{arb.} tang.				*!	*		*

Som framgår av T14:6 utesluts arbiträr kontroll av ANT, medan *banrekordet* bryter mot både PRIN B och SELECT.¹ Alla andra led i kontexten bryter mot SELECT (jag avstår från att redovisa dem i tablå). ORIENT tillfredsställs vakuöst av alla kandidater. Lägg märke till att både den optimala kandidat (a) och kandidat (b) bryter mot C-KOM, som är högre rankat än det särskiljande PRAG, utan att för den skull uteslutas.²

Tablå T14:6 indikerar att PRAG rankas lägre än alla andra villkor i analysen. ANT >> PRAG per definition, eftersom ingen kontrollör kan vara salient utan att finnas tillgänglig i kontexten. Att C-KOM >> PRAG framgår av att pragmatisk kontroll främst är tillgänglig i spetsställda adverbial, vilka inte c-kommenderas av subjektet (se avsnitt 10.3.1). Jämför t.ex. andra meningen i (14:10) med (14:11):

¹ Parenteserna kring utropstecknen för kandidat (c) i tablå 14:6 indikerar att det inte framgår vilket av brotten som är det fatala. Detta följer av att den inbördes rankingen mellan villkoren inte är fastställd.

² "The optimal candidate of two is the one with the smallest violation of the highest constraint **on which the two candidates differ**" (Vikner 2001a:127, 2001b:428, min fetstil; ett längre citat av samma passage ges i avsnitt 13:1 ovan).

- (14:11) Men ingen_i vågar räkna bort golfens nye "Golden Boy"_i efter att PRO igår ha tangerat banrekordet.

I (14:11) ligger en tolkning med subjektsskontroll närmare till hands, antagligen därför att subjektet *ingen*, men inte *Tiger Woods/Golden Boy*, c-kommenderar PRO. Pragmatisk kontroll är inte lika tillgängligt med denna ledföljd, vilket illustreras i tablå T14:7:¹

Tablå T14:7. Pragmatisk kontroll blockerad av C-KOM.

Input: Men ingen vågar räkna bort golfens nye "Golden Boy" efter att igår ha tangerat banrekordet. (14:11)							
	ORIENT	PRIN B	SELECT	ANT	C-KOM	MDP	PRAG
a. PRO _{Tiger} tang.					*!		
b. PRO _{ingen} tang.							*
c. PRO _{banrek} tang.		* (!)	* (!)		*		*
d. PRO _{arb.} tang.				*!	*		*

Kontrasten är ännu tydligare i (14:12) nedan, där det spetsställda adverbialiet i (14:12a) tar pragmatisk kontroll men grammatiken otvetydigt pekar ut subjektet som kontrollör i (14:12b).

- (14:12) a. Genom att PRO flytta en produktionslinje till fabriken i Italien blir en del personal överflödigg.
 b. En del personal blir överflödigg genom att PRO flytta en produktionslinje till fabriken i Italien.

Denna kontrast mellan spetsställda och efterställda adverbial tyder på att C-KOM >> PRAG.

Analysen innebär en intressant position vad gäller subjektssreglens status i spetsställda adverbial. Denna normföreställning är i analysen främst reducerad till c-kommendering, och subjektet c-kommenderar inte spetsställda led. Den preferens för subjektsskontroll som ändå finns även vid spetsställning antas därmed vara pragmatiskt motiverad. Subjektet är vanligen både tema och empatibärare i en sats – och därmed den kandidat som bäst tillfredsställer PRAG. Där subjektet inte är pragmatiskt salient kontrollerar det heller inga spetsställda adverbial.²

Den inbördes rankingen mellan MDP och PRAG är sällan avgörande för optimeringen och därför inte lika tydlig. Hanteringen av syntaktisk ambiguitet antyder dock att MDP >> PRAG (se avsnitt 15.3).

¹ Visserligen förekommer pragmatisk kontroll även i efterställda adverbial, men endast där subjektsskontroll bryter mot SELECT.

² Jag återkommer till modellens förhållande till subjektssregeln i avsnitt 16.7.1.

Som nämndes ovan och i avsnitt 2.4.2 beror pragmatisk kontroll på antingen topikalitet eller empati. Varför då inte anta de två villkoren TOP(ikalitet) och EMP(ati) i stället för PRAG?¹ Ett tillämpligt topikalitetsvillkor finns t.o.m. föreslaget tidigare i OT-litteraturen:

TOP Topicality. As the antecedent of an anaphoric expression, choose a topic. (Hendriks & de Hoop 2001:18)

Problemet är att jag inte har lyckats få klarhet i interaktionen mellan topikalitet och empati. I vissa fall är den pragmatiska kontrollören tema, i andra empatibärare och tämligen ofta både/och. Empirin pekar inte entydigt ut det ena som viktigare än det andra, utan det verkar vara olika från fall till fall. Det kan inte heller vara fråga om oavgjord ranking eftersom ingen optionalitet förekommer. Vid pragmatisk kontroll är det alltid en referent som är mer pragmatiskt salient än alla andra.²

Därför väljer jag att sammanföra alla pragmatiska aspekter på kontroll under ett villkor: PRAG. Sannolikt motsvarar PRAG egentligen en familj av textpragmatiska villkor, men vilka dessa är och hur de interagerar är ännu inte utrett. Med undantag för Beavers (2000) intressanta reformulering av s.k. *Centering Theory*, är textpragmatik än så länge ett tämligen outforskat fält inom OT. Några svårigheter förknippade med utformningen av en strikt OT-ranking av pragmatiska tolkningsfaktorer diskuteras i Kuhn (2001:126ff.).

Tills vidare får PRAG duga. Villkoret blottlägger inte alla pragmatiska nyanser som är relevanta för kontroll, men det verkar täcka effekterna av dem. Dessutom låter det sig inordnas tillsammans med syntaktiska och semantiska villkor i en deskriptivt adekvat OT-ranking. Därmed ger modellen ett svar på frågan om hur syntax, semantik och pragmatik samverkar när det gäller kontroll. Detta svar kan förhoppningsvis ge en fingervisning om hur perspektiven samverkar även i andra sammanhang.

Villkoren ordnar sig enligt följande ranking:

ORIENT >> SELECT, PRIN B >> ANT >> C-KOM >> MDP >> PRAG

¹ I Lyngfelt (1999, 2000a, 2001b) antar jag villkoret LOG(oforicitet), vilket dock i praktiken tillämpas som ekvivalent med PRAG (jfr avsnitt 2.4.2).

² Visserligen förekommer fall där det inte är självklart vad som är tema och empatibärare, eller vilken av dessa funktioner som är mest salient, men då förekommer inte heller pragmatisk kontroll. Antingen framgår den optimala kontrollören oavsett PRAG eller också råder arbiträr kontroll.

I grova drag ger denna ranking intrycket att semantik dominerar syntax som i sin tur dominerar pragmatik. Jag återkommer till detta i avsnitt 16.7 och kapitel 17. En samlad översikt av tillämpade villkor och definitioner ges i inledningen till kapitel 16.

14.2. Ett alternativ: Speas

Ovanstående modell ger en tolkningsorienterad OT-analys av kontroll i svenskan. Ett alternativt angreppssätt tillämpas av Speas (1995, 1997, 2001) vars syfte skiljer sig från mitt på två avgörande punkter. För det första tar hon sig an både distribution och tolkning. För det andra skiljer hon inte mellan PRO och *pro*, utan behandlar båda som Pro (jfr avsnitt 2.2.3).

Egentligen sympatiserar jag med båda punkterna. Givetvis hoppas jag kunna utveckla min egen modell till att omfatta även distributionen av kontrollstrukturer. Vidare bör både villkor och ranking i modellen vara tillämpliga även på tolkningen av andra element än PRO – inte bara *pro*/Pro utan också t.ex. pronomen (både bundna och fria) och ellipser. Emellertid ser jag stora svårigheter med att hantera distributionen av PRO (för att inte tala om Pro). Jag återkommer till detta i 14.2.2 nedan.

Speas utgår från typologin i tabell 14:1.

TABELL 14:1. *The distribution of null pronouns (Speas 2001:397).*

Type 1: <i>Pro</i> = subject of nonfinite clause
Type 2: <i>Pro</i> = subject of nonfinite clause and subject of finite clause
Type 3: <i>Pro</i> = subject of nonfinite clause, subject of finite clause, and object
Nonexistent: <i>Pro</i> = object only

Vad hennes analys syftar till att förklara är varför Pro som subjekt i icke-finita satser (dvs. PRO) förekommer i alla språk, medan Pro i andra positioner (*pro*) bara tillåts i vissa, enligt tabell 14:1. En viktig faktor i sammanhanget förefaller vara kongruens:

Languages that allow Pro outside of nonfinite clauses are those with either "rich" agreement, like Italian and Spanish, or with no agreement at all, like Mandarin and Thai. (Speas 2001:397)

14.2.1. *Speas analys*

Speas tar sig an distributionen av Pro utifrån MP-OT, dvs. hon kombinerar OT med minimalistprogrammet (MP). Liksom avsnitt 4.2.2 ovan, förutsätter därför detta avsnitt en viss förtrogenhet med den minimalistiska begreppsapparaten.

Inom MP förklaras mellanspråklig variation med att samma särdrag är starka respektive svaga i olika språk. Speas ersätter starka/svaga särdrag med mjuka villkor, men följer i övrigt MP. Input till optimeringen är således densamma som till en MP-derivation (Speas 2001:400).

Analysens starka koppling till MP är både en för- och en nackdel. Å ena sidan är kompatibiliteten mellan ramverken maximal, varför Speas både når en bredare läsekrets och kan utnyttja landvinningar inom MP utan större anpassning. Å andra sidan innebär den uteblivna anpassningen att hon inte kan utnyttja OT:s möjligheter fullt ut och binder sig vid MP-begrepp som är problematiska ur ett OT-perspektiv.

Speas (2001:401) antar följande villkor:

CONTROL (CTL): A featureless pronoun must be coindexed with the closest c-commanding nominal element in its C-Domain.

BINDING THEORY PRINCIPLE B (BTB): A pronoun must be free in its Binding Domain.

MAX (PRO): If *Pro* appears in the input, then its output correspondent is *Pro*.

AGR(X): +Tense has AGR features.

NO PHI-FTS: Avoid AGR features.

CASE: An NP with phi features must receive Case.

Flera av villkoren är problematiska såtillvida att de i flera avseenden är bättre anpassade till MP än till OT. Exempelvis inkluderar CTL en jämförelse mellan kandidater genom ordet *closest* (Wilson 2001, se resonemanget kring MDP i 14.1.1 ovan). BTB är begränsat till pronomen och därmed onödigt specifikt (jfr PRIN B i 14.1.2 ovan). CASE gäller alla NP utom Pro som antas sakna *Phi*-särdrag. Det innehåller alltså samma hake som MP-motsvarigheten MP:s *Case Filter* och som Speas själv (1997:184) har visat inte ska behövas i OT (jfr avsnitt 13.2.2 ovan).¹

¹ Angående MAX(PRO) har jag tidigare (Lyngfelt 1999) framhållit det som problematiskt att anta Pro i input, i synnerhet för strukturer där output är ett overt pronomen. Problematiskt anser jag fortfarande att det är, men medger att det kanske är motiverat ändå. Ett predikat kan kräva nominala argument även om ingen särskild referent åsyftas, vilket kan motivera antagandet av ett särdragslöst element som Pro. Om sedan strukturella villkor kräver overt NP och dominerar trohetsvillkoret Max(Pro) kan då ett pronomen realiseras som en icke-trogen output.

Sådana problem kan dock lösas genom smärre justeringar i definitionerna. Om man prioriterar kompatibilitet med MP kanske de inte ens bör lösas. Mer problematiskt är att CTL och BTB förutsätter begrepp som kontroll- respektive bindningsdomän (eng. *C-Domain*, *Binding Domain*), vilkas omfång i Speas modell varierar med den syntaktiska kontexten.¹ Även dessa går dock – om man anser det eftersträvansvärt – att omvandla till enklare OT-villkor.

I hårdkoncentrat ger Speas (2001) modell följande analys: Om CTL och BTB dominerar MAX(PRO) är Pro inte optimalt som subjekt i finita satser eller som objekt, t.ex. i svenska eller engelska. Om däremot MAX(PRO) dominerar CTL kan Pro förekomma i båda dessa positioner, t.ex. i thailändska. Pro som subjekt i icke-finita satser tillåts i samtliga fall.

Språk där Pro tillåts som subjekt i finita satser men inte som objekt är av två typer. I språk med rik böjningsmorfologi antas distributionsmönstret följa av att MAX(PRO) och AGR(X) dominerar NO-FTS men inte CTL. För språk utan böjning, t.ex. mandarin, antar Speas samma ranking som för engelskan men menar att kontrolldomänen är större (a.a.:410ff.).

På så vis hanterar Speas typologin från tabell 14:1. Vad gäller tolkningen av Pro fyller CTL samma funktion i Speas analys som C-KOM och MDP i min. Tillsammans med BTB/PRIN B täcker de de rent syntaktiska aspekterna på kontroll. Speas analys omfattar endast sådana syntaktiska villkor och är därmed underspecificerad vad gäller andra faktorer. Modellen omfattar t.ex. inte lexikalt styrd kontroll och ger därmed fel prediktioner vad gäller exempelvis komplement till *lova*. Speas ser dock inte detta som något större problem:

I have claimed that unindexed *Pro* need not necessarily be disjoint in reference from a higher NP. Unindexed *Pro* simply does not have its coreference determined by the syntax. (Speas 2001:410)

En tydlig skillnad i hanteringen av kontroll är alltså att Speas analys är rent syntaktisk medan min även inkluderar semantik och pragmatik. Vilket av dessa perspektiv som är att föredra beror på syfte och sammanhang. Om man lägger till semantiska och pragmatiska villkor ger Speas modell i huvudsak samma förutsägelser som min. En skillnad till Speas fördel är att hennes modell smidigare inkorporerar optionell kontroll (a.a.:405f., jfr 16.6 nedan). Det är dock oklart hur Speas

¹ *C-Domain* och *Binding Domain* definierar Speas (2001:401f.) i stort sett i enlighet med motsvarande GB-begrepp (se avsnitt 4.2.1 ovan), men anpassade till MP.

modell skulle hantera flera av de strukturer jag behandlar i kapitel 16, såsom bestämmingar till nominal och adjektiv. När det gäller adverbiala adjunkter ger hennes analys i vissa fall fel resultat (se avsnitt 16.7.1).

Den avgörande skillnaden mellan mig och Speas rör dock inte tolkningen av PRO/Pro utan distributionen.

14.2.2. Distribution av vad?

Speas (1995, 1997, 2001) hanterar frågan om distributionen av Pro som ett val mellan implicit Pro och explicit pronomen/NP. Detta verkar fungera väl när det gäller *pro* (se t.ex. Grimshaw & Samek-Lodovici 1998), men ger inte hela svaret när det gäller distributionen av PRO.

Speas följer P&P-traditionen i att anta att subjekspositionen i icke-finita satsar inte är en kasusposition. Därmed hindrar CASE overta NP från att uppta den positionen. En sådan analys ger rätt utfall i valet mellan en icke-finit sats med PRO och en icke-finit sats med pronomen. Emellertid verkar det som om huvudalternativet till icke-finit sats med PRO ofta i stället är en finit sats. Jämför t.ex. de engelska och svenska exemplen i (14:13):

- (14:13) a. While PRO looking for the book, he found an old photo album he hadn't seen for years.
 a'. *Medan PRO letande efter boken hittade han ett gammalt fotoalbum som han inte hade sett på årtal.
 a''. *Medan att PRO leta efter boken hittade han ett gammalt fotoalbum som han inte hade sett på årtal.
 b. While he was looking for the book, he found an old photo album he hadn't seen for years.
 b'. Medan han letade efter boken hittade han ett gammalt fotoalbum som han inte hade sett på årtal.

Den engelska adverbiala satsförkortningen i (14:13a) är inte möjlig på svenska, varken som particip- (14:13a') eller infinitivfras (14:13a'').¹ I stället måste samma innebörd uttryckas genom en finit bisats, som i (14:13b'). Den möjligheten finns även i engelskan (14:13b').

¹ Däremot är participkonstruktion möjlig utan komplementaren *medan*, åtminstone marginellt: *Letande efter boken, hittade han ett gammalt fotoalbum*. I engelskan är en sådan konstruktion inte bara möjlig, utan vanlig: *Looking for the book, he found an old photo album*.

Skillnaden mellan de engelska exemplen kan möjligen förklaras med olika input, en icke-finit struktur i (14:13a) och en finit struktur i (14:13b) – och/eller *Pro* i (14:13a) och *he* i (14:13b). I svenskan ser det i stället ut som om båda dessa inputs ger samma output, nämligen (14:13b'). En alternativ tolkning är att det är samma input i båda fallen, och att optionalitet råder i engelskan men inte i svenskan.

Det hela kompliceras av att båda språken tillämpar satsförkortning eller bisats i liknande kontexter. I de flesta fall har engelskan och svenskan samma möjligheter, men där det finns en skillnad är det alltid engelskan som tillåter satsförkortning och svenskan som kräver bisats (Lyngfelt 2001b).

Förhållandet illustreras i (14:14) nedan. I enkla komplement till *vilja/want* används infinit verb (14:14a–a') i båda språken, men vid en mer komplex struktur skiljer de sig åt. Engelskan använder infinitivkomplement (14:14b), medan bisats vore ogrammatisk (14:14c). I svenskan råder det omvända förhållandet (14:14b' respektive c'). För fler exempel, se avsnitt 1.1.1.

- (14:14) a. I want to go home.
 a'. Jag vill gå hem.
- b. I want you to go home.
 b'. *Jag vill dig att gå hem.
- c. *I want that you go home.
 c'. Jag vill att du går hem.

Sett till enskilda fall kan fördelningen se ut att vara lexikalt styrd.¹ Valet mellan finit och infinit struktur skulle därmed falla utanför Speas modell och hanteras av SELECT i min. Det faktum att engelskan genomgående tillåter mer reducerade strukturer än svenskan – aldrig tvärtom – tyder dock på en mer systematisk skillnad. I OT-termer tyder det på en skillnad i ranking.

Alltså kan frågan inte helt enkelt hänföras till lexikal valens. I stället måste valet mellan infinit och finit struktur i bisatser åtminstone delvis bero på strukturella villkor. Vidare kan inte eventuell specificering av t.ex. +/-FINIT i input vara slutgiltig, utan beror i så fall på hur högt ett trohetsvillkor som FAITH(FIN) är rankat. Alternativt kan analysen utgå från att input är underspecificerat för finithet, vilket innebär att valet mellan finit och icke-finit sats beror helt på strukturella villkor.

¹ I adverbial som (14:13) utgår i så fall den lexikala styrningen från komplementerar-en. I komplementsatser (14:14) skulle däremot valet mellan finit och infinit struktur kunna bero på matrishuvudet.

Vilka dessa villkor skulle vara är jag inte klar över. Det kan inte bara vara så enkelt som att någon ekonomiprincip rankas högre i engelskan än i svenskan, eftersom båda språken tillåter både finit bisats och satsförkortning. Det måste vara även andra villkor inblandade.

I vilket fall som helst är jag övertygad om att man missar något väsentligt genom att ta förekomst eller avsaknad av finitet för given och se distributionen av Pro enbart som ett val mellan implicit och explicit subjekt. En rättvisande analys bör väga in båda variablerna samtidigt. Optimeringen av input till (14:15) nedan torde alltså involvera åtminstone kandidatstrukturerna i tabell 14:2 (jag bortser i tabellen från eventuell förekomst av infinitivmärke).

- (14:15) a. Before PRO going to work he had a good breakfast.
 a'. *Innan att PRO åka till jobbet åt han en god frukost.
- b. Before he went to work he had a good breakfast.
 b'. Innan han åkte till jobbet åt han en god frukost.

TABELL 14:2. Huvudkandidaterna i (14:15).

	Engelska	Svenska
a. Komp NP V(finit) resten	☞	☞
b. Komp <i>Pro</i> V(finit) resten	*	*
c. Komp NP V(infinitiv) resten	*	*
d. Komp <i>Pro</i> V(infinitiv) resten	*	*
e. Komp NP V(particip) resten	*	*
f. Komp <i>Pro</i> V(particip) resten	☞	*

☞ = optimal output, * = icke-optimal output

Som framgår av (14:15) och tabell 14:2 har engelskan två möjligheter här, antingen finit sats med explicit subjekt som i (14:15b) och kandidat (a) eller particip med infinit Pro som i kandidat (f) och (14:15a). Möjligen svarar de båda vinnarna mot olika input. Svenskan har bara en uttrycksmöjlighet, (14:15b') och kandidat (a). Eventuella skillnader i input mellan (14:15a) och (14:15b) slår inte igenom i valet av optimal output.

Notera att tabell 14:2 enbart avser (14:15). Flera av kandidatstrukturerna i 14:2 är fullt möjliga med en annan lexikal input (med en annan komplementärer än *before/innan*). Svenskan tillåter adverbiala infinitivfraser (*utan att PRO äta frukost*) som i kandidat (d), och båda språken tillåter NP + particip i *med*-fraser (*med magen knorrande i protest*) motsvarande kandidat (e). Möjligen kan också strukturen i

kandidat (c) motsvara engelskans *for to*-konstruktion (*for him to skip breakfast*).

Någon egentlig analys av ovanstående kan jag tyvärr inte erbjuda. Både empiriskt och teoretiskt arbete återstår innan en sådan är möjlig. Det är därför jag endast behandlar tolkningen av PRO. Och av samma skäl menar jag att Speas analys av Pro:s distribution är ofullständig.

När ett tillräckligt underlag finns tillgängligt tror jag dock att min och Speas analysmodell går att förena. Vid det laget kan tiden också vara mogen att harmoniera analysen av kontroll och PRO med Samek-Lodovicis (1996) analys av *pro* (se även Grimshaw & Samek-Lodovici 1995, 1998), Bresnans (2001) pronomentypologi samt ett flertal OT-analyser av anaforer (t.ex. Burzio 1998, Beaver 2000, Wilson 2001). Resultatet skulle kunna bli en samlad OT-analys av pronomen och andra anaforiska uttryck. Vi är dock inte där än.

15. Förhållandet mellan syntax och semantik i OT

Analysmodellen som presenteras i det förra kapitlet är tolkningsorienterad. Den sorterar därmed under OT-semantik enligt Hendriks & de Hoop (2001) och Lyngfelt (2000a). Man kan också, med Wilsons (2001) terminologi, se modellen som interpretativ OT-syntax. I detta kapitel relateras modellen till andra tillämpningar av OT, och i synnerhet frågan om input problematiseras. Min egen position på OT-kartan redovisas främst i avsnitt 15.4.

Hendriks och de Hoop ser OT-syntax och -semantik som direkta motsvarigheter till produktions- respektive tolkningsperspektiv:

One might say that OT syntax takes the point of view of a speaker, therefore, who has a certain thought and wants to express this correctly and optimally in a syntactic structure.

OT semantics, on the other hand, takes the point of view of a hearer, who hears (or reads) an utterance with a certain syntactic structure and wants to interpret this structure correctly and optimally. (Hendriks & de Hoop 2001:14)¹

OT-syntax blir därmed en uttrycksoptimering, och OT-semantik en tolkningsoptimering. Syntax går från en given betydelse till dess optimala uttrycksform och semantik från ett givet uttryck till dess optimala tolkning. En sådan koppling mellan teoretiska perspektiv och språkliga processer ligger nära till hands utifrån OT-ramverkets utformning som en process från input till output.

Det kan därför vara värt att betona att det fortfarande är fråga om ett grammatiskt ramverk. Kandidaterna är inte olika kommunikativa val i en språksituation utan olika typologiskt möjliga alternativ inom ett språkssystem. En OT-ranking för ett visst språk avser primärt det

---

¹ Huruvida en lyssnare verkligen "hör" syntaktisk struktur, som citatet anger, kan förstås diskuteras. Den metodologiskt väsentliga frågan är dock snarare huruvida syntaktisk struktur kan anses ligga till grund för tolkningsoptimeringen eller ska behandlas som en del av dess resultat. Här delar jag inte Hendriks & de Hoops position utan ser syntaktisk struktur som en del av tolkningen. Frågan behandlas i avsnitt 15.3 nedan.

abstrakta systemet *langue* för att tala med Saussure ([1916] 1970) eller *competence* i Chomskys (1965) terminologi.¹

Det förekommer också OT-modeller som avstår från att skilja mellan produktion och tolkning. Här, liksom inom andra språk teorier, finns också en preferens för ett i princip rikttningsneutralt perspektiv, där samma grammatik antas gälla både produktion och tolkning (jfr avsnitt 1.1). Ytterligare ett steg i den riktningen tar Legendre et al. (1998), vilka inte optimerar en input i taget utan i stället försöker fastställa språkspecifika inventarier av strukturer:

[...] the question of interest in *wh*-theory, we claim, is not, "given some particular input structure, what is its particular output structure?" Rather, it is: "what is the *inventory of all possible* questions in a given language, deduced by considering all possible inputs?" (Legendre et al. 1998:253f.)

Huvudargumentet för ett sådant inventarieperspektiv inom OT är s.k. icke-realiserbarhet (eng. *ineffability*, se avsnitt 13.3).² Standard-exemplet på detta är frånvaron av dubbla frågesatser (*Vem gjorde vad?*) i italienskan. Kuhn (2001) förklarar kopplingen enligt följande:

[...] regarded under the inventory view of optimization. This means it is inappropriate to think of ineffability in the following way: when Italian speakers have in mind a message like [$\langle Q_i Q_j \text{ eat}(x_i, y_j) \rangle$], they will try to produce an utterance, but due to the way the constraints are ranked Italian speakers are bound to fail conveying the message, so they will say something else instead. The input/Index has no status in actual language use, it merely defines the inventory of linguistic structures available in a language. Multiple *wh*-questions are not available in Italian, so speakers will not try to use them. (Kuhn 2001:45f.)³

Inventarieperspektivet hos Legendre et al. (1998) är förstås inte knutet till någon viss kommunikativ riktning. Bland OT-analyser som behandlar mer specifika optimeringar – från en viss input till en viss output – är distinktionen vanligare, men inte heller här skiljer alla mellan produktion och tolkning. Även dessa, i princip rikttningsneutrala, arbeten

¹ Det finns dock OT-analyser som mer direkt fokuserar tolkningsprocessen i konkreta språksituationer, t.ex. Blutner (1999) – som kombinerar OT med Grice (1975) och Levinson (1987). Jfr även behandlingen av s.k. optimal parsing i Fanselow et al. (1999).

² Ett motargument är svårigheten att applicera perspektivet på språkinläring (Kuhn 2001:46f.). Jfr restriktionen att input ska kunna härledas från output och kontext, i slutet av detta avsnitt.

³ Den semantiska strukturen $\langle Q_i Q_j \text{ eat}(x_i, y_j) \rangle$ motsvarar satsen *Vem åt vad?* på svenska.

präglas dock av ett i huvudsak uttrycksdominerat förhållningssätt, där man antar en huvudsakligen semantisk input och jämför vad som är dess optimala uttrycksform i olika språk. Detta förhållande är inte specifikt för OT, utan utmärker typologisk litteratur generellt.

Inte desto mindre inbjuder OT-arkitekturen till en distinktion mellan produktion och tolkning. En sådan uppdelning i olika kommunikativa riktningar gäller inte bara syntax/semantik utan en motsvarande distinktion tillämpas även inom OT-fonologi. Här betonar särskilt Boersma (1998, 1999) värdet av att skilja mellan produktions- och perceptionsgrammatik.

Vidare förekommer s.k. dubbelriktad OT (eng. *bi-directional OT*), där samma analys omfattar både en uttrycks- och en tolkningsoptimering. Förutom att se till vad som är det optimala uttrycket för en viss betydelse tar man då också hänsyn till vad som är den optimala tolkningen av detta uttryck. Man väger alltså in båda riktningarna och kommer fram till optimal output genom en dubbel optimering. För olika perspektiv på dubbelriktad OT, se t.ex. Blutner (1999), Kuhn (2001:133ff.), Wilson (2001) och Zeevat (2001). Jag kommer dock inte att gå närmare in på ämnet här, förutom ett par kommentarer angående input till tolkningsoptimeringen (avsnitt 15.3).

Nedan kommenteras frågan om input och output generellt i avsnitt 15.1. Produktionsorienterad OT och OT-syntax diskuteras i 15.2, var-efter tolkning/OT-semantik behandlas i 15.3. Avslutningsvis (15.4) kommenteras avhandlingens tolkningsperspektiv i förhållande till OT i stort.

15.1. Input och output, generellt

En styrka – men också en svaghet – med OT är att synsättet kan tillämpas på det mesta. Systemet behöver inte ens begränsas till språkvetenskapliga sammanhang (se t.ex. Vikner 2001a:128ff., som illustrerar OT genom att tillämpa det på fördelningen av skottår i vår tideräkning). Såväl input som output kan vara nästan vad som helst. Följaktligen är det inte givet av systemet i sig hur input och output ska representeras. Särskilt input kan vara problematiskt, eftersom den inte alltid är lika tillgänglig som output.

Inom OT-fonologi är frågan om input och output relativt okomplicerad. Det var inom detta fält som grundmodellen utvecklades, och studieobjekten är relativt konkreta fenomen. Med fonem som input i ena änden av processen får man ut fonem som output i den andra.

Ta t.ex. frasen *en bil*, där vi kan anta den underliggande formen [en+bi:l]. Två uppenbara kandidater som output är [enbi:l] och [embi:l], och valet mellan dem beror på interaktion mellan ett trohetsvillkor (*REPLACE), enligt vilket fonem i input bibehålls i output, och en ekonomiprincip (*GESTURE(TIP)) som motverkar artikulatoriska rörelser med tungspetsen. (Notation och villkor enligt Boersma 1997, 1998.)

För svenskans del gäller att *GESTURE(TIP) dominerar *REPLACE, såsom illustreras i tablå T15:1. I holländskan råder det omvända förhållandet (Boersma 1997, 1998).

Tablå T15:1. *GESTURE(TIP) >> *REPLACE i svenskan.

Input: [en+bi:l]	*GESTURE(TIP)	*REPLACE
a. [enbi:l]	*!	
b. [embi:l]		*

Både output och input i T15:1 består av fonem (även om Boersmas notation skiljer mellan underliggande former och artikulatoriska realiseringar). Mer abstrakta strukturer än så behövs som regel inte. Utöver fonem kan också prosodiska drag som t.ex. betoning förekomma, men även sådana fenomen är tämligen påtagliga. Och även i en vidare fonologisk representation är det väsentligen samma sorts materia i både input och output.

Inom syntax och semantik är frågan om input och output mer problematisk, av två skäl. Det ena är historiskt. OT utvecklades först inom fonologin, och den grundmodell man har att förhålla sig till är primärt fonologisk. När modellen sedan tillämpas inom syntax och semantik fordras en viss anpassning, och denna påverkas dels av det aktuella studieobjektet, dels av vilka ramverk som bistår med kompletterande verktyg. Det närmaste en standardmodell som förekommer (Grimshaw 1997) avser endast ett fragment av språkssystemet.

Det andra skälet beror på studieobjekten som sådana. Syntaktisk och semantisk information är inte lika konkret påvisbar, utan faller i högre grad tillbaka på analys och tolkning. Följaktligen fordras en mer abstrakt och teoribunden representation av syntaktisk och semantisk struktur. Därmed är det mindre självklart vad som ska ingå i input och output. Problemet gäller i och för sig alla syntaktiska och semantiska teorier, men blir mer påtagligt i en input-output-modell som OT.

Problemet gäller i synnerhet utformningen av input. Output är alltid tillgänglig eftersom den optimala kandidaten motsvarar faktiskt realiserad output, och övriga kandidater rimligen representeras i samma

format. Input kan dock vara mer abstrakt, vilket leder till viss osäkerhet både om vad den innehåller och hur det kan representeras.

En viktig restriktion följer dock av principerna för språkinläring. Enligt ledande OT-modeller på området (Tesar & Smolensky 1998, Boersma 1998) bygger språkinläring endast på positiv evidens. Samtidigt lär sig inlärare hela språksystemet, vilket förutsätter tillgång inte bara till output utan även till input. Alltså måste input kunna härledas ur output och kontext.¹

Restriction on the character of the input

All aspects of the OT input must be such that they can be in principle inferred from the general context of the utterance. (Kuhn 2001:42)

15.2. Produktion/OT-syntax

I OT-syntax antas vanligen en i huvudsak semantisk input, i form av en predikat-argumentstruktur:

The *input* for a verbal extended projection is a lexical head plus its argument structure and an assignment of lexical heads to its arguments, plus a specification of the associated tense and aspect. (Grimshaw 1997:375f.)

Vilken information, utöver den grundläggande argumentstrukturen, som ingår i input beror som regel på vilket fenomen som undersöks. Om t.ex. informationsstruktur är en relevant faktor anges tema och fokus i input (Samek-Lodovici 1996, Grimshaw & Samek-Lodovici 1995, 1998).

Som Speas (2001:399f.) påpekar är dock argumentstruktur inte en tillräcklig bas för mer komplexa konstruktioner. Ju mer adjunktion, under- och sidoordning osv. en struktur innehåller, desto svårare att etablera en rent semantisk input. Och om viss syntaktisk information ska inkluderas i input, vilken och i vilket format?

Speas lösning är att anta en fullt utbyggd syntaktisk input i enlighet med minimalistprogrammet (MP). Hennes tillämpning av MP-OT ger alltså **inte** den optimala syntaktiska realiseringen av en semantisk struktur, utan den optimala språkspecifika realiseringen av en generell

---

¹ Heck et al. (2001) driver det här argumentet till sin spets och föreslår att input-komponenten elimineras helt i OT-syntax (dock inte i OT-fonologi). Därmed undanröjs också problemet med hur input ska representeras. Emellertid måste då alla trohetsvillkor formuleras om till strukturella villkor, vilket Heck et al. åstadkommer genom att inkludera mer (abstrakt) information i output.

syntaktisk struktur. Därmed är hennes modell verkligen riktningneutral vad gäller produktion/tolkning.

Övriga versioner av OT-syntax inkluderar i varierande grad syntaktisk information i input (jfr t.ex. resonemanget kring optionellt *som* i avsnitt 13.3, särskilt tablå T13:4–5). Flertalet förefaller dock eftersträva en semantisk input till OT-syntax (och samtliga analyser antar mer ytnära strukturer i output än i input). Därmed blir de övervägande produktions-/uttrycksorienterade.

Output är ett mindre problem. Även här tillämpas teoribundna representationer av syntaktisk struktur, men man vet åtminstone vilken information som ska representeras. Den optimala kandidaten är ju den faktiskt realiserade strukturen, och de konkurrerande kandidaterna representeras i samma format. Det gäller förvisso att täcka in alla logiskt möjliga kandidater, så att rankingen inte av misstag förutsäger fel vinnare, men det är ingen större osäkerhet om vilken sorts strukturer som är möjliga.¹

Input-problemet i OT-syntax är i huvudsak detsamma som gäller alla typologiska undersökningar. För att kunna jämföra olika språk fordras en något snär språkneutral jämförelsebas, och vilket format denna får beror på studieobjektet. Som regel antar man då en huvudsakligen semantisk utgångspunkt och studerar mellanspråklig variation främst på uttryckssidan. Och det är precis detta flertalet studier i OT-syntax gör.

Flexibiliteten vad gäller input har givetvis stora fördelar. Man antar ett format som lämpar sig för studieobjektet och behöver därmed inte tvinga in detta i en på förhand given ram. Å andra sidan riskerar därmed varje undersökning att bli en teori i sig själv, och kompatibiliteten mellan olika OT-arbeten kan bli lidande.

Det verkar dock råda ett ganska väl balanserat förhållande mellan flexibilitet och kompatibilitet inom OT-syntax. Även om input specificeras olika i olika arbeten är flertalet analyser kompatibla med en argumentstruktur i input. LFG-OT ser visserligen annorlunda ut, bl.a.

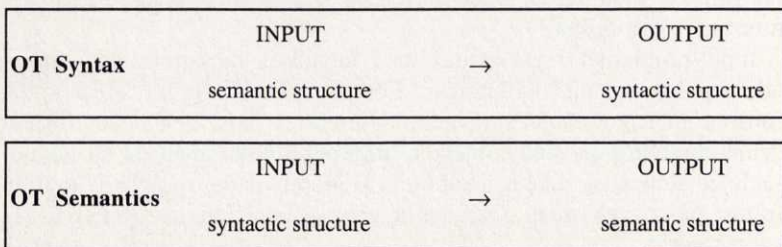
¹ Som nämndes i kapitel 13 är flertalet OT-arbeten mer inriktade på att peka ut rätt vinnare än på att exakt definiera mängden förlorare. Flera pågående arbeten (bl.a. av Alan Prince och Vieri Samek-Lodovici) undersöker dock olika sätt att avgränsa mängden möjliga kandidater, dels genom specificering av GEN, dels genom s.k. *harmonic bounding*. Det senare går ut på att kandidater som alltid, oavsett ranking, är sämre än någon annan kandidat inte kommer att genereras.

Exempelvis förekommer inte engelskans *do*-omskrivning i satser med temporala eller modala hjälpverb. En kandidat med både expletivt *do* och ett annat hjälpverb är alltid sub-optimal, eftersom den bryter mot FULLINT utan att därmed tillfredsställa något annat villkor. Kandidaten med enbart det vanliga hjälp verbet är alltid bättre, oavsett ranking.

genom specificering av satsdelsfunktion, men även där utgörs kärnan i input av en argumentstruktur (Bresnan 2000b, Kuhn 2001, Sells 2001). Vad som saknas är någon motsvarande grundstandard för mer utbyggda syntaktiska strukturer, i synnerhet ett allmänt vedertaget sätt att representera adjunktion.

15.3. Tolkning/OT-semantik

Den omvända optimeringen, den mer tolkningsorienterade, har som sagt kallats OT-semantik (Hendriks & de Hoop 2001, Lyngfelt 2000a) men också interpretativ OT-syntax (Wilson 2001). I Hendriks & de Hoops modell är OT-syntax och OT-semantik varandras direkta spegelbilder, såsom illustreras i figur 15:1 nedan (efter Lyngfelt 2000a:7):

FIGUR 15:1. *Syntax och semantik i OT enligt Hendriks & de Hoop (2001:14f.).*

Hendriks & de Hoops definition av OT-syntax följer Grimshaw (1997) och andra ledande arbeten (se avsnitt 15.1.1 ovan). För OT-semantik antar de helt enkelt en inverterad modell, med en syntaktisk struktur som input och en semantisk struktur som output.

Deras format på input och output skiljer sig något från den modell som presenterades i kapitel 14 (liksom från Lyngfelt 2000a). Preteoretiskt görs samma distinktion mellan syntax och semantik i Lyngfelt (2000a): Input till OT-syntax är en given betydelse och output är det optimala uttrycket för denna, medan input till OT-semantik är ett givet uttryck och output dess optimala tolkning. Teoretiskt likställs dock inte betydelse/tolkning och uttryck med semantisk respektive syntaktisk struktur i båda riktningarna. I stället föreslås i Lyngfelt (2000a) följande modell:

OT Syntax	INPUT	expressive	OUTPUT
	given meaning (semantic structure) + context	→ optimization	optimal expression (syntactic and semantic structure)
OT Semantics	INPUT	interpretive	OUTPUT
	given expression + context	→ optimization	optimal interpretation (syntactic and semantic structure)

FIGUR 15:2. *Syntax och semantik i OT enligt Lyngfelt (2000a:11).*

Även här följer bilden av OT-syntax den gängse synen. Figuren är dock något mer specifik, dels genom att kontext explicit inkluderas i input, dels genom att optimeringen kallas uttrycksoptimering (eng. *expressive optimization*, Wilson 2001). Vidare betonas att output har både syntaktisk och semantisk struktur. Dessa smärre skillnader i representationen innebär dock inga egentliga avvikelser från huvudfåran inom OT-syntax.

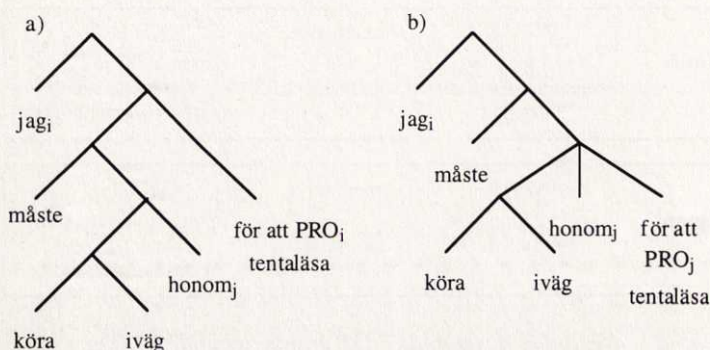
Däremot uppträder en väsentlig skillnad gentemot Hendriks & de Hoop vad gäller input till OT-semantik. Där Hendriks & de Hoop antar en syntaktisk struktur som input har figur 15:2 nästan ingen struktur alls. Input är i princip det man ser eller hör, plus kontext. Det enda som tas för givet är den fonologiska och morfologiska avkodningen, så input är i praktiken en sträng av ord plus kontext. I detta avseende håller jag fast vid modellen i Lyngfelt (2000a).¹

Skillnaden spelar roll bl.a. för hanteringen av syntaktisk ambiguitet (se avsnitt 2.3.4). Det gäller t.ex. potentiellt tvetydiga satser som (15:1):

(15:1) /.../ innan jag_i måste köra iväg honom_j för att PRO_i_j tentamensläsa.

Utan tillgång till vidare kontext är (15:1) tvetydig med avseende på kontroll: Är det subjektet *jag* eller objektet *honom* som ska *tentamensläsa*? Skillnaden mellan de båda tolkningarna brukar tillskrivas skillnader i frasstruktur, såsom illustreras i figur 15:3 nedan:

¹ Den enda skillnaden mellan föreliggande arbete och Lyngfelt (2000a) är att jag här inte tar ställning till huruvida analysmodellen utgör OT-semantik eller interpretativ OT-syntax (se vidare avsnitt 15:4).

FIGUR 15.3. *Två tolkningar av frasstrukturen i (15:1).*

I OT-termer innebär ambiguitet att det finns två vinnare, två optimala tolkningar (motsvarande (a) och (b) i figur 15:3).¹ De flesta tvetydiga satser kan dock disambigueras om man tar hänsyn till kontexten. Båda dessa iakttagelser kan fångas i en analys som den i tablå T15:2.

Tablå T15:2. Syntaktisk ambiguitet.

Input: /.../ innan jag måste köra iväg honom för att tentamensläsa. (15:1)							
	ORIENT	PRIN B	SELECT	ANT	C-KOM	MDP	PRAG
(☞) I.							?
II.					*!		?
III.						*!	?
(☞) IV.							?

- I. innan [jag_i [[måste [köra iväg honom_j]] [för att PRO_i tentamensläsa]]]
 II. innan [jag_i [[måste [köra iväg honom_j]] [för att PRO_j tentamensläsa]]]
 III. innan [jag_i [måste [[köra iväg] honom_j [för att PRO_i tentamensläsa]]]]]
 IV. innan [jag_i [måste [[köra iväg] honom_j [för att PRO_j tentamensläsa]]]]]

Kandidat I–II har samma frasstruktur som (a)-trädet i figur 15:3, dvs. adjungering ovanför VP – medan III–IV har (b)-strukturen, med adverbialiet inom VP. Kandidat II, objektskontroll med (a)-strukturen, bryter mot C-KOM. Kandidat III, subjektskontroll inom VP, bryter mot MDP. Därmed återstår kandidat I och IV, vilka tillfredsställer båda dessa villkor (samt alla överordnade).

¹ Ambiguitet är med andra ord den tolkningsorienterade motsvarigheten till optionaltet (jfr avsnitt 13.3).

Utän särskiljande pragmatiska faktorer landar båda kandidaterna på samma villkorsprofil, med oavgjort resultat och två vinnare som följd. Med tillgång till mer kontext är det däremot sannolikt att topikalitet och/eller empati pekar ut antingen kandidat I eller IV som ensam optimal kandidat. Kandidat II och III är dock uteslutna oavsett pragmatiska förhållanden.

Analysen i T15:2 förutsätter att den syntaktiska strukturen inte är given på förhand, utan (a)- och (b)-strukturerna konkurrerar på lika villkor.¹ Om däremot syntaktisk struktur specificeras i input, som i Hendriks & de Hoops (2001) modell, är disambigueringen gjord på förhand – i princip utanför det grammatiska systemet. Detta är inte önskvärt enligt det outputorienterade synsätt som dominerar inom OT, bland annat i form av följande metodologiska princip:

Try to explain as much as possible as an effect of constraint interaction.
(Kuhn 2001:30)

Visserligen skulle man kunna väga in icke-trogna kandidater, dvs. syntaktiska strukturer som avviker från input, men detta kräver att man antar kompletterande trohetsvillkor och strukturella villkor som täcker den sortens konkurrens. Och vilka strukturella villkor skulle i så fall gynna (a)-strukturen framför (b)-strukturen eller tvärtom?

Om syntaktisk struktur specificeras i input blir syntaktisk ambiguitet antingen en icke-fråga eller också en synnerligen komplex fråga. Om i stället den syntaktiska strukturen hör till det som ska tolkas passar ambiguitet in i modellen på samma sätt som andra tolkningsfrågor. Vidare är syntaktisk ambiguitet inte det enda skälet att inte anta syntaktisk struktur i input till en tolkningsoptimering. Några mer generella argument är följande:

- input är härledbar ur kontext och output (jfr Kuhn 2001:42 samt avsnitt 15.1 ovan);
- man slipper anta abstrakta strukturer i input;
- det förefaller intuitivt mer realistiskt att en lyssnare/läsare inte känner till den syntaktiska strukturen innan yttrandet tolkas.

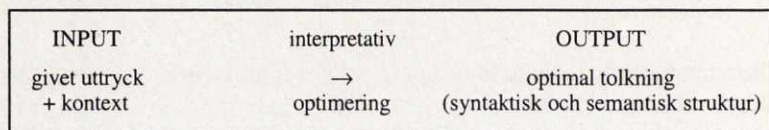
Ståndpunkten förutsätter dock en fristående tolkningsoptimering. I dubbelriktad OT ska uttrycksoptimeringen generera det optimala ut-

¹ De konkurrerar dessutom med andra logiskt möjliga strukturer, vilka dock utesluts av generella villkor på frasstruktur. I avsaknad av en allmän modell för tolkningen av frasstruktur i OT nöjer jag mig med att redovisa de kandidater som är relevanta ur kontrollsyntpunkt.

trycket för en given betydelse, **samtidigt** som tolkningsoptimeringen bör komma fram till att den optimala tolkningen av detta uttryck är samma betydelse som uttrycksoptimeringen utgick från. Följaktligen fungerar output i uttrycksoptimeringen som input till tolkningsoptimeringen och vice versa. Under sådana förutsättningar måste input till tolkningsoptimeringen inkludera syntaktisk struktur, eftersom output från uttrycksoptimeringen gör det.¹

15.4. Tolkningsperspektiv i OT

Den OT-analys som tillämpas här (kapitel 14, 16) är tolkningsorienterad, enligt modellen i figur 14:1 (för enkelhets skull upprepad som 15:4 nedan):

FIGUR 15:4. *Tolkningsorienterad OT-modell (= figur 14:1).*

Modellen kan ses antingen som OT-semantik eller som interpretativ OT-syntax. Vilket det är beror på hur man behandlar uppdelningen av olika fält inom OT i stort. Figuren representerar OT-semantik om man drar gränsen mellan syntax och semantik utifrån kommunikativ riktning, så att uttrycksoptimering är OT-syntax och tolkningsoptimering är OT-semantik. En sådan uppdelning görs av bl.a. Hendriks & de Hoop (2001) och Lyngfelt (2000a).

Om man däremot alltid betraktar syntaktiska relationer som syntax, oavsett kommunikativ riktning, kan OT-syntax omfatta både uttrycks- och tolkningsoptimeringar. Skillnaden mellan perspektiven kan då uttryckas genom termparet *expressiv* respektive *interpretativ* optimering (eng. *expressive* resp. *interpretive optimization*, Wilson 2001).² Enligt det synsättet sorterar analysen under interpretativ OT-syntax.

¹ Beroendet av en fristående tolkningsoptimering gäller även möjligheten att tolka icke välformade meningar (jfr inledningsavsnittet till kapitel 14). I dubbelriktad OT kan endast välformade strukturer utgöra input till tolkningsoptimeringen, eftersom endast optimala (dvs. välformade) strukturer kan bli output från uttrycksoptimeringen.

² Till skillnad från mig behandlar inte Wilson (2001) de båda optimeringarna som fristående processer, utan urskiljer en *expressiv* och en *interpretativ* riktning inom samma modell för dubbelriktad OT.

Enligt det senare synsättet skulle OT-semantik kunna begränsas till icke-syntaktiska aspekter på betydelse, exempelvis hur konstituerer förhåller sig till en yttre verklighet snarare än till varandra. Jag tror dock snarare det förhåller sig så att syntaktiska relationer ses som syntax medan tolkning ses som semantik, vilket innebär att tolkning av syntaktiska relationer utgör en delmängd som de båda fälten har gemensam.

En väsentlig fråga i sammanhanget är förhållandet mellan semantik och pragmatik. OT-syntax behandlar språkssystem och försöker förklara varför olika strukturer är grammatiska i olika språk. Inom pragmatik, däremot, tas systemet ofta för givet och det som studeras är olika kommunikativa strategier.¹ Så om OT-semantik inkluderar pragmatik (så t.ex. Blutner 1999) skiljer den sig från OT-syntax i det avseendet att det primära studieobjektet inte är grammatiska system. Detta ser jag dock egentligen inte som en skillnad mellan syntax och semantik, utan snarare som en distinktion mellan OT-grammatik och OT-pragmatik.

Den modell som tillämpas här sorterar definitivt under OT-grammatik. Den intar ett renodlat tolkningsperspektiv, vilket innebär att analysen behandlar interpretativ optimering. Huruvida detta förhållningssätt utgör OT-semantik eller interpretativ OT-syntax är delvis en perspektivfråga, delvis en smaksak.

---

¹ Detta gäller dock inte den typ av pragmatik som avser grammatikens beroende av kontexten, t.ex. hur topikalitet och empati påverkar tolkningen av anaforiska uttryck. Ett exempel på sådan textpragmatik inom OT är Beaver (2000). Vidare är det vanligt att arbeten inom OT-grammatik inkluderar textpragmatiska faktorer (t.ex. Grimshaw & Samek-Lodovici 1995, 1998; eller föreliggande arbete, se t.ex. avsnitt 14.1.3).

16. OT-analys av svenska kontrollstrukturer

I detta kapitel redovisas en OT-analys av de kontrollmönster som konstaterades i del II. I analysen tillämpas följande villkor, enligt modellen i kapitel 14:

- ANT** Här: PRO kräver en kontrollerande antecedent ($\approx$ undvik arbiträr kontroll). (Se 14.1.2.)
- C-KOM** Här: kontrollören c-kommenderar PRO. (Se 14.1.1.)
- MDP** Här: undvik mellanliggande NP-noder. (Förutsätter C-KOM, se 14.1.1.)
- ORIENT** Implicita semantiska element i komplementsatser tolkas i enlighet med huvudets orientering. (Se 14.1.2.)
- PRAG** Implicita led associeras till en referent som är pragmatiskt salient i den aktuella kontexten. (Se 14.1.3.)
- PRIN B** Tolka syntaktiskt distinkta argument till samma huvud såsom varande även referentiellt distinkta. (Se 14.1.2.)
- SELECT** Argument måste svara mot huvudets selektionsrestriktioner. (Se 14.1.2.)

Villkorens inbördes ranking i svenskan förefaller vara följande:¹

ORIENT >> SELECT, PRIN B >> ANT >> C-KOM >> MDP >> PRAG

Resultaten redovisas enligt i stort sett samma uppläggning som i del II. Alltså analyseras verbkomplement i avsnitt 16.1, attribut i 16.2 och bestämningar i adjektivfraser i 16.3. Adverbial behandlas i 16.4, medan både subjektsinfinitiver och övriga infinitivfraser (ung. motsvarande kapitel 11) analyseras i 16.5. Optionell kontroll faller dock utanför och behandlas för sig i avsnitt 16.6. Avslutningsvis följer en summering och kort diskussion i 16.7, och analysen diskuteras även i kapitel 17.

¹ Notationen >> markerar att ett villkor dominerar, dvs. rankas högre än, ett annat. Kommatecken indikerar att inbördes ranking inte kunnat fastställas.

16.1. Verbkomplement

Verbkomplementen utgörs av objekt, bundna adverbial (prepositions-komplement) och predikativ. Eftersom bundna adverbial kontrolleras likadant som objekt, tas de här upp tillsammans med dessa i avsnitt 16.1.1. Predikativer kontrolleras enligt andra mönster än övriga verb-komplement och behandlas därför för sig, i avsnitt 16.1.2.

16.1.1. Objekt och bundna adverbial

Som nämnades i avsnitt 4.3, tar PRO i objekt och bundna komplement normalt subjekts- eller objektskontroll enligt grundmönstret i (16:1). En redogörelse för empirin ges i avsnitt 6.1–2.

- (16:1) a. Hon_i valde att PRO_i ta bussen i stället för bilen till jobbet.
 b. Hon_i övertalade honom_j att PRO_j ta bussen i stället för bilen till jobbet.
 c. Hon_i lovade honom_j att PRO_i ta bussen i stället för bilen till jobbet.
 d. Vi_i rekommenderar att PRO_{*i} ta bussen i stället för bilen till jobbet.

I monotransitiva matrisstrukturer är subjektskontroll obligatoriskt i objektsinfinitiver, eftersom detta mönster tillfredsställer samtliga villkor. I (16:1a) bryter dessutom alla kandidater utom subjektet mot ORIENT, såsom illustreras i tablå T16:1, givet att verb som *välja* i (16:1a) är orienterade mot subjektet.

Tablå T16:1. Monotransitiv kontrollstruktur med subjektorientering.

Input: Hon valde att ta bussen i stället för bilen till jobbet. (16:1a)							
	ORIENT	PRIN B	SELECT	ANT	C-KOM	MDP	PRAG
a. PRO _{Hon} ta							
b. PRO _{bussen} ta	*!	*	*		*		*
c. PRO _{arbiträr} ta	*!			*	*		*

Som framgår av T16:1 är egentligen ORIENT tillräckligt för att peka ut den optimala kontrollören i (16:1a), men även övriga villkor pekar i samma riktning. Infinitivfrasens objekt *bussen* (kandidat b) bryter genom sin position både mot PRIN B och C-KOM. Dessutom är *bussen* inanimat och bryter därmed mot SELECT, eftersom *ta* kräver en animat agent. Arbiträr kontroll (kandidat c) bryter, naturligt nog, mot både ANT och C-KOM. Slutligen pekar även PRAG ut kandidat (a) som

optimal, dock utan att det spelar någon roll eftersom frågan är avgjord av högre rankade villkor.

Även om matrisverbet inte skulle ge en orientering mot subjektet får vi subjektsskontroll. Exempelvis verkar inte verbet *gilla* ha någon särskild orientering (man kan lika gärna gilla att någon annan gör något, även om detta skulle realiseras som en bisats och inte en infinitivfras). Ändå får vi alltid subjektsskontroll, som t.ex. i *Hon gillar att PRO åka buss* enligt analysen i T16:2.

Tablå T16:2. Monotransitiv kontrollstruktur med vakuös orientering.

Input: Hon gillar att åka buss							
	ORIENT	PRIN B	SELECT	ANT	C-KOM	MDP	PRAG
a. PRO _{Hon} åka							
b. PRO _{buss} åka		*(!)	*(!)		*		*
c. PRO _{arb.} åka				*!	*		*

Återigen tillfredsställer subjektet alla villkor, medan infinitivfrasens objekt *buss* (kandidat (b) bryter mot både PRIN B och SELECT). Arbiträr kontroll bryter förstås mot ANT. Liksom i T16:1, bryter dessutom alla tillgängliga kandidater utom subjektet mot SELECT, vilket i och för sig beror på lexikal input. Men även om kontexten skulle innehålla någon semantiskt acceptabel kandidat avgör C-KOM och MDP, vanligen även PRAG, till subjektets fördel. ORIENT tillfredsställs däremot vakuöst av alla kandidater.

Antagandet att *välja* men inte *gilla* är specificerat för ORIENT är naturligtvis inte oproblemiskt. Man kan i princip lika gärna anta att båda är orienterade mot subjektet – eller att inget av dem är det. Eftersom betydelse och syntax går hand i hand här, liksom i monotransitiva komplementstrukturer generellt, kan ORIENT varken påvisas eller avvisas på empiriska grunder i dessa fall. Analysen ger rätt svar både med och utan villkoret, vilket T16:1–2 visar.

I bitransitiva strukturer finns fler syntaktiskt tillgängliga kandidater, och här kan man tydligare se ett lexikalt beroende kontrollbeteende. Om matrisverbet inte har någon särskild orientering förutsäger analysen objektskontroll enligt MDP. Detta stämmer för komplement till *övertala* (16:1b), men komplement till *lova* (c) tar subjektsskontroll, och bryter därmed mot MDP.

Brottet motiveras av att betydelsen hos *lova* ger en orientering mot den som ger löftet, dvs. subjektet. Här är alltså effekterna av ORIENT påvisbara, vilket illustreras i tablå T16:3 nedan. Även i fallet *övertala*, vars kontrollmönster ändå stämmer överens med det enligt syntaxen

förväntade, kan en lexikal analys motiveras. Betydelsen hos *övertala* associerar komplementhandlingen till den *övertalade*, inte den *övertalande* (jfr tablå T14:5 i avsnitt 14.1.2).

Tablå T16:3. Subjektorientering i komplement till *lova*.

Input: Hon lovade honom att ta bussen i stället för bilen till jobbet. (16:1c)							
	ORIENT	PRIN B	SELECT	ANT	C-KOM	MDP	PRAG
a. PRO _{hon} ta						*	?
b. PRO _{honom} ta	*!						?
c. PRO _{bussen} ta	*!	*	*				*
d. PRO _{arb.} ta	*!			*	*		*

Lexikalt beroende komplementkontroll ser vi även i (16:1d), där kontrollören är implicit. Verbet *rekommendera* är objektsorienterat, och dess komplement kontrolleras därefter även när objektet inte realiseras, enligt analysen i T16:4 nedan. Utan ORIENT skulle C-KOM felaktigt nominera subjektet *vi* (kandidat a) som kontrollör.

Tablå T16:4. Orientering mot ett implicit objekt.

Input: Vi rekommenderar att ta bussen i stället för bilen till jobbet. (16:1d)							
	ORIENT	PRIN B	SELECT	ANT	C-KOM	MDP	PRAG
a. PRO _{vi} ta	*!						?
b. PRO _{objekt} ta					*		?
c. PRO _{bussen} ta	*!	*	*				*
d. PRO _{arb.} ta	*!			*	*		*

Medan bitransitiva kontrollstrukturer – eller åtminstone vissa sådana – tydligt är lexikalt beroende, skulle komplement till monotransitiva verb lika gärna kunna analyseras rent syntaktiskt. Det är först när villkoren råkar i konflikt som samspelet mellan dem kan observeras. Bland moderna analyser av komplementkontroll dominerar de som menar att all komplementkontroll är lexikalt bestämd, dvs. att alla huvuden som tar icke-finita komplement specificerar ORIENT. Tidigare modeller föredrog en mer restriktiv lexikal komponent. Båda positionerna stämmer överens med empirin, och båda är kompatibla med min analysmodell. Jag ser valet mellan de båda synsätten mer som en fråga för en utvecklad valensteori än som en kontrollfråga (se vidare avsnitt 17.4).

I alla händelser är ORIENT primärt ett semantiskt villkor. Detta framgår inte minst där kontrollmönstret kastas om genom s.k. kon-

trollväxling (se avsnitt 6.2.1), som i (16:2). Matrisverbet *be* är objektsorienterat, vilket ger objektskontroll i (16:2a). Emellertid kastas kontrollmönstret om i (16:2b), där infinitivfrasens *få* leder till subjekt-kontroll – dock utan att detta innebär brott mot ORIENT. Det är nämligen fortfarande objektet *flickan* som i abstrakt mening kontrollerar infinitivkomplementet, och PRO-subjektet till *få* är inte agent utan patient.

- (16:2) a. Han_i ber flickan_j att PRO_j berätta vad hon har för planer.
 b. Han_i ber flickan_j att PRO_i få veta vad hon har för planer.

Här ser vi hur komplementkontroll beror på ett samspel mellan de båda lexikala villkoren. ORIENT avser primärt komplementets semantik, medan fördelningen av semantiska roller till syntaktiska argument även beror på SELECT. Tolkningen av (16:2) analyseras därmed enligt tablå T16:5.

Tablå T16:5. Kontrollväxling.

Input: Han ber flickan att få veta vad hon har för planer. (16:2b)							
	ORIENT	PRIN B	SELECT	ANT	C-KOM	MDP	PRAG
a. PRO _{Han} få						*	
b. PRO _{flickan} få			*!				*

Eftersom *be* är objektsorienterat kräver ORIENT att infinitivfrasens agent är koreferent med matrisobjektet *flickan*. Samtidigt föreskriver SELECT att subjektargumentet till *få* inte är en agent utan en patient. Enligt θ -kriteriet kan inte samma argument vara både agent och patient, vilket innebär att SELECT utesluter *flickan* som kontrollör.¹ Därmed kontrolleras PRO av subjektet *Han*, eftersom detta endast bryter mot det lägre rankade MDP.

Vidare tillåter ett fåtal verb (i svenskan främst *lova*) både subjekt- och objektskontroll, t.ex. i *Mamma lovade barnen att PRO köpa glass*. Detta beror på polysemi (*lova* betyder dels 'åta sig', dels 'tillåta'), där matrisverbets båda betydelser har olika orientering.

Vad gäller bundna adverbial, kontrolleras de efter samma mönster som objekten. Monotransitiva strukturer tar subjekt-kontroll som i

¹ Om θ -kriteriet representerats som villkor i T16:4, hade förhållandet också kunnat analyseras som att kandidat (b) tillfredsställer SELECT men bryter mot θ -kriteriet. Det är ju inte så att *flickan* generellt bryter mot selektionsrestriktionerna hos *få*, utan hade mycket väl kunnat utgöra subjekt i ett annat sammanhang (där argumentet inte redan har tilldelats agentrollen).

(16:3a–b), och bitransitiva normalt objektskontroll som i (16:3c–d). Här pekar både ORIENT, där det är tillämpligt, och MDP i samma riktning.

- (16:3) a. Hon började arbeta på att PRO bli en friare människa.
 b. Du kan ju börja med att PRO slå in dörren.
 c. Hjältinnan bönfäller hjälten (om) att PRO rädda henne.
 d. Med dylik enhetsrapportering kan inget parti beskylla medierna för att PRO favorisera moderata förkylningar.

Ett problem återstår, nämligen hur man hanterar optionell kontroll (16:4a–b) och de få fall av arbiträr kontroll (16:4c) som förekommer i icke-finita verbkomplement. Jag återkommer till detta i avsnitt 16.6.

- (16:4) a. Olle och Ulrika pratade om att PRO båtlufta i Grekland.
 b. Någon menade att "varför PRO springa när man kan rulla".
 c. Benjamin föreläste om att PRO skriva tekniska rapporter.

16.1.2. Predikativ

PRO i predikativ kontrolleras via subjektet genom s.k. indirekt kontroll (se avsnitt 6.3). Detta innebär att kontrollören inte är subjektet i sig utan ett element som ingår i subjektet, som dess tankesubjekt eller possessor.

Om subjektet självt är en satsförkortning är kontrollören subjektets tankesubjekt, som i (16:5a) nedan. Vid verbalsubstantiv är kontrollören identisk med tankesubjektet till motsvarande verb, som i (16:5b), men kan också ses som nominalets possessor (jfr avsnitt 7:1). Om possessorn inte är implicit realiseras den ofta som ett genitivattribut som i (16:5c).

- (16:5) a. Att [PRO1] bry sig om mormor blev att PRO slippa tänka på det som molade i mig.
 b. Men avsikten var aldrig att PRO lämna tillbaka den.
 c. Vår uppgift blev att PRO tjänstgöra som effektskådespelare.

Denna form av indirekt kontroll beror i OT-termer på samverkan mellan ORIENT och SELECT. Verben orienterar här predikativfrasen mot subjektet, vilket innebär att alla element utanför subjektet bryter mot ORIENT. Samtidigt bryter dock subjektsfrasen som helhet mot SELECT.

Om det finns ett element – explicit eller implicit – som både ingår i subjektet och kan fylla PRO:s semantiska roll, så tillfredsställer det

både ORIENT och SELECT. Detta element, som vanligen är subjektets tankesubjekt eller possessor, blir då den optimala kontrollören. Så är fallet i (16:5a-c), och en analys av (c) redovisas i tablå T16:6 nedan.

Tablå T16:6. Indirekt kontroll av PRO i en predikativfras.

Input: Vår uppgift blev att tjänstgöra som effektskådespelare. (16:5c)							
	ORIENT	PRIN B	SELECT	ANT	C-KOM	MDP	PRAG
a. PRO _[vår uppgift]			*!				*
b. PRO _{vår}					*		
c. PRO _{arbiträr}	*!			*	*		*

Som framgår av T16:6 bryter subjektet *vår uppgift* (kandidat a) mot SELECT. Arbiträr kontroll (kandidat c) bryter mot ORIENT, liksom alla element utanför subjektet. Den optimala kontrollören är då possessorn *vår* (kandidat b) som tillfredsställer både ORIENT och SELECT, och endast bryter mot C-KOM.

Vidare förekommer också ett fåtal fall, där subjektet inte innehåller någon tänkbar kontrollör, t.ex. (16:6) nedan. I dessa fall etablerar dock inte verbet någon identitetsrelation mellan subjekt och predikativ (om infinitivfrasen ens utgör predikativ här). Detta innebär bl.a. att verbet *vara* i denna användning inte har någon särskild orientering, varför ORIENT tillfredsställs vakuöst av alla kandidater. Tolkningen beror i stället på andra villkor, i synnerhet SELECT, ANT och PRAG. Om ingen lämplig kontrollör ingår i kontexten är normalfallet då arbiträr kontroll.

(16:6) Det är bara att PRO välja.

16.2. Bestämningar till nominal – infinitivattribut

I Parole-analysen konstateras att infinitivattribut normalt tar s.k. possessiv kontroll (se avsnitt 7.1). Här genereras samma mönster genom samverkan mellan mer generella villkor. Redan i kapitel 7 noteras både att mönstret med possessiv kontroll inte är undantagslöst och att det följer av olika skäl i olika typer av attribut

De tre huvudtyperna av infinitivattribut i svenskan är relativa, identifierande attribut och fyllnadsattribut, exemplifierade i nämnd ordning i (16:7) nedan.

- (16:7) a. Han har ju inget arbete att PRO stiga upp till ____ .
 b. /.../ för att undgå det skandalösa och utsatta ödet att PRO bli ogift
 mor /.../
 c. /.../ kunde vara tillräcklig orsak att PRO utebli från arbetet.

I relativa infinitiver är matrishuvudet oftast identiskt med ett utbrutet komplement i infinitivfrasen, som i (16:7a). Därmed kan inte huvudet kontrollera PRO eftersom detta skulle leda till ett brott mot PRIN B. I stället blir matrissubjektet *han* kontrollör, då det tillfredsställer alla villkor utom MDP, se tablå T16:7:

Tablå T16:7. Kontroll i en relativ infinitivfras.

Input: Han har ju inget arbete att stiga upp till. (16:7a)							
	ORIENT	PRIN B	SELECT	ANT	C-KOM	MDP	PRAG
a. PRO _{arbete} stiga		*(!)	*(!)				*
b. PRO _{han} stiga						*	
c. PRO _{arbiträr} stiga				*!	*		*

Som framgår av T16:6 bryter matrishuvudet (kandidat a) inte bara mot PRIN B, utan även mot SELECT och PRAG. Arbiträr kontroll bryter mot ANT, och eventuella andra kandidater i kontexten bryter mot C-KOM. Eftersom relativattribut är fria adjunkter berörs de inte av ORIENT, som tillfredsställs vakuöst av alla kandidater.

Kontrollören i (16:7a) är både subjekt och possessor, men enligt analysen är det inte därför den kontrollerar PRO utan därför att den tillfredsställer C-KOM. Om subjekt saknas eller utesluts av SELECT, kontrolleras PRO antingen arbiträrt eller av en referent i den vidare kontexten; se (16:8b) nedan.

Om å andra sidan relativfrasen inte har någon objektslucka blir inte PRIN B något problem. Om matrishuvudet även tillfredsställer SELECT blir det då den optimala kontrollören med stöd av MDP, som i (16:8a). Detta mönster är vanligare i exempelvis engelskan än i svenskan (se avsnitt 7.2, särskilt exempel (7:10)).

Om däremot matrishuvudet motsvarar en objektslucka i attributet och ingen annan lämplig kontrollör finns tillgänglig, får vi arbiträr kontroll, som i (16:8b).¹ Om vi väger in en större kontext är det dock möjligt att sammanhanget pekar ut en kontrollör, som därmed tillfredsställer både ANT och PRAG.

¹ Jfr tablå T16:7 ovan, enligt vilken arbiträr kontroll (kandidat c) hade varit optimal om inte kandidat (b) funnits.

- (16:8) a. Jag är nog inte rätt person_i att PRO_i svara på detta.
 b. Här finns ingen_i att PRO fråga ____i .

Identifierande infinitivattribut är en sorts apposition. De betar sig som predikativer, och relateras till sitt matrishuvud på samma sätt som predikativer relateras till sitt subjekt. De kan också ofta parafraseras just som predikativer, som i (16:9b).

- (16:9) a. Hon tyngdes av sitt stora ansvar och sin stora ambition att PRO amma och byta blöjor på det rätta sättet.
 b. Hennes stora ambition var att PRO amma och byta blöjor på rätt sätt.

Följaktligen kontrolleras identifierande infinitivattribut också efter samma mönster som predikativer, dvs. indirekt kontroll. Kontrollören är matrishuvudets tankesubjekt/possessor liksom kontrollören i predikativer är subjektets. I (16:9) är denna kontrollör realiserad som genitivattribut till huvudord (16:9a) respektive subjekt (16:9b).

I OT-termer bryter alla kandidater utanför matrishuvudet mot ORIENT. Apposition orienterar attribut till huvudord på samma sätt som kopulaverb orienterar predikativ till subjekt. Då nominalfrasen som helhet bryter mot SELECT, blir kontrollören i stället ett element som ingår i den, som explicit eller implicit tankesubjekt eller possessor. Jfr tablå T16:6 i avsnitt 16.1.2 ovan.

Vad gäller fyllnadsattributen uppträder de på en skala från bundna komplement till fria adjunkter. Någon sådan skala antas egentligen inte i modellen, men dess kontrollmönster fångas ändå av analysen. Endast ett fåtal nominal, oftast avledning från verb eller adjektiv, har någon tydlig orientering. I dessa fall kontrolleras PRO i enlighet med ORIENT. Några typiska sådana exempel ges i (16:10):

- (16:10) a. Jag var belåten med mej själv för min halva vägran att PRO göra mig vacker.
 b. Tills han_i ger henne_j det motvilliga löftet att PRO_i infinna sig på fredagkvällen.
 c. På en av sina vandringar gick hon in i en kyrka, mest för att [PRO₁] sitta ner utan skyldighet att PRO beställa något.

Substantivet *vägran* i (16:10a) är avlett från verbet *vägra*, som är subjektorienterat. Följaktligen är kontrollören identisk med subjektargumentet i den aktion som nominaliseringen implicerar. På samma sätt kontrolleras PRO i (16:10b) av den som gett *löftet*, dvs. den som lovat, och attributet till *skyldighet* i (16:10c) kontrolleras i analogi med adjektivet *skyldig*.

Flertalet nominal verkar dock inte ha någon särskild orientering, vilket innebär att ORIENT tillfredsställs vakuöst. Därmed kontrolleras

deras komplement efter samma villkor som adjunkter, dvs. enligt SELECT, ANT, C-KOM osv.

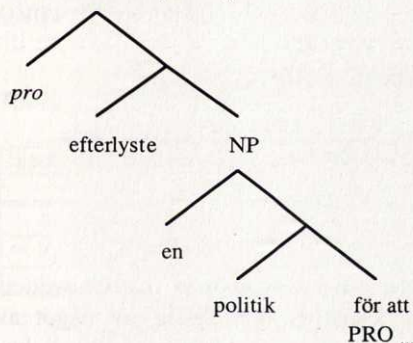
- (16:11) a. Om han duschade varje morgon skulle han ha chans att PRO klara sig igenom en torpedering.
 b. Om vård- eller skyddsbehovet är tillräckligt stort bedöms det alltså som humanitära skäl (för) att PRO få stanna i Sverige.
 c. Temo använder en femgradig skala för att PRO skatta valdeltagandet.

Gränsdragningen mellan komplement och adjunkter blir alltså egal ur kontrollsynpunkt. De attribut vars huvudord aktualiserar ORIENT är dock alltid tydliga komplement.

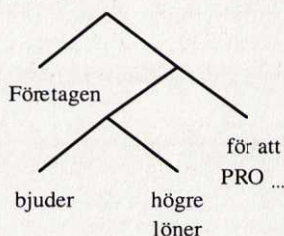
Den väsentliga distinktionen är i stället den mellan attribut (inklusive adjunkter) och adverbial, eftersom skillnaden berör C-KOM. Om en infinitivfras fogas till frasstrukturen inom en NP – som komplement eller adjunkt – c-kommanderas den av sitt matrishuvud. Adverbial, däremot, adjungeras som regel till VP och c-kommanderas därmed inte av nominal i objektsposition (se avsnitt 9.2 och 16.5). Skillnaden i frasstruktur illustreras i (16:12) och figur 16:1.¹

- (16:12) a. *./.../ raljerade Per Unckel_i och pro_i efterlyste en politik_j för att PRO_j öka sysselsättningen.*
 b. *Företagen_i bjuder högre löner_j för att PRO_i få folk, och det driver på inflationen.*

Senare delen av (16:12a)

(16:12b)

FIGUR 16.1. Den frasstrukturella skillnaden mellan attribut och adverbial.

¹ Tankesubjekt i finita satser markeras *pro* (se avsnitt 2.2.3) och är för enkelhets utsatt i (16:12a) och figur 16.1. Koreferensförhållandet mellan *pro* och *Per Unckel* i exemplet behandlas inte närmare här.

Som framgår av figur 16.1 c-kommenderas PRO av både *pro* och *politik* i (a). Då båda dessa kandidater tillfredsställer både C-KOM och överordnade villkor, kontrolleras PRO av matrishuvudet *politik*, i enlighet med MDP, såsom illustreras i tablå T16:8 nedan.¹ Adverbialiet i (b) är däremot adjungerat högre upp i strukturen och c-kommenderas bara av subjektet *företagen* som också utgör kontrollör. Adverbial behandlas vidare i avsnitt 16.5.

Tablå T16:8. Kontroll i ett fyllnadsattribut.

Input: /.../ raljerade Per Unckel och efterlyste en politik för att öka sysselsättningen. (16:12a)							
	ORIENT	PRIN B	SELECT	ANT	C-KOM	MDP	PRAG
a. PRO _{pro} öka						*!	
b. PRO _{politik} öka							
c. PRO _{arbiträr} öka				*!	*		

16.3. Bestämningar i adjektivfraser

Infinitivbestämningar i adjektivfraser är av två huvudtyper: de med respektive utan objektslucka (eller rektionslucka). I infinitiver utan lucka kontrolleras PRO av matrishuvudets predikationsbas, men i dem med lucka är kontrollören nästan vilket element som helst **utom** predikationsbasen, ofta med arbiträr kontroll som följd (se kapitel 8). I dessa infinitiver sammanfaller luckan med adjektivets predikationsbas, vilken därmed blockeras som kontrollör av PRIN B.

Några exempel ges i (16:13) respektive (16:14):

- (16:13) a. Ger jag någon ett förtroende är han skyldig att PRO återgälda detta.
b. Men jag är alltid dålig på att PRO föreläsa.

- (16:14) a. Deras nya våning blev färdig att PRO flytta in i ____ .
b. Ett vapen är inte så dumt att PRO ha ____ .

I båda typerna hänger kontrollmönstret samman med matrishuvudets predikationsbas, men denna relation berörs inte direkt av något av villkoren i analysen. I likhet med tendensen till possessiv kontroll hos attribut, härleds dessa kontrollmönster här ur samverkan mellan mer generella villkor. Som nämndes i avsnitt 12.2.2 är det sannolikt att

¹ Notera att PRO-subjektet i (16:12a) utgör instrument till *öka*, inte agent. Infinitivfrasen är analog med en finit sats i stil med *En sådan politik ökar sysselsättningen*.

adjektivets predikationsbas och PRO:s kontrollör tolkas utifrån ungefär samma faktorer och därför sammanfaller utom när detta skulle innebära ett brott mot PRIN B.

Samtliga fall svarar mot analysmodellens förutsägelser, utan några egentliga komplikationer. Vissa adjektiv, t.ex. *skyldig* i (16:13a), verkar vara orienterade mot predikationsbasen på samma sätt som vissa verb är orienterade mot subjekt eller objekt, vilket innebär att valet av kontrollör beror på ORIENT, men även utan hänsyn till detta villkor ger analysen rätt utfall. Detta exemplifieras i tablå T16:9–11 nedan.

I bestämningar utan lucka pekar som regel de flesta villkoren åt samma håll, exempelvis i (16:13b) där matrissatsens subjekt *jag* utgör både predikationsbas och kontrollör. Som framgår av T16:9 tillfredsställer denna kandidat (a) samtliga villkor.

Tablå T16:9. Adjektivbestämning utan lucka.

Input: Men jag är alltid dålig på att föreläsa. (16:13b)							
	ORIENT	PRIN B	SELECT	ANT	C-KOM	MDP	PRAG
a. PRO _{jag} föreläsa							
b. PRO _{arb.} föreläsa				*!	*		*

I bestämningar med lucka utesluts dock predikationsbasen av PRIN B.¹ Följaktligen kontrolleras PRO av den mest harmoniska kandidaten ur den övriga kontexten, t.ex. genitivattributet *deras* i (16:14a) enligt T16:10. Om ingen lämplig kontrollör ingår i kontexten blir tolkningen arbiträr kontroll. Så är t.ex. fallet i (16:14b) – åtminstone utan hänsyn till en vidare kontext – vilket illustreras i tablå T16:11.

Tablå T16:10. Predikativ adjektivbestämning med lucka.

Input: Deras nya våning blev färdig att flytta in i. (16:14a)							
	ORIENT	PRIN B	SELECT	ANT	C-KOM	MDP	PRAG
a. PRO _{våning} flytta		*(!)	*(!)				?
b. PRO _{deras} flytta					*		?
c. PRO _{arbiträr} flytta				*!	*		*

¹ Möjligen skulle ORIENT kunna framtvinga ett brott mot PRIN B, men jag har inte stött på några sådana fall och har svårt att tänka mig en sådan mening.

Tablå T16:11. Icke-predikativ adjektivbestämning med lucka.

Input: Ett vapen är inte så dumt att ha. (16:14b)							
	ORIENT	PRIN B	SELECT	ANT	C-KOM	MDP	PRAG
a. PRO _{vapen} ha		*!					?
b. PRO _{arbiträr} ha				*!	*		*

Nu råkar (16:14a) vara en predikativ adjektivbestämning, medan (16:14b) är icke-predikativ (se avsnitt 8.1). Skillnaden spelar dock ingen roll för kontroll, utan det väsentliga är att båda har objektslucka (eller rektionslucka). Med andra ord är båda kontrollmönstren i T16:10–11 lika tillämpliga i båda konstruktionerna.

16.4. Adverbial

Adverbial är den kategori som uppvisar flest olika kontrollmönster. Bundna adverbial är som sagt verbkomplement, och kontrolleras efter samma mönster som objekt (se avsnitt 16:1 ovan). Därför koncentrerar jag här redogörelsen till fria adverbial, och det är bland dessa den största variationen finns.

Grundmönstret subjektskontroll varierar med objektskontroll, pragmatisk kontroll och indirekt kontroll. Normalfallet är dock att PRO i adverbial kontrolleras av närmaste c-kommenderande nominal, och andra mönster uppträder bara om en sådan kandidat saknas eller utesluts av semantiska skäl.

Såvida inga semantiska hinder tillstöter, kontrolleras PRO av subjektet om adverbial adjungeras ovanför VP (16:15a) och av objektet om det adjungeras inom VP (16:15b). I (a) tillfredsställer endast subjektet C-KOM; i (b) tillfredsställs C-KOM av både subjekt och objekt, och MDP ger objektskontroll. Den frasstrukturella skillnaden illustreras i figur 14:2 och en OT-analys redovisas i tablå T14:1–2, i avsnitt 14.1.1.

- (16:15) a. Säkerhetsvakten_i släppte in dem_j för att PRO_i vara snäll.
 b. Säkerhetsvakten_i släppte in dem_j för att PRO_j hämta sina jackor.

Vid spetsställda adverbial finns inget c-kommenderande nominal, vilket innebär att alla kandidater bryter mot C-KOM medan MDP tillfredsställs vakuöst. Följaktligen beror tolkningen enbart på semantiska och pragmatiska villkor. I första hand ska kontrollören vara semantiskt acceptabel (dvs. tillfredsställa SELECT och PRIN B). Finns det flera

sådana kandidater beror avgörandet på PRAG. Finns ingen sådan kandidat tillgänglig blir resultatet arbiträr kontroll.

Det vanligaste utfallet är subjektsskontroll, som i (16:16a) nedan. Detta beror dock inte på subjektssfunktionen som sådan utan på att subjektet vanligen är pragmatiskt salient. Om så inte är fallet blir kontrollören en annan, som t.ex. i (16:16b) där *empatin* definitivt inte ligger hos subjektet *personal* utan hos den implicita företagsledningen.

- (16:16) a. Efter att PRO ha sett videoreprisen måste jag tyvärr hålla med domarna.
 b. Genom att PRO flytta en produktionslinje till fabriken i Italien blir en del *personal* överflödiga.
 c. Genom att PRO låta datorn skiva upp virusmodellen blir detaljer synliga inuti kärnan.
 d. Genom att PRO ge ekonomiskt stöd till doktorander kan de disputera snabbare /.../

Oftast när ett annat led än subjektet kontrollerar PRO finns det även semantiska skäl till detta, som i (16:16c–d). I (c) bryter subjektet *detaljer* mot SELECT eftersom *låta* kräver en animat agent. I (d) är subjektet *de* koreferent med *doktorander*, som utgör komplement i infinitivfrasen. Följaktligen skulle subjektsskontroll innebära brott mot PRIN B, enligt vilket PRO och *doktorander* ska vara distinkta.

Fall som (16:16b) visar dock att pragmatisk kontroll i spetsställda adverbial inte behöver ha semantiska skäl. I princip är subjektsskontroll vid spetsställning ingenting annat än det omarkerade fallet av pragmatisk kontroll (se vidare avsnitt 17.3).

Vid efterställda adverbial är dock situationen en annan, eftersom C-KOM gynnar subjektsskontroll och C-KOM >> PRAG (jfr analysen av (14:10–11) i avsnitt 14.1.3). Följaktligen förekommer pragmatisk kontroll endast om subjektsskontroll bryter mot SELECT eller PRIN B, som i exemplen (16:17a) respektive (b) nedan. Om så är fallet kan även en form av indirekt kontroll förekomma, som i (16:17c) – såvida man inte föredrar att betrakta sådana fall som implicit subjektsskontroll.

I (16:17a) bryter subjektsskontroll mot SELECT, eftersom subjektet *energin* är inanimat och *lura ut* kräver en animat agent. I (16:17b) motsvarar subjektet en lucka i infinitivfrasen, varför subjektsskontroll utesluts av PRIN B. I (16:17c) bryter både det formella (*det*) och det egentliga subjektet (*att*-satsen) mot SELECT, men PRO i adverbialet kontrolleras av ett led **inom** det egentliga subjektet, nämligen PRO1 (som i sin tur tar arbiträr kontroll).

- (16:17) a. Energin koncentrerades till att PRO lura ut snillrika tekniska lösningar till bilarna /.../
 b. De_j hade köpts för att PRO växa i ____i och tåhättan vek sig när hon gick.
 c. Och det gäller att [PRO₁_i] agera och agitera snabbt för att PRO_j rädda situationen.

Analysen illustreras utifrån (16:17a) i tablå T16:12 nedan. C-KOM gynnar subjektet *energin* (kandidat a), som hade varit den optimala kontrollören om det inte varit för att den bryter mot SELECT. Nu gör den emellertid det, och den implicita agenten (kandidat c) är den enda semantiskt godtagbara – och därför optimala – kontrollören.

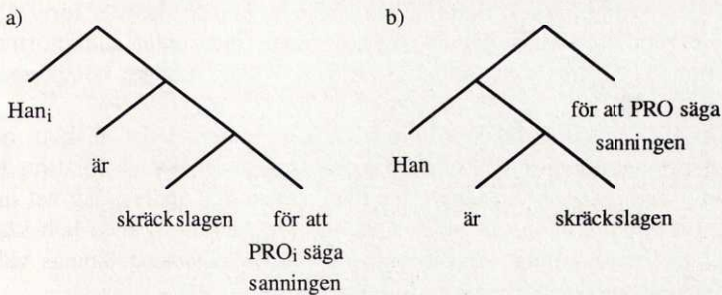
Tablå T16:12. Pragmatisk kontroll i ett efterställt adverbial.

Input: Energin koncentrerades till att lura ut snillrika tekniska lösningar till bilarna. (16:17a)							
	ORIENT	PRIN B	SELECT	ANT	C-KOM	MDP	PRAG
a. PRO _{energi} lura			*!				?
b. PRO _{lösn...} lura		*(!)	*(!)		*		*
c. PRO _{Agent} lura					*		?
d. PRO _{arbiträr} lura				*!	*		*

Ett undantag finns från beroendet av C-KOM, och det är talaktsadverbial. Infinitivfrasen i (16:18) kan t.ex. tolkas som en bestämning till *skräckslagen*, och kontrolleras då av subjektet/predikationsbasen i enlighet med C-kom. Men den kan också tolkas som ett talaktsadverbial som anger talarens attityd till matrissatsens proposition. I så fall är det talaren som är kontrollör, i egenskap av empatibärare.

- (16:18) Han är skräckslagen för att PRO säga sanningen.

Som nämndes ovan betar sig vanliga efterställda adverbial i enlighet med rankingen C-KOM >> PRAG. Varför råder då inte subjektsskontroll även i talaktsadverbialen? Den intuitiva förklaringen är att de inte bestämmer yttrandet utan anger talarens attityd till yttrandet. Syntaktiskt skulle detta kunna innebära att de inte ingår i satsen utan adjungeras ovanför den (L-G. Andersson 1975:118, 1976:29). Skillnaden mellan de båda tolkningarna av (16:18) kan då representeras som i figur 16:2.

FIGUR 16:2. *Adjektivbestämning (a) kontra talaktsadverbial (b).*

Enligt (b)-strukturen i figur 16:2 tar talaktsadverbialen pragmatisk kontroll enligt ungefär samma villkor som spetsställda adverbial, dvs. PRAG får råda därför att ingen kandidat tillfredsställer C-KOM. Så enkelt kan det dock inte vara, vilket framgår av (16:19):

- (16:19) a. Just nu är samarbetet "skakigt och osäkert" för att PRO citera ur statsminister Perssons ursäkt /.../
 b. För att PRO citera ur statsminister Perssons ursäkt är samarbetet just nu "skakigt och osäkert".
 c. Just nu är samarbetet – för att PRO citera Persson – "skakigt och osäkert".

En analys med adverbialen adjungerat ovanför subjektet är kanske möjlig vid efterställning (16:19a), liksom vid spetsställning (16:19b), men går knappast att tillämpa på adverbial i mittfältet (16:19c). Talaktsadverbialen i (16:19c) ser ut att höra hemma inom IP, möjligen adjungerat direkt ovanför VP. Med en sådan position c-kommeras det av subjektet.

Jag tror dock inte att talaktsadverbialens avvikande beteende tyder på att den antagna rankingen är fel. Däremot understryker det avvikande kontrollmönstret poängen med att särskilja dem från övriga adverbial. Talaktsadverbial är inte satsled i egentlig mening, utan "bestämmer talandet eller kommunikationen snarare än det sagda eller innehållet" (L-G. Andersson 1987:17). De är alltså semantiskt avskärmade från satsens innehåll, och i analogi med detta förefaller de också vara syntaktiskt avskärmade från relationer som t.ex. c-kommentering.

Ett sätt att tolka detta är att talaktsadverbialen utgör s.k. syntaktiska öar (se avsnitt 2.4.1), men en sådan analys vore missvisande här. Syntaktiska öar är avskärmade från vissa syntaktiska relationer, men inte

från den syntaktiska strukturen som sådan. Finita bisatser förefaller t.ex. utgöra syntaktiska öar i vissa avseenden, men antar ändå normalt positioner och funktioner inom strukturen – som subjekt, komplement eller adverbial.

Snarare fungerar talaktsadverbialen som parentetiska inskott och faller därmed utanför den ordinarie frasstrukturen. Deras relation till satsen i övrigt är svår att fånga i en tvådimensionell analys. Jag vet inte riktigt hur den strukturella skillnaden ska representeras, men helt klart är att talaktsadverbialen inte berörs av C-KOM. Därmed lämnas valet mellan semantiskt möjliga kontrollörer helt till PRAG.

16.5. Subjekt m.m.

Normalmönstret i subjektsinfinitiver är arbiträr kontroll (se avsnitt 10.1). Detta hindrar dock inte att en specifik kontrollör kan framgå av kontexten. Några typiska exempel ges i (16:20):

- (16:20) a. Att PRO dricka sig berusad ökar risken för slaganfall.
 b. Speciellt svårt är det att PRO bli placerad i någon av de populära skolorna.
 c. Att PRO sjunga på svenska är en självklarhet.
 d. Särskilt beklämmande var det att PRO se de stolta maorierna i denna omgivning.

Grammatiskt sett tar alla exemplen i (16:20) arbiträr kontroll. Med hänsyn tagen till kontexten tolkas (16:20a–b) fortfarande arbiträrt (eller generiskt), medan PRO i (16:20c–d) associeras till empatibärande, dvs. talaren. Denna skillnad fångas av att ANT inte är bunden till en viss domän. Villkoret avser hela den tillgängliga kontexten, och hur mycket kontext som finns tillgänglig kan variera.

Följaktligen är arbiträr kontroll och brott mot ANT inte riktigt samma sak. Det är fullt möjligt att arbiträr kontroll råder lokalt, samtidigt som en kontrollör framgår av kontexten och därmed tillfredsställer ANT. Detta syns kanske tydligast i *super equi*-konstruktioner, som i (16:21). Lokalt råder arbiträr kontroll (jfr a'), men en kontrollör kan finnas tillgänglig i huvudsatsen – eller den övriga kontexten. Dessa strukturer sorterar under optionell kontroll och behandlas vidare i avsnitt 16.6.

- (16:21) a. Jag tror att det är lika bra att PRO gå ner och hänga sig i pannrummet.
 a'. Det är lika bra att PRO gå ner och hänga sig i pannrummet.
 b. Jag sa att det naturligtvis gick bra att PRO komma in en stund.
 c. Ändå visste man nog att det inte skulle gå så lätt att PRO bota de sår som ännu varade.

Både i *super equi* och i vanliga subjektinfiniter kan dock kontrollören anges explicit inom matrissatsen, som i (16:22). Detta kan ses som ett specialfall av att kontrollören framgår av kontexten och är därmed inte någon egentlig avvikelse från grundmönstret. Kontrollören kan t.ex. uttryckas som rektion i ett adverbial (16:22a), som genitivattribut (16:22b) eller som objekt (16:22c).

- (16:22) a. För dem är det alltför energikrävande att PRO slåss hela tiden /.../
 b. Att PRO resa de 200 kilometerna till Izjevsk skulle kosta halva hennes pension på 360 000 rubel (omkring 440 kronor).
 c. Det roade henne att PRO se hur den lille mannen spände ut bröstet och anlade en falskt blygsam min /.../

Den explicita kontrollören pekas ut av PRAG, också detta i enlighet med mönstret för arbiträr kontroll. Det föreligger dock en skillnad i så måtto att mönstret är obligatoriskt oavsett hur den pragmatiska kontexten i övrigt ser ut, vilket kan vara en värdefull ledtråd för eventuella framtida undersökningar av den inbördes rankingen mellan pragmatiska villkor. Enligt föreliggande analys är det dock i de flesta fall inget annat villkor än PRAG som särskilt gynnar dessa kandidater.

Ett undantag är konstruktioner där kontrollören utgör objekt och infinitivfrasen egentligt subjekt, som i (16:22c). Här kan objektet antas c-kommendera det egentliga subjektet – och därmed PRO – varför objektskontroll då tillfredsställer även C-KOM. Analysen illustreras i tablå T16:13:

Tablå T16:13. Objektskontroll i ett egentligt subjekt.

Input: Det roade henne att se hur den lille mannen spände ut bröstet och anlade en falskt blygsam min. (16:22c)							
	ORIENT	PRIN B	SELECT	ANT	C-KOM	MDP	PRAG
a. PRO _{det} se			*!			*	*
b. PRO _{henne} se							
c. PRO _{mannen} se					*!		*
d. PRO _{arbiträr} se				*!	*		*

Går vi så vidare till självständiga infinitivfraser, analyseras dessa på samma sätt som subjektinfiniter. Eftersom det inte finns någon c-kommenderande kandidat, är det PRAG som faller avgörandet mellan tillgängliga (och semantiskt acceptabla) kandidater. Finns ingen sådan kandidat råder arbiträr kontroll.

- (16:23) a. Hur PRO förena dessa motstridiga uppfattningar?
 b. Vad PRO göra åt det här?

Arbiträr kontroll är också normalmönstret i sådana extraktioner där det semantiska subjektsargumentet är en infinitivfras, men det syntaktiska subjektet utgörs av ett extraherat objekt (eller rektion) ur infinitivfrasen. Denna konstruktion förekommer endast med ett fåtal matrisverb, t.ex. modalt *gå* ($\approx$ 'vara möjligt') som i (16:24):

- (16:24) a. *Tuggummit* gick inte att PRO peta bort ___ /.../
 b. *Norska damer* går däremot att PRO besegra ___ .

Till skillnad från subjektsinfinitiver finns här alltid ett c-kommanderande led, i form av (det extraherade) subjektet. Denna kandidat bryter emellertid mot PRIN B, eftersom subjektet motsvarar ett argument i infinitivfrasen. Följaktligen råder arbiträr kontroll, såvida ingen kontrollör går att utläsa ur kontexten.

16.6. Optionell kontroll

Liksom optionalitet är ett av de större problemen inom OT generellt, så är optionell kontroll det stora problemet för denna analys. För alla övriga strukturer i svenskan ger den antagna rankingen rätt utfall, men systemet kan inte generera en analys enligt vilken både subjektskontroll och arbiträr kontroll (där kontrollören $\neq$ subjektet) är optimala. Detta kan emellertid vara det faktiska utfallet i exempelvis *super equi*-konstruktioner, som i (16:21), upprepade här som (16:25):

- (16:25) a. Jag tror att det är lika bra att PRO gå ner och hänga sig i pannrummet.
 b. Jag sa att det naturligtvis gick bra att PRO komma in en stund.
 c. Ändå visste man nog att det inte skulle gå så lätt att PRO bota de sår som ännu varade.

I (16:25a) kontrolleras PRO sannolikt av huvudsatsens subjekt *jag*. I (16:25b) är kontrollören troligen **inte** subjektet utan en implicit referent som framgår av kontexten. I (16:25c) skulle kontrollören kunna vara subjektet *man*, men också en annan referent. Lägg märke till förbehållen "sannolikt", "troligen" och "skulle kunna" i föregående meningar. Jag vet inte säkert vilken tolkningen är, eftersom jag inte har tillgång till kontexten.

Till skillnad från andra kontextkänsliga strukturer kan dock inte avgörandet helt enkelt överlåtas åt PRAG i dessa fall, eftersom meningarna innehåller varsin (semantiskt möjlig) c-kommanderande kandidat, nämligen subjekten (*jag*, *jag* respektive *man*). Här förutsäger modellen obligatorisk subjektskontroll, som i tablå T16:14.

Tablå T16:14. Felaktigt nominerad obligatorisk subjektskontroll.

Input: Jag sa att det naturligtvis gick bra att komma in en stund. (16:25b)							
	ORIENT	PRIN B	SELECT	ANT	C-KOM	MDP	PRAG
a. PRO _{jag} komma							?
b. PRO _{det} komma			*!				*
c. PRO _X komma					*!		?
d. PRO _{arb.} komma				*!	*		*

Här gynnas subjektskontroll av C-KOM, som dominerar PRAG. Alltså pekar T16:14 ut subjektet som kontrollör, oavsett pragmatiska faktorer. Eftersom tolkningen tvärtom är just kontextberoende, och den mest sannolika kontrollören i stället verkar vara den implicita men pragmatiskt salienta referenten X (kandidat c), är T16:14 helt enkelt fel.

Vad analysen missar är att finita bisatser fungerar som syntaktiska öar med avseende på kontroll (se avsnitt 2.4.1). Om vi antar att syntaktiska öar blockerar c-kommendering får vi i stället ett utfall som i tablå T16:15.

Tablå T16:15. Pragmatiskt specificerad arbiträr kontroll.

Input: Jag sa att det naturligtvis gick bra att komma in en stund. (16:25b)							
	ORIENT	PRIN B	SELECT	ANT	C-KOM	MDP	PRAG
a. PRO _{jag} komma					*		*!
b. PRO _{det} komma			*!				*
c. PRO _X komma					*		
d. PRO _Y komma					*		*!
e. PRO _{arb.} komma				*!	*		*

Enligt T16:15 finns det bara ett nominalt element som tillfredsställer C-KOM, nämligen det formella subjektet *det* (kandidat b) som däremot bryter mot SELECT. Huvudsatsens subjekt *jag* (kandidat a) står visserligen i position att c-kommendera resten av meningen, men relationen antas vara spärrad av den finita satsgränsen – vilket då innebär brott mot C-KOM. Därmed lämnas avgörandet till PRAG, som i T16:15 gynnar kandidat (c). Kontexten antas alltså peka ut X framför subjektet *jag* och eventuella andra tillgängliga referenter (Y, kandidat d). En annan kontext skulle dock kunna ge subjektskontroll.

Med andra ord ger tablå T16:15 "rätt" svar. Tyvärr är dock en sådan lösning inte godtagbar. C-kommendering är en enkel strukturell relation som råder oavsett syntaktiska öar. Hur skarp ö-gränsen än är råder fortfarande samma frashierarki. Vidare skulle antagandet av en

sådan skarp ö-gräns ge fel förutsägelser om andra fenomen. Även om finita satser verkar utgöra syntaktiska öar med avseende på syntaktisk kontroll är de det inte i alla avseenden, vilket t.ex. framgår av (16:26):

- (16:26) a. Den här korkskruven_i känner jag killen som uppfunnit ____i. (L-G. Andersson 1982:42)
 b. Vilken bok_i kunde ingen minnas vem som skrivit ____i? (Engdahl 1982:153)

Båda exemplen i (16:26) innehåller syntaktiska relationer som sträcker sig över finita satsgränser. Visst är det möjligt att de därmed bryter mot ett ö-villkor, men det är ingen tvekan om att antecedenten i båda fallen c-kommenderar objektsluckan.

Hur ska man då formalisera ö-effekterna i (16:25)? Jag kan se två möjligheter som ligger nära till hands: Antingen ersätts C-KOM med ett snävare villkor, som endast avser kontroll och som endast råder inom finita satser, eller också antar man ett ö-villkor som konkurrerar med C-KOM.

Den förstnämnda lösningen tillämpas av Speas (2001) genom ett villkor som hon kallar CONTROL (CTL). Detta villkor förutsätter en kontrollomän (*C-domain*), vilken kan sägas motsvara en syntaktisk ö.

CONTROL (CTL): A featureless pronoun must be coindexed with the closest c-commanding nominal element in its C-Domain. (Speas 2001:401)

C-DOMAIN: α is the C-DOMAIN for β iff

- a. α dominates β and
- b. α dominates some set of checked feature(s) γ and
- c. γ c-commands β and
- d. no other set of checked features c-commands β . (Ibid.)

Jag går inte här in på vad t.ex. *set of checked features* motsvarar utanför minimalistprogrammet, utan nöjer mig med att konstatera villkorets effekter. Speas definition av c-domän avgränsar finita bisatser som i (16:25) samt *wh*-konstruktioner som i (16:27a–b), på ett sådant sätt att PRO i dessa fall helt enkelt saknar c-domän.¹ Däremot kan hennes analys inte hantera fall som (16:27c–d), utan gör liksom min analys fel prediktioner här.

¹ Speas (2001) behandlar egentligen inte konstruktioner som dem i (16:27a–b), utan avser den typ av *wh*-komplement som finns i engelskan: *Pat wonders how Pro to make flowers...* (a.a.:406). Hennes analys kan dock hantera (16:27a–b) på samma sätt.

- (16:27) a. Någon menade att "varför PRO springa när man kan rulla".
 b. Och då undrar vi varför inte PRO ta fasta på det positiva i situationen?
 c. Olle och Ulrika pratade om att PRO åtbluffa i Grekland.
 d. Benjamin föreläste om att PRO skriva tekniska rapporter.

Som nämndes i 14.2 är ett villkor som CTL för komplext för att vara riktigt önskvärt inom OT och inkorporerar vad jag snarare ser som tre villkor: kontrollören ska c-kommendera PRO, befinna sig inom c-domänen samt vara närmast. Därtill ger *närmast* ytterligare komplikationer, eftersom ordet inrymmer en jämförelse mellan kandidater (se avsnitt 14.1.1 och 14.2), och c-domän är ett på flera sätt problematiskt begrepp.

Det andra alternativet är att anta ett ö-villkor, Ö-BLOCK, som motverkar syntaktisk samindicerings över t.ex. finita satsgränser. Villkoret som sådant blir enklare än Speas CTL, men i stället kompliceras själva rankingen. Eftersom optionalitet råder kan jag inte se någon klar hierarki mellan C-KOM och Ö-BLOCK.

Av de tre sätt att generera optionalitet som förekommer (se avsnitt 13.3) verkar optionell kontroll stämma bäst överens med oavgjord ranking, dvs. att C-KOM och Ö-BLOCK är rankade lika högt. Det är den enda lösning som tillåter att avgörandet fällt av ett lägre rankat villkor (PRAG), vilket verkar vara fallet här.¹

Neutralisering (t.ex. Baković & Keer 2001) är över huvud taget inte tillämpligt här. Graduell ranking (Boersma 1997, 1998) faller på att en sådan analys trots allt förutsätter en viss skillnad i ranking, även om den varierar från tillfälle till tillfälle. Därmed kommer alltid något av villkoren C-KOM och Ö-BLOCK att dominera det andra, varför lägre rankade villkor inte kan slå igenom. Se vidare avsnitt 13.3.

Båda de föreslagna lösningarna – CTL respektive oavgjord ranking mellan C-KOM och Ö-BLOCK – kan generera optionell kontroll, men lider också av samma grundläggande svagheter. Jag har bl.a. nämnt hur båda ger systemet en oönskad komplexitet, men det avgörande problemet för båda lösningarna är definitionen av c-domän/ö.

Finita satser (16:25) och *wh*-satser (16:27a) betar sig i flera avseenden som avgränsade syntaktiska enheter, varför det intuitivt förefaller rimligt att betrakta dem som öar. Även praktiskt kan både CTL och Ö-BLOCK relativt enkelt utformas så att de avgränsar just dessa konstruk-

¹ Vidare tillämpas också flera varianter av oavgjord ranking, varav den lösning som stämmer bäst överens med optionell kontroll är s.k. *local tie* (se Müller 1999). Jag går dock inte närmare in på skillnaderna mellan olika former av oavgjort här.

tioner. Däremot har jag svårt att se hur någon av lösningarna ska kunna hantera (16:27c–d).

Ett tänkbart kriterium för att skilja dessa från vanliga infinitivkomplement är *det*-omskrivning som i (16:28) nedan. Detta kanske kan vara till hjälp för den strukturella beskrivningen, men det verkar inte så troligt att ett implicit *det* skulle ligga till grund för själva tolkningen. Jag har svårt att tänka mig ett ö-begrepp som förutom finita satser och *wh*-satser omfattar just 'infinitivfraser som kan skrivas om med *det*'. Dessutom missar en sådan analys att *det*-infinitiverna endast kan utgöra komplement till sägeverb.

- (16:28) a. Olle och Ulrika pratade om (det) att PRO båtluffa i Grekland.
 b. Benjamin föreläste om (det) att PRO skriva tekniska rapporter.

Emellertid visar möjligheten till *det*-omskrivning att det är fråga om mer nominala element. Man kan se det som att de okontrollerade tolkningarna i (16:27c–d) går ut på att man **benämner** verbskeenden i stället för att predicera dem om någon referent. Skillnaden kan beskrivas antingen som en dikotomi mellan predicerande och refererande uttryck eller som en verbalitetsskala, där infinitiver har både verbala och nominala drag.

Nästa steg i nominal riktning på en sådan skala är verbalsubstantiv, som i (16:29). Även sådana komplement kan prediceras om subjekten lika väl som mer allmänt referera till en företeelse, även om den refererande tolkningen här ligger närmare till hands.

- (16:29) a. Olle och Ulrika pratade om båtluffning.
 b. Benjamin föreläste om rapportskrivning.

Hur skulle en sådan lösning kunna formuleras inom OT? Det vore orimligt att i analysen helt enkelt anta att infinitiver generellt kan tolkas antingen predicerande eller refererande. Därmed skulle alla infinitiver vara tvetydiga – dvs. att ambiguitet mellan kontrollerade och okontrollerade satsförkortningar i princip alltid råder – och så är absolut inte fallet. Det är trots allt fråga om ett marginellt problem som endast rör ett fåtal relativt ovanliga konstruktioner.¹ De allra flesta komplement till monotransitiva verb tar obligatorisk subjekt-kontroll, som i (16:30).

¹ Det är inte otänkbart att arbiträr kontroll även i andra strukturer kan ses som en mer nominal användning av infinitiver, men jag prövar inte den möjligheten här.

- (16:30) a. Och hon_i beslöt att PRO_i hålla sin svarta själ i styr.
 b. Jag_i gillar att PRO_i prata politik.
 c. Han_i kunde inte undgå att PRO_i yrkesskadas.
 d. Han_i hade avstått från att PRO_i söka till officersskolan /.../
 e. Då kunde man_i försöka med att PRO_i bli fiktionalist.

Emellertid innebär resonemanget ovan att problemet inte primärt handlar om tolkningen av PRO utan om tolkningen av infinitivfrasen som helhet. Som nämntes i kapitel 14 antas varken syntaktisk eller semantisk struktur vara given i input, utan båda genereras i tolkningen. Jag har dock inte tagit mig an frågan om hur vi tolkar syntaktisk struktur, utan begränsat undersökningen till tolkningen av PRO.

Skillnaden mellan verbal och nominal användning av satsförkortningar torde vara ett centralt problem för en teori om hur vi tolkar syntaktisk struktur, men frågan är för stor för att rymmas inom en analys av kontroll.

Vidare kan konstateras att optionell kontroll visserligen är ett teoretiskt mycket intressant problem, men empiriskt är det ett högst marginellt fenomen. Trots flera sökningar lyckades jag i korpusundersökningen bara hitta två belägg på optionell kontroll i verbkomplement, varav en *wh*-fras (se avsnitt 6.1.1). *Super equi* är lite vanligare, men också avsevärt mindre problematiskt. Det är alltså fråga om ett visserligen svårt, men tämligen litet restproblem – sett i ljuset av alla de kontrollkonstruktioner som modellen faktiskt kan hantera.

16.7. Diskussion

Ovanstående OT-analys täcker i stort sett alla de kontrollmönster som observerades i del II. Dessutom fångar den samtliga strukturer i en gemensam analys, i stället för att kräva olika regler för olika konstruktioner. Eftersom de antagna villkoren är tämligen generella principer, och samma ranking antas gälla hela språket, genererar analysen också testbara hypoteser om beslätade tolkningsfenomen. På sikt bör den kunna utvecklas till en övergripande analys av anaforisk tolkning, som inkluderar även bindning, ellipser, *pro* osv.

Inget av villkoren i modellen är egentligen något nytt påfund, utan liknande principer har noterats tidigare i kontrollitteraturen. Det nya är att faktorerna formuleras som mjuka villkor, och att modellen tar fasta på interaktionen mellan dem. Intressant, och viktigt, är att den tillämpade rankingen motsvarar det intuitiva intrycket att semantik är

mer grundläggande för tolkningen än syntax som i sin tur är mer avgörande än pragmatik (jfr avsnitt 12.2.1).

Egentligen är det dessa relationer som är analysens huvudresultat. Jag har kommit fram till en ranking som förutsäger hur de inblandade faktorerna slår i en tolkningsituation:

ORIENT >> SELECT, PRIN B >> ANT >> C-KOM >> MDP >> PRAG

Nedan behandlar avsnitt 16.7.1 vilka roller syntax, semantik och pragmatik spelar i analysen. Problemet med optionell kontroll kommenteras i 16.7.2. Vidare diskuteras i en exkurs (16.7.3) den normativa subjeksregeln sedd från ett OT-perspektiv. Jag återkommer sedan till en mer generell diskussion av den valda OT-modellen – bl.a. i förhållande till andra möjligheter – i nästa kapitel (avsnitt 17.1).

16.7.1. *Syntaxen i centrum*

Ett viktigt delsyfte med analysen är att undersöka förhållandet mellan syntax, semantik och pragmatik. Emellertid analyseras inte de tre perspektiven lika grundligt, utan syntaxen står hela tiden i centrum.

De syntaktiska faktorerna C-KOM och MDP, liksom de halvsyntaktiska PRIN B och ANT, är tämligen precisa. Visserligen varierar det vilken domän ANT omfattar, men detta är snarast en fördel eftersom det följer variationen i hur mycket kontext som finns tillgänglig för tolkningen. På så vis fångas förhållandet mellan lokal arbiträr kontroll och icke-lokala kontrollmönster.

De lexikalt semantiska villkoren ORIENT och SELECT är underspecificerade och behöver undersökas vidare. I fallet ORIENT är det inte helt klart vilka semantiska element i en komplementsats som beror på matrishuvudet.¹ Dessutom återstår mycket av det lexikologiska arbetet med att fastställa orienteringen hos olika typer av kontrollverb,

¹ En intressant komplikation är inte minst hur ORIENT genererar indirekt kontroll i predikativer. Kopulan ger här en orientering mot subjektet, men det är inte bara själva subjeksledet som antas tillfredsställa ORIENT, utan även underordnade och t.o.m. implicita element inom subjektet.

- (i) Syftet med aktionen var PRO hitta vapen och sprängmedel.
- (ii) Enda chansen var att PRO försöka vara en god kompis.

Emellertid verkar antagandet stämma, och jag tror inte att komplikationen härrör från något annat villkor. ORIENT är väsentligen ett semantiskt villkor, och det är inte givet i vilken mån semantiken motsvarar syntaktiska led. I alla händelser förefaller villkoret i sin nuvarande utformning ge rätt utfall. Detta är åtminstone ett steg på vägen mot utrönandet av vad detta utfall beror på.

-adjektiv osv.¹ Inte minst är det en öppen fråga huruvida all komplementkontroll bestäms lexikalt eller om ORIENT bara rör komplement till vissa huvuden (se vidare avsnitt 17.2).

Vad gäller SELECT motsvarar det sannolikt en familj av selektionskriterier (jfr Legendre et al. 1998), varav jag här endast har beaktat semantisk roll. Inte desto mindre fångar analysen vilken sorts lexikala faktorer som styr kontroll, samt hur de interagerar med dels varandra, dels övriga villkor.

Pragmatiken är den minst specifika delen av analysen. PRAG är ett paraplybegrepp som anger vilken referent som är mest pragmatiskt salient, men inte definierar vad detta förhållande beror på (se avsnitt 14.1.3). Redan ordet *mest* implicerar att det inte är fråga om ett enkelt villkor (Wilson 2001, jfr resonemanget kring MDP i avsnitt 14.1.1). Två pragmatiska begrepp – topikalitet och empati – har befunnits relevanta, men jag har inte kunnat utröna deras inbördes relation. Dessutom är det en öppen fråga vilka pragmatiska faktorer utöver topikalitet och empati som spelar in. Här fordras antagligen en undersökning som särskilt fokuserar OT-pragmatik, eftersom de är för lågt rankade för att samspelet dem emellan ska ge utslag i en kontrollundersökning.

Analysen fångar dock vilken roll PRAG spelar i förhållande till de mer grammatiska villkoren. Modellen visar under vilka förutsättningar pragmatiken spelar in i tolkningen av PRO, vilket förhoppningsvis kan ge en fingervisning om pragmatikens roll för tolkning i stort.

Samma inramning av pragmatikens roll kan för övrigt ges även om man begränsar analysen till strikt grammatiska villkor. Om man utelämnar PRAG och begränsar ANT till att gälla led inom meningen (dock inkluderande implicita argument) analyseras alla pragmatiskt beroende kontrollörer som instanser av arbiträr kontroll. Därmed kan grammatiskt styrd kontroll avgränsas från icke-grammatisk genom ett helt inomgrammatiskt system. Detta spelar viss roll för analysens kompatibilitet med de olika versioner av OT-syntax som förekommer.

Lexikon kan däremot inte avgränsas från syntaxen på samma sätt. Utan hänsyn till ORIENT och SELECT skulle analysen i flera fall ge fel prediktioner. Speas (2001), som ger just en rent syntaktisk OT-analys av kontroll (se avsnitt 14.2), bemöter ena halvan av problemet:

---

¹ Det pågår dock en utveckling mot mer komplexa valensbeskrivningar som bl.a. beaktar den här sortens betydelsereationer, t.ex. inom ramen för GLDB (Göteborgs lexikaliska databas; Järborg 1996, 2001). Andra relevanta arbeten är t.ex. Daugaard (2001), Malmgren (1987a) och Toporowska-Gronostaj (1996).

I have claimed that unindexed *Pro* need not necessarily be disjoint in reference from a higher NP. Unindexed *Pro* simply does not have its coreference determined by the syntax. (Speas 2001:410)

De fall av lexikaliskt styrd kontroll där tolkningen helt enkelt kan ses som underspecificerad av syntaxen ska alltså gå att hantera i en helt inomsyntaktisk analys. Det skulle t.ex. kunna gälla *lova/övertala*-problematiken, där flera syntaktiska analyser bara specificerar att PRO ska kontrolleras av ett led inom matrissatsen, medan valet mellan subjekt- och objektskontroll hanteras i lexikon (jfr avsnitt 4.2). Speas analys är dock mer specifik än så, och gör fel prediktion om *lova*.

Inom en underspecificerad syntax skulle man därmed kanske kunna klara sig utan ORIENT, om man bara har ett sätt handskas med kontrollväxling. Däremot får man problem utan SELECT. Vad som inte går att hantera genom underspecificering är de fall där syntaxen nominerar en kontrollör, men den faktiska tolkningen en annan.

Ett typiskt problem är kontroll i adverbiala adjunkter. Här anger flertalet syntaktiska modeller subjektsskontroll som obligatoriskt i engelskan (16:31a–b), och detsamma gäller i svenskan (16:31c–d):

- (16:31) a. Mary_i resigned [after Pro_i filing a protest]. (Speas 2001:398, ex. 12a)
 b. Mary_i called John [Pro_i to tell him about the test]. (Ibid., ex. 12b)
 c. Mary_i sa upp sig efter att ha PRO_i lämnat in en protest.
 d. Mary_i ringde John för att PRO_i berätta om provet.

Rimligen gäller väsentligen samma struktur även i (16:32), men här får vi inte subjektsskontroll. I min analys beror detta på att subjektsskontroll i dessa fall skulle bryta mot SELECT, medan en rent syntaktisk analys ger fel resultat. Samtidigt vore inte underspecificering en bra lösning här, eftersom man då missar generaliseringen att subjektsskontroll trots allt är normalmönstret.

- (16:32) a. Det vore inte fel att påstå att en forskares liv förändras av att PRO få nobelpriset.
 b. Pengarna ska användas för att PRO informera på arbetsplatserna och få igång debatten där.
 c. En krigsförbrytelse skulle alltså accepteras för att PRO lindra effekterna av en annan.

Det förefaller därför som om en övergripande analys av kontroll kräver både syntaktiska och (lexikala) semantiska villkor.

16.7.2. Optionell kontroll, ett varv till

Analysens stora problembarn är som sagt optionell kontroll, särskilt den typ som illustreras i (16:33a) nedan; typerna i (16:33b) och (16:33c) verkar däremot kunna hanteras inom modellen. De båda kompletmenttyperna (16:33a resp. b) verkar visserligen vara marginella fenomen – de är mycket sällsynta i materialet och har högst begränsad tillämpning – men de är inte desto mindre möjliga konstruktioner i svenskan. Inte heller *super equi* (16:33c) är särskilt frekvent belagd, men den är betydligt vanligare och mindre begränsad än de andra båda.

- (16:33) a. Vi pratade om att PRO spela fotboll på snö.
 b. Och då undrar vi varför inte PRO ta fasta på det positiva i situationen?
 c. Lillemor var hemmastadd i omgivningar där det var kutym att PRO ge mer eller mindre hysteriska svar på andras känsloyttringar.

Konstruktionerna i (16:33b) och (16:33c) bör som sagt kunna hanteras inom modellen, antingen genom en omvandling av C-KOM eller genom införandet av ett kompletterande ö-villkor, Ö-BLOCK, med exakt samma ranking som C-KOM (se avsnitt 16.6 ovan).¹ Här lutar jag mer åt den senare lösningen, framför allt därför att c-kommendering och ö-restriktioner verkar vara två olika typer av faktorer och därmed två olika villkor. En nackdel är förstås att jag tvingas anta oavgjord ranking, men det är trots allt optionalitet som analysen ska generera.

Dessutom kan båda villkoren ses som ganska generella principer och är därför att föredra framför en lösning som endast är tillämplig på kontroll. Vidare är en analys där två faktorer tillåts interagera i stället för att bakas ihop i samma villkor mer i OT:s anda. Lösningen är t.ex. helt i linje med min förenkling av PRIN B, jämfört med Hendriks & de Hoops (2001) definition av det villkoret (se avsnitt 14.1.2).

Det återstår dock att utreda mer precist vad Ö-BLOCK består i. Mycket tyder på att finita satser och *wh*-fraser fungerar som syntaktiska öar, och detta bör rimligen ge utslag i analysen, men det är oklart vilka andra strukturer som bör omfattas. Vidare är det teoretiskt otillfredsställande att bara räkna upp berörda strukturer; den intressanta frågan är vilka egenskaper som utlöser ö-restriktionerna. Följaktligen

¹ Kanske är det bättre att tala om detta som ett domänvillkor snarare än ett ö-villkor, för att markera skillnaden gentemot den typ av ö-restriktioner som avser extraktioner (jfr artiklarna i Engdahl & Ejerhed 1982). Emellertid används även termen *domän* huvudsakligen om andra fenomen än det som avses här, så risken för missförstånd skulle kvarstå.

avstår jag från att här anta något ö-villkor, i väntan på en grundligare utredning av optionell kontroll.

16.7.3. Exkurs: Subjektsregeln i OT¹

I såväl Parole-genomgången som OT-analysen ovan har subjektsregeln avfärdats som ett epifenomen. Dess effekter i efterställda adverbial har tillskrivits c-kommendering, och dess roll i spetsställda adverbial har betraktats som ett pragmatiskt fenomen. Helt klart är i alla händelser att subjektsregeln som deskriptiv generalisering är otillräcklig.

Men är det inte tänkbart att normföreställningen skulle kunna representera ett mjukt OT-villkor? Det faktum att en del språkbrukare betraktar brott mot subjektsregeln som ogrammatiska måste ju ändå bero på någonting. Vi kan utgå från exemplen i (16:34):

- (16:34) a. Metoden innebär att virket först vakuumbehandlas för att PRO avlägsna luften i hålligheterna.
 b. Dokumentet skrivs ut genom att PRO välja Print i menyn.
 c. Genom att PRO anklaga president Salinas för valfusk har krisen förvärrats.
 d. Tiger Woods_i var i praktiken borträknad från segerstriden, efter två "mänskliga" inledningsronder. Men efter att PRO_j igår ha tangerat banrekordet vågar ingen_j räkna bort golfens nye "Golden Boy"_i.

Å ena sidan vore det fel att bara avfärda exemplen i (16:34) som ogrammatiska, eftersom typerna är alldeles för vanliga för att bara bestå av skrivfel. Å andra sidan tror jag det är ett misstag att därmed se deras status som oproblematiske. Språkliga data bedöms alltid utifrån intuitioner om grammatikalitet, så skillnaden mellan okontroversiella fall och fall där omdömena går isär borde vara lingvistiskt relevant.

Samtidigt är det nog egentligen inte en tolkningsfråga. De som dömer ut meningarna i (16:33) gör inte en annan tolkning än vad jag gör, de menar att meningarna borde formulerats annorlunda. Med andra ord är detta en fråga om uttrycksoptimering. Exemplen är i alla händelser tolkningsbara, oavsett om de är grammatiska eller inte.

Det är dock möjligt att frågan ändå är relevant för tolkningen. Skulle inte invändningarna mot (16:33) kunna indikera att det finns något i grammatiken som gynnar en tolkning med subjektskontroll? Faktiskt finns ett villkor med sådana effekter redan föreslaget i den tolkningsorienterade OT-litteraturen:

¹ Detta avsnitt bygger på en tidigare presentation i Lyngfelt (2001a:64ff.).

Parallelism. As the antecedent of an anaphoric expression, choose a parallel element from the preceding clause. (Hendriks & de Hoop 2001:20)

Enligt detta villkor, PAR, skulle PRO i egenskap av subjektsargument kontrolleras av ett subjekt.¹ Formuleringen *preceding clause* är visserligen problematisk här, eftersom den inte kopplar spetsställda adverbial till matrissubjektet. I stället associeras de till subjektet i föregående sats. Men om vi antar att parallellism är en sak och linjär ordning en annan, skulle något i stil med PAR kunna vara det generella villkor som ligger bakom subjektsregeln.

Jag har inte antagit PAR i analysen, bl.a. eftersom övriga villkor ger rätt resultat även utan det. Följaktligen rankas PAR lägre än t.o.m. PRAG; annars skulle det vara mycket svårare att bryta mot subjektsregeln i spetsställda adverbial. Om tvärtom PAR dominerar PRAG skulle det innebära subjektskontroll i (16:33d). Så långt är det alltså tänkbart att skillnaden i acceptabilitet beror på att vissa talare rankar PRAG högre än PAR medan andra gör tvärtom.

Emellertid skulle inte detta påverka tolkningen av (16:33a–c), eftersom subjektskontroll här utesluts av SELECT. Och det kan inte förhålla sig så att vissa talare rankar PAR högre än SELECT. Det finns tydliga tecken på att åtminstone MDP (och därmed alla högre rankade villkor) dominerar PAR hos alla talare, eftersom ingen motsäger sig objektskontroll i meningar som (16:35):

- (16:35) a. Dörrvakten_i släppte in dem_j för att PRO_j hämta sina jackor.
 b. Grace Kelly_i kallade över honom_j till Monaco för att PRO_j fixa håret till hennes bröllop med furst Rainer.

Följaktligen verkar inte frågan om brott mot subjektsregeln gå att förklara med att vissa talare rankar PAR högre än andra i tolkningsgrammatiken. Jag tror inte att det är en tolkningsfråga över huvud taget. Om oenigheten om (16:34) beror på skillnader i ranking, så gäller de skillnaderna uttrycksoptimeringen.

Jag återkommer till subjektsregeln – utan OT – i avsnitt 17.3.

¹ Hendriks & de Hoop (2001) tillämpar dock inte PAR på kontroll, utan på andra anaforiska element såsom pronomen och elliptiska nominalfraser.

DEL IV:
ÖVERGRIPANDE KONTROLL

17. Slutdiskussion

Vad jag har försökt åstadkomma i den här avhandlingen är en bred och sammanhållen redogörelse för kontroll i svenska infinitivfraser. Undersökningen är bred i empirisk mening, genom att jag har försökt täcka alla typer av kontrollinfinitiver i svenskan, men den har också en tämligen stor teoretisk spännvidd där materialet analyseras utifrån både traditionell och generativ grammatik. Dessutom finns här smärre inslag från normativ grammatik genom diskussionen kring den s.k. subjektsregeln.

En väsentlig fråga är då huruvida resultatet verkligen har blivit en sammanhållen redogörelse. Den traditionella deskriptiva och den generativa optimalitetsteoretiska beskrivningen presenteras var för sig, i två separata delar, och det finns flera aspekter av ämnet som inte helt och hållet faller inom någondera. I detta avslutande kapitel försöker jag därför knyta ihop trådarna.

I avsnitt 17.1 förs en övergripande och jämförande diskussion av de båda analyserna, och i 17.2 kommenteras vilken teoretisk status tanke-subjektet PRO kan sägas ha i avhandlingen. I avsnitt 17.3 relateras resultaten till normföreställningen subjektsregeln, och i 17.4 tar jag kortfattat upp några relaterade frågor som av olika anledningar har fallit utanför undersökningen.

17.1. Del II möter del III

Föreliggande arbete är på sätt och vis inte en undersökning, utan två: en deskriptiv korpusundersökning och en optimalitetsteoretisk analys. Även om korpusstudien förstås utgör en datainsamling som ligger till grund för OT-analysen, ska den också fungera på egen hand. OT-delen må utgöra den egentliga analysen, men korpusgenomgången ska vara relevant även för dem som inte tillämpar optimalitetsteori. Därför diskuteras de empiriska resultaten främst i del II, särskilt i kapitel 12; liksom OT-frågor diskuteras i del III, särskilt avsnitt 16.7.

I det här avsnittet är avsikten att mer övergripande relatera de båda analyserna till varandra. Båda utmärks av den grundläggande iakttagelsen att kontroll beror på ett samspel mellan syntax, semantik och pragmatik, men de behandlar förhållandet på delvis olika sätt.

För att börja med Parole-delen, är detta såvitt jag vet den första större korpusstudien som särskilt ägnats kontrollkonstruktioner, inte bara i Sverige utan även internationellt. Mycket har skrivits om kontroll, men inte utifrån en systematisk genomgång av ett så här stort material (ca 20 000 undersökta infinitivfraser, se kapitel 5).

I stort sett tycker jag att korpusgenomgången har givit de fördelar jag hoppades på – och faktiskt förväntade mig. Materialet uppvisar flera strukturer som sällan eller aldrig uppmärksammas i kontroll-litteraturen, och en del av de iakttagelser som görs tror jag är nya upptäckter, t.ex. att adjektivbestämningar med preposition genomgående tar kontrollmönstret utan objektslucka (se kapitel 8).

Den stora vinsten är dock möjligheten till en helhetsbild. Tack vare den stora mängden data om olika kontrollkonstruktioner går det att dra paralleller mellan olika strukturer, se återkommande mönster osv. En översikt som den i tabell 12:1 ovan (kapitel 12) har mig veterligt aldrig presenterats tidigare.

Nackdelen är som alltid att korpuslingvistik visar vad som är vanligt snarare än vad som är möjligt. Åtskilliga kända fenomen är ytterst sparsamt belagda, t.ex. kontrollväxling och optionell kontroll, och om jag inte gjort snävare sökningar just för deras räkning hade jag inte fått några belägg alls. Just den bristen går att reducera betydligt genom att kombinera korpusmaterialet med skrivbordsexempel (vilket både kontroll- och subjeksregellitteraturen har gott om). Men vilka mindre kända strukturer kan jag ha råkat missa?

Parole-genomgången i del II är deskriptiv och redovisas inom ramen för traditionell svensk grammatik. Därmed är den relativt teoretiskt obunden och förhoppningsvis någotsånär lättillgänglig. Å andra sidan har inte de traditionella beskrivningsverktygen räckt till helt och hållet, varför jag har lånat en del kompletterande begrepp från generativ grammatik.

OT-analysen är både mer teoretiskt bunden och mer precis. På flera punkter där jag i Parole-delen gjort ungefärliga generaliseringar, eller undvikit att ta ställning mellan olika analysalternativ, framtvingar OT-formatet mer precisa och explicita antaganden. Så trots att empirin är densamma i båda analyserna innebär skillnaden i perspektiv att det är delvis olika generaliseringar som urskiljs.

Den stora skillnaden är att OT-beskrivningen inte bara redovisar befintliga kontrollmönster, utan också presenterar ett system för hur

de hänger samman. Där Parole-beskrivningen anger lokala och konstruktionsspecifika kontrollmönster, t.ex. possessiv kontroll i attribut (avsnitt 7.1) – härleder OT-modellen samma relationer ur mer generella principer, med relevans även för andra fenomen än kontroll (se avsnitt 17.1.1 nedan).

Genom den ökade preciseringen leder OT-analysen längre och djupare, men detta medför också att vissa iakttagelser inte ryms i formatet. Mest påtagligt är kanske att den s.k. bundenhetskalan (se avsnitt 12.1.2) inte får plats, bl.a. därför att sådana gradvisa övergångar är svåra att formalisera. Å andra sidan verkar skalan inte ha någon större betydelse för kontroll, utan de iakttagna kontrollmönstren kan genereras den förutan. En mer kontrollrelaterad faktor är syntaktiska öar, vars avgörande betydelse för optionell kontroll konstateras i båda analyserna. Ändå väljer jag att inte inkorporera begreppet i OT-modellen, just därför att jag inte har kunnat definiera det tillräckligt precist.

Med andra ord rymmer båda analyserna sådant som inte passar in i den andra. Ändå står de inte i strid med varandra, utan täcker samma data. Den stora skillnaden, utöver formaliseringsgraden, är att Parolegenomgången redovisar kontrollmönster fräsvis medan OT-modellen genererar samtliga mönster ur en och samma ranking.

17.1.1. Varför just OT?

Klart är att OT – i egenskap av generativ, formaliserad grammatikmodell – ger vissa möjligheter som traditionell grammatik saknar, men det finns förvisso andra sätt att formalisera grammatik. Hade inte materialet kunnat beskrivas lika bra – eller t.o.m. bättre – inom ett mer etablerat ramverk?

Svaret verkar faktiskt vara nej. Vissa skillnader mellan olika ramverk handlar mest om olika sätt att tänka på eller illustrera språkliga fenomen, men det finns också reella begränsningar på vad som kan göras inom en teori. Det är främst två drag hos OT som gör teorin särskilt lämpad för en analys av kontroll:

- OT fokuserar samverkan mellan konkurrerande faktorer.
- OT tillåter en rent tolkningsorienterad analys.

Varför kontroll med fördel kan analyseras utifrån ett system av mjuka, interagerande villkor har berörts på flera ställen ovan. Jag är förvisso inte den förste som konstaterar att kontroll verkar bero på flera olika

faktorer eller att somliga av dessa ibland står i strid med varandra. Kontroll hör alltså till de delar av språket där en hierarki av OT-typ ligger nära till hands. Att ha prövat angreppssättet i praktiken stärker det intrycket. Analysen i del III täcker fler typer av kontrollstrukturer än någon annan modell jag känner till.

En inte lika uppenbar men väl så viktig fördel med OT är att ramverket, till skillnad från de flesta grammatiska teorier, inte är låst vid ett uttrycksorienterat eller riktningsneutralt förhållningssätt. Som nämndes i avsnitt 1.1 är distributionen av PRO svår att fastställa – åtminstone om man vill komma längre än den ganska triviala iakttagelsen att PRO utgör subjekt i icke-finita satser. Ett fullödigt svar kräver att man fastställer distributionen av icke-finita satser.

Att då binda upp analysen av kontroll vid en distributionsteori – utan att tillfredsställande kunna hantera distributionen – vore en icke önskvärd begränsning, som i värsta fall kan skymma relevanta tolkningsmönster. Emellertid medför flertalet grammatikmodeller just en sådan begränsning, eftersom de utgår från distributionen. OT är ett av få generativa ramverk som tillåter en formalisering av tolkning utan en tillhörande teori om distribution.

Notera dock att jag inte ser en distributionsoberoende analys av tolkning som ett mål i sig, utan bara ett delmål. Målet är givetvis att kunna hantera både distribution och tolkning av PRO – och ännu hellre av anaforiska element generellt. Här är en analys av enbart tolkningen ett steg på vägen.

Även för de kommande stegen förefaller OT vara ett lämpligt redskap. Ramverket kan tillämpas riktningsneutralt, dubbelriktat och enkelriktat åt båda hållen. Dessutom är det en fördel att OT är så utpräglat typologiskt orienterat. Som nämndes i avsnitt 1.1 krävs antagligen en typologisk infallsvinkel om man ska komma tillrätta med distributionen av PRO.

När även distributionen beaktas fordras en mer specifik representation av syntaktisk struktur än vad jag har använt här. Jag har medvetet strävat efter att hålla tolkningsanalysen kompatibel med både P&P-OT och LFG-OT, men en distributionsanalys kan endast inta ett av perspektiven.

17.2. Är PRO en konstituent?

Notationen *PRO* står för 'det implicita subjektet i en satsförkortning', men vad innebär det? Att PRO inte realiseras på språkytan är givet. Samtidigt förefaller det lika uppenbart att det ändå ingår i tolkningen i

en eller annan form. Till och med inom normativ grammatik är begreppet 'tankesubjekt' allmänt accepterat. Men det är långt ifrån självklart vilken status PRO har, eller antas ha, i språkssystemet. Det kan ses som ett osynligt pronomen (Postal 1970, Chomsky 1981), som en egenskap hos predikatet (Williams 1980) eller som någonting däremellan. PRO:s status beror i hög grad på vilket teoretiskt perspektiv man antar, varför den relevanta frågan här är vilken status PRO har utifrån avhandlingens perspektiv.

I både Parole- och OT-analyserna har PRO tillämpats som en smidig notation, men jag har i huvudsak avstått från att ta ställning till elementets teoretiska status. Samtidigt är det kanske ofrånkomligt att analyserna på några punkter ändå implicerar vissa egenskaper hos PRO. Det kan därför vara värt att kort reflektera över vilka antaganden analyserna för med sig.

Om PRO ingår i tolkningen, men inte i språkytan, är frågan vad som gäller däremellan – i syntaxen. Inom alla former av grammatik antas syntax innehålla ett visst mått av tolkningsinformation utöver språkytan. Det kan vara så grundläggande saker som att de två orden *min bror* utgör en nominalfras, som kanske är subjekt i en sats, men det är ändå information som inte direkt kan avläsas från språkytan. Samtidigt är det inte fråga om en full semantisk tolkning, sådant som vi ibland försöker representera som logiska strukturer. Syntaxen är någonting mitt emellan, och vilken status ett element som PRO har beror på hur rik (på tolkningsinformation) syntax vi antar och på hur vi representerar den (yt-) implicita informationen.

Inom bl.a. GB-syntax hanteras PRO som en konstituent. Detta följer där av det s.k. θ -kriteriet, enligt vilket varje argument (θ -roll) motsvaras av en och endast en konstituent. Eftersom jag i OT-analysen antar θ -kriteriet, antar jag följaktligen att PRO utgör en konstituent. Input saknar PRO, men kandidaterna innehåller PRO.

Å ena sidan antar modellen ingen språknivå mellan språkyta/input och tolkning/output. Alla kandidater som genereras är tolkningar, potentiella outputs, även om det bara är en av dem som realiseras som faktisk output. Å andra sidan är det ändå något i systemet som antas generera PRO – för att tillfredsställa θ -kriteriet – så PRO får sägas ingå i grammatiken (både i uttrycks- och tolkningsoptimeringen).

Det är inte lika tydligt vilken status PRO har i Parole-analysen. När man talar om kontrollmönster som lexikalt bestämda är det onekligen något i huvudorden som antas bestämma någon komponent (PRO) hos komplementet. Denna komponent kan dock lika gärna vara en inherent roll hos det infinita verbet som en egen subjektskonstituent.

Inte heller c-kommendering – som antas i analysen av adverbial (se kapitel 9) – förutsätter i sig att PRO är en konstituent (även om de flesta som antar ett av begreppen antar båda). Om kontrollören c-kommenderar infinitivfrasens subjektspostion, så c-kommenderar den också det infinita verbet. PRO skulle alltså kunna vara en implicit verbroll lika väl som en konstituent.

Både lexikal kontroll och c-kommendering – liksom hela idén om kontroll/tankesubjekt – förutsätter att syntaxen innehåller någonting motsvarande PRO, men det behöver inte vara just en konstituent. Ändå menar jag att analysen i Parole-delen på ett par punkter förutsätter det. Så är t.ex. fallet när inte bara det c-kommenderade utan även det c-kommenderande ledet är PRO, som i (17:1) nedan:

(17:1) Han_i tvingade henne_j att [PRO_i] gå omvägar för att inte PRO_j passera ett hus där det bodde en ensam ung kille.

I (17:1) är den avslutande adverbiala infinitivfrasen en bestämning till den föregående objektsinfinitiven, som därmed utgör dess matrissats. PRO i adverbialt kontrolleras då av PRO₁ i matrissatsen, dvs. av närmaste c-kommenderande led (jfr figur 9:2 i avsnitt 9:2). Visserligen skulle tolkningen stämma även utan PRO₁, eftersom nästa c-kommenderande led är *henne* som ju är koreferent med både PRO₁ och PRO, men intuitionen är ändå att adverbialt primärt är beroende av sin matrissats. Länken mellan PRO och *henne* ser ut att gå via PRO₁. Jag har svårt att se det som en direkt relation mellan ett led i huvudsatsen och ett led i en (infini) andragsbissats.

Denna sorts beroende verkar förutsätta att PRO₁ är en konstituent. Att en implicit semantisk roll hos *passera* skulle kunna tolkas utifrån ett tidigare led är tänkbart, men inte att det skulle tolkas utifrån en implicit roll i ett överordnat led. Det vore i så fall inte en syntaktisk relation.

När kontrollören är ett implicit argument handlar det om semantik, t.ex. kontroll via agenten i en passiv sats eller s.k. indirekt kontroll i predikativer (se avsnitt 6.3). I inget av dessa fall är det relevant att tala om c-kommendering. Menar vi att tolkningen av PRO i (17:1) beror på vilket led adverbialt är en bestämning till, är det fråga om ett syntaktiskt förhållande. Om detta förhållande knyter an till PRO₁, så är PRO₁ en syntaktisk konstituent. Och då torde rimligen samma sak gälla PRO.

PRO kan för övrigt kontrolleras även av andra implicita led än andra PRO. Ett väntat exempel är *pro*, som kan utgöra kontrollör i de flesta strukturer med *pro*-drop. Några exempel ges i (17:2), med ett

komplement i (a), ett adverbial i (b) och en bisats med optionell kontroll i (c).

- (17:2) a. *pro* Kan väl inte låta bli att PRO dricka bara för en sån sak!
 b. *pro* Är hemma idag för att PRO ta hand om sjukt barn.
 c. *pro* Får se om det går att PRO genomföra.

Intressant är att även objektsluckor verkar vara relevanta för tolkningen. I t.ex. (17:3) kontrolleras PRO av objektsreferenten i matris-satsen, trots att denna är spetsställd i form av ett relativt pronomen. PRO i adverbial kontrolleras vanligen syntaktiskt, dvs. utifrån c-kommendering, men närmsta explicita c-kommenderande led är här subjektet *Gud*, inte det kontrollerande *som* (se figur 9:5 i avsnitt 9.2). Detta tyder på att objektsluckan har någon form av strukturell relevans för tolkningen av PRO.¹ Vad för sorts led det är fråga om tar jag dock inte ställning till här.

- (17:3) Om Gud fanns och om det fanns liv på andra planeter, så var det troligt att Jesus hade en massa syskon, bröder och systrar med de mest fantastiska namn – Josas, Jecke, Jusus, Knesus – som_i Gud_j sände ____i till de andra planeterna för att PRO_i vara frälsare där.

Sammantaget är det tydligt att implicita element spelar roll för tolkningen. En analys som relaterar tolkning till strukturella relationer, som jag gör i analysen av adverbial i kapitel 9, förutsätter därigenom att implicita element har strukturell relevans. Med andra ord behandlas då PRO som en konstituent.

17.3. Subjeksregeln

Genom större delen av avhandlingen har jag behandlat infinitivers tankesubjekt utifrån begreppet kontroll. Inom svensk grammatiktradition är fenomenet däremot främst känt genom subjeksregeln. Denna normföreställning kommer i skymundan i båda analyserna, varför det kan vara värt att här lyfta fram vad resultaten har att säga om subjeksregeln.

¹ En tänkbar alternativ lösning är att i stället för c-kommendering utgå från LFG:s hierarki av grammatiska funktioner (Bresnan 1982; jfr avsnitt 4.3.1 ovan), enligt vilken objektet är kontrollör om det finns något, annars subjektet. Principen avser dock endast komplementkontroll, och varken kan eller är avsedd att täcka kontroll i adverbiala adjunkter. Den majoritet fall där adverbiala satsförkortningar tar subjeks-kontroll, även när objekt förekommer, tyder på att c-kommendering är en lämpligare generalisering här.

Sett från ett strikt systemperspektiv kommer särskilt OT-analysen fram till att subjeksregeln inte finns. Det finns en stark tendens till subjektskontroll i adverbiala infinitiver, men den verkar inte bero på subjektsfunktionen som sådan. I stället tyder analysen på att subjeksregelns effekter följer av c-kommendering (ung. syntaktisk överordning, se avsnitt 2.3.3) i efterställda adverbial och av pragmatik i spetsställda.

Vid spetsställning får vi subjektskontroll där subjektet är pragmatiskt framträdande, men om någon annan referent är mer påtaglig får vi s.k. pragmatisk kontroll. Här verkar alltså kontroll i princip inte alls ha med syntax att göra. Det är bara i de efterställda adverbialen som preferensen för subjektskontroll verkar vara syntaktiskt betingad.

Efterställning gynnar subjektskontroll, men bara där subjektet är närmsta c-kommenderande nominal. Finns det ett närmare c-kommenderande led får vi i stället objektskontroll. Preferensen för subjektskontroll är här alltså visserligen ett syntaktiskt mönster, men det beror inte på subjektsfunktionen utan på frasstruktur.

Ändå får man medge att subjeksregeln efterlevs anmärkningsvärt väl för att vara en regel som inte finns. Samtliga brott mot subjeksregeln i Parole-materialet uppfyller minst ett av följande tre kriterier:

- spetsställt adverbial;
- formellt subjekt;
- passiv matrissats.

Här är visserligen talaktsadverbial undantagna, liksom efterställda adverbial med objektskontroll, men som nämndes i kapitel 3 brukar inte dessa konstruktioner ses som brott mot subjeksregeln. Iakttagelsen ovan gäller **inom** normföreställningens tillämpningsområde.

Av de tre faktorerna har spetsställning redan berörts här. Om inte subjektet är syntaktiskt överordnat adverbialen, är det pragmatiken som avgör. Subjektskontroll är fortfarande normalfallet, men i det omärkerade fallet är subjektet också tema och empatibärare. Om så inte är fallet, får vi i stället pragmatisk kontroll.

Formellt subjekt innebär egentligen ett undantag från regeln i lika hög grad som t.ex. talaktsadverbialen. Formella subjekt kan inte fungera som kontrollör eftersom de inte kan fylla någon semantisk roll, och materialet innehåller heller inga fall av subjektskontroll där subjektet utgörs av ett formellt *det*.

Däremot finner vi ett mönster av indirekt kontroll, där kontrollören utgörs av det egentliga subjektet (17:4a) eller – oftare – av ett element inom det (17:4b–c). I konstruktioner med egentligt subjekt är detta

normalmönstret i lika hög grad som vanlig subjektskontroll är det vid övriga adverbial.

- (17:4) a. Det kommer hit en målare; i morgon för att PRO_i tapetsera om hela lägenheten.
 b. För att PRO_i komma dithän /.../ krävs det att vi_j litar på den enkla människan.
 c. För att PRO_i klara sig i Nixons Washington var det nödvändigt att [PRO₁]_j vara ovanligt snabbtänkt, komplicerad och begåvad på många olika sätt – varav en del mindre trevliga.

Den tredje faktorn, passivkonstruktion, leder dock inte i sig till undantag från subjeksregeln. Flera passiva satser följer subjeksregeln, som i (17:5a). De som bryter mot den präglas av en diskrepans i agentivitet mellan matrissats och satsförkortning, vanligen såtillvida att matrissatsens subjekt är inanimat medan infinitivfrasen kräver en animat agent (17:5b). Sådana diskrepanser kan förekomma även i aktiva satser (17:5c), med samma resultat.

- (17:5) a. Då brast styrstången, som kortats för att PRO passa den kortvuxne Senna.
 b. För att PRO prova skyddsförmågan hos pulverfärgerna jämförs de med de lösningsburna färgerna.
 c. Genom att PRO låta datorn skiva upp virusmodellen blir detaljer synliga inuti kärnan.

Vad som egentligen spelar roll är alltså inte passivformen, utan skillnaden i agentivitet (eller liknande semantiska faktorer). Detta visar att såväl syntaktiska som pragmatiska kontrollmönster sätts ur spel om de inte ger semantiskt rimliga tolkningar. Vidare kan konstateras att de tre iakttagna kriterierna samverkar. Ju fler av dem som är uppfyllda, desto större sannolikhet för pragmatisk kontroll.

Vidare råder, som konstaterades i kapitel 3, tämligen stor skillnad mellan subjeksregelns allmänt hållna definition och dess betydligt snävare tillämpningsområde. Enligt tumregeln ska satsförkortningar generellt kontrolleras av subjektet, medan regeln i praktiken bara avser adverbiala infinitiver (och spetsställda predikativattribut, som dock inte behandlas här). En sådan diskrepans är förstås deskriptivt inadekvat och kan förväntas vara pedagogiskt problematisk.

Emellertid är subjeksregeln primärt en normföreställning (Teleman 1991) och som sådan tar den entydigt det snävare omfånget. Det finns ingen som talar om brott mot subjeksregeln i subjektinfinitever eller bitransitiva komplementstrukturer. Antagligen kommer man inte på tanken att tillämpa regeln på konstruktioner där tolkningen verkliga

är obligatorisk, eftersom medvetna normföreställningar bara aktualiseras där bruket vacklar.

Följaktligen har subjektregeln trots allt stått sig ganska väl under sin ca 150-åriga historia. Både språkvårdare och allmänhet (i den mån regeln alls är bekant) är överens om dess omfattning, förutom smärre justeringar som huruvida satser med formellt subjekt omfattas av regeln. Dessutom följer språkbrukarna regeln för det mesta och bryter bara mot den under särskilda förutsättningar. Visserligen förekommer skillnader både vad gäller språkbruk och tolerans mot regelbrott, men det är inget annat att vänta. Annars skulle normföreställningen antagligen inte finnas.

Slutligen bör återigen poängteras att normföreställningen rör grammatikalitet – eller acceptabilitet – inte tolkning. Om två språkbrukare är oeniga om huruvida en mening som bryter mot subjektregeln är acceptabel, betyder inte det att de gör olika tolkningar av meningen. De är överens om vad meningen betyder, men den som störs av brottet menar att meningen borde formuleras annorlunda.

17.4. Några frågor för framtida forskning

Som nämndes ovan har jag försökt åstadkomma en helhetsbild av kontroll i svenskan, men det finns givetvis saker som av olika skäl fallit utanför. Mest påtagligt är här distributionen av PRO/satsförkortningar. Detta ser jag som en angelägen men svår forskningsuppgift, som sannolikt inte kan belysas tillfredsställande utifrån bara ett språk.

Där PRO inte förekommer är det grammatiska alternativet som regel inte en icke-finit sats med explicit subjekt, utan en finit sats (se t.ex. avsnitt 1.1.1). Alltså räcker det inte att hantera distributionsfrågan som ett val mellan implicit PRO och explicit subjekt, utan man bör också beakta förhållandet mellan finita och icke-finita satser. Här hanteras vissa konstruktioner likartat i flera språk, medan andra skiljer sig åt också mellan mycket nära besläktade språk.¹ Både likheter och skillnader torde ge viktiga ledtrådar till vad som avgör fördelningen av finita och icke-finita strukturer.

En viktig faktor – som jag i stort sett har bortsett från här, men som är synnerligen relevant ur ett produktionsperspektiv – är vilken roll

¹ Inte minst utgör adverbialen ett intressant problem, då intuitionerna om grammatikalitet här går isär även i andra språk än svenskan. Man är oense inom enskilda språk, men själva oenigheten sträcker sig över språkgränserna. I alla händelser är det svårt att för dessa konstruktioner fastställa vad som är grammatiskt i olika språk.

prepositioner och komplementärer spelar. Jag har nämnt hur vissa typer av infinitivbestämningar förekommer med preposition och andra inte (t.ex. adjektivbestämningar utan resp. med objektslucka) samt hur förekomst av preposition verkar dra åt den fria änden på den s.k. bundenhetsskalan. Jag har dock inte gått närmare in på deras betydelse för distributionen av satsförkortningar.

Det kan exempelvis nämnas att svenskan har adverbiala participfraser utan men inte med subjunktion (17:6a–b), medan exempelvis engelskan tillåter båda typerna (17:6c–d). Vidare kan svenska infinitiver förekomma efter prepositionen *efter* men inte efter *innan* (se avsnitt 1.1.1).

- (17:6) a. Springande genom skogen fick jag syn på en koltrast.
 b. *Medan springande genom skogen fick jag syn på en koltrast.
 c. Running through the forest, I spotted a blackbird.
 d. While running through the forest, I spotted a blackbird.

Distributionsfrågan berör som sagt även andra satsförkortningar än infinitivfraser, och det gör förstås även tolkningsfrågan. Självklara fall för utvidgningar av föreliggande studie är tankesubjekt i participfraser och (andra) predikativattribut. Här kommer också nya faktorer in i bilden, som exempelvis kongruens. I (17:7) signaleras tolkningen av PRO genom att *bränd* står i singular i (17:7a), vilket utesluter det plurala *vi* som kontrollör, liksom utrumformen *ställd* utesluter det neutrala *valet* i (17:7b).¹ För en redogörelse om kongruens i svenskan, se Källström (1991).

- (17:7) a. PRO_i Bränd av fiaskot med Hearts of fire trodde vi_i att Bob Dylan_j lagt skådespelarkarriären på hyllan.
 b. PRO*_i Ställd inför dessa åtgärder var valet_i enkelt.

Vidare ska OT-analysen i princip vara tillämplig även på andra anaforska relationer än kontroll, t.ex. tolkningen av *pro*, pronomen och ellipser. Emellertid tillkommer då faktorer som antagligen kräver att modellen kompletteras med ytterligare villkor. Exempelvis syftar reflexiva pronomen (17:8) tillbaka på sina subjekt och bryter därmed mot PRINCIP B (enligt vilket subjekt och objekt är distinkta).² Detta tyder på att det finns något högre rankat villkor (PRINCIP A?) som

¹ Tack till Sölve Ohlander som skickade mig (17:7a). Exemplet i (17:7b) härrör från en studentuppsats.

² PRINCIP B och övriga villkor i OT-analysen presenteras i kapitel 14, medan bindningsteorin som principen härrör från tas upp i avsnitt 4.2.1.

gynnar bindning i sådana fall, förslagsvis något trohetsvillkor mot morfologisk information.¹

- (17:8) a. Konrad_i kunde inte förmå sig_i att PRO expediera katter och flå dem.
 b. Att PRO_i bete dig_i på ett sätt som detta – du borde skämmas!

Inte minst är det intressant hur bindning samspelar med kontroll, som t.ex. i (17:8b) där det reflexiva *dig* klargör tolkningen av PRO, liksom kongruensen gör det i (17:7). Vidare är svenskans flitiga bruk av s.k. falska reflexiver (Toivonen 2000) – eller *non-argument reflexives* (Hellan 1988) – intressant ur ett distributionsperspektiv. Reflexiven i (17:8b) representerar inget argument till verbet, och svenskan har åtskilliga sådana konstruktioner (*bestämna sig*, *slingra sig* osv.) där andra språk använder enkla verb.

Intressant ur både tolknings- och distributionsperspektiv är fördelningen av possessiva pronomen. Här använder exempelvis engelskan en omarkerad pronomenform även i fall där svenskan föredrar reflexiv (17:9), så det är tydligen inte alltid fallet att reflexiver är bundna medan ”vanliga” pronomen är fria.²

- (17:9) a. Han_i ringde till sin_i bror.
 b. ??Han_i ringde till hans_i bror.
 c. He_i called his_i brother.

Vidare återstår flera frågor om tolkningen av PRO. Hit hör förstås optionell kontroll, även om det empiriskt sett förefaller vara ett perifert problem. En större fråga är samspelet mellan olika pragmatiska faktorer, som dock inte är specifik för kontroll utan antagligen förstås bäst utifrån ett bredare spektrum av konstruktioner. Här hoppas jag att min analys av under vilka förutsättningar pragmatiken slår igenom i tolkningen av kontrollstrukturer kan bidra med ledtrådar till det fortsatta arbetet.

Det största olösta kontrollproblemet verkar dock handla om lexikal semantik. Såväl matrishuvudets betydelse för hur led inom komplementsatsen tolkas som selektionsrestriktionerna inom satsförkortningen är kraftigt underspecificerade i analysen. I båda fallen verkar det

¹ Givet att reflexiv är en markerad pronomenform (Bresnan 2001) förväntas den representera en markerad tolkning – koreferens mellan två argument till samma huvud.

² I vilken mån (17:9b) är grammatisk i svenskan kan vara en generationsfråga, då jag har fått intrycket att konstruktionen främst används bland ungdomar. Sett till svenskan som helhet är dock (a) det normala uttrycket. Satsen *Han ringde till hans bror* är visserligen grammatisk, men betyder då inte samma sak som (b).

främst vara mer utvecklade valensbeskrivningar som saknas, men här finns också ett par mer övergripande grammatiska frågor.

För att börja med frågan om matrishuvudets betydelse kan man fråga sig om komplementkontroll generellt beror på det jag kallar orientering eller om det bara är vissa huvuden som bär på en sådan betydelsekomponent. Att åtminstone några huvuden specificerar sina komplementsatser lexikalt är alla överens om, även de som tillämpar rent syntaktiska kontrollanalyser. Många går också ett steg längre, och menar att all komplementkontroll är lexikalt bestämt (se avsnitt 4.3).

Emellertid är de uppenbart lexikala kontrollmönstren relativt sällsynta: *lova*, kontrollväxling och kanske bitransitiva strukturer med implicita objekt (se kapitel 6 och avsnitt 16.1).¹ I övriga fall stämmer syntaktiska generaliseringar som t.ex. c-kommendering, och det är bara i ett fåtal fall där relationen tydligt går att härleda ur huvudordens betydelse (*övertala*, *be*, *tinga* osv.). Särskilt i objekt till montransitiva verb – där subjektsskontroll undantagslöst råder – ser kontrollmönstret intuitivt ut att följa av den syntaktiska strukturen.

För OT-analysen i del III är problemet inte avgörande, eftersom den rymmer både lexikala och syntaktiska faktorer och båda ger rätt resultat. Det är dock otillfredsställande när man inte säkert kan tala om vilken av de båda ”riktiga” analyserna som gäller (jfr avsnitt 16.1). Här har jag också svårt att se några tester som kan särskilja dem, varför frågan verkar bero på valensteoretiska antaganden.

Den andra sidan av valensproblemet, satsförkortningens egna valensrestriktioner, bär inte på några sådana inneboende motsättningar. Här är det helt enkelt så att vi behöver lära oss mer om vilka restriktionerna är. Sett till semantiska roller, som är den aspekt jag har utgått från i analysen, är avgränsningen mellan det syntaktiska elementet PRO och den semantiska roll det motsvarar tämligen klar och går att belägga empiriskt. Ändå finns en intressant spänning mellan dem, som jag tror är värd att utforska vidare.

PRO utgör agent till vissa verb, upplevare eller patient till andra och kan i vissa fall lika gärna vara instrument som agent. Fördelningen liknar den för explicita subjekt i finita satser, vilket också är att vänta eftersom båda utgör subjektargument. Jag är dock inte säker på att distributionen är helt likvärdig, utan har en vag känsla av att inanimata rollbärare har mer begränsade möjligheter att uppträda som PRO än

¹ Konstruktion med implicit objekt (*Vi rekommenderar ____i att PRO_i ta bussen*) stämmer med det syntaktiska grundmönstret om man antar att den tomta objekt-positionen motsvarar en implicit konstituent (jfr avsnitt 17.2 ovan).

som explicita subjekt. Troligen handlar detta snarare om vad vi använder icke-finita satser till än om egentliga valensrestriktioner.

Och så vidare. Ju mer man funderar, desto fler frågor väcker man.

* * *

Jag har nu skrivit en hel bok om något som inte finns – eller i varje fall inte syns eller hörs – nämligen det implicita subjektet PRO. Jag har då bl.a. kommit fram till att den regel vi traditionellt har förknippat fenomenet med, dvs. subjeksregeln, inte heller riktigt finns – även om den förvisso både syns och hörs i språkvårdsdebatten.

Den naturliga följdfrågan blir sedan om kontroll finns. Efter att PRO ha undersökt fenomenet grundligt är jag böjd att PRO ge ett jakande svar. Det tål dock att PRO diskutera(s).

Summary

Control in Swedish. The optimal interpretation of implicit subjects in infinitival clauses. (Kontroll i svenskan. Den optimala tolkningen av infinitivers tankesubjekt.)

This thesis is an attempt to provide a comprehensive overview of control phenomena in Swedish. Through a corpus-based study, and an Optimality-theoretic (OT) analysis, I take a broad approach to the phenomena at hand, both empirically and theoretically. The empirical study covers a wider range of constructions than previous accounts of control, due to the use of a large, morpho-syntactically tagged corpus. The OT analysis derives these data through interaction between syntactic, semantic, and pragmatic constraints, thus giving a more versatile account than purely lexical or purely syntactic analyses.

The thesis consists of four main parts. In part I, chapters 1–4, the general theory and background of the project are presented. Part II, chapters 5–12, consists of the corpus investigation, and also includes empirical data not found in the corpus but known from the control literature. Part III, chapters 13–16, introduces Optimality Theory (OT), and proposes an OT analysis of the control data from part II. Part IV, chapter 17, is an attempt to tie the ends together, comparing the two analyses (parts II and III) and dealing with control issues that do not quite fall within the domain of either.

Part I: Background

In chapter 1, the aims and overall theoretical considerations of the thesis are presented. The study is restricted to the interpretation of PRO, the implicit subject of a non-finite clause. Thus, the issue of the distribution of PRO is excluded from the investigation, since I believe that a typological study is required to give a satisfactory account of it. Further, such a study would also have to deal with the question of finiteness, since the distribution of PRO seems to be dependent on the

distribution of non-finite clauses. Merely treating the issue as a choice between implicit PRO and an explicit pronoun would essentially miss the point.

For practical purposes, the object of study is also restricted to infinitival clauses (note, however, that Swedish uses infinitives in many contexts where the corresponding expression in, e.g., English would be a participle). Theoretically, a dual approach is advocated. The results of the corpus study (part II) are presented in relatively theory-neutral terms, to make the emerging patterns accessible to linguists in general. The same data are then analyzed within Optimality Theory, to get the benefits of a sophisticated formalized framework.

In chapter 2, some central notions of the thesis are introduced and defined, especially concepts not familiar within traditional grammar. Control is defined as 'the interpretation of the implicit subject of a non-finite clause'. It is distinguished from raising and ECM-constructions on the grounds of involving two thematic roles, not just one. Further, PRO is distinguished from *pro* for distributional reasons; the position of PRO can never be occupied by an overt NP whereas *pro* is essentially an NP ellipsis. The chapter also introduces the way phrase structure is treated in the thesis. Basic X-bar structure and the functional nodes of IP and CP are assumed. The tree structures are not restricted to binary branching, but tripartite nodes are allowed in e.g. ditransitive VPs. Finally, the notions of arbitrary, optional, and pragmatic control are introduced; pragmatic control is claimed to depend on either topicality or empathy.

Chapter 3 recapitulates the literature on the so-called *subjektsregeln* (literally 'the subject rule', henceforth SR), which is the key notion in the traditional treatment of control phenomena in Sweden, and which has been especially prominent in normative grammar. According to SR, implicit subjects should be coreferent with their matrix subjects. This is the kind of conscious grammatical rule conception introduced where intuitions on grammaticality differ between speakers. Thus, SR primarily applies to adverbial infinitives; and it does not apply to structures where subject control is truly obligatory, such as complements of monotransitive verbs. The rule usually gets a much wider definition, but nevertheless has retained its restricted domain of application in practice. During its approximately 150 years of existence, SR has stood its ground quite well as a rule of thumb, although there are claims that it is presently losing ground, possibly through English influence.

Chapter 4 deals with control theory. The first section outlines the development of central concepts of control, mainly within transformational grammar during the 60's and 70's. In the second section, I present the main control theories within the Government & Binding framework and the Minimalist Program. Section three compares various accounts of complement control, with special focus on lexicalist approaches. Section four consists of a general discussion on contemporary and previous control analyses and briefly addresses their influence on the Scandinavian grammar tradition.

The majority of control theories concentrate on verb complements. Lexicalist approaches are almost automatically restricted to complements, whereas configurational theories are primarily concerned with delimiting the domain of obligatory control. Also, many of the accounts concentrate on the distribution of PRO, although they are not dealing with the distribution of non-finite clauses. The overview shows that purely lexicalist or purely syntactic control theories can only handle some of the issues at hand. A full treatment of control seems to require a combined perspective.

Part II: Control in the Parole corpus

In chapter 5, the corpus material and the corpus study are introduced. The corpus used is Swedish Parole, which consists of about 20 million running words that are tagged for morphosyntactic information. It is maintained at the Language Bank of Swedish, at Göteborg University. Approximately 20,000 infinitives have been examined.

The tagging makes it possible to search directly for syntactic structures instead of depending on lexical forms. However, Parole is only tagged with part of speech and inflectional information, not with information at phrase level. This means that one cannot search for, e.g., adverbial adjuncts or PP complements as such, but one can search for prepositions followed by infinitival markers, which generates basically the same data. Adverbial adjuncts without prepositions are not found by this search, but are generated as by-products from other searches. Thus, the investigation covers all common types of control structures and most of the uncommon types. Types that do not show up in the general searches, but are known to exist from the literature, are tracked down through more specific searches. However, there is always a possibility that there exist some control constructions that the

investigation does not cover, either because there are no occurrences in this particular corpus or because none of the searches found them.

Chapters 6–11 present the empirical data, analyzed in terms of traditional grammar. Chapter 6 deals with verb complements. Infinitival objects and bound adverbials (PP complements) follow the same control patterns. In monotransitive constructions they almost invariably receive subject control. The only exceptions to this are some complements to verbs of communication, which take optional control (i.e. they are ambiguous between subject control and arbitrary control) and a few main-clause-like *wh*-constructions. In ditransitive constructions, most complements take object control. Exceptions to this are complements to *lova* ('promise'). Control shift is mainly induced by the auxiliary verb *få* ('get to').

Predicative complements behave differently from other complements, receiving so-called indirect control. This means that PRO is not controlled by the subject as such but by some element included in the subject, either explicit (e.g. as a genitive) or implicit (e.g. as PRO).

Chapter 7 covers infinitives in noun phrases. These are of three basic kinds, namely relatives, identifying infinitives, and argument-like infinitives (including both complements and adjuncts). The third type may be construed with a preposition before the infinitive (i.e. as a PP). In general, PRO tends to be controlled by the possessor of the matrix head noun, 'possessor' intended in a broad sense. More specifically, relatives usually include a complement gap co-indexed with the matrix head, and PRO is controlled by the most accessible noun – except for this head. In relatives without a complement gap, the matrix head is the controller. Identifying infinitives correspond to predicative complements and receive indirect control the same way. The argument-like type corresponds to complements and adjuncts in verb phrases: the controller is the closest antecedent available, unless lexically determined otherwise by the matrix head (usually a deverbal noun).

Chapter 8 deals with adjective phrases. There are two basic control patterns, corresponding to the classic *easy to please/eager to please* pair. The former type includes a complement gap, which is coreferent with whatever element constitutes the base of predication of the matrix adjectival head. The latter type has no gap (except PRO), so the base of predication is the controller. In turn, the gap infinitives are of two different types: predicative infinitives, which predicate some property of the head's base of predication (e.g. *the girl is pretty to look at*); and non-predicative infinitives, also called 'tough movement' construc-

tions, which do not (e.g. *the book is hard to understand*). Instead, they correspond to non-finite subject clauses (*understanding the book is hard*, as opposed to **looking at the girl is pretty*). The distinction between predicative and non-predicative infinitives does not affect the control patterns, however. What matters is whether there is a complement gap or not.

Chapter 9 is about adverbial adjuncts. The most common pattern is subject control, though adverbials within VP generally receive object control. Among the adverbials external to VP there are also some instances of pragmatic control, although all these occurrences exhibit at least one of the following characteristics: clause-initial position of the adverbial, an expletive subject, and a discrepancy in agentivity between the infinitive and the matrix clause. Of the cases with expletives, the majority displays a form of indirect control, where the controller is some element within the extraposed subject. The discrepancy cases are usually of the kind where the matrix subject is inanimate, and the infinitival head requires an animate agent as its subject argument.

Chapter 10 deals with non-finite subject clauses. Extraposed subjects are shown to behave like regular subjects with respect to control. The standard case is arbitrary control, although the context sometimes provides a specific controller. Strikingly often, PRO displays a kind of vagueness between a specific and generic interpretation; the infinitive is presented as a general statement, but clearly with a certain referent in mind. Infinitival subjects of subordinate clauses conform to the pattern of optional control, i.e. an ambiguity between arbitrary control and subject control. It seems that finite subordinate clauses function as syntactic islands with respect to control, and I assume that (local) arbitrary control holds syntactically and that the interpretation with subject control simply is a special case of the context providing the interpretation of the arbitrary controller.

In chapter 11, I present some types of infinitives that are not easily classified in terms of their syntactic functions. One typical case is independent infinitives, i.e. those that are utterances of their own. These receive arbitrary control as per the subject clauses. Infinitives modifying whole PPs (as opposed to simply being complements of prepositions) are controlled in accordance with the function of the PP. Finally, there is an interesting kind of extraction from the subject argument of an intransitive verb, where the extracted constituent occupies the subject position: *Bilen går inte att laga* (literally, 'the car goes not to repair', where *gå/go* is used in a modal sense meaning 'be

able'), which roughly means 'It isn't possible to repair the car'. This construction also receives arbitrary control.

In chapter 12, the results are summarized and discussed. Generally, the interpretation of PRO depends on the syntactic function/position of the infinitival clause. However, although many different control patterns are discerned, the vast majority still follows either subject control or arbitrary control. I also conclude that semantic restrictions, when applicable, override syntactic regularities, and that pragmatics seems to matter only when syntax and semantics are not sufficient to determine the interpretation of PRO.

Part III: Optimal Control

Chapter 13 is an introduction to Optimality Theory (OT). The framework is based on the idea that grammar is determined through interaction between violable constraints that are ordered in a strict hierarchy. The optimal, i.e. grammatical, output to any given input is the one that best satisfies the highest ranking constraints. The constraints are assumed to be universal, but the ranking is language-particular (but not construction-particular!). Thus, cross-linguistic variation is handled through different rankings of the same constraints, and a specific ranking is assumed to be equivalent to a language-specific grammar.

Chapter 14 presents the specific OT model I am proposing for the analysis of control. The analysis uses an interpretive OT model, where the input is a given expression and the output is its optimal interpretation. Syntactic structure is not taken to be specified in the input, but generated as part of the interpretation. Accordingly, the same goes for PRO, which is (unfaithfully) generated to satisfy the theta criterion. The (violable) constraints assumed in the analysis are the following:¹

- ANT** Here: PRO requires a controlling antecedent (penalizes arbitrary control).
- C-COM** Here: the controller *c*-commands PRO.
- MDP** Minimal Distance Principle. Here: avoid intervening NP-nodes.
- ORIENT** Implicit semantic elements in complement clauses are interpreted in accordance with the orientation of the matrix head.

---

¹ The word *here* in some of the definitions indicate that the constraint as such is a general principle, although I only define its effects on control.

- PRAG** Implicit constituents corefer with a pragmatically salient referent in the context. (This is actually a class of pragmatic constraints, including empathy and topicality; the analysis does not distinguish between different pragmatic factors.)
- PRIN B** Interpret syntactically distinct arguments of the same head as being also referentially distinct.
- SELECT** Arguments must satisfy the selectional restrictions of their heads.

The constraints are subject to the following relative ranking in Swedish (>> indicates domination):

ORIENT >> SELECT, PRIN B >> ANT >> C-COM >> MDP >> PRAG

In chapter 15, I discuss the relation between syntax and semantics – and between production and interpretation – in OT. Most models of OT syntax are either production-oriented or neutral with respect to communicative direction. OT semantics may be treated as the interpretive counterpart to (expressive) OT syntax, but may also be viewed as concerning a different linguistic level altogether. The OT model assumed here deals with the interpretation of syntactic elements, which means that it is either a specimen of OT semantics or an example of interpretive OT syntax, depending on one's point of view.

Chapter 16 contains the actual analysis. The ranking assumed in chapter 14 is shown to account for all the control structures found in part II, except the rare instances of optional control. The lexically-dependent control patterns are generated through interaction between ORIENT and SELECT. Admittedly, it is an open question whether all complement heads specify ORIENT or only some do, since the effects of ORIENT are obvious only when they conflict with the syntax. However, the analysis makes the right predictions either way.

As for the other control structures, the controller is generally the closest c-commanding antecedent unless that constituent is ruled out by SELECT or PRIN B. If there is no such candidate, the choice of controller is up to PRAG. If the context does not contain any appropriate controller, the interpretation is arbitrary control, in violation of ANT. It is noted that the problems with optional control might be solved through some domain constraint, although it is not quite clear how such a constraint is to be construed.

As a whole, the OT analysis captures a broader range of empirical data than any other control model that I am aware of. Furthermore, it generates the construction-specific patterns noted in part II through a single system of interacting general constraints. The ranking as such

may be treated as a hypothesis concerning the interpretation of other anaphoric elements. In addition, it provides a starting point for investigating the distribution of PRO and non-finite clauses.

Part IV: Overall Control

In chapter 17, I compare the two analyses and address a couple of issues that are covered by neither. The corpus study is the first of its kind, as far as I know, and identifies additional data that any theory of control should be able to account for. The formalized OT model makes the observations more meaningful by incorporating them in a theoretical context. By combining syntactic, semantic, and pragmatic constraints, the OT analysis also yields a more exhaustive coverage than other models of control, which generally depend on a single type of factors.

I show that not only the OT analysis but also some of the observations in part II depend on the assumption of PRO as a syntactic constituent. I am also able to characterize the normative conception of *subjektsregeln* (cf. chapter 3) as an epiphenomenon, whose effects follow from c-command for adverbials *in situ* and from pragmatics for clause-initial adverbials.

Finally, some suggestions for further research are made. Foremost among these is the distribution of control structures, which I claim depends on the distribution of non-finite clauses. The role of prepositions and complementizers, which are mainly neglected in the above interpretation study, seem to be highly relevant from a distributional point of view. Not the least, such a study would highly benefit from a cross-linguistic perspective.

Litteratur

- Ackema, Peter 2000. A morphological approach to the absence of expletive PRO. Ms. Utrecht University.
- Almqvist, Carl Jonas Love 1840. *Svensk språklära*. 3 uppl. Stockholm: Wirsell.
- Anderson, John 2001. Raising Control. *Studia Linguistica* 55, s. 77–111.
- Andersson, Erik 1989. När gäller subjektsregeln? *Språkbruk* 1/1989, s. 15–23.
- Andersson, Erik 1993. *Grammatik från grunden*. (Ord och stil 24.) Uppsala: Hallgren & Fallgren.
- Andersson, Lars-Gunnar 1973. Some Subordinating Constructions in Swedish. I: *You take the High Node and I'll take the Low Node. Papers from the Comparative Syntax Festival*. Chicago Linguistic Society, s. 178–199.
- Andersson, Lars-Gunnar 1975. *Form and function of subordinate clauses*. (Gothenburg Monographs in Linguistics 1.) Diss. Inst. f. lingvistik, Göteborgs universitet.
- Andersson, Lars-Gunnar 1976. Talaktsadverbial. *Nysvenska studier* 55–56, s. 25–46.
- Andersson, Lars-Gunnar 1982. What is Swedish an exception to? Extractions and Island Constraints. I: Engdahl & Ejerhed (eds.), s. 33–45.
- Andersson, Lars-Gunnar 1987. Talets signalord. I: Teleman, Ulf (red.), s. 12–20.
- Anward, Jan 2000. Allt du önskar kan du få? Om SAG och talspråket. *Språk och Stil* 10, s. 197–220.
- Archangeli, Diana. 1997. Optimality Theory: An Introduction to Linguistics in the 1990s. I: Archangeli & Langendoen (eds.), s. 1–32.
- Archangeli, Diana & D. Terence Langendoen (eds.) 1997. *Optimality Theory. An Overview*. Malden, Ma & Oxford: Blackwell.
- Baković, Eric & Ed Keer 2001. Optionality and Ineffability. I: Legendre et al. (eds.), s. 97–112.

- Barbosa, Pilar, Danny Fox, Paul Hagstrom, Martha McGinnis & David Pesetsky (eds.) 1998. *Is the best good enough? Optimality and Competition in Syntax*. Cambridge, Ma & London: MIT Press.
- Beaver, David 2000. The Optimization of discourse. Ms. Stanford University. <<http://www.stanford.edu/~dib/paper.htm>>
- Beckman, Jill, Laura Walsh Dickey & Suzanne Urbanczyk (eds.) 1995. *Papers in Optimality Theory*. University of Massachusetts Occasional papers 18.
- Beckman, Natanael 1905. *Svensk språklära*. 1 uppl. bearb. för Finland. Stockholm: Bonniers.
- Beckman, Natanael 1923. *Svensk språklära*. 7 uppl. Stockholm: Bonniers.
- Beckman, Natanael 1960. *Svensk språklära*. 9 uppl. Stockholm: Bonniers.
- Blutner, Reinhard 1999. Some Aspects of Optimality in Natural Language Interpretation. I: de Hoop, Helen & Henriëtte de Swart (eds.), *Papers in Optimality Theoretic Semantics*. Utrecht Institute of Linguistics OTS, Utrecht University, s. 1–21.
- Boersma, Paul 1997. How we learn variation, optionality, and probability. Ms. ROA 221.
- Boersma, Paul 1998. *Functional Phonology. Formalizing the interactions between articulatory and perceptual drives*. The Hague: Holland Academic Graphics. Tillgänglig On-line på <<http://www.fon.hum.uva.nl/paul/diss/>>
- Boersma, Paul 1999. On the need for a separate perception grammar. Ms. ROA 358.
- Boivie, Per Gustaf 1826. *Försök till en svensk syntax, i enlighet med läran om satsen och perioden*. Stockholm.
- Bresnan, Joan 1972. *Theory of Complementation in English Syntax*. Diss. Massachusetts Institute of Technology. Cambridge, Ma.
- Bresnan, Joan 1982. Control and Complementation. *Linguistic Inquiry* 13, s. 343–434. Också publicerad i: Bresnan, Joan (ed.), *The Mental Representation of Grammatical Relations*. Cambridge, Ma.: MIT Press.
- Bresnan, Joan 2000a. *Lexical-Functional Syntax*. Malden, Ma & Oxford: Blackwell.
- Bresnan, Joan. 2000b. Optimal Syntax. I: Dekkers et al. (eds.), s. 334–385. Ms. (1998) tillgängligt på <<http://www-lfg.stanford.edu/lfg/bresnan/download.html>>
- Bresnan, Joan 2001. The Emergence of the Unmarked Pronoun. I: Legendre et al. (eds.), s. 113–142.

- Brody, M. 1999. Relating syntactic elements: Remarks on Norbert Hornstein's "Movement and chains". *Syntax* 2, s. 210–226.
- Broekhuis, Hans & Joost Dekkers 2000. The Minimalist Program and Optimality Theory: Derivations and Evaluations. I: Dekkers et al. (eds.), s. 386–422.
- Burzio, Luigi 1998. Anaphora and Soft Constraints. I: Barbosa et al. (eds.), s. 93–113.
- Börjars, Kersti. 1999. Introduction. *Nordic Journal of Linguistics* 22.2, s. 103–110.
- Cassirer, Peter 1993. *Stilistik & stilanalys*. 2 uppl. Natur och Kultur.
- Cederschiöld, Gustaf 1920. *Svensk stilistik*. Stockholm: Norstedts.
- Cederschiöld, Wilhelm 1928. *God och dålig svenska*. 2 uppl. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Chierchia, Gennaro 1984. *Topics in the Syntax and Semantics of Infinitives and Gerunds*. Diss. University of Massachusetts, Amherst.
- Chomsky, Carol 1969. *The Acquisition of Syntax in Children From 5 to 10*. Cambridge, Ma: MIT Press.
- Chomsky, Noam 1965. *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge, Ma: MIT Press.
- Chomsky, Noam 1980. On Binding. *Linguistic Inquiry* 11, s. 1–46.
- Chomsky, Noam 1981. *Lectures on Government and Binding*. Dordrecht: Foris.
- Chomsky, Noam 1995. *The Minimalist Program*. Cambridge, Ma: MIT Press.
- Chomsky, Noam & Howard Lasnik 1977. Filters and Control. *Linguistic Inquiry* 8, s. 425–504.
- Chomsky, Noam & Howard Lasnik 1995. The Theory of Principles and Parameters. I: Chomsky 1995, s. 13–127.
- Cinque, Guglielmo 1999. *Adverbs and Functional Heads: A Cross-Linguistic Perspective*. New York & Oxford: Oxford University Press.
- Clements, G. N. 1975. The Logophoric Pronoun in Ewe: Its Role in Discourse. *Journal of West African Languages* 2, s. 141–177.
- Comrie, Bernard 1984. Subject and object control: syntax, semantics, pragmatics. *Proceedings of the 10th Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*, s. 450–464.
- Comrie, Bernard 1985. Reflections on subject and object control. *Journal of Semantics* 4/85, s. 47–65.
- Culicover, Peter & Ray Jackendoff 2001. Control Is Not Movement. *Linguistic Inquiry* 32, s. 493–511.
- Dahl, Östen 1974. *Generativ grammatik på svenska*. Lund: Studentlitteratur.

- Dahl, Östen 1982. *Grammatik*. Lund: Studentlitteratur.
- Daneš, František 1970. Om en lingvistisk analys av textens struktur. I: de Kaminsky & Lavén (red.) 1981, s. 39–46.
- Daneš, František 1974. Functional Sentence Perspective and the Organization of the Text. I: Daneš, František (ed.). *Papers on Functional Sentence Perspective*. Prag, s. 106–128.
- Daugaard, Jan 2001. *On the Valency of Danish Adjectives*. Diss. <<http://daugaard.denmark.com>> Hämtad den 18 februari 2002. Utkommer i bokform under våren 2002.
- Dekkers, Joost, Frank van der Leeuw & Jeroen van de Weijer (eds.) 2000. *Optimality Theory: Phonology, Syntax, and Acquisition*. Oxford & New York: Oxford University Press.
- Dowty, David 1985. On Recent Analyses of the Semantics of Control. *Linguistics and Philosophy* 8, s. 291–331.
- Dowty, David 1989. On the Semantic Content of the Notion of 'Thematic Role'. I: Chierchia, Gennaro, Barbara Partee & Raymond Turner (eds.): *Properties, Types and Meaning. Volume II: Semantic Issues*. (Studies in Linguistics and Philosophy 39.) Dordrecht, Boston, London: Kluwer Academic Publishers, s. 69–129.
- Ekerot, Lars-Johan 1988. *Så-konstruktionen i svenskan*. Diss. Lund University Press.
- Enberg, Lars Magnus 1836. *Svensk språklära utgifven af Svenska Akademien*. Stockholm.
- Engdahl, Elisabet 1982. Restrictions on Unbounded Dependencies in Swedish. I: Engdahl & Ejerhed (eds.), s. 151–174.
- Engdahl, Elisabet 2000. "Ordinarie platser" och "övergivna spår". I: Engdahl & Norén (utg.), s. 67–76.
- Engdahl, Elisabet & Eva Ejerhed (eds.) 1982. *Readings on Unbounded Dependencies in Scandinavian Languages*. (Umeå Studies in the Humanities 43.) Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Engdahl, Elisabet & Kerstin Norén (utg.) 2000. *Att använda SAG – 29 uppsatser om Svenska Akademiens grammatik*. (MISS 33.) Inst. f. svenska språket, Göteborgs universitet.
- Eng, Jan & Kristian Emil Kristoffersen 2001. A bibliography of 'control' – References. Webbdokument hämtat 2001-08-29. <<http://folk.uio.no/janengh/KONTOLL/KONTROLLref.html>>
- Espy, Willard R. 1980. *Say it my way*. Harmondsworth & New York: Penguin.
- Faarlund, Jan Terje, Svein Lie & Kjell Ivar Vannebo 1997. *Norsk referansegrammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget. (Förk. NRG.)
- Falk, Cecilia 1993. *Non-referential subjects in the history of Swedish*. Diss. Inst. f. nordiska språk, Lunds universitet.

- Fanselow, Gisbert, Matthias Schlesewsky, Damir Cavar & Reinhold Kliegl 1999. Optimal Parsing: Syntactic Parsing Preferences and Optimality Theory. Ms. *ROA* 367.
- Farkas, Donka 1988. On Obligatory Control. *Linguistics and Philosophy* 8, s. 27–58.
- Filén, J. S. 1855. *Lärobok i Svenska och Allmänna Grammatiken, jemte en kort Rättskrifningslära*. 10 uppl. Jönköping: Björk.
- Gellerstam, Martin 2001. Fingeravtryck i översättningar. Ms. Inst. f. svenska språket, Göteborgs universitet.
- Givón, Talmy 1980. The binding hierarchy and the typology of complements. *Studies in language* 4, s. 333–77.
- Goodluck, Helen 1991. *Language Acquisition. A Linguistic Introduction*. Oxford UK & Cambridge USA: Blackwell.
- Goodluck, Helen & Dawn Behne 1992. Development in Control and Extraction. I: Weissenborn, Jürgen, Helen Goodluck & Thomas Roeper (eds.). *Theoretical Issues in Language Acquisition*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum, s. 151–171.
- GP:s skrivregler* 1998. Göteborg: Göteborgs-Posten.
- Grice, Paul 1975. Logic and Conversation. *Syntax and Semantics* 3. New York & London: Academic Press, s. 41–58.
- Grimshaw, Jane 1979. Complement Selection and the Lexicon. *Linguistic Inquiry* 10, s. 279–326.
- Grimshaw, Jane 1997. Projection, Heads, and Optimality. *Linguistic Inquiry* 28, S. 373–422. Ms. (1995) tillgängligt som *ROA* 68.
- Grimshaw, Jane & Vieri Samek-Lodovici 1995. Optimal Subjects. I: Beckman et al. (eds.), s. 589–606.
- Grimshaw, Jane & Vieri Samek-Lodovici 1998. Optimal Subjects and Subject Universals. I: Barbosa et al. (eds.), s. 193–219.
- Grünbaum, Catharina 1996. *Strövtåg i språket*. Stockholm: Bonniers.
- Grünbaum, Catharina 1997. *Språkbladet*. Stockholm: Dagens Nyheter.
- Haegeman, Liliane 1994. *Introduction to Government and Binding Theory*. 2nd ed. Oxford UK & Cambridge USA: Blackwell.
- Halliday, Michael 1970. Language Structure and Language Function. I: Lyons, John (ed.). *New Horizons in Linguistics*. Harmondsworth, Baltimore & Victoria: Penguin.
- Halliday, Michael 1994. *An Introduction to Functional Grammar*. 2 uppl. London, Melbourne, Auckland: Arnold.
- Haspelmath, Martin 2000. Why can't we talk to each other? *Lingua* 110, s. 235–255.
- Heck, Fabian, Gereon Müller, Ralf Vogel, Silke Fischer, Sten Vikner & Tanja Schmid 2001. On the Nature of the Input in Optimality Theory. Ms. Utkommer i *The Linguistic Review*.

- Hellan, Lars 1988. *Anaphora in Norwegian and the Theory of Grammar*. Dordrecht: Foris.
- Hellberg, Staffan 1980. *Reflexivering som ledtråd till svenskans struktur*. (Gothenburg papers in theoretical linguistics 42.) Inst. f. lingvistik, Göteborgs universitet.
- Hellberg, Staffan 1985: Satsens subjekt och textens. *Nysvenska studier* 64, s. 29–82.
- Hendriks, Petra & Helen de Hoop. 2001. Optimality Theoretic Semantics. *Linguistics and Philosophy* 24, s. 1–32. Ms. (1999) tillgängligt som ROA 319.
- Holmberg, Anders 1986. *Word order and syntactic features in the Scandinavian languages and English*. Diss. Inst. f. lingvistik, Stockholm.
- Holmberg, Anders 1990. *On Bare Infinitivals in Swedish*. (RUUL 19.) Inst. f. lingvistik, Uppsala universitet.
- Hornstein, Norbert 1996. Control in GB and Minimalism. *Glott International*. 2.8, s. 3–6.
- Hornstein, Norbert 1998. Movement and chains. *Syntax* 1, s. 99–127.
- Hornstein, Norbert 1999. Movement and Control. *Linguistic Inquiry* 30, s. 69–96.
- Hornstein, Norbert 2000. On A-chains: A reply to Brody. *Syntax* 3, s. 129–143.
- Huang, James 1989: Pro-Drop in Chinese: A Generalized Control Theory. I: Jaeggli & Safir (eds.), s. 185–214.
- Hultman, Tor 1975. *Liten svensk grammatik*. Lund: Liber.
- Hylén, J. E. 1903. Två svenska språkregler. I: *Språk och stil. Tidskrift för nysvensk språkforskning* 3, s. 11–29.
- Jackendoff, Ray 1972. *Semantic Interpretation in Generative Grammar*. Cambridge, Ma: MIT Press.
- Jackendoff, Ray 1977. $\bar{X}$ *Syntax: A Study of Phrase Structure*. (Linguistic Inquiry Monograph 2.) Cambridge, Ma: MIT Press.
- Jaeggli, Osvaldo & Kenneth Safir (eds.) 1989. *The Null Subject Parameter*. Dordrecht: Kluwer.
- Jespersen, Otto 1924. *The Philosophy of Grammar*. London: George Allen & Unwin.
- Jespersen, Otto 1937. *Analytic Syntax*. Copenhagen: Levin & Munksgaard.
- Jones, Charles 1991. *Purpose Clauses*. (Studies in Linguistics and Philosophy 47.) Dordrecht, Boston & London: Kluwer Academic Publishers.

- Josephson, Olle 2000. Den folkloristiska språkriktighetscirkeln eller k äpphästgalopp genom akademigrammatiken. *Språk & Stil* 10, s. 221–236.
- Järborg, Jerker 1996. *Formaliserad lexikologi. Rapport från ett långtidsprojekt.* (Research Reports from the Department of Swedish 3.) Inst. f. svenska språket, Göteborgs universitet.
- Järborg, Jerker 2001. *Roller i Semantisk databas.* (Research Reports from the Department of Swedish 32.) Inst. f. svenska språket, Göteborgs universitet.
- Jørgensen, Nils & Jan Svensson 1986. *Nusvensk grammatik.* Malmö: Liber.
- Kager, René 1999. *Optimality Theory.* Cambridge University Press.
- de Kaminsky, Jerzy & Gösta Lavén (red.) 1981. *Textkoherens. Nyare riktningar i studiet av textens struktur.* Uppsala.
- Karlgren, Hans 1974. Konsten att undertrycka information. I: Molde, Bertil (utg.) *Språkvårdsstudier.* (Skrifter utgivna av svenska språknämnden 53.) Stockholm, s. 35–45.
- Kawasaki, Noriko 1993. *Control and arbitrary interpretation in English.* Diss. University of Massachusetts, Amherst. Dissertation Abstracts International 54/2.
- Keenan, Edward & Bernard Comrie 1977. Noun Phrase Accessibility and Universal Grammar. *Linguistic Inquiry* 8, s. 63–99.
- Keer, Edward 1999. Anti-**that*-trace Effects in Norwegian and Optimality Theory. *Nordic Journal of Linguistics* 22, s. 183–204.
- Keer, Edward & Eric Baković 1997. Have FAITH in Syntax. Ms. ROA 200.
- Kuhn, Jonas 2001. *Formal and Computational Aspects of Optimality-theoretic Syntax.* Diss. Institut für maschinelle Sprachverarbeitung, Universität Stuttgart.
- Kuno, Sosumu & Etsuko Kaburaki 1977. Empathy and Syntax. *Linguistic Inquiry* 8, s. 627–672.
- Källgren, Gunnel 1979. *Innehåll i text.* Diss. (Ord och still 11.) Lund: Studentlitteratur.
- Källström, Roger 1991. *Kongruens i svenskan.* Diss. Inst. f. nordiska språk, Göteborgs universitet.
- Landau, Idan 1999a. *Elements of control.* Diss. MIT Working papers in linguistics. <<http://web.mit.edu/mitwpl/>>
- Landau, Idan 1999b. Control and Extraposition. The Case of Super-Equi. I: *Proceedings from NELS* 29, s. 213–228.
- Landtmanson, Carl 1876. *Bidrag till läran om den svenska prosastilen.* 2 uppl. Uppsala: Akademiska boktryckeriet.

- Larson, Richard 1988. On the Double Object construction. *Linguistic Inquiry* 19, s. 335–391.
- Larson, Richard, Sabine Iatridou, Utpal Lahiri & James Higginbotham (eds.) 1992. *Control and Grammar*. (Studies in Linguistics and Philosophy 48.) Dordrecht, Boston & London: Kluwer Academic Publishers.
- Laureys, Goodelieve 1979–80. *De adverbiale bepaling in het Zweeds*. Rijksuniversiteit Gent, Faculteit Letteren en Wijsbegeerte.
- Legendre, Géraldine 2001. An Introduction to Optimality Theory in Syntax. I: Legendre et al. (eds.), s. 1–27.
- Legendre, Géraldine, Paul Smolensky & Colin Wilson. 1998. When is less more? I: Barbosa et al. (eds.), s. 249–289.
- Legendre, Géraldine, Jane Grimshaw & Sten Vikner (eds.) 2001. *Optimality-Theoretic Syntax*. Cambridge, Ma.: MIT Press.
- Levinson, Steven 1987. Pragmatics and the grammar of anaphora. *Journal of Linguistics* 23, s. 379–434.
- Lindberg, Ebba [1976] 1990. *Beskrivande svensk grammatik*. Stockholm.
- Linder, Nils [1886] 1908. *Regler och råd angående svenska språkets behandling i tal och skrift*. 3 uppl. Stockholm: Norstedt och söner.
- Ljung, Magnus & Sölve Ohlander 1989 (1971). *Allmän grammatik*. Malmö: Liber.
- Ljunggren, C. A. 1922. *Stilarter och språkkriktighetsregler. Ett försök till hjälpreda vid modersmålets skriftliga behandling*. 3 uppl. Lund: Gleerups.
- Lundin, Katarina (under arbete). *Small Clauses in Swedish*. Diss. Inst. f. nordiska språk, Lunds universitet.
- Lyngfelt, Benjamin 1997. Subjektsregeln – en subjektiv regel? I: *Vad menar dom egentligen?* (Humanistdag-boken 10.) Göteborgs universitet, s. 189–195.
- Lyngfelt, Benjamin 1999. Optimal Control. An OT perspective on the interpretation of PRO in Swedish. I: *Working Papers in Scandinavian Syntax* 63, s. 75–104.
- Lyngfelt, Benjamin. 2000a. OT Semantics and Control. Ms. ROA 411.
- Lyngfelt, Benjamin 2000b. Modern kontrollteori i traditionell (?) grammatisk tappning. I: Engdahl och Norén (utg.), s. 316–338.
- Lyngfelt, Benjamin, 2001a. C-command vs. logophoric control. Interpretive OT applied to Swedish adverbial infinitives. *Proceedings of the 18th Scandinavian Conference of Linguistic*, vol. 2. (Travaux de l'Institut de Linguistique de Lund 39:2.) Lunds universitet, s. 53–68.

- Lyngfelt, Benjamin. 2001b. *Bisats eller satsförkortning? En jämförelse mellan svenska och engelska utifrån Givóns bindningshierarki.* (MISS 36.) Inst. f. svenska språket, Göteborgs universitet.
- Lyngfelt, Benjamin 2001c. En normföreställning – två domäner. Om subjektregeln i svensk grammatiktradition. I: *Gäller stam, suffix och ord. Festskrift till Martin Gellerstam den 15 oktober 2001.* (Meijerbergs institut för svensk ordforskning 29.) Göteborgs universitet, s. 292–301.
- Lyngfelt, Benjamin (under arbete). Optimal Control in Swedish.
- Lyons, John 1977. *Semantics.* Cambridge, New York, Melbourne: Cambridge University Press.
- Malmgren, Sven-Göran 1987a. *Om adjektiven i LPS-projektets lexikon.* Inst. f. språkvetenskaplig databehandling, Göteborgs universitet.
- Malmgren, Sven-Göran 1987b. Är det egentliga subjektet egentligen subjekt? I: Teleman, Ulf (red.), s. 56–62.
- Malmgren, Sven-Göran [1984] 1990. *Adjektiviska funktioner i svenskan.* Diss. Inst. f. nordiska språk, Göteborgs universitet.
- Malmgren, Sven-Göran 1994. *Svensk lexikologi.* Lund: Studentlitteratur.
- Manzini, Maria Rita 1983. On Control and Control Theory. *Linguistic Inquiry* 14, s. 421–446.
- Manzini, M. Rita & Anna Roussou 2000. A Minimalist Theory of A-movement and Control. *Lingua* 110, s. 409–447.
- Martin, Roger 1996. *A minimalist theory of PRO and control.* Diss. University of Connecticut, Storrs.
- Mathesius, Vilém 1947. Om så kallad aktuell satssegmentering. I: de Kaminsky & Lavén 1981 (red.), s. 31–38.
- Montague, Richard 1974. The Proper Treatment of Quantification in Ordinary English. I: Förf:s *Formal Philosophy.* Ed. Richmond Thomason. New Haven & London: Yale University Press, s. 247–270.
- Müller, Gereon 1999. Optionality in Optimality-theoretic syntax. *Glott International*, vol. 4.5, s. 3–8.
- Müller, Gereon 2001. Order Preservation, Parallel Movement, and the Emergence of the Unmarked. I: Legendre et al. (eds.), s. 279–313.
- Mörnsjö, Maria 2001. Topic drop sentences in Swedish – their syntax, information structure, and prosody. Ms. Inst. f. nordiska språk, Lunds universitet.
- Mörnsjö, Maria 2002. *Declarative V1 Constructions in Spoken Swedish: Syntax, Information Structure, and Prosodic Patterns.* Diss. Inst. f. nordiska språk, Lunds universitet.

- Newmeyer, Frederick 1998. *Language Form and Language Function*. Cambridge, Ma & London: MIT Press.
- Noreen, Adolf 1895. Om språkriktighet. I: förf:s *Spridda studier* 1. Stockholm: Gebers, s. 143–212.
- Norén, Kerstin 1993. Ger svensk språkvård något resultat? *Språkvård* 3/1993, s. 19–24.
- NRG = *Norsk referansegrammatikk* (Faarlund m.fl. 1997).
- Näslund, Harry 1997. Subjekt i konflikt (ur *Uppsala Nya Tidning: Språklådan* 26/11 1996.) I: *Språkvårdssamfundets meddelanden* 34. Uppsala, s. 8.
- Ohlander, Sölve 1994. Utan exempel stannar grammatiken. *Littera* (Gleerups förlags tidning) 1/94, s. 8–11.
- Ohlander, Sölve 1995. "A wise man controls his passions" – Of men and women, morals and mentality in four hundred years of English grammar examples. I: Melchers, Gunnel & Beatrice Warren (eds.), *Studies in Anglistics*. Stockholm: Almqvist & Wiksell, s. 217–236.
- Ohlander, Sölve 1999. "He begged her to indecently think of him." Split infinitives heading for a bold new millennium. *Papers on Language. Learning, Teaching, Assessment*. Festskrift till Torsten Lindblad. Inst. f. pedagogik och didaktik, Göteborgs universitet, s. 132–160.
- Ordbok över svenska språket 1898–*. Utg. av Svenska Akademien. Lund. (Förk. SAOB.)
- Palmér, Johan 1945. *Språkutveckling och språkvård*. (Skrifter utgivna av modersmålslärares förening 64.) Lund: Gleerups.
- PAROLE. Språkbanken, Göteborgs universitet.
<<http://spraakdata.gu.se/lb/parole.html>>.
- Pesetsky, David 1997. Optimality Theory and Syntax: Movement and Pronunciation. I: Archangeli & Langendoen (eds.), s. 134–170.
- Pesetsky, David 1998. Some Optimality Principles of Sentence Pronunciation. I: Barbosa et al. (eds.), s. 337–383.
- Platzack, Christer 1982. *Modern grammatisk teori: En introduktion till EST*. Lund: Liber.
- Platzack, Christer 1985. Syntaktiska förändringar i svenskan under 1600-talet. I: *Svenskans beskrivning* 15. Göteborgs universitet, s. 401–417.
- Platzack, Christer 1986. COMP, INFL, and Germanic Word Order. I: Hellan, Lars & Kirsti Koch Christensen (eds.), *Topics in Scandinavian Syntax*. Dordrecht: Reidel, s. 185–234.
- Platzack, Christer 1987a: The Scandinavian languages and the null-subject parameter. *Natural Language and Linguistic Theory* 5, s. 377–401.

- Platzack, Christer 1987b. Huvudsatsordföljd och bisatsordföljd I: Teleman, Ulf (red.), s. 87–96.
- Platzack, Christer 1998. *Svenskans inre grammatik – det minimalistiska programmet. En introduktion till modern generativ grammatik*. Lund: Studentlitteratur.
- Platzack, Christer 1999. Recension av *Norsk Referansegrammatikk. Maal og minne*, Hefte 1/1999, s. 91–107.
- Platzack, Christer 2000. Multiple Interfaces. I: Nikanne, Urpo & Emile van der Zee (eds.), *Cognitive Interfaces. Constraints on Linking Cognitive Information*. Oxford & New York: Oxford University Press, s. 21–53.
- Platzack, Christer 2001. The Vulnerable C-domain. *Brain and Language* 77, s. 364–377.
- Pollard, Carl & Ivan Sag 1994. *Head-driven Phrase Structure Grammar*. Chicago University Press.
- Postal, Paul 1970. On Coreferential Complement Subject Deletion. *Linguistic Inquiry* 1, s. 439–500.
- Postal, Paul 1974. *On Raising: One rule of English Grammar and Its Theoretical Implications*. Cambridge, Ma & London: MIT Press.
- Prince, Alan & Paul Smolensky 1993. *Optimality Theory: Constraint interaction in generative grammar*. (RuCCS Technical Report 2.) Centre for Cognitive Science, Rutgers University, Piscataway, N.J.
- Purre (Albert Holmqvist) 1962. *Stilblommor och grodor*. Göteborg: Elanders.
- Quirk, Randolph et al. 1972. *A Grammar of Contemporary English*. London: Longman.
- Quirk, Randolph et al. 1985. *A Comprehensive Grammar of the English Language*. London and New York: Longman.
- Ralph, Bo 1975. On the Nature of Preposition Deletion in Swedish. I: *The Nordic Languages and Modern Linguistics* 2. Ed. by Karl-Hampus Dahlstedt. (Proceedings of the Second International Conference on Nordic and General Linguistics.) Inst. f. lingvistik, Umeå universitet, s. 666–684.
- Ralph, Bo 2001. I den lexikografiska beskrivningens utmarker. I: *Gäller stam, suffix och ord. Festskrift till Martin Gellerstam den 15 oktober 2001*. (Meijerbergs institut för svensk ordforskning 29.) Göteborgs universitet, s. 365–379.
- Reinhart, Tanya 1976. *The Syntactic Domain of Anaphora*. Diss. Massachusetts Institute of Technology, Cambridge, Ma.
- Reuter, Mikael 1996. *Reuters rutor 2. Svar på frågor om svenska i allmänhet och finlandssvenska i synnerhet*. Esbo: Schildts.

- Riad, Tomas 1999. "Allting ryms i varje frö." Om suffixet *-(i)sk*. *Språk och Stil* 9, s. 35–70.
- ROA = *Rutgers Optimality Archive*. <<http://ruccs.rutgers.edu/roa.html>>
- Rosenbaum, Peter 1967. *The Grammar of English Predicate Complement Constructions*. Cambridge, Ma: MIT Press.
- Ross, John 1967. *Constraints on Variables in Syntax*. Diss. Massachusetts Institute of Technology. Cambridge, Ma.
- Ross, John 1972. The Category Squish: Endstation Hauptwort. I: Parenteau, P. et al. (eds.), *Papers from the Eighth Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society*. Chicago: Chicago Linguistic Society, s. 316–328.
- Růžička, Rudolf 1983. Remarks on Control. *Linguistic Inquiry* 14, s. 309–324.
- SAG = *Svenska Akademiens grammatik* (Teleman m.fl. 1999).
- Sag, Ivan & Carl Pollard 1991. An integrated theory of complement control. *Language* 67, s. 63–113.
- Samek-Lodovici, Vieri 1996. *Constraints on Subjects. An Optimality Theoretic Analysis*. Diss. Rutgers University, New Brunswick, N.J.
- SAOB = *Ordbok över svenska språket 1898–*.
- Saussure, Ferdinand de [1916] 1970. *Kurs i allmän lingvistik*. Stockholm: Bo Cavefors bokförlag.
- Searle, John 1969. *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sells, Peter 1987a. *Lectures on contemporary syntactic theories*. Stanford, Ca: Center for the Study of Language and Information.
- Sells, Peter 1987b. Aspects of Logophoricity. *Linguistic Inquiry* 18, S. 445–479.
- Sells, Peter 2001. *Structure, Alignment and Optimality in Swedish*. Stanford, Ca.: CSLI Publications.
- Smith, Neil 1989. *The Twitter Machine*. Oxford: Blackwell.
- Smolensky, Paul 2000. The architecture of the grammar: Optimization in phonology, syntax, and interpretation. Föredrag vid *Optimization of Interpretation*, Utrecht University. 5 januari 2000.
- Speas, Margaret 1995. Generalized Control and Null Objects in Optimality Theory. I: Beckman et al. (eds.), s. 637–653.
- Speas, Margaret 1997. Optimality Theory and Syntax: Null Pronouns and Control. I: Archangeli & Langendoen (eds.), s. 171–199.
- Speas, Margaret 2001. Constraints on null pronouns. I: Legendre et al. (eds.), s. 393–425.
- Språkvård* 3:1997. Insändare + redaktionens svar. S. 4–5.
- Sundman, Marketta 1987. *Subjektval och diates i svenskan*. Diss. Åbo Akademis förlag.

- Svedbom, P. E. 1843. *Utkast till Satslära med hufvudsakligt afseende på Svenska Språket*. Stockholm: Hörbergiska Boktryckeriet.
- Svenonius, Peter 2002. Subject positions and the placement of adverbials. I: Svenonius, Peter (ed.), *Subjects, Expletives, and the EPP*. New York & Oxford: Oxford University Press, s. 201–242.
- Svensson, Jan 1987. Den problematiska hierarkin. I: Teleman, Ulf (red.), s. 97–105.
- Teleman, Ulf 1974. *Manual för beskrivning av talad och skriven svenska*. (Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Serie C, nummer 6.) Lunds universitet.
- Teleman, Ulf 1977. Rätt och rätt i språket. *Språkvård* 3/1977, s. 3–12.
- Teleman, Ulf 1991. Om normföreställningars födelse. I: Malmgren, Sven-Göran & Bo Ralph (red.), *Studier i svensk språkhistoria 2*. (Nordistica Gothoburgensia 14.) Göteborgs universitet, s. 214–229.
- Teleman, Ulf 1993. Var går gränsen mellan huvudverb och hjälpverb? I: *Svenskans beskrivning 20*. Lund University Press, s. 360–369.
- Teleman, Ulf 2000. Grammatiken och språknormerna. *Språkvård* 4/2000, s. 17–25.
- Teleman, Ulf (red.) 1987. *Grammatik på villovägar*. Stockholm: Esselte.
- Teleman, Ulf; Erik Andersson & Staffan Hellberg 1999. *Svenska Akademiens grammatik*. Stockholm: Norstedts. (Förk. SAG.)
- Tesar, Bruce & Paul Smolensky 1998. Learnability in Optimality Theory. *Linguistic Inquiry* 29, s. 229–268.
- Thorell, Olof 1977. *Svensk grammatik*. 2 uppl. Stockholm: Esselte.
- Toivonen, Ida 2000. Fake reflexives in the Swedish directed motion construction. Ms. Dept. of Linguistics, Stanford University.
- Toporowska-Gronostaj, Maria 1996. *Integrerad valensbeskrivning. Mot ett formaliserat verbvalenslexikon*. Diss. Inst. f. svenska språket, Göteborgs universitet.
- Trudgill, Peter 1986. *Dialects in Contact*. Oxford: Blackwell.
- Van Valin, Robert D. Jr & Randy J. LaPolla 1997. *Syntax. Structure, meaning and function*. Cambridge University Press.
- Vikner, Sten 1997. The Interpretation of Object Shift, Optimality Theory, and Minimalism. *Working Papers in Scandinavian Syntax* 60, s. 1–24.
- Vikner, Sten 2001a. *Verb Movement Variation in Germanic and Optimality Theory*. Habilitationsschrift. Neophilologische Fakultät, Universität Tübingen.
- Vikner, Sten 2001b. V^o-to-I^o Movement and do-insertion in Optimality Theory. I: Legendre et al. (eds.), s. 427–464. Ms. (1999) tillgängligt som ROA 354.

- Vinje, Finn-Erik 1976. *Moderne norsk. Råd og regler for praktisk språkbruk*. Oslo, Bergen, Tromsø: Universitetsforlaget.
- Vinje, Finn-Erik 1987. *Moderne norsk. Råd og regler for praktisk språkbruk*. 4 utg. Oslo, Bergen, Tromsø: Universitetsforlaget.
- Wellander, Erik 1939. *Riktig svenska*. Stockholm: Norstedts.
- Wellander, Erik 1964. *Språk och språkvård*. (Skrifter utgivna av nämnden för svensk språkvård 30). Stockholm: Norstedts.
- Wellander, Erik 1973. *Riktig svenska*. 4 uppl. Stockholm: Esselte.
- Wessén, Elias 1968. *Vårt svenska språk*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Westman, Margareta 1991. Varför har vi en språknämnd? *Språkvård* 4/1991, s. 5–8.
- Williams, Edwin 1980. Predication. *Linguistic Inquiry* 11, s. 203–238.
- Williams, Edwin 1992. Adjunct Control. I: Larson et al. (eds.), s. 297–322.
- Williams, Edwin. 1997. Blocking and anaphora. *Linguistic Inquiry* 28, s. 577–628.
- Wilson, Colin 2001. Bidirectional Optimization and the Theory of Anaphora. I: Legendre et al. (eds.), s. 465–507.
- Zeevat, Henk 2001. The Asymmetry of Optimality Theoretic Syntax and Semantics. *Journal of Semantics* 17, s. 243–262.
- Åkermalm, Åke 1984. *Modern svenska*. 3 uppl. Malmö: Liber.

1. *Sture Allén*: Grafematisk analys som grundval för textedering med särskild hänsyn till Johan Ekeblads brev till brodern Claes Ekeblad 1639–1655. (English Summary: Graphemic Analysis as a Basis for Text Editing with Special Reference to Johan Ekeblad's Letters to his Brother Claes Ekeblad 1639–1655.) Göteborg 1965. 184 s.
2. Johan Ekeblads brev till brodern Claes Ekeblad 1639–1655. Utgivna med inledning, kommentar och register av Sture Allén. (With an English Summary of the Introduction.) Göteborg 1965. LXVI+219 s.
3. *Peter Hallberg*: Stilsignalement och författarskap i norrön sagalitteratur. Synpunkter och exempel. Göteborg 1968. 262 s.
4. *Peter Cassirer*: Deskriptiv stilistik. En begrepps- och metoddiskussion. (English Summary.) Göteborg 1970. 140 s.
5. *Peter Cassirer*: Stilen i Hjalmar Söderbergs "Historietter". (English Summary.) Göteborg 1970. 233 s.
6. *Ture Johannisson*: Ett språkligt signalement. (English Summary: A linguistic Signalment.) Göteborg 1973. VIII+540 s.+32 s. ill.
7. *Staffan Hellberg*: Graphonomic Rules in Phonology. Studies in the Expression Component of Swedish. Göteborg 1974. VIII+222 s.
8. *Bo Ralph*: Phonological Differentiation. Studies in Nordic Language History. Göteborg 1975. VI+222 s.
9. *Ingela Josefson*: I Bezeichnungen für 'gross - klein', 'lang - kurz' im Altschwedischen. Göteborg 1977. VII+119 s.
10. *Peter Cassirer*: Studier om språkligt ställe. Rapport från projektet Svenskarna och deras språk. Göteborg 1977. VII+119 s.
11. *Kersti Böjars*: Språklig variation hos svenska invandrare. Göteborg 1979. VIII+209 s.
12. *Reine Lind*: Namnskick för skolbarn födda 1958. (English Summary.) Göteborg 1979. 4+220 s.
13. *Sven-Göran Malmgren*: Funktioner i svenskan. (English Summary.) Göteborg 1979. 33 s.
14. *Studier i svensk språkvetenskap* av Sven-Göran Malmgren & Bo Ralph. Göteborg 1979. 33 s.
15. *Aina Lundqvist*: Språkvetenskapligt taktisk analys av ett barnboks-material. (English Summary.) Göteborg 1979. 33 s.
16. *Roger Källström*: Språkvetenskapligt. (English Summary.) Göteborg 1993. 300 s.

17. *Kerstin Norén*: Svenska partikelverbs semantik. (English Summary.) Göteborg 1996. 262 s.
18. *Ingegerd Enström*: Klara verba. Andraspråksinlärares verbanvändning i svenskan. (English Summary.) Göteborg 1996. 253 s.
19. *Ulf Ottosson*: Kausalitet och semantik. Ett bidrag till belysningen av förhållandet mellan lingvistisk språk teori och hermeneutisk fenomenologi. (English Summary.) Göteborg 1996. 526 s.
20. *Karl G. Johansson*: Studier i Codex Wormianus. Skrifttradition och avskrifts-
verksamhet vid ett isländskt skriptorium under 1300-talet. (English Summary.)
Göteborg 1997. 271 s.
21. *Catrin Norrby*: Vardagligt berättande. Form, funktion och förekomst. (English
Summary.) Göteborg 1998. 361 s.
22. *Hans Landqvist*: Författningssvenska. Strukturer i nutida svensk lagtext i Sverige
och Finland. (English Summary.) Göteborg 2000. 480 s.
23. *Ingrid Sahlin*: Tal och undertexter i textade svenska TV-program. Problem-
inventering och förslag till en analysmodell. (English Summary.) Göteborg
2001. 773 s.
24. *Per Holmberg*: Emotiv betydelse och evaluering i text. (English Summary.)
Göteborg 2002. 337 s.
25. *Benjamin Lyngfelt*: Kontroll i svenskan. Den optimala tolkningen av infinitivers
tankesubjekt. (English Summary.) Göteborg 2002. 346 s.